

Dr Ana Batrićević

ZAŠTITA ŽIVOTINJA U SRPSKOJ PRAVNOJ ISTORIJI

Beograd
2016

Dr Ana Batrićević

ZAŠTITA ŽIVOTINJA U SRPSKOJ PRAVNOJ ISTORIJI

Izdavač

*Institut za kriminološka i sociološka istraživanja
Gračanička 18, Beograd*

E-mail

krinstitut@gmail.com

Za izdavača

Dr Ivana Stevanović

Recenzenti

Prof. dr Milan Žarković, redovni profesor

Prof. dr Vladan Joldžić, naučni savetnik

Dr Jovan Ćirić, naučni savetnik

Kompjuterska obrada teksta

Slavica Miličić

Dizajn korica

Ana Batrićević

Štampa

Pekograf

Tiraž

300

Objavlјivanje ove knjige finansiralo je

**Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja
Republike Srbije**

SADRŽAJ

PREDGOVOR	7
1. UVOD	9
2. SREDNJOVEKOVNO PRAVO	29
2.1. Uvodna razmatranja.....	29
2.2. Dušanov zakonik.....	33
3. ZAKONODAVSTVO USTANIČKE DRŽAVE	41
3.1. Uvodna razmatranja.....	41
3.2. Krivični zakonik prote Mateje Nenadovića iz 1804. godine	42
3.3. Karađorđev kriminalni zakonik iz 1807. odnosno 1810. godine.....	43
4. ZAKONODAVSTVO KNEŽEVINE I KRALJEVINE SRBIJE	45
4.1. Kaznitelni zakonik za policaine prestupke iz 1850. godine	45
4.2. Kriminalni (Kaznitelni) zakonik za Knjaževstvo Srbiju iz 1860. godine	50
4.3. Zakon o uređenju sanitetske struke i o čuvanju narodnoga zdravlja iz 1881. godine	59

4.4. Zakon o unapređenju stočarstva iz 1898. godine	67
4.5. Zakon o lovu iz 1898. godine	72
4.6. Zakon o ribolovu iz 1898. godine	80
4.7. Zakon o ribolovu iz 1911. godine	83
5. ZAKONODAVSTVO KRALJEVINE JUGOSLAVIJE	89
5.1. Uvodna razmatranja	89
5.2. Krivični zakonik Kraljevine Jugoslavije iz 1929. odnosno 1930. godine	90
5.3. Zakon o pomorskom ribolovu iz 1922. godine	94
5.4. Zakon o lovu iz 1931. godine	97
6. PERIOD OD 1945. DO 2004. GODINE	103
6.1. Uvodna razmatranja	103
6.2. Krivični zakonik FNRJ iz 1951. godine	106
6.3. Krivični zakon SFRJ	120
6.4. Krivični zakon Srbije	123
6.5. Regulisanje lova	143
6.6. Regulisanje ribolova	210
ZAKLJUČAK	267
REFERENCE	273

PREDGOVOR

Imajući u vidu da je ubijanje i zlostavljanje životinja u Srbiji prvi put inkriminisano kao krivično delo tek 2006. godine, kada je na snagu stupio važeći Krivični zakonik, kao i da je naša zemlja svoj prvi Zakon o dobrobiti životinja usvojila tek 2009. godine, razumljivo je da se ideja o pravnoj zaštiti životinja u domaćoj pravnoj teoriji kao i u praksi pravosudnih organa uglavnom tretira kao potpuna novina. Pored toga, često se ističe da je zaštita životinja i njihove dobrobiti u naš pravni sistem uvedena isključivo pod uticajem uporednog prava i radi ispunjenja obaveza proisteklih iz ratifikovanih međunarodnih konvencija i nastojanja da se domaće pravo uskladi sa pravnim tekovinama Evropske unije.

Ipak, analiza istorijskih pravnih izvora potvrđuje da su neke životinje, a posebno divljač, zatim ribe i druge vodene životinje, ali i pojedine domaće životinje poput stoke, konja i pasa, na ovim prostorima bile zaštićene od određenih nedozvoljenih ljudskih ponašanja još od srednjeg veka. Proučavajući istorijske pravne izvore koji su važili počevši od srednjovekovnih srpskih zemalja, preko perioda oslobođenja Srbije od turske vlasti i stvaranja moderne srpske države, pa do takozvanog socijalističkog zakonodavstva i, konačno, savremenog prava, autor monografije nastoji da ukaže na to da su neke čovekove dužnosti prema životinjama kao i sankcionisanje pojedinih

nedozvoljenih ponašanja ljudi prema životinjama kod nas postojali i pre usvajanja važećeg pravnog okvira posvećenog regulisanju te oblasti.

U okviru nabrojanih istorijskih razdoblja autor se fokusira na analiziranje propisa iz oblasti krivičnog i prekršajnog prava kojima su inkriminisane one ljudske radnje (činjenja i nečinjenja) čije se posledice sastoje u direktnom ili indirektnom povređivanju ili ugrožavanju kako životinja kao posebnih jedinki tako i životinjskog sveta kao dela životne sredine. Osim toga, autor se kritički osvrće i na najvažnije domaće istorijske pravne izvore kojima su bile uređene oblasti poput lovstva, ribarstva, veterinarstva i stočarstva, kao posebno važne za zaštitu i očuvanje i pojedinih životinjskih vrsta, životne sredine kao celine i njenih pojedinih delova, privrede i zdravlja ljudi.

Sagledavanjem pravne zaštite životinja u Srbiji kao kontinuiranog razvojnog procesa koji se ne vezuje samo za nove inkriminacije poput krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja iz Krivičnog zakonika Republike Srbije iz 2006. godine i prekršaja iz Zakona o dobrobiti životinja iz 2009. godine, već ima svoje korene u mnogo starijim pravnim izvorima, autor omogućava da se odnos prema životinjama u našem društvu posmatra iz jedne sasvim nove perspektive. Time se, između ostalog nastoji doprineti što širem prihvatanju i razumevanju pozitivnog, humanog, moralnog i zakonitog odnosa prema životinjama kao sastavnog dela naše kulture, etike i pravne tradicije.

Autor,

U Beogradu, 2016. godine

1. UVOD

Od osvita civilizacije pa do današnjih dana, životinje su predstavljale deo čovekove svakodnevice.¹ Kroz istoriju, ljudi su životinje lovili, često su od njih stradali, pripitomljavali su ih, poštovali su ih kao božanstva ili simbole svojih zajednica, držali su ih kao kućne ljubimce i proučavali sa raznih naučnih stanovišta. U pojedinim kulturnim kontekstima životinje su percipirane na različite načine: kao bića koja imaju osobine slične ljudima, kao verni prijatelji, kao prestižna dobra i statusni simboli², kao „bezumne mašine“, kao izvori straha, pa čak i gađenja.³

Osim što je delio stanište sa divljim životinjama, koje je lovio radi ishrane i samoodbrane, čovek je veoma rano počeo da ih pripitomljava. Pripitomljavanje ili domestikacija predstavlja dugotrajan proces i nije lako precizno utvrditi u kom trenutku se divlja životinja koja je uhvaćena i držana u zatočeništvu može smatrati domestikovanom. Razlog za to je činjenica da pitome životinje poseduju i ispoljavaju očigledne genetske razlike u odnosu na svoje divlje „pretke“, koje su se

¹ Visković, N.: *Kulturna zoologija – što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2009., 183-202.

² Chou, Y.: *The Changing Social Meanings of Pets and Their Alternative Futures*, *Journal of Futures Studies*, vol. 17, br. 2/2012, 1-14.

³ Živaljević, I.: *Životinje između Prirode i Kulture: priča o arheozoologiji*, *Etnoantropološki problem*, vol. 8, br. 4/2013, 1139.

generacijama razvijale kao posledice viševjekovne veštačke selekcije od strane čoveka.⁴

Pretpostavlja se da je pas prva životinjska vrsta, koja je nastala domestikacijom. Smatra se da su psi stvoreni domestikacijom vuka⁵ da bi čuvali stoku i imovinu svojih gospodara. Za uzvrat su bili zbrinuti i delili su životni prostor sa ljudima, premda postoje podaci da su čak i u najstarijim gradovima postojali nevlasnički psi koji su slobodno lutali ulicama.⁶ Artefakti pokazuju da su psi držani kao domaće životinje znatno pre nastanka prvih pisama. Arheološke iskopine iz hrama Gobekli-Tepe u Turskoj, za koji se procenjuje da je napravljen oko 12000 godina pre Hrista, pružile su dokaze da su u to vreme već postojali pripitomljeni psi. Ovu tvrdnju potkrepljuje i otkriće jedne grobnice u Izraelu, koja datira iz istog perioda, u kojoj su pronađeni posmrtni ostaci starijeg čoveka koji je bio sahranjen sa štenetom.⁷

U mnogim zemljama starog veka, uključujući Mesopotamiju, Egipat, Indiju, Staru Grčku i Rim, psi su po svemu sudeći tretirani na način sličan današnjem: kao verni družbenici, lovci, čuvari i kućni ljubimci. U prilog tome govore slike iz egipatskih grobnica, rimski mozaici i vaze⁸, ali i najstarija pisana dela kao što su Ep o Gilgamešu, Mahabharata i Odiseja, koji na mnogim mestima prikazuju upravo pse – kao pratiocce bogova, kao pomoćnike lovaca i pastira, kao zaštitnike

⁴ Serpell, J.: Domestication, u: Bekoff, M (ur.): Encyclopedia of Animal Rights and Animal Welfare, Greenwood Press, Westport, Connecticut, USA, 1998., 136.

⁵ Serpell, J.: Domestication, u: Bekoff, M (ur.): Encyclopedia of Animal Rights and Animal Welfare, *Op.cit.*, 137.

⁶ Von Soden, W.:The Ancient Orient, Wm. B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, USA, 1994., 91.

⁷ Mark, J.: Dogs in the Ancient World, Ancient History Encyclopedia, 21.06.2014., <http://www.ancient.eu/article/184/> 01.11.2015.

⁸ Lazenby, F.: Greek and Roman Household Pets, The Classical Journal, vol. 44, br. 4/1949, 245–252., http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Journals/CJ/44/4/Household_Pets*.html 01.11.2015.

doma ili kao verne kućne ljubimce. Psi su imali značajnu ulogu i u kineskoj i majanskoj tradiciji, s tim što su u ovim kulturama oni ponekad ubijani prilikom religioznih obreda, ali i upotrebljavani za ishranu ljudi.⁹ Iako su Rimljani pse držali kao kućne ljubimce, okrutne „igre“ u Koloseumu koje su podrazumevale borbe, brutalno sakaćenje i ubijanje životinja isključivo u svrhu zabave pokazuju da prema ostalim životinjama oni nisu gajili bilo kakva osećanja.¹⁰

Različite životinje, počevši od pripitomljenih, preko divljih pa do fantastičnih, zauzimaju značajno mesto u legendama koje pripadaju nordijskoj mitologiji. Ovi izvori pokazuju da su u prehrisćanskom skandinavskom društvu životinje još od praistorijskog vremena imale kako utilitarnu tako i ritualnu ulogu.¹¹ Na Skandinavskom poluostrvu, jeleni, irvasi, medvedi, vukovi i risovi bili su predmet lova, stoka je uzgajana na farmama, dok su psi korišćeni za čuvanje stada, za lov, ali i za vuču sanki. Smatra se da su konji prvi put pripitomljeni u Kazahstanu između 3600. i 3100. godine p.n.e., te da su odatle vrlo brzo prebaćeni na teritorije skandinavskih zemalja. Inače, grobnice pronađene na tim prostorima pokazuju da su u nordijskoj kulturi prehrisćanskog doba psi i konji bili životinje koje su najčešće sahranjivane zajedno sa svojim gospodarima.¹²

Kada je reč o domestikaciji ostalih životinja, divlje ovce i koze su po svemu sudeći domestikovane na Bliskom Istoku pre otprilike 11000 godina, dakle oko 9000. godina p.n.e., dok su najstariji ostaci pripitomljenih goveda i svinja, koji datiraju iz perioda između 6000 i

⁹ Mark, J.: Dogs in the Ancient World, Ancient History Encyclopedia, 21.06.2014., <http://www.ancient.eu/article/184/> 01.11.2015.

¹⁰ Paunović, M.: Prava životinja – savremeni međunarodni standardi, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i „Đuro Salaj“ AD, Beograd, 2004., 19.

¹¹ Jennbert, K.: Animals and Humans: Recurrent Symbiosis in Archaeology and Old Norse Religion, Nordic Academic Press, Lund, Sweden, 2011., 52.

¹² Jennbert, K.: Animals and Humans: Recurrent Symbiosis in Archaeology and Old Norse Religion, *Op.cit.*, 65.

7000 godine p.n.e., pronađeni na nekoliko mesta u Aziji. Kao i konji, koji su već spomenuti, i magarci, kamile, bivoli i kokoške, domestikovani su u različitim delovima Azije i Severne Afrike između 5000. i 3000. godine p.n.e. Prve mačke pripitomljene su u Egiptu pre 4000 ili 5000 godina, odnosno između 3000. i 2000. godine p.n.e. Proces domestikacije lame, morskog praseta i divlje ćurke odvijao se i na američkom kontinentu, na sličan način i u otprilike istim vremenskim periodima.¹³

Nakon vekova zajedničkog života i kontinuirane interakcije između ljudi i životinja prirodno je da su pojedini aspekti čovekovog odnosa prema životinjama počeli da dobijaju i svoju pravnu dimenziju. Značaj životinja za opstanak ne samo pojedinca već i čitave zajednice, koja se zahvaljujući njima prehranjivala, odevala, branila od neprijatelja, prevozila i zabavljala, motivisao je čak i najstarije zakonodavce da u svojim kodifikacijama izdvoje mesto za njih.

Do sada je pronađeno nekoliko pravnih izvora starog veka koji potvrđuju da su pojedini aspekti čovekovog odnosa prema životinjama, a posebno domaćim, još u prvim državama bili regulisani zakonskim normama, i to najčešće odredbama kaznenog prava.¹⁴ Pisani pravni izvori starog veka¹⁵, koji su inače veoma retki¹⁶, poput Zakonika Lipit Ištar (iz perioda od 1930. do 1900. p.n.e.)¹⁷, Hamurabijevog zakonika (iz vremena oko 1790 p.n.e.)¹⁸ i Hetitskog zakonika (iz doba između 1650. i

¹³ Serpell, J.: Domestication, u: Bekoff, M (ur.): Encyclopedia of Animal Rights and Animal Welfare, *Op.cit.*, 137.

¹⁴ Batričević, A., Stanković, V.: Zaštita životinja u uporednom pravu – zakoni, prakse i ekološke politike, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2015., 15.

¹⁵ Avramović, S.: Opšta pravna istorija: stari i srednji vek, Nomos, Beograd, 2004., 66.

¹⁶ Čejović, B.: Krivično pravo, Opšti deo, Dosije, Beograd, 2007., 11.

¹⁷ Excerpts of Lipit – Ishtar, <http://en.wikipedia.org/wiki/Lipit-Ishtar> 14.11.2015.

¹⁸ The Code of Hamurabi, <http://eawc.evansville.edu/anthology/hammurabi.htm> i <http://www.commonlaw.com/Hammurabi.html> 15.11.2015.

1500. p.n.e.)¹⁹ ponekad su predviđali čak i smrtne kazne za pojedina nedozvoljena ponašanja čoveka prema životinjama. Tako je, Hetitski zakonik u članu 187. propisivao sledeće: *“Ako je čovek imao seksualni odnos sa kravom, to je zločin za koji se kažnjava smtnom kaznom i on mora umreti. Njega će odvesti u kraljevu palatu. Kralj ga može ubiti, kralj mu može dati pomilovanje. Ali, on se ne sme približavati kralju.”*²⁰

Životinje se u različitim kontekstima spominju i u tekstovima Starog i Novog zaveta²¹, a smatra se da je upravo sadržaj ovih spisa, potkrepljen njihovim religioznim autoritetom, zaslužan za uspostavljanje antropocentričnog odnosa čoveka prema životinjama u mnogim zemljama hrišćanske i jevrejske tradicije.²² Starozavetno poimanje odnosa čoveka prema životinjama oslikano je u Knjizi postanja, prema kojoj je Bog na kraju stvaranja sveta načinio čoveka uz sledeće reči: *“Da načinimo čoveka po svojem obličju, kao što smo mi, koji će biti gospodar od riba morskih i od ptica nebeskih i od stoke i od cijele zemlje i od svih životinja što se miču po zemlji”*.²³ Nakon što je stvorio muškarca i ženu, Bog ih je blagoslovio poručivši im: *„Rađajte se i množite se i napunite zemlju i vladajte njom, i budite gospodari od riba morskih i od ptica nebeskih i od svega zvjerinja što se miče po zemlji”*²⁴. Ove reči jasno pokazuju da je, prema starozavetnom učenju, Bog

¹⁹ Ancient History Sourcebook: The Code of the Nesilim c. 1650-1500 BC, <http://www.fordham.edu/halsall/ancient/1650nesilim.asp> 14.11.2015.

²⁰ Član 187. The Code of the Nesilim c. 1650-1500 BC, <http://www.fordham.edu/halsall/ancient/1650nesilim.asp> 14.11.2015.

²¹ Videti: Sveto pismo staroga i Novoga zavjeta, Stari zavjet preveo Đuro Daničić, Novi zavjet preveo Vuk Stefanović Karadžić, Britansko inostrano biblijsko društvo, Budimpešta, 1868., 1.

²² Paunović, M.: Prava životinja – savremeni međunarodni standardi, *Op.cit.*, 17.

²³ Prva knjiga Mojsijeva, Postanje, 1:26., Sveto pismo staroga i Novoga zavjeta, Stari zavjet preveo Đuro Daničić, Novi zavjet preveo Vuk Stefanović Karadžić, Glas mira, Beograd, 2008., 1. i 2. i Paunović, M.: Prava životinja – savremeni međunarodni standardi, *Op.cit.*, 15.

²⁴ Prva knjiga Mojsijeva, Postanje, 1:28., Sveto pismo staroga i Novoga zavjeta, *Op.cit.*, 2.

čoveka postavio u centar sveta, te da je sva druga živa bića podredio njegovoj vlasti i volji. Sa druge strane, da jevrejska tradicija ipak nije neosetljiva prema potrebama životinja pokazuje deo Starog zaveta pod naslovom „Priče Solomonove“, u kojem je kao jedna od mudrosti navedena i ova: „Pravednik se brine za život svojega živinčeta, a u bezbožnika je srce nemilostivo“²⁵. Za razliku od Starog zaveta, Novi zavet ne govori o dužnosti čoveka da brine o životinjama niti spominje bilo kakve negativne posledice ili kazne za one koji bi se okrutno odnosili prema životinjama.²⁶

Čak i kada su sankcionisali pojedine nedozvoljene oblike ponašanja ljudi prema životinjama, razlog zbog kojeg su drevni propisi to činili razlikovao se od onog koji odlikuje savremene zakonske odredbe posvećene toj problematici. Naime, stari zakonici nisu imali za cilj da omoguće zaštitu životinja kao nosilaca sopstvenih prava, vrednosti ili interesa, već da obezbede zaštitu određenih društvenih, ekonomskih, religioznih i kulturnih vrednosti i interesa. I danas, nekoliko hiljada godina kasnije, mnogi savremeni zakoni koji formalno štite životinje od nedozvoljenih ponašanja čoveka, suštinski nisu mnogo odmakli od te, antropocentrične orijentacije.

Čovekov odnos prema životinjama vekovima se bazirao na njihovom eksploataisanju. I u modernom društvu, životinje se uglavnom kvalifikuju kao pravni objekti, a moglo bi se reći da je sve do 18. veka, izrabljivački odnos prema životinjama, baziran na teoriji radikalnog specizma, bio opšte prihvaćeno mišljenje. Snažan antropocentrizam prisutan je i u hrišćanskom i u jevrejskom učenju, a početak širenja razumnog osećanja da se sa životinjama mora postupati humano vezuje se tek za drugu polovinu 18. veka i pojavu ideja

²⁵ Sveto pismo staroga i Novoga zavjeta, *Op.cit.*, 566.

²⁶ Paunović, M.: Prava životinja – savremeni međunarodni standardi, *Op.cit.*, 19.

prosvetiteljstva.²⁷ Dakle, zlostavljanje životinja nije oduvek i svuda bilo praćeno društvenom osudom. Naprotiv, u pojedinim sredinama je okrutan odnos prema životinjama čak i podstican od strane države, o čemu govore gladijatorske borbe sa životinjama u Starom Rimu, borbe između životinja, najčešće pasa i petlova, koje su tokom celog srednjeg i u dobrom delu novog veka služile kao legalan izvor zabave²⁸, kao i duga tradicija koride u Španiji i nekim zemljama Južne Amerike²⁹.

Prvi novovekovni zakon kojim je na način najsljčniji savremenom inkriminisana svirepost prema životinjama usvojen je 1641. godine na američkom tlu. Tada su puritanci kolonije *Massachusetts Bay* proglasili zakonik pod nazivom "Celina sloboda", („*The Body of Liberties*"), koji je zabranjivao svirepost prema životinjama pod pretnjom krivičnog gonjenja. Sledeći pisani zakon posvećen ovoj problematici usvojen je u državi Njujork 1828. godine, da bi takozvane „*anti-cruelty*" zakone zatim postepeno usvajale i sve ostale federalne jedinice Sjedinjenih Američkih Država.³⁰

Pored Sjedinjenih Američkih Država, i Velika Britanija spada u zemlje u kojima su pre svih organizovani različiti pokreti, čije je delovanje bilo usmereno na zaštitu životinja. Veliki deo zakonskih rešenja koja su u Velikoj Britaniji usvojena u ovoj oblasti od početka 19. veka do danas rezultat je njihovog posvećenog delovanja i kontinuiranog pritiska na zakonodavca da omogući stvaranje pravnih okvira koji bi omogućavali što kvalitetniju zaštitu dobrobiti životinja i doprineli humanizaciji odnosa prema njima. Zakonska regulativa koja se

²⁷ Paunović, M.: Prava životinja – savremeni međunarodni standardi, *Op.cit.*, 14., 15. i 23.

²⁸ Više o tome: Batrićević, A.: Borbe pasa kao teži oblik krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja, Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, vol. 29, br. 1-2/2010, 211-227.

²⁹ Paunović, M.: Prava životinja – savremeni međunarodni standardi, *Op.cit.*, 20.

³⁰ Ascione, F., Arkow, P.: *Child Abuse, Domestic Violence and Animal Abuse – Linking the Circles of Compassion for Prevention and Intervention*, Purdue University Press, West Lafayette, Indiana, USA, 1999., 103.

odnosi na dobrobit životinja zaokružena je prvi put u Velikoj Britaniji 1911. godine usvajanjem *Protection of Animals Act*³¹, koji je, uz brojne izmene i dopune još uvek na snazi. Ovim propisom (član 1. stav. 1. tačke a – f.) bilo je predviđeno izricanje novčane kazne i kazne zatvora za pričinjavanje nepotrebnih patnji domaćim i divljim životinjama i, uopšte, okrutno postupanje prema njima.

Iako su svoje krivičnopravne i prekršajnopravne odredbe posvećene zaštiti i dobrobiti životinja, u najvećem broju slučajeva usvojile nešto kasnije nego što su to učinile Sjedinjene Američke Države i Velika Britanija, evropske zemlje poslednjih decenija prolaze kroz pravu „pravnu revoluciju“ u toj oblasti. Takva progresivna kretanja ne mogu se pripisati samo zakonodavnoj aktivnosti sprovedenoj na nacionalnom planu. Ona su i rezultat primene niza dokumenata usvojenih pod okriljem Saveta Evrope, kao i različitih pravnih akata (preporuka, direktiva, pravila itd.) Evropske unije³², ali i konstantnog procesa harmonizacije zakonodavstava evropskih država.³³ U tom kontekstu treba istaći da Evropa predstavlja jedini region koji je međunarodnim konvencijama pristupio rešavanju pitanja vezanih isključivo za dobrobit i blagostanje životinja.³⁴

Uprkos tome što je u Evropi ova oblast normirana na sveobuhvatan način znatno kasnije nego što je to učinjeno u zemljama *common law* sistema, može se primetiti da evropsko zakonodavstvo ne samo da ne zaostaje za njima, već ide „korak dalje“, uspevajući ili

³¹ The Protection of Animals Act, 1911 (1&2Geo.5) (Ch XXVII), <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/1-2/27> 14.10.2015.

³² Više o pravnoj zaštiti životinjskog sveta u Evropskoj uniji videti u: Batrićević, A.: Zaštita dobrobiti životinja u pravu Evropske unije, Evropsko zakonodavstvo, vol. 11, br. 39-40/2012, 309-336.

³³ Paunović, M.: Uparednopravni pregled zaštite prava i dobrobiti životinja, Strani pravni život, br. 1/2004, 43.

³⁴ Paunović, M.: Životinjska prava – prilog proširenoj teoriji ljudskih prava, Strani pravni život, br 3/2005, 34.

barem nastojeći da životinjama obezbedi pravni status koji se razlikuje od statusa pokretnih stvari. Naime, za razliku od zakonodavstava Sjedinjenih Američkih Država i Velike Britanije, Evropska konvencija o zaštiti kućnih ljubimaca usvojena 1987. godine³⁵, kao i zakonodavstva pojedinih razvijenih zemalja uspostavljaju pravna pravila usmerena na zaštitu životinja, u prvom redu, radi njih samih, pa tek onda radi dobrobiti njihovih vlasnika ili društva u celini³⁶. Nemačka je prva od država članica Evropske unije amandmanom na svoj Ustav iz 1949. godine³⁷, unetim 2002. godine³⁸ obezbedila najviše standarde pravne zaštite životinja na nivou cele države.³⁹

Kada je reč o zemljama našeg regiona, zakone posvećene zaštiti i dobrobiti životinja najpre su usvojile Hrvatska⁴⁰ i Slovenija⁴¹ 1999. godine, zatim Makedonija 2007. godine⁴², Crna Gora⁴³ i

³⁵ Zakon o potvrđivanju Evropske konvencije o zaštiti kućnih ljubimaca, Službeni glasnik Republike Srbije – Međunarodni ugovori, br. 1/2010. Više o tome videti u: Batričević, A.: Uloga Evropske konvencije za zaštitu kućnih ljubimaca u suzbijanju zlostavljanja životinja u Srbiji, u: Kron, L., Jugović, A. (ur.): Kriminal, državna reakcija i harmonizacija sa evropskim standardima, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2013., 325-347.

³⁶ Tomaselli, P.: International Comparative Animal Cruelty Laws, Animal Legal and Historical Center, Michigan State University College of Law, 2003., <https://www.animallaw.info/article/detailed-discussion-international-comparative-animal-cruelty-laws> 02.10.2015.

³⁷ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland od 23.05.1949. (BGBl S. 1), sa poslednjim izmenama i dopunama od 21.07.2010. (BGBl IS 944), <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/gg/gesamt.pdf> 04.11.2015.

³⁸ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Bundesgesetzblatt 1949, S. 1, i Gesetz zur Änderung des Grundgesetzes (Staatsziel Umweltschutz) Bundesgesetzblatt, 2002 I S. 2862.

³⁹ Natrass, K.: „Und die Tiere“, Constitutional Protection for Germany's Animals, Animal Law Review at Lewis and Clark Law School, br. 10/2004, 283.

⁴⁰ Zakon o dobrobiti životinja, Narodne novine Republike Hrvatske, br. 19/1999.

⁴¹ Zakon o zaštiti živali, Uradni list Republike Slovenije, br. 98/1999.

⁴² Zakon za zaštita i blagosostojba na životnite, Služben vesnik na Republika Makedonija, br. 113/2007.

⁴³ Zakon o zaštiti dobrobiti životinja, Službeni list Crne Gore, br. 14/2008.

Republika Srpska⁴⁴ 2008. godine i, na kraju Bosna i Hercegovina⁴⁵ i Srbija⁴⁶ 2009. godine⁴⁷.

Budući da je Srbija među poslednjim zemljama Evrope i regiona koje su usvojile svoje zakone posvećene zaštiti dobrobiti životinja i krivičnopravno inkriminisale njihovo ubijanje i zlostavljanje, neretko se pretpostavlja da interesovanje za pravnu zaštitu životinja i njihove dobrobiti kao i zabrana okrutnosti prema životinjama u našoj zemlji predstavljaju potpunu novinu.⁴⁸ Nasuprot tome, analiza istorijskih pravnih izvora pokazuje da naša pravna prošlost obiluje propisima koji su se na direktan ili indirektan način doticali mnogobrojnih aspekata odnosa ljudi prema životinjama, dok su neki od njih i sankcionisali nedozvoljena ponašanja prema njima. U pitanju su odredbe sadržane u istorijskim pravnim izvorima, koje se bave regulisanjem lova, ribolova, stočarstva, veterinarstva, kao i sankcionisanjem zlostavljanja životinja pod određenim okolnostima. Premda se ne bave svim aspektima odnosa čoveka prema životinjama, niti se odnose na sve životinje sposobne da osećaju bol, patnju, strah i stres već samo na životinje poput konja, pasa, stoke, živine, divljači, riba i rakova, ove odredbe su po mnogo čemu slične onima koje su sadržane u savremenim propisima posvećenim toj problematici.

Ali, između istorijskih i savremenih pravnih izvora posvećenih zaštiti životinja postoji jedna suštinska razlika. U pitanju je svrha zbog koje su oni usvojeni, što se naročito odnosi na kaznenopravne odredbe kojima se sankcionišu pojedina nedozvoljena ljudska ponašanja prema

⁴⁴ Zakon o zaštiti i dobrobiti životinja, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 111/2008.

⁴⁵ Zakon o zaštiti i dobrobiti životinja, Službeni glasnik Federacije Bosne i Hercegovine, br. 25/2009.

⁴⁶ Zakon o dobrobiti životinja, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 41/2009.

⁴⁷ Batrićević, A., Batanjski, V.: Zaštita životinja u Srbiji-kaznenopravni i ekološki aspekti, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2014., 22.

⁴⁸ U tom smislu: Batrićević, A.: Dometi i implementacija Zakona o dobrobiti životinja u pravnom sistemu Republike Srbije, *Pravna riječ*, vol. 8, br. 23/2010, 353-365.

životinjama. Naime, istorijski propisi koji se na bilo koji način dotiču zaštite životinja i životinjskog sveta čine to isključivo radi interesa ljudi, a ne radi zaštite životinja kao bića koja poseduju sopstvene interese, vrednosti i prava neovisno od utilitarnog značaja koji imaju za čoveka.

Ovim propisima se nastoje zaštititi lovstvo, ribarstvo, stočarstvo kao privredne grane, odnosno veterinarstvo kao profesija, dok se onima koje sankcionišu mučenje životinja nastoje zaštititi „javni moral“ i „dobri običaji“ a ne same životinje koje su žrtve ljudske okrutnosti. Ipak, nema sumnje da je zakonodavac samim propisivanjem dozvoljenih i nedozvoljenih ponašanja prema životinjama i određivanjem sankcija za kršenje normi kojima su ona uređena faktički omogućio zaštitu životinja, neovisno od svrhe i cilja kojim se pri tome rukovodio. Na primer, javno mučenje teglećih i jašućih životinja sankcionisano je Kriminalnim zakonikom za Knjaževstvo Srbiju od 1860. godine kao istup, bez obzira na motiv koji je naveo zakonodavca da to ljudsko ponašanje inkriminiše.

Za razliku o istorijskih izvora, smatra se da savremeni propisi posvećeni zaštiti životinja, a posebno zakoni o dobrobiti životinja i krivičnopravne norme kojima se sankcioniše njihovo ubijanje i zlostavljanje, na određeni način štite životinje kao bića koja nisu obične pokretne stvari već entiteti sa sopstvenim vrednostima i interesima. Ipak, u teoriji i danas postoje različita shvatanja o svrsi zaštite životinja putem pravnih normi, a naročito je problematično pitanje svrhe zaštite životinja normama krivičnog prava. Sporno je da li se ovim normama štite životinje kao dobra i vrednosti *per se*, životinje kao društvena dobra i vrednosti, životinje kao delovi životne sredine, životinje kao sredstva za realizaciju čovekovih ekonomskih, privrednih, ekoloških, zdravstvenih, socijalnih ili emotivnih interesa ili čak sama osećanja koja ljudi gaje prema životinjama. U tom smislu, odgovor na pitanje da li su i koliko savremeni propisi po svojoj suštini odmakli od istorijskih nije sasvim izvestan i, u krajnjoj liniji, zavisi od

toga koliko ekstenzivno se tumači svrha pravne, a posebno krivičnopravne zaštite pojedinih dobara, vrednosti i interesa koji se u nekom pravnom sistemu smatraju zaštitnim objektima.

U krivičnom pravu, zaštitni objekt predstavljaju sva ona dobra kojima se obezbeđuje zaštita normama te grane prava.⁴⁹ U tom smislu, pojam zaštitnog objekta obuhvata sva ona dobra, vrednosti ili interese kojima se pruža krivičnopravna zaštita od povrede ili ugrožavanja krivičnim delom. Opšti zaštitni objekt uključuje dobra, interese, vrednosti ili društvene odnose protiv kojih je neko krivično delo usmereno. To su dobra kojima se zaštita pruža kroz sva propisana krivična dela⁵⁰, odnosno dobra, interesi, vrednosti ili društveni odnosi koji imaju poseban značaj u društvu i kojima se zbog njihove važnosti mora pružiti zaštita, između ostalog, i od strane krivičnog prava.⁵¹

Ostvarujući svoju zaštitnu ili garantivnu funkciju, krivično pravo štiti dve osnovne grupe dobara: dobra koja su posebno značajna za vladajuću strukturu u društvu (što varira od države do države i od jednog do drugog istorijskog perioda) i dobra koja su zaštićena u svim krivičnim zakonodavstvima zahvaljujući svom univerzalnom i opštecivilizacijskom karakteru. Ipak, čak ni ove vrednosti ne uživaju u svim državama podjednak stepen zaštite. Tako se, na primer, u jednoj državi neko dobro ili vrednost štiti normama krivičnog, a u drugoj normama prekršajnog ili druge grane prava.⁵²

Kriminalno-politička funkcija opšteg zaštitnog objekta je da na racionalan, prihvatljiv i opravdan način odredi granice kriminalne zone, odnosno da postavi kriterijume koje zakonodavac treba da sledi prilikom odlučivanja da li će krivičnopravno inkriminisati određeno

⁴⁹ Stojanović, Z.: Krivično pravo, Opšti deo, Službeni glasnik, Beograd, 2000., 135.

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ Čejović, B.: Krivično pravo, Opšti deo, *Op.cit.*, 80.

⁵² Jovašević, D.: Krivično pravo, Opšti deo, Nomos, Beograd, 2006., 82.

ljudsko ponašanje. Određivanjem opšteg zaštitnog objekta ograničava se zaštitna funkcija krivičnog prava i isključuje ili umanjuje arbitrarnost zakonodavca.⁵³ U pozitivnom krivičnom pravu Srbije opšti zaštitni objekt čine čovek i druge osnovne društvene vrednosti. Naime, u članu 3. važećeg Krivičnog zakonika Republike Srbije propisano je da zaštita čoveka i drugih osnovnih društvenih vrednosti predstavlja osnov i granice za određivanje krivičnih dela, propisivanje krivičnih sankcija i njihovu primenu, u meri u kojoj je to nužno za suzbijanje tih dela⁵⁴.

Ograničavanje opšteg zaštitnog objekta na čoveka i druge osnovne društvene vrednosti pokazuje da je on i u važećem srpskom krivičnom pravu još uvek antropocentrično definisan. Ali, ekstenzivnije tumačenje zakonske definicije opšteg zaštitnog objekta iz člana 3. Krivičnog zakonika, u svetlu saznanja da se savremena etika udaljava od antropocentrizma i to u korist biocentrizma, dopušta da se pod pojam „druge osnovne društvene vrednosti“ podvedu i, na primer, priroda, životna sredina, biljni i životinjski svet, pa i životinje kao bića *per se*.

Nesporno je da objekt zaštite krivičnog prava jeste i treba da bude čovek, odnosno njegova osnovna ljudska prava i interesi. Međutim, pojam „druge osnovne društvene vrednosti“ je uopšten i može biti protumačen na različite načine, u zavisnosti od socijalnih, ekonomskih, kulturnih, istorijskih i drugih prilika u jednom društvu. Savremena biocentrična etika nalaže da ovaj pojam treba tumačiti dovoljno široko da njime budu obuhvaćene i životinje, dok pojedini autori i dalje ostaju pri stanovištu da objekt pravne a naročito krivičnopravne zaštite može biti samo čovek, te da se zaštitom životinja zapravo štite osećanja koja ljudi imaju prema njima.

⁵³ Lazarević, Lj.: Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije, Savremena administracija, Beograd, 2006., 9.

⁵⁴ Krivični zakonik, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014.

Većina autora smatra da opšti zaštitni objekt čine osnovna dobra ili prava čoveka, kao i društvena dobra koja su u funkciji njihovog postojanja i ostvarivanja. Pri tome se naglašava da krug opštih društvenih dobara koja služe ostvarivanju osnovnih prava čoveka ne sme biti postavljen suviše široko, jer bi se težište krivičnopravne zaštite prebacilo na ta druga društvena dobra, umesto na osnovna prava čoveka.⁵⁵ Takvo shvatanje je odraz radikalnog antropocentrizma i ne dopušta da životinje u krivičnom pravu budu tretirane na bilo koji drugi način osim kao objekti radnje pojedinih krivičnih dela.

Ali, postoje i autori koji, iako ne odstupaju od antropocentrične orijentacije, priznaju da zakonodavac treba da oceni koje društvene vrednosti treba da se smatraju osnovnim i da uživaju krivičnopravnu zaštitu. Oni zato preispituju u kojoj meri je zakonska odredba o granicama krivičnopravne zaštite zaista formalno obavezujuća.⁵⁶ Fleksibilnost zakonskih okvira kojima je određen pojam opšteg zaštitnog objekta potvrđuje i tendencija širenja krivičnopravne zaštite na normativnom planu ne samo kod nas, već i u zakonodavstvima širom sveta.⁵⁷

Bez obzira na svrhu koja se njome želi postići, sagledavanjem zaštite životinja u jednom pravnom sistemu nastoji se odgovoriti na pitanje: „Na koji način se i u kojoj meri normama kaznenog (krivičnog i prekršajnog) prava životinje štite od onih ljudskih radnji (činjenja i nečinjenja) koje predstavljaju oblike povređivanja i ugrožavanja njihove dobrobiti, odnosno koja su ljudska ponašanja kojima se povređuju ili ugrožavaju egzistencija i telesni i psihički integritet životinja, važećim propisima predviđena kao krivična dela ili prekršaji i koje su sankcije propisane za njihove učinioce?“

⁵⁵ Stojanović, Z.: Krivično pravo, Opšti deo, *Op.cit.*, 136-137.

⁵⁶ Lazarević, LJ.: Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije, *Op.cit.*, 9.

⁵⁷ Stojanović, Z.: Komentar krivičnog zakonika, Službeni glasnik, Beograd, 2006., 31.

Kao osnovni načini istraživanja problematike pravne zaštite životinja u srpskoj istoriji počevši od srednjeg veka pa do savremenog doba primenjeni su sledeći naučni metodi: istorijski metod i pravno – dogmatski metod.

Istorijski metod je primenjen kako bi se ostvario uvid u razvoj društvene i pravne svesti o položaju i zaštiti životinja u našoj zemlji. Primena ovog metoda omogućava ostvarivanje pregleda i analize ne samo zakonskih rešenja, već i filozofsko – pravnih shvatanja ali i društveno-političkih i istorijskih okolnosti zaslužnih za oblikovanje pojedinih pravnih normi.

Primena pravno – dogmatskog metoda sastoji se u tumačenju, tačnije u pokušaju iznalaženja pravog, suštinskog smisla čitavog niza odredaba sadržanih u istorijskim izvorima zakonskog i podzakonskog karaktera, koji su od značaja za obezbeđenje zaštite i dobrobiti životinja. Smisao ovog metoda jeste produbljena analiza pravnih normi posvećenih zaštiti životinjskog sveta, i to kako putem regulisanja pojedinih odnosa ljudi prema životinjama tako i putem propisivanja krivičnih i prekršajnih sankcija za ponašanja koja predstavljaju povrede i ugrožavanja života, zdravlja i telesnog integriteta životinja.

Istorijski posmatrano, razvoj modernog krivičnog prava u Srbiji može se podeliti na četiri dela. To su sledeći vremenski periodi:

- 1) period pre 1918. godine,
- 2) period između 1918. i 1945. godine,
- 3) period od 1945. do 2004. godine i
- 4) period nakon 2004. godine.⁵⁸

⁵⁸ Jovašević, D.: Krivično pravo, Opšti deo, *Op.cit.*, 374. Videti i: Batrićević, A.: Istorijski razvoj kaznenopravne zaštite životinja u Srbiji od 1850. do 1945. godine, Zbornik radova sa X međunarodnog naučnog skupa „Sinergija 2012 – Zaštita i upravljanje životnom sredinom“, Univerzitet Sinergija, Bijeljina, 2012., 394-402.

Navedena podela može se, za potrebe ove monografije primeniti i na druge grane prava, naročito kada je reč o kaznenim odredbama. Inače, svaka od nabrojanih razvojnih faza nosi sa sobom određene specifičnosti u pogledu zakonskih rešenja, kao odraz društvenih, ekonomskih, političkih, kulturnih i drugih okolnosti koje su ih obeležile. Kao pokazatelji značaja koji je zakonodavac u određenom periodu pridavao pojedinim društvenim dobrima i vrednostima mogu poslužiti broj, vrsta, složenost i karakteristike pojedinih inkriminacija, tendencija proširivanja ili sužavanja kriminalne zone u pojedinim oblastima, kao i vrsta i visina kazni drugih krivičnih sankcija propisanih za pojedina krivična dela. U tom kontekstu može se sagledati evolucija odnosa našeg zakonodavca prema životnoj sredini uopšte, uključujući i životinjski svet (faunu) kao njen integralni deo, pa i prema životinjama kao pojedinačnim bićima ili jedinkama *per se*, i njihovom životu, telesnom i psihičkom integritetu i dobrobiti. Istorijski osvrt na kaznenopravnu zaštitu životinja pokazuje na koji način i u kojoj meri su životinje u našoj zemlji bile zaštićene normama krivičnog i prekršajnog prava od ljudskih radnji koje predstavljaju različite oblike povređivanja i ugrožavanja njihovog opstanka i dobrobiti.

Pored krivičnihopravnih, najznačajniji propisi kojima se štiti životinjski svet bili su oni posvećeni regulisanju lovstva, ribarstva, veterinarstva i stočarstva. Za zaštitu životinja relevantne su kako njihove odredbe kojima su uređene navedene oblasti, tako i njihove kaznene odredbe, kojima su određena ljudska ponašanja prema životinjama inkriminisana kao krivična dela, prekršaji ili privredni prestupi i kojima su propisane odgovarajuće kazne i zaštitne mere.

Razmatranje koja su ljudska ponašanja (činjenja i nečinjenja) usmerena na povredu ili ugrožavanje egzistencije i dobrobiti životinja bila predviđena kao krivična dela ili prekršaji normama sadržanim u nacionalnim pravnim izvorima naše zemlje i kojim sankcijama su bila zaprećena, ima za cilj da pokaže kako pozitivnopravna rešenja

Republike Srbije u toj oblasti nisu samo rezultat transplantovanja uporednopravnih solucija i implementacije evropskih i univerzalnih standarda. Time se doprinosi poboljšanju kvaliteta tumačenja postojećih zakonskih odredbi, i, što je još važnije, umanjuje se otpor adresata pravnih normi, koji je gotovo neizbežan prilikom primene instituta za koje se pretpostavlja da su pod spoljnim pritiskom presađeni iz razvijenijih pravnih sistema ili da predstavljaju isključivo rezultat ispunjavanja nametnutih međunarodnih obaveza.

Naime, od kraja 19. veka, kada otpočinje razvoj savremenog krivičnog prava naše zemlje, uočava se postojanje inkriminacija kojima se posredno ili neposredno doprinosi zaštiti životinjskog sveta kao dela životne sredine, ali i životinja kao pojedinačnih bića. Smisao takve zaštite bio je i, po svemu sudeći ostao, antropocentričnog karaktera. To znači da se njome nije nastojala zaštititi životinja *per se*, već različiti interesi čoveka i društva u celini poput: očuvanja zdravlja ljudi, razvoja privrede i njenih pojedinih grana – stočarstva, ribarstva, lovstva, veterinarstva, zaštite javnog morala, reda i dobrih običaja i osećanja ljudi prema životinjama, kao i ekonomskih interesa vlasnika životinja. Ipak, istorijski osvrt je dragocen utoliko što pokazuje da ideja humanog odnosa prema životinjama u našem društvu i pravu nije potpuna novina, te da je treba shvatiti kao nastavak već započetog procesa.

U tom kontekstu analizirani su sledeći pravni dokumenti, tačnije, njihove odredbe koje su relevantne za zaštitu života, telesnog integriteta i dobrobiti životinja i koje, uopšte, govore o odnosu društva i pravnog sistema prema životinjama u određenim periodima srpske pravne istorije:

1. Dušanov zakonik iz 1349. odnosno 1354. godine
2. Zakon prote Mateje Nenadovića
3. Karađorđev zakon

4. Kaznitelni zakonik za policaine prestupke iz 1850. godine⁵⁹
5. Kriminalni (Kaznitelni) zakonik za Knjaževstvo Srbiju iz 1860. godine⁶⁰
6. Zakon o uređenju sanitetske struke i o čuvanju narodnoga zdravlja iz 1881. godine⁶¹
7. Zakon o zaštiti od stočnih zaraza iz 1881. godine⁶²
8. Zakon o zaštiti od goveđe kuge iz 1881. godine⁶³
9. Zakon o uništavanju štetnih biljaka i životinja i o zaštićivanju korisnih životinja iz 1898. godine⁶⁴
10. Zakon o unapređenju stočarstva iz 1898. godine⁶⁵
11. Zakon o lovu iz 1898. godine⁶⁶
12. Zakon o ribolovu iz 1898. godine⁶⁷
13. Zakon o ribolovu iz 1911. godine⁶⁸

⁵⁹ Kaznitelni zakonik za policaine prestupke N.K.V, N. Sov. 105 (originalan tekst), Knjigopečatnica Knjaževstva Srbskog, Beograd, 1850.

⁶⁰ Kazneni (Kriminalni) zakonik za Knjaževstvo Srbiju od 1860., Zbirka zakona Kraljevine Srbije II – Kazneni zakonik i krivični sudski postupak, Knjižar izdavač Geca Kon, Beograd, 1911.

⁶¹ Zakon o uređenju sanitetske struke i o čuvanju narodnoga zdravlja, Srpske novine – Službeni dnevnik Kraljevine Srbije, br. 75/1881, 78/1881, 79/1881 i 80/1881.

⁶² Zakon o zaštiti od stočnih zaraza, Srpske novine – Službeni dnevnik Kraljevine Srbije, br. 81/1881.

⁶³ Zakon o zaštiti od goveđe kuge iz 1881. godine, Srpske novine – Službeni dnevnik Kraljevine Srbije, br. 82/1881.

⁶⁴ Zakon o uništavanju štetnih biljaka i životinja i o zaštićivanju korisnih životinja, Srpske novine – Službeni dnevnik Kraljevine Srbije, br. 158/1898.

⁶⁵ Zakon o unapređenju stočarstva, Srpske novine – Službeni dnevnik Kraljevine Srbije, br. 263/1898.

⁶⁶ Zakon o lovu, Srpske novine – Službeni dnevnik Kraljevine Srbije, br. 158/1898.

⁶⁷ Zakon o ribolovu, Srpske novine – Službeni dnevnik Kraljevine Srbije, br. 169/1898.

⁶⁸ Zakon o ribolovu, Srpske novine – Službeni dnevnik Kraljevine Srbije, br. 117/1911.

14. Krivični zakonik Kraljevine Jugoslavije iz 1929. odnosno 1930. godine⁶⁹
15. Zakon o pomorskom ribolovu iz 1922. godine⁷⁰
16. Zakon o lovu iz 1931. godine⁷¹
17. Krivični zakonik FNRJ iz 1951. godine⁷²
18. Krivični zakon SFRJ iz 1976. godine⁷³
19. Krivični zakon Republike Srbije iz 1977. godine⁷⁴
20. Opšti zakon o lovu FNRJ iz 1947. godine⁷⁵
21. Zakon o lovu NR Srbije iz 1948. godine⁷⁶
22. Zakon o lovstvu SRS iz 1966. godine⁷⁷
23. Zakon o lovstvu SRS iz 1973. godine⁷⁸
24. Zakon o lovstvu SRS iz 1976. godine⁷⁹
25. Zakon o lovstvu SRS iz 1986. godine⁸⁰

⁶⁹ Krivični zakonik za Kraljevinu Jugoslaviju, Službene Novine Kraljevine Jugoslavije, br. 33/1929.

⁷⁰ Zakon o pomorskom ribolovu, Službene novine Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca, br. 243/1922.

⁷¹ Zakon o lovu, Službene novine Kraljevine Jugoslavije, br. 285/1931.

⁷² Krivični zakonik FNRJ – opšti deo (prečišćen tekst), Službeni list FNRJ, br. 30/1959.

⁷³ Krivični zakon SFRJ, Službeni list SFRJ, br. 44/1976 i 36/1977.

⁷⁴ Krivični zakon Republike Srbije Službeni glasnik SRS, br. 26/1977, 28/1977, 43/1977, 20/1979, 24/1984, 39/1986, 51/1987, 6/1989, 42/1989 i 21/1990, i Službeni glasnik Republike Srbije, br. 16/1990, 26/1991, 75/1991, 9/1992, 49/1992, 51/1992, 23/1993, 67/1993, 47/1994, 17/1995, 44/1998, 10/2002, 11/2002, 80/2002, 39/2003 i 67/2003.

⁷⁵ Opšti zakon o lovu, Službeni list FNRJ, br. 105/1947.

⁷⁶ Zakon o lovu, Službeni glasnik NRS, br. 53/1948.

⁷⁷ Zakon o lovstvu, Službeni glasnik SRS, br. 22/1966.

⁷⁸ Zakon o lovstvu, Službeni glasnik SRS, br. 24/1973.

⁷⁹ Zakon o lovstvu, Službeni glasnik SRS, br. 51/1976.

⁸⁰ Zakon o lovstvu – prečišćen tekst, Službeni glasnik SRS, br.23/1986.

26. Zakon o lovstvu RS iz 1993. godine⁸¹
27. Zakon o ribarstvu NRS iz 1949. godine⁸²
28. Zakon o ribarstvu SRS iz 1965. godine⁸³
29. Zakon o ribarstvu SRS iz 1967. godine⁸⁴
30. Zakon o ribarstvu SRS iz 1976. godine⁸⁵
31. Zakon o ribarstvu RS iz 1994. godine⁸⁶.

⁸¹ Zakon o lovstvu, Službeni glasnik RS, br. 39/1993.

⁸² Zakon o ribarstvu, Službeni glasnik NRS, br. 12/1949.

⁸³ Zakon o ribarstvu, Službeni glasnik SRS, br. 35/1965.

⁸⁴ Zakon o ribarstvu, Službeni glasnik SRS, br. 17/1967.

⁸⁵ Zakon o ribarstvu, Službeni glasnik SRS, br. 8/1976.

⁸⁶ Zakon o ribarstvu, Službeni glasnik RS, br. 35/1994.

2. SREDNJOVEKOVNO PRAVO

2.1. Uvodna razmatranja

U srednjovekovnom pravu teško da može biti reči o odredbama koje se bave zaštitom životinja kao bića koje imaju sopstvene vrednosti i interese. Poznato je da se srednjovekovno pravo razvijalo pod snažnim utcajem crkve i antropocentrično orijentisanog hrišćanskog učenja, prema kojem životinje, za razliku od čoveka, ne poseduju dušu te kao takve nikada ne mogu spoznati Boga⁸⁷. Kada je u pitanju stav hrišćanstva prema životinjama, dovoljno je istaći da Novi zavet ne sadrži bilo kakva upozorenja i opomene za one koji okrutno postupaju prema životinjama niti savetuje ljude da na bilo koji način uzmu u obzir interese životinja⁸⁸.

Mnogi istorijski izvori potvrđuju da su životinje u periodu srednjeg veka imale veoma značajnu ulogu u čovekovom životu. Bile su nezamenljiv izvor proizvoda životinjskog porekla (u prvom redu hrane i odeće), korišćene su za rad i kao prevozna sredstva, bile su predmet lova i ribolova, uzgajane su i obučavane za pomaganje ljudima u lovu, prilikom ratovanja i služile kao čuvari njihove bezbednosti. Zbog

⁸⁷ Živaljević, I.: Životinje između Prirode i Kulture: priča o arheozoologiji, *Etnoantropološki problem*, vol. 8, br. 4/2013, 1140.

⁸⁸ Paunović, M.: Prava životinja – savremeni međunarodni standardi, *Op.cit.*, 19.

važnosti životinja za čovekov opstanak i neophodnosti uređenja oblasti poput stočarstva, lova i ribolova, srednjovekovni pravni izvori sadrže odredbe koje se bave različitim pitanjima u vezi sa životinjama i čovekovim odnosom prema njima. Oblasti od značaja za zaštitu životinja i regulisanje čovekovog odnosa prema njima koje su bile uređene pravnim izvorima srednjovekovne Srbije bile su pre svega lov i ribolov.

Tokom srednjeg veka, srpske zemlje su obilovale različitim vrstama divljači poput vukova, medveda, divljih svinja, lisica, srna, jelena, divokoza, zečeva, vidri, lasica, veverica, pataka, prepelica, gusaka i jarebica. U srednjovekovnom društvu, lov je za vladajući sloj predstavljao glavni oblik zabave, dok je za zavisno stanovništvo on bio obaveza. Divljač je kao predmet lova po pravilu bila rezervisana samo za viši društveni sloj odnosno vlastelu, koja je čuvala svoje lovno pravo i strogo nadzirala seljake, smatrajući ih za potencijalne lovokradice. U srednjovekovnoj Srbiji postojala su posebna lovišta koja je vladar davao vlasteli ili manastirima u isključivo pravo korišćenja.⁸⁹ Na taj način su vladajući društveni slojevi oličeni u vladaru, vlasteli i crkvi nastojali da raznim pravnim odredbama obezbede isključivo pravo lova na određenim prostorima, stvarajući na taj način neku vrstu lovnih rezervata.⁹⁰

Srna, jelen i pernata divljač lovljeni su za potrebe ishrane, krznašice zbog krzna koje je najčešće izvoženo u Italiju, ali i u druge zemlje, vukovi i medvedi lovljeni su uglavnom kako bi se stanovništvo i stoka zaštitili od njihovih napada, dok se lov na divlju svinju smatrao posebno opasnim i izazovnim jer se ona lovila uz pomoć koplja. Kao i u ostatku Evrope tog doba, lov, a posebno lov na krupnu divljač smatran

⁸⁹ Mišić, S.: Lov u srednjovekovnoj Srbiji, Istorijski glasnik, br. 1-2/1995, 51-56.

⁹⁰ Mišić, S.: Lov u srednjovekovnoj Srbiji, Istorijski glasnik, br. 1-2/1995, 65.

je viteškom zabavom⁹¹ i često je služio kako za dokazivanje, tako i za održavanje vlastele u stanju spremnosti za borbu. Od načina lova, među vlastelom je najpopularniji bio lov uz pomoć pasa (hrtova) i sokola, ali lovilo se i iz zasede, uz pomoć koplja ili luka i strele. Nema podataka o tome na koji način je zavisno stanovništvo lovilo divljač. Budući da ovaj društveni sloj najverovatnije nije bio u mogućnosti da priušti lovačke pse, kao i s obzirom na okolnost da je lovio uglavnom sitnu divljač, može se pretpostaviti da je to činio uz pomoć raznih vrsta zamki.⁹²

Osim izvora hrane i krzna, divlje životinje su u srednjem veku predstavljale i ozbiljan izvor opasnosti, kako za ljude, tako i za pripitomljene životinje, a posebno stoku. Veliki broj vukova često je pretio da ugrozi bezbednost sela, a za sličan izvor opasnosti smatrani su i nevladni psi koji su se u velikom broju okupljali u okolini sela i gradova. Razlog za to bila je okolnost da su vukovi i divlji psi prenosili besnilo, koje je u srednjem veku bilo izuzetno rasprostranjeno i smrtonosno za žrtvu ujeda. Zbog toga su, naročito u selima, na ove životinje organizovane hajke.⁹³

Zbog svog društvenog značaja i popularnosti lov se spominje u nekoliko izvora srpskog srednjovekovnog prava. Pri tome treba imati u vidu da pre Dušanovog zakonika u Srbiji nije postojao sveobuhvatan i samostalan zakonik, već da su osnovni izvori prava bili razni pravni spomenici koji se mogu klasifikovati u tri grupe. U prvu spadaju prevedeni vizantijski zbornici. Od crkvenih zbornika najznačajniji su Hilendarsko-Studenički tipik i Svetosavski Nomokanon (oko 1219. godine). Najvažniji zbornik svetovnog karaktera bio je Proheiron (deo Nomokanona) koji je obuhvatao celokupno građansko i krivično

⁹¹ Bojanin, S.: Zabave i svetkovine u srednjovekovnoj Srbiji: od kraja XII do kraja XV veka, Istorijski institut, Beograd, 2005.

⁹² Mišić, S.: Lov u srednjovekovnoj Srbiji, Istorijski glasnik, br. 1-2/1995, 57-63.

⁹³ Mišić, S.: Lov u srednjovekovnoj Srbiji, Istorijski glasnik, br. 1-2/1995, 64.

pravo.⁹⁴ Primenu ovih zbornika sprečavao je suviše dubok jaz između vizantijskih i srpskih pravnih shvatanja.

Drugu grupu pravnih izvora iz ovog perioda čine međunarodni ugovori, kojima su još od 1185. godine, od doba Kulina bana i Stefana Nemanje regulisane trgovinske i prijateljske veze Srba sa primorskim gradovima.⁹⁵

Treću grupu izvora srpskog srednjovekovnog prava iz perioda pre Dušanovog zakonika čine manastirske povelje. Mnogobrojni srpski manastiri sačuvali su obimne povelje, za koje se može reći da predstavljaju kompletne zakonike za manastirske vlasti i seljake određene metohije.⁹⁶ Najiscrpnije i najobimnije su: Žička iz 1220., manastira Svetog Đorđa na Seravi iz 1330., manastira Svetog Stefana odnosno Banjske od 1313. do 1316., Gračanička iz 1321., Dečanska iz 1330. i manastira Svetog Arandela kod Prizrena iz 1348. godine.⁹⁷ U pitanju su pojedinačni akti, namenjeni samo pojedinom (pravnom ili fizičkom) licu, koji je smatraju za naročitu „milost“ vladaočevu, za izuzetak iz običnog pravnog reda i koji nemaju značaj opšteg zakona za celu državu.⁹⁸

Kao primer manastirskih povelja kojima je regulisano pravo lova može se navesti Virginska povelja cara Konstantina Asena iz 1227. godine, kojom on dodeljuje isključivo pravo korišćenja lovišta zajedno sa selom Brod manastiru Svetog Đorđa kod Skoplja. Lovište navedeno u ovoj povelji, kao i selo Brod bili su u posedu manastira i u vreme kralja Milutina. U istorijskim izvorima stoji da je ovaj manastir posedovao još nekoliko sela „sa lovištem zverova“. Prema tekstu povelje, lice koje bi

⁹⁴ Solovjev, A.: Postanak i značaj Dušanova Zakonika, Dosije, Beograd, 2001., 9.

⁹⁵ Solovjev, A.: Postanak i značaj Dušanova Zakonika, *Op.cit.*, 10.

⁹⁶ Solovjev, A.: Postanak i značaj Dušanova Zakonika, *Op.cit.*, 11.

⁹⁷ Solovjev, A.: Odabrani spomenici srpskog prava, Izdavačka knjižarnica Gece Kona, Beograd, 1926.

⁹⁸ Solovjev, A.: Postanak i značaj Dušanova Zakonika, *Op.cit.*, 12.

ušlo u lovište bez igumanova odobrenja bilo je u obavezi da plati kaznu u iznosu od 8 perpera. Smisao ove odredbe bio je da zaštiti isključivo pravo manastira na lov u navedenim lovištima. Ukoliko bi starešina manastira nekom licu odobrio lov u manastirskim lovištima, lovac je bio dužan da jednu četvrtinu koža od ukupnog ulova preda manastiru.⁹⁹

Za razliku od vlastele, koja je bila zainteresovana za lov krupne divljači, sitna divljač poput lisica, lasica, zečeva i kuna, bila je predmet lova zavisnog stanovništva. Ali, za lov na sitnu divljač bili su zainteresovani i manastiri zbog prihoda koje su ostvarivali od prodaje i izvoza krzna. Tako povelja kralja Milutina manastiru Gračanici govori o obavezi zavisnog stanovništva u pogledu lova na sitniju divljač. Njome se određuje da meropsi (zemljirodničko stanovništvo) za račun crkve love zečeve „tri dana zamicom osim popova“. Izraz „zamicom“ znači da to rade bez ikakve naknade i o svojoj hrani, što pokazuje da su meropsi bili dužni da tri dana u godini love zečeve za potrebe crkve bez ikakve nadoknade.¹⁰⁰

2.2. Dušanov zakonik

Dušanov zakonik, proglašen je na saboru održanom u Skoplju 1349., a dopunjen 1354. godine. Izvorni tekst Dušanovog zakonika nije sačuvan.¹⁰¹ Do danas je pronađeno 25 prepisa koji su sačinjeni između 14. i 19. veka.¹⁰² Od poznatih 25 prepisa, sačuvana su 24 jer je jedan

⁹⁹ Mišić, S.: Lov u srednjovekovnoj Srbiji, Istorijski glasnik, br. 1-2/1995, 56-57.

¹⁰⁰ Mišić, S.: Lov u srednjovekovnoj Srbiji, Istorijski glasnik, br. 1-2/1995, 62.

¹⁰¹ Više o prepisima Dušanovog zakonika videti u: Janković, Ž.: "Zemljopis" Dušanovog zakonika, Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, br. 79/2013, 129-137.

¹⁰² Krkljuš, Lj.: Pravna istorija srpskog naroda, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Centar za izdavaštvo i informisanje, Beograd, 2009., 39.

izgoreo prilikom bombardovanja Narodne biblioteke u Beogradu 6 aprila 1941. godine.¹⁰³

Kao osnovni ciljevi Dušanovog zakonika navode se: popunjavanje pravnih praznina u grčkim zbornicima i definisanje koje odredbe običajnog prava će nastaviti da se primenjuju a koje ne. Najveću pažnju Zakonik posvećuje regulisanju staleških odnosa (crkve, vlastele i zavisnog stanovništva), obezbeđenju reda i sigurnosti u zemlji, uređenju sudskog postupka, organizaciji sudova, jačanju autoriteta sudija i afirmisanju načela zakonitosti.¹⁰⁴

Značajan deo Dušanovog zakonika sadrži odredbe krivičnog prava. U njima dolazi do izražaja sukob između starih i novih načela, odnosno između sistema imovinskih krivičnih sankcija (iz običajnog prava) i sistema telesnih i smrtnih kazni (iz vizantijskog prava), kao i između načela kolektivne i individualne odgovornosti. Osim odredbi koje se odnose na regulisanje svojinskih prava, a koje spadaju u staleška prava i povlastice, Zakonik sadrži mali broj građanskopravnih odredbi.¹⁰⁵

Životinje se spominju u nekoliko članova Dušanovog zakonika. Neki od njih pripadaju krivičnopravnoj oblasti dok su drugi posvećeni regulisanju pitanja iz građanskopravne materije. Ipak, treba naglasiti da se navedene odredbe ne dotiču zaštite životinja ili njihove dobrobiti, već da samo uređuju određena pravna pitanja i pravne odnose u vezi sa njima. Dakle, životinje se u Dušanovom zakoniku tretiraju kao pokretne stvari, kojima se zbog njihove utilitarne vrednosti i ekonomskog značaja posvećuje posebna pažnja.

¹⁰³ Krkljuš, Lj.: Pravna istorija srpskog naroda, *Op. cit.*, 40.

¹⁰⁴ Solovjev, A.: Postanak i značaj Dušanova Zakonika, *Op.cit.*, 19. i Krkljuš, Lj.: Pravna istorija srpskog naroda, *Op. cit.*, 38.

¹⁰⁵ Krkljuš, Lj.: Pravna istorija srpskog naroda, *Op. cit.*, 39.

Takav odnos prema životinjama u skladu je sa stavom koji je prema njima zauzimalo rimsko, a kasnije i vizantijsko pravo, čija su mnogobrojna rešenja transplantovana u Dušanov zakonik, bilo u svom izvornom obliku, bilo uz određene modifikacije¹⁰⁶. Naime, početak zakonodavnog rada u ovom periodu srpske istorije upravo je baziran na prevođenju vizantijskih pravnih izvora i njihovom prilagođavanju domaćim potrebama. Tako su u srpskom carstvu važili skraćena Sintagma Matije Vlastara, Justinijanov zakon i Dušanov zakonik¹⁰⁷ kao tri elementa velikog kodeksa srpsko-vizantijskog prava. Neposredno vizantijsko poreklo do sada je utvrđeno za ukupno 60 članova Zakonika, preuzetih iz Vasilika. Ali, pored snažnog vizantijskog uticaja, u propisima usvojenim u ovom periodu može se osetiti i upliv slovenskog običajnog prava i zakonodavstava drugih evropskih zemalja.¹⁰⁸

Kada su u pitanju odredbe krivičnog prava, životinje se spominju u okviru krivičnog dela pod nazivom popaša¹⁰⁹ i to u kontekstu odgovornosti vlasnika odnosno držaoca stoke za štetu koju ona pričinu drugom licu. Krivično delo popaše propisano je u članu 76. Prizrenskog i Baranjskog prepisa, odnosno u članu 64. Šišatovačkog i članu 65. Rakovačkog prepisa Dušanovog zakonika.¹¹⁰

Propisivanjem krivičnog dela popaše se utvrđuje odgovornost lica čija je stoka popasla tuđe žito, vinograd ili livade. Za ovo krivično

¹⁰⁶ Više o pravnim transplantima (pozajmicama) u Dušanovom zakoniku videti u: Batričević, A.: Legal Transplants and the Code of Serbian Tsar Stephan Dushan: A Comparative Study, 2006, Social Science Research Network (SSRN) <http://ssrn.com/abstract=953277> <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.953277> 23.10.2015.

¹⁰⁷ Solovjev, A.: Postanak i značaj Dušanova Zakonika, *Op.cit.*, 21.

¹⁰⁸ Krkljuš, Lj.: Pravna istorija srpskog naroda, *Op. cit.*, 40.

¹⁰⁹ Solovjev, A.: Postanak i značaj Dušanova Zakonika, *Op.cit.*, 28-29.

¹¹⁰ Pešikan, M., Grickat Radulović, I., Jovičić, M. (ur.): Zakonik cara Stefana Dušana – Baranjski, Prizrenski, Šišatovački, Rakovački, Ravanički i Sofijski rukopis, Srpska akademija nauka i umetnosti i Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1997., 55., 121., 191. i 245.

delo bila je propisana naknade štete i kazna u vidu globe u vrednosti od 6 volova.¹¹¹ Na ovom mestu treba napraviti razliku između naknade štete, koja se sastojala u obavezi učinioca da oštećenoj strani nadoknadi materijalni gubitak pričinjen krivičnim delom i globe, koju je učinilac plaćao državi. Naime, na samom početku razvoja srednjovekovnog krivičnog prava globa se verovatno smatrala za odštetu za povredu javnog mira koja je plaćana državnim organima, kao stranci naročito zainteresovanoj za njegovo održavanje. Ali, globa je potom izgubila taj prvobitni karakter odštete koja se plaćala državi i dobila smisao javne kazne kao oblika državne reakcije na kriminalitet.¹¹²

Popaša je jedno od retkih krivičnih dela u Dušanovom zakoniku za koja se prilikom odmeravanja kazne u obzir uzimao stepen krivice učinioca. Utvrđivanje visine naknade štete bilo je povereno takozvanim *duševnicima*, iskusnim ljudima koji su važili za poznavaoce seoskog života i ekonomije. Ukoliko bi se utvrdilo da je šteta načinjena iz nehata, postojala je samo građanskopravna odgovornost, dok se za krivičnopravnu odgovornost zahtevalo postojanje umišljaja kao oblika krivice na strani učinioca.¹¹³

Iz navedene zakonske odredbe proizlazi da je vlasnik stoke bio u potpunosti odgovoran za njeno ponašanje, kao i za štetu koju bi stoka usled njegove nepažnje (u slučaju nehata) ili htenja (u slučaju umišljaja) prouzrokovala poljoprivrednom dobru drugog lica. Način izvršenja krivičnog dela popaše, koji se sastoji u nehatnom ili umišljajnom propuštanju vlasnika stoke da spreči da ona pričini štetu, jasno pokazuje da su životinje u takvim situacijama predstavljale sredstvo za

¹¹¹ Novaković, S.: Zakonik Stefana Dušana cara srpskog 1349 i 1354., Državna štamparija, Beograd, 1870., 54.

¹¹² Taranovski, T.: Istorija srpskog prava u Nemanjičkoj državi, Lirika, Beograd, 2002., 261.

¹¹³ Krkljuš, Lj.: Pravna istorija srpskog naroda, *Op. cit.*, 69.

izvršenje krivičnog dela. Ta okolnost, kao i činjenica da je globa za popašu bila propisana u iznosu od 6 volova potvrđuju da su životinje u srpskom srednjovekovnom pravu tretirane kao puke pokretne stvari čija je jedina vrednost sagledavana kroz materijalnu dobit koju su mogle doneti svom vlasniku.

Da su životinje u srpskom srednjovekovnom pravu imale pravni status pokretnih stvari potvrđuju i odredbe Dušanovog zakonika kojima je regulisana oblast naslednog prava. To se može videti upravo u odredbi Zakonika koja se odnosi na nasleđivanje pokretnih stvari koje su pripadale vlasteli.¹¹⁴ U Baranjskom rukopisu ova odredba se nalazi u članu 48., isto kao i u Prizrenskom, i to pod naslovom „O vlastelinu i o konju“. U Rakovačkom prepisu, ova odredba je propisana u članu 45. ali pod naslovom „I još o vlasteli koja umire“. Ovom odredbom je propisano sledeće: „Kada umre vlastelin, konj dobri i oružje da se da caru, a svitu veliku bisernu i zlatni pojas da uzme sin njegov i da mu car ne uzme. Ako li nema sina, a ima kćer, da je kći vlasna uzeti, ili prodati, ili dati slobodno“.¹¹⁵ Izraz „konj dobri“ odnosi se na jahaćeg konja, za razliku od tovarnog ili najezdnog konja.¹¹⁶ Osim što svrstava životinje u pokretne stvari, citirana odredba pokazuje da su pojedine životinje, kao što je u ovom slučaju jahaći konj, ipak imale poseban status, ali, opet, ne zbog potrebe da se zaštite njihovi sopstveni interesi, već zbog koristi koju su predstavljale za ljude. To potvrđuje i činjenica da se caru nije vraćao samo konj već i oružje preminulog vlastelina, kao pokretna stvar od posebnog značaja.

¹¹⁴ Novaković, S.: Zakonik Stefana Dušana cara srpskog 1349 i 1354., *Op.cit.*, 31., i Krkljuš, Lj.: Pravna istorija srpskog naroda, *Op. cit.*, 78.

¹¹⁵ Pešikan, M., Grickat Radulović, I., Jovičić, M. (ur.): Zakonik cara Stefana Dušana – Baranjski, Prizrenski, Šišatovački, Rakovački, Ravanički i Sofijski rukopis, *Op.cit.*, 47., 113. i 239.

¹¹⁶ Pešikan, M., Grickat Radulović, I., Jovičić, M. (ur.): Zakonik cara Stefana Dušana – Baranjski, Prizrenski, Šišatovački, Rakovački, Ravanički i Sofijski rukopis, *Op.cit.*, 480.

I u vreme cara Dušana, lov je bio veoma popularna zabava među pripadnicima vlastele. Istorijski izvori govore da je car Dušan bio izuzetan lovac, da je lovio sa hrtovima i sokolovima, kao i da je imao ceremonijara. O značaju koji se u to vreme pridavao lovu svedoče podaci o pripremi i organizaciji ove aktivnosti. Pripreme svite trajale su dva dana, a činili su je trubači, tri odeljenja vojske: pešaci naoružani mačem i štitom, kopljanici sa oklopom i šlemom i dvorski strelci. Za njima je išla vlastela na konjima i sa hrtovima, a pratili su je dvornik, postelnik, konjušar, prvi lovac, psar, sokolar, ubrusar, peharnik i dijak.¹¹⁷

Odredba Dušanovog zakonika posvećena psarima i sokolarima sistematizovana je u okviru njegovog 189. člana.¹¹⁸ Tu se određuje da se „psarima i sokolarima kuda idu ništa ne daje, a kad dođu carevi konji, psi i stanovi da im se da samo ono što piše u carevu pismu“. Osim što su se starali o psima i sokolima svoga gospodara, psari i sokolari su i obrađivali zemlju. Oni su spadali u zavisani sloj stanovništva¹¹⁹. Bavili su se zemljoradnjom, ali su zahvaljujući svojim dužnostima u vezi sa čuvanjem, negom i dresurom lovačkih pasa i sokolova bili oslobođeni nekih dažbina. Interesantno je da su sokolari svoj položaj zadržali i za vreme turske vlasti. Sokolari se spominju u Smederevskom sandžaku u periodu između 1489. i 1491. godine, dok je u Vidinskom sandžaku postojao i poseban Zakon o sokolarima i jastrebarima. Prema ovom zakonu, oni su bili oslobođeni harača, ispendže, ušura i izvanrednih

¹¹⁷ Madžarević, S.: Lovstvo Srbije kroz vekove, Lovачki savez Srbije, Beograd, 2006., 21-22.

¹¹⁸ O psarima, sokolarima i svinjarima govori član 194. Rakovačkog prepisa Dušanovog zakonika, videti: Pešikan, M., Grickat Radulović, I., Jovičić, M. (ur.): Zakonik cara Stefana Dušana – Baranjski, Prizrenski, Šišatovački, Rakovački, Ravanički i Sofijski rukopis, *Op.cit.*, 279.

¹¹⁹ Lemajić, N.: srednjovekovno nasleđe kao sociološki osnov definisanja srpske elite XVI veka, Istraživanja, br. 23/2012., 208. i Kurtović, E.: Iz historije sokolarstva u dubrovačkom zaleđu u srednjem vijeku (uzgoj ptica za lov i lov pticama), Društvo za proučavanje srednjovekovne bosanske historije, Sarajevo, 2011., 2.

nameta, a bili su dužni da svake godine daju dresiranog sokola ili 300 aspri za uginulog.¹²⁰ U manastirskim poveljama sokolari se spominju pod grčkim nazivom gerakari ili gierakari, a u jednoj povelji nazivaju se i jastrebarima.¹²¹

¹²⁰ Mišić, S.: Lov u srednjovekovnoj Srbiji, Istorijski glasnik, br. 1-2/1995, 58.

¹²¹ Mišić, S.: Sokolari, u: Ćirković, S. i Mihaljčić, R. (ur.): Leksikon srpskog srednjeg veka, Knowledge, Beograd, 1999., 682.

3. ZAKONODAVSTVO USTANIČKE DRŽAVE

3.1. Uvodna razmatranja

Zbog ratnih i revolucionarnih uslova, u srpskoj državi Prvog ustanka nisu bili usvojeni osnovni zakoni koji bi regulisali najznačajnije oblasti prava. Ipak, u tom periodu je nastao niz propisa različitih organa vlasti u formi naredbi, uputstava, raspisa i pisama, neophodnih za funkcionisanje ustaničke države.

Kako u to vreme nije postojala podela vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku, propise su donosili: vožd, skupština, Pravitelstvujušći sovjet, ali i nahijske skupštine i magistrati.¹²² Najznačajniji pravni izvori iz perioda ustaničke države jesu Krivični zakonik prote Mateje Nenadovića i Karađorđev kriminalni zakonik.

¹²² Krkljuš, Lj.: Pravna istorija srpskog naroda, *Op.cit.*, 137.

3.2. Krivični zakonik prote Mateje Nenadovića iz 1804. godine

Zakonik prote Mateje Nenadovića usvojen je na skupštini Valjevske nahije u maju 1804. godine, kada su izabrane i prve sudije u ustaničkoj državi. Sam autor zakonika navodi da se prilikom njegovog pisanja oslanjao na Krmčiju i Justinijanove zakone. Ovaj pravni izvor je skromnog obima, nije dovoljno precizan niti sistematičan. On ne sadrži bilo kakve opšte principe, već samo inkriminiše određena ponašanja kao krivična dela, propisujući za njih kazne i to najčešće smrtu kaznu i telesne kazne (kao glavne kazne) i naknadu štete i gubitak lične časti i ugleda (kao sporedne kazne).¹²³

Životinje se spominju u jednoj odredbi Zakonika prote Mateje, i to kao objekti radnje krivičnog dela krađe. Prema ovoj odredbi, učinilac koji bi ukrao jagnje, prase, konja ili vola morao je „da plati dvoje i da se kaštiguje štapovima“.¹²⁴ Dakle, u pitanju je poseban oblik krivičnog dela krađe koji se od ostalih razlikuje po tome što su njegovi objekti radnje životinje, koje su u Zakoniku taksativno nabrojane. Priroda tog krivičnog dela, kao i vrste životinja koje su mogle biti objekti radnje tog krivičnog dela potvrđuju da su životinje i ovim propisom tretirane kao pokretne stvari posebnog značaja zbog utilitarne, odnosno ekonomske ili tržišne vrednosti, koju su imale.

¹²³ Jovašević, D.: Krivično pravo, Opšti deo, *Op.cit.*, 376-377.

¹²⁴ Krkljuš, Lj.: Pravna istorija srpskog naroda, *Op.cit.*, 138.

3.3. Karađorđev kriminalni zakonik iz 1807. odnosno 1810. godine

Karađorđev kriminalni zakonik, koji se još naziva i Karađorđev zakon i Pravila vojena i narodna, bio je obimniji i u sadržinskom smislu raznovrsniji od Zakonika prote Mateje Nenadovića. Ne zna se da li je ovaj pravni akt usvojen 1807. godine (kako navodi Toma Živanović) ili 1810. godine (kako tvrdi Stojan Novaković)¹²⁵, a i njegova praktična primena je takođe pod znakom pitanja, budući da je usvojen pred kraj postojanja ustaničke države.¹²⁶ I ovde je reč o krajnje sumarnom i nesistematizovanom pravnom izvoru, koji sadrži uglavnom odredbe posebnog dela krivičnog prava, odnosno propisuje sankcije (i to izuzetno stroge kazne, čiji je smisao bio odmazda, odnosno zastrašivanje) za pojedina nedozvoljena ponašanja.¹²⁷

Kao i u Zakoniku prote Mateje Nenadovića, i u Karađorđevom kriminalnom zakoniku životinje (i to ne sve već samo stoka) se spominju kao objekti radnje krivičnog dela krađe. Zakon je pravio razliku između krađe krupne stoke i krađe sitne stoke. Učinilac krađe krupne stoke morao je da plati oštećenom licu onoliko koliko bi oštećeni zatražio, a pored toga je osuđivan na telesnu kaznu u vidu batinanja.¹²⁸ Za krađu sitne stoke, učinilac je morao dati oštećenom dvostruki broj ukradene stoke, a, isto kao i u slučaju krađe krupne stoke, pored toga mu je izricana telesna kazna u vidu batinanja.¹²⁹

¹²⁵ Jovašević, D.: Krivično pravo, Opšti deo, *Op.cit.*, 377.

¹²⁶ Krkljuš, Lj.: Pravna istorija srpskog naroda, *Op.cit.*, 138.

¹²⁷ Jovašević, D.: Krivično pravo, Opšti deo, *Op.cit.*, 377.

¹²⁸ Krkljuš, Lj.: Pravna istorija srpskog naroda, *Op.cit.*, 139.

¹²⁹ Krkljuš, Lj.: Pravna istorija srpskog naroda, *Op.cit.*, 140.

4. ZAKONODAVSTVO KNEŽEVINE I KRALJEVINE SRBIJE

4.1. Kaznitelni zakonik za policaine prestupke iz 1850. godine

Kaznitelni zakonik za policaine prestupke usvojen je 1850. godine¹³⁰, a iste godine usvojena je i odgovarajuća Policijska uredba, kojom je uređen postupak policijskih vlasti u izviđanju i presuđivanju prekršaja¹³¹ (policajnih prestupaka).

Niz odredaba od značaja za zaštitu životinja sadržan je u sedmom poglavlju Kaznitelnog zakonika za policaine prestupke, pod naslovom „O bezbednosti života i zdravlja ljudi i domaćih životinja i o čistoći“ a propisane su i prekršajne sankcije za njihovo kršenje. Kaznitelni zakonik obavezuje domaćina (gazdu) da odmah prijavi policijskoj vlasti ukoliko bi članovi njegovog domaćinstva ili njegova stoka oboleli od kakve zarazne bolesti, ali i da nakon prijavljivanja pojave zarazne bolesti postupa u skladu sa postojećim ili

¹³⁰ Kaznitelni zakonik za policaine prestupke N.K.V, N. Sov. 105 (originalan tekst), Knjigopečatnica Knjaževstva Srbskog, Beograd, 1850.

¹³¹ Deretić, N.: Nacionalna istorija države i prava, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2008., 170.

novousvojenim sanitetsko-policijskim pravilima. Licu koje bi propustilo da ispuni te obaveze mogla se izreći novčana kazna u iznosu od 1 do 2 cesarska dukata. Ukoliko je u pitanju veoma zarazna bolest, domaćinu koji bi propustio da prijavi njenu pojavu kod ukućana ili stoke ili koji bi se oglušio o relevantne propise mogla se pored novčane kazne izreći i kazna zatvora u trajanju od 30 dana, kao i obaveza naknade troškova koje bi vlast imala povodom preduzimanja mera zaštite od bolesti drugih žitelja ili njihove stoke (član 59.).

Kaznitelni zakonik je inkriminisao i propuštanje prijavljivanja, odnosno pokazivanja bolesnika ili bolesne domaće životinje (marvinčeta) lekaru koji je došao, propisujući za to kaznu zatvora u trajanju od 5 do 10 dana, a ako je bolest bila opasna i zarazna, kaznu strogog zatvora u trajanju do 30 dana (član 60.). Propisana je bila i obaveza svakog lica da odmah ubije psa ili drugu domaću životinju kod koje primeti znake besnila ili da je dobro zatvori, a da slučaj bez odlaganja prijavi policijskoj vlasti. Kršenje te obaveze bilo je zaprećeno kaznom zatvora u trajanju od 3 do 12 dana (član 72.). I ova odredba imala je značaj ne samo za zaštitu ljudi, već i za zaštitu života i zdravlja drugih životinja, koje bi mogle doći u kontakt sa zaraženom jedinkom.

Posebnom odredbom Kaznitelnog zakonika za policaine prestupke predviđena je prekršajnoppravna odgovornost za zagađenje vode koja se, između ostalog, koristi i za napajanje stoke, čime se posredno štiti život i zdravlje tih životinja, ali i ljudi koji ih koriste za ishranu ili druge potrebe. Ovom odredbom je propisano da će se kaznom običnog (prostog) ili strogog zatvora od 3 do 10 dana kazniti lice koje baci kakvu nečistoću i na taj način zagadi (opogani) bunar, kladenac, reku ili potok iz kojih se uzima voda za piće ili koji služe za napajanje stoke (član 64.). Trovanje ribe ubacivanjem kakve otrovne supstance u vodu je takođe inkriminisano kao prekršaj. Za razliku od zagađenja vode za napajanje stoke, za trovanje ribe je propisana telesna kazna – 10 do 25 udaraca štapom (član 69.).

Kazniteni zakonik za policaine prestupke regulisao je i držanje opasnih divljih životinja (divljih vrednosnih zveri), ne posvećujući pri tome pažnju njihovoj dobrobiti već isključivo vodeći računa o zaštiti ljudi. Za držanje opasne divlje životinje bez odgovarajućeg dopuštenja je propisana novčana kazna od 3 do 10 talira, a ta životinja je morala biti ubijena (član 73.). Lice koje je imalo dozvolu da drži opasnu divlju životinju, bilo je dužno da preduzme mere predostrožnosti prilikom njenog čuvanja, a bilo je dužno i da plati troškove lečenja i „dangube“ licu koje bi ta životinja povredila (član 74.). Ukoliko bi životinja koja se drži bez dozvole nekome nanela povredu, njen vlasnik je morao da plati i troškove povređenog i novčanu kaznu od 10 do 20 talira (član 75.). Ako bi opasna divlja životinja (bilo da se drži sa dozvolom ili bez dozvole) drugom licu nanela smrtonosne povrede, njen vlasnik je morao biti izveden pred sud (član 74. i član 75.), što znači da bi odgovarao krivično, a ne prekršajno.

Slične obaveze i odgovornosti bile su propisane i u pogledu držaoca pasa ili drugih domaćih životinja, koje bi mogle povrediti ljude. Ako bi takva životinja drugome nanela povredu, držalac je morao da plati novčanu kaznu od 1 do 4 talira i da nadoknadi troškove povređenog, a u slučaju da su povrede smrtonosne, bio bi predat sudu. Životinja se u takvim slučajevima obavezno ubijala (član 76.). Međutim, ukoliko bi se dokazalo da je povreda (izuzev smrtonosne) nastupila usled toga što je drugo lice dražilo životinju, tom licu se izricala novčana kazna u iznosu od 1 do 4 talira kumulativno sa kaznom zatvora u trajanju od 10 dana. Ako je povređeni sam izazvao sopstvenu povredu razjarivanjem životinje, za takvu povredu niko nije odgovarao (član 77.). Međutim, nije navedeno koja je bila sudbina životinje koja bi drugoga povredila zato što je dražena ili razjarena.

Kaznitenim zakonikom za policaine prestupke je bilo sankcionisano ubijanje takozvane nevrednosne divljači u zabranjeno vreme. Za ovaj prestup bila je propisana novčana kazna u rasponu od 1

do 5 talira (član 116.). Nekoliko odredaba Zakonika (članovi od 101. do 107.) posvećeno je postupanju sa tuđim životinjama koje su uhvaćene u šteti. Odredba sadržana u članu 105. svedoči o tome da su životinje imale status pokretnih stvari. Prema toj odredbi, u slučaju da se stoka zatekne u šteti, a ne može da se uhvati ili sagna i zatvori, pri čemu nije poznato ko je njen vlasnik, takva stoka se može pobiti, a posle rasprodati. Tako dobijen novac, prevashodno je bio namenjen za nadoknadu štete koju je stoka pričinila. Član 106. propisuje kaznu zatvora od 3 do 10 dana za lice koje uhvaćenog tuđeg brava u šteti bez naredbe i znanja vlasti ubije, kao i obavezu za učinioca da vlasniku plati odgovarajuću naknadu. Iako bi na prvi pogled moglo delovati da se učinilac kažnjava zato što je ubio brava, iz smisla ostalih odredbi Kaznitelnog zakonika bi pre proizlazilo da se njemu kazna izriče zbog toga što je to učinio bez prethodnog obaveštavanja nadležnih organa.

Treba naglasiti da su i Kazneni zakonik za policaine prestupke i Policijska uredba, kojom je uređen postupak policijskih vlasti u izviđanju i presuđivanju prekršaja¹³² (policajnih prestupaka) pravni izvori nastali za vreme vladavine ustavobranitelja, te da predstavljaju odraz njihovog pokušaja da uvedu pravnu sigurnost i urede brojna pitanja od značaja za funkcionisanje državne uprave.

Ustavobraniteljski režim temeljio se na Ustavu od 1838. godine, poznatom pod nazivom Turski ustav, koji je sadržao osnovne odredbe o građanskim pravima i slobodama i omogućio postepenu demokratizaciju političkog uređenja. Izraz ustavobranitelji odnosi se na grupu političara koji su uspeli da se izbere za donošenje tog ustava i da najpre 1839. obore sa vlasti kneza Miloša Obrenovića, a zatim 1842. godine njegovog naslednika kneza Mihaila Obrenovića. Svoje suprotstavljanje kneževskoj vlasti ustavobranitelji su pravdali

¹³² *Ibid.*

nastojanjem da ispoštuju pomenuti Ustav koji je, prema njihovom mišljenju, knez ugrožavao.¹³³

Period ustavobraniteljske vlasti karakteriše razvoj državnih ustanova i sudske i administrativne organizacije, uključujući i rad policije, koja je u periodu vladavine ustavobranitelja osim strogo policijskih obavljala i brojne političke, ekonomske, vojne, sanitetske i finansijske dužnosti. Obavljanje policijskih poslova Ustav je poverio okružnim i sreskim načelnicima sa njihovim policijama, a policijske poslove obavljala su još i sela i opštine. Poseban značaj u policijskoj strukturi Kneževine Srbije imala je prestonička policija, čiji je rad bio regulisan propisima usvojenim još u vreme vladavine kneza Miloša Obrenovića. Ali, ubrzo po preuzimanju vlasti ustavobranitelji su organizaciju i nadležnosti policije varoši Beograda prilagodili sopstvenim potrebama, uredivši njen rad posebnom uredbom o dužnostima Uprave varoši Beograda iz 1840.¹³⁴

Uredba o dužnostima Uprave varoši Beograda iz 1840. godine ne sadrži odredbe kojima bi se uredilo postupanje policije u slučajevima kada je učinjen neki od analiziranih policainih prestupaka kojima se povređuju ili ugrožavaju životinje. Ali, iz njenih odredbi, kao i iz odredbi Kaznitelnog zakona za policaine prestupke proizlazi da je upravo policija bila dužna da preduzima odgovarajuće mere protiv lica koja narušavaju red i mir, kao i da hvata i nadležnim organima predaje učinioce policainih prestupaka, uključujući i one kojima se direktno ili indirektno povređuju ili ugrožavaju životinje. Naime, u prvoj tački Uredbe propisano je da je osnovna dužnost beogradske policije „da u varoši održava red, mir i bezbednost“, dok je drugom tačkom Uredbe policiji varoši Beograda stavljeno u dužnost „da lopove i zločince hvata i

¹³³ Krkljuš, Lj.: Pravna istorija srpskog naroda, *Op.cit.*, 162.

¹³⁴ Krstić Mistrizdelović, I., Radojičić, M.: Beogradska varoška policija u doba uspostavljanja vlasti ustavobranitelja, *Nauka bezbednost policija (NBP) – Žurnal za kriminalistiku i pravo*, br. 3/2014, 95-96.

predaje nadležnom sudu“.¹³⁵ Iz toga sledi da je varoškoj policiji bilo povereno i da, između ostalog, reaguje i slučajevima kao što je, na primer neodgovorno vlasništvo usled kojeg je došlo do ugrožavanja bezbednosti ljudi ili neprijavlivanje bolesti domaćih životinja i drugim sličnim situacijama.

4.2. Kriminalni (Kaznitelni) zakonik za Knjaževstvo Srbiju iz 1860. godine

Kriminalni (Kaznitelni) zakonik za Knjaževstvo Srbiju¹³⁶ je bio prvi sistematizovani i potpuni krivični zakonik usvojen u našoj zemlji. Kao i Kaznitelni zakonik za policaine prestupke, i Kriminalni zakonik nastao je za vreme ustavobranitelja, koji su nastojali da stabilizuju pravosuđe, kao i da prevaziđu nedostatak propisa i pravnu nesigurnost svojstvenu vladavini kneza Miloša Obrenovića.¹³⁷

Iako se većina evropskih krivičnih zakonika toga vremena oslanjala na francuski *Code Penal*, srpski zakonopisci su prilikom izrade Kaznitelnog zakonika kao osnovu koristili Pruski krivični zakonik, kao i pojedine odredbe saksonskog i badenskog krivičnog zakonika. Sastojao se od uvoda i 3 celine i sadžao je ukupno 397 članova raspoređenih u 45 poglavlja.¹³⁸ Zakonik je važio na teritoriji Srbije do 1930. godine uprkos tome što je 1910. godine bio izrađen Projekat novog Krivičnog

¹³⁵ Krstić Mistradželović, I., Radojičić, M.: Beogradska varoška policija u doba uspostavljanja vlasti ustavobranitelja, Nauka bezbednost policija (NBP) – Žurnal za kriminalistiku i pravo, br. 3/2014, 99.

¹³⁶ Kazneni (Kriminalni) zakonik za Knjažestvo Srbiju od 1860., Zbirka zakona Kraljevine Srbije II – Kazneni zakonik i krivični sudski postupak, Knjižar izdavač Geca Kon, Beograd, 1911.

¹³⁷ Krkljuš, Lj.: Pravna istorija srpskog naroda, *Op.cit.*, 179.

¹³⁸ Krkljuš, Lj.: Pravna istorija srpskog naroda, *Op.cit.*, 180.

zakonika, čija su rešenja bila bolje sistematizovana, originalnija i savremenija.¹³⁹

Kao i pruski Krivični zakonik iz 1851. godine, Kaznitelni zakonik za Knjaževstvo Srbiju je prihvatao trojnu podelu krivičnih dela na zločine, prestupe i istupe.¹⁴⁰ U zločine su spadala ona krivična dela za koja je bila propisana smrtna kazna, robija ili zatočenje. Za prestupe se mogla izreći kazna zatvora, kazna lišenja zvanja, telesna kazna (prolazak kroz redove čete) ili novčana kazna. Istupi su kažnjavani zatvorom u trajanju do mesec dana ili novčanom kaznom u iznosu do 30 talira ili telesnom kaznom do 30 udaraca.¹⁴¹

Sve odredbe kojima se inkriminišu nedozvoljena ponašanja ljudi prema životinjama, osim jedne, spadaju u istupe i sistematizovane su u okviru trećeg dela Zakonika (članovi od 310. do 397.), koji je posvećen isključivo ovoj vrsti kažnjivih dela. Pojedini autori smatrali su da većina istupa i nisu krivična dela, odnosno da ne predstavljaju „krivično nepravo“ kao zločini, prestupi, i manji broj drugih istupa, već da čine poseban rod neprava, takozvano „policijsko nepravo“. Zbog toga su se oni zalagali za izdvajanje tih istupa, koje su nazivali i policijskim deliktima, iz Kriminalnog zakonika i njihovo sistematizovanje u okviru posebnog Policijskog kaznenog zakonika. Međutim, ni među njima nije postojala saglasnost o tome koje istupe bi trebalo tretirati kao policijske delikte, a koje zadržati u Krivičnom zakoniku, te su zastupali stav da tu odluku treba prepustiti zakonodavcu.¹⁴²

¹³⁹ Jovašević, D.: Krivično pravo, Opšti deo, *Op.cit.*, 381-382.

¹⁴⁰ Jovašević, D.: Krivično pravo, Opšti deo, *Op.cit.*, 381-382., Stojanović, Z.: Određivanje opšteg pojma krivičnog dela u srpskoj nauci krivičnog prava, u: Ignjatović, Đ. (ur.): Kaznena reakcija u Srbiji, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Centar za izdavaštvo i informisanje, Beograd, 2011., 12.

¹⁴¹ Krkljuš, Lj.: Pravna istorija srpskog naroda, *Op.cit.*, 180-181.

¹⁴² Živanović, T.: Istupi iz Krivičnog zakonika (objašnjenje 3. časti), 2. potpuno prerađeno (s obzirom na novo zakonodavstvo) i prošireno izdanje, Knjižarnica Gece Kona, Beograd, 1926., 8.

Jedina odredba Kriminalnog zakonika relevantna za zaštitu životinja koja je bila svrstana u drugi deo Kriminalnog zakonika posvećen zločinima i prestupima odnosila se na dužnost preduzimanja mera za sprečavanje zaraznih stočnih bolesti. Njome je bilo propisano da se licu koje namerno prekrši mere praviteljstva usmerene na prevenciju zaraznih stočnih bolesti izriče kazna zatvora ili kazna robije u trajanju do 5 godina, kao i da mu se oduzimaju i uništavaju predmeti koji su služili za širenje bolesti (član 303). Jasno je da se ovom inkriminacijom ne nastoje zaštititi samo život i zdravlje životinja (stoke), već i ljudi koji koriste proizvode stočnog porekla, pa je ona, zahvaljujući svojoj društvenoj opasnosti, svrstana u odeljak posvećen zločinima i prestupima.

Istupi protiv sigurnosti života i zdravlja ljudi i domaćih životinja

Slično kao i kod Kaznitelnog zakonika za policajne prestupke, većina inkriminacija relevantnih za zaštitu životinja nalazila se u poglavlju „O istupima koji se tiču sigurnosti i o čistoći“ (34. poglavlje Kriminalnog zakonika za Knjažestvo Srbiju), ali su neke od njih sistematizovane i u okviru drugih poglavlja. Tako je, u okviru istupa protiv sigurnosti života i zdravlja ljudi i domaćih životinja (član 332.) novčana kazna u iznosu od 1 do 20 talira ili kazna zatvora do 15 dana bila propisana za sledeće radnje (nečinjenja ili propuštanja): 1) propuštanje da se ubije ili dobro zatvori domaća životinja kod koje su primećeni znaci besnila i o tome obavesti mesna policijska vlast, 2) propuštanje domaćina da obavesti mesnu policijsku vlast o pojavi zarazne bolesti kod svojih ukućana ili stoke i 3) propuštanje da se izaslanom lekaru prijavi bolestan član domaćinstva ili bolesna domaća životinja.

Nesavesno držanje divlje životinje

Prema Kriminalnom zakoniku iz 1860. godine (član 335.) novčanom kaznom u iznosu do 10 talira ili telesnom kaznom u vidu boja do 15 udaraca bilo je zaprećeno držanje opasne divlje životinje, odnosno divlje životinje koja bi mogla povrediti ljude („divljeg vredonosnog zvera“) bez posedovanja odgovarajuće dozvole, kao i držanje takve divlje životinje uz dozvolu, ali bez nužne predostrožnosti. Za izdavanje dozvole za držanje opasnih divljih životinja bila je nadležna policijska vlast. Što se tiče preduzimanja mera predostrožnosti, smatralo se da se zver drži „nepredostrožno“ (neodgovorno, bez potrebne pažnje) kada nije učinjeno sve što je potrebno da se ta životinja učini bezopasnom za ljude, odnosno kada nije otklonjena mogućnost da ona nekoga povredi. Ni u slučaju držanja opasne divlje životinje bez dozvole, ni u slučaju njenog držanja sa dozvolom, ali bez predostrožnosti, za postojanje istupa se nije zahtevala vinost na strani učinioca.¹⁴³ Ista kazna bila je propisana i za propuštanje čuvanja sa dužnom predostrožnošću psa ili druge domaće (kućne) životinje koja je pokazala znake opasnog ponašanja („ujeda, bode ili nogom bije“), usled čega drugom licu bude naneta povreda. U slučaju da divlje ili domaće životinje usled propusta držaoca da prema njima preduzme potrebne mere predostrožnosti drugome nanesu povredu, on bi morao pored navedene kazne, da oštećenom plati troškove lečenja, dok je životinja morala biti ubijena ili uklonjena. Ako bi povreda bila smrtonosna, držalac životinje se predavao sudu, pod uslovom da mu se to moglo pripisati u krivicu (prema članu 180.). Međutim, držalac životinje nije odgovarao ako bi se dokazalo da je povređeni životinju sam dražio i na taj način izazvao povredu.

¹⁴³ Živanović, T.: Istupi iz Krivičnog zakonika (objašnjenje 3. časti), *Op.cit.*, 54. i 55.

Istupi protivu vere, pravstvenosti i blagih običaja

Za razliku od Kaznitelnog zakonika za policajne prestupke, Kriminalni zakonik u delu posvećenom istupima sadržao je i odredbe koje su slične odredbama takozvanih *anti cruelty* zakona, usvajanih u razvijenim zemljama evropsko-kontinentalne i anglo-saksonske pravne tradicije upravo u tom istorijskom razdoblju. Naime, u svom 40. poglavlju pod naslovom „O istupima protivu vere, pravstvenosti i blagih običaja“, u članu 362. propisana je kazna zatvora od 1 do 5 dana ili kazna boja do 25 udaraca za lice koje javno muči i svirepo zlostavlja tegleće i jašuće životinje. Istupi protiv vere, naravstvenosti i blagih običaja obuhvatali su raznovrsne radnje kojima se na različite načine vređaju javni moral, odnosno javni red i mir. Kao primeri ostalih ponašanja koja su svrstana u ovu kategoriju istupa mogu se navesti: psovanje crkvenih svetinja, uznemiravanje službe Božje pravljenjem buke, sviranjem, igranjem ili činjenjem druge vike ili neuljudnosti, pevanje sramotnih pesama ili izgovaranje sramotnih ili bezobraznih reči po kafanama, na saboru, u kolu ili na drugim javnim mestima itd. Iz poglavlja u okviru kojeg je bio sistematizovan navedeni oblik zlostavljanja životinja, kao i iz prirode ostalih inkriminacija u tom poglavlju, ali i zahteva da je zlostavljanje životinje učinjeno javno, sledi da se tim istupom nisu štitile životinje kao takve, već javni moral i osećanje sažaljenja prema životinjama, koje bi se javilo kod ljudi koji bi bili svedoci takvog događaja. Upravo se to osećanje sažaljenja, (a ne dobrobit ili život i zdravlje životinje) smatralo objektom ovog istupa.¹⁴⁴

Radnja ovog istupa sastojala se u: 1) javnom mučenju, 2) svirepom tučenju i 3) uopšte zlostavljanju teglećih i jašućih životinja. Mučenje se smatralo naročitim vidom zlostave i pod njim se podrazumevalo prouzrokovanje znatnijih bolova i patnji, koji duže traju ili se

¹⁴⁴ Živanović, T.: Istupi iz Krivičnog zakonika (objašnjenje 3. časti), *Op.cit.*, 100.

ponavljaju. Pojam zlostavljanja životinje tumačen je drugačije nego pojam zlostave iz člana 173. Kriminalnog zakonika. Dakle, zlostavom životinje nije se smatralo svako prouzrokovanje telesnog neraspoloženja, već samo pričinjavanje životinji značajnijih bolova. Pri tome treba naglasiti da je zlostavljanje životinje osim činjenjem (kao što je na primer tučenje) moglo biti izvršeno i nečinjenjem (nedavanje hrane). Za postojanje istupa bilo je potrebno da su zlostavljanje i mučenje učinjeni svirepo i javno. Ove radnje mogle su biti okarakterisane kao svirepe pod uslovom da su proistekle iz osećanja ravnodušnosti prema patnjama životinje, a da ih ne nalaže kakav socijalno opravdani cilj. U pogledu zahteva da mučenje ili zlostavljanje bude učinjeno javno, treba istaći da se pod time ne podrazumeva nužno da je radnja izvršenja preduzeta na javnom mestu. Smatralo se da je zlostavljanje izvršeno javno ukoliko je moglo biti opaženo od strane većeg individualno neodređenog kruga lica (bez obzira na to gde je učinjeno). Neki autori su smatrali da je za ispunjenje kriterijuma javnosti bilo potrebno da je zlostavljanje zaista i opaženo, dok su se drugi zadovoljavali sa mogućnošću da zlostavljanje bude opaženo od strane većeg broja individualno neodređenih lica, neovisno od toga da li je do opažanja zaista i došlo.

Objekt radnje ovog istupa mogle su biti samo tegleće i jašuce životinje. Može se pretpostaviti da je zakonodavac smatrao da će samo zlostavljanje takvih životinja kod ljudi izazvati sažaljenje i vredati „naravstvenost“. Sa druge strane, trebalo bi uzeti u obzir i činjenicu da su te životinje imale veću ekonomsku vrednost od, na primer, pasa ili mačaka. Takođe, trebalo bi razmotriti i opciju da je zakonodavac ove životinje, zbog stepena njihovog evolutivnog razvoja, smatrao sposobnijim za patnju, nego druge životinje. Ovim istupom nije bilo obuhvaćeno zlostavljanje i mučenje životinje koje bi bilo učinjeno prilikom vivisekcije ili klanja životinja po jevrejskom obredu. Oni se nisu smatrali svirepim, barem ne kako se to zahtevalo za postojanje ovog

istupa. Ali, čak i kada bi bili učinjeni na svirep način, važno je pravilo da učinilac ne bi mogao biti kažnjen jer je u takvim slučajevima protivpravnost dela bila isključena.

Istupi u vezi sa stokom zatečenom u šteti

Konačno, Kriminalni zakonik je u članu 375. predviđao i kaznu zatvora od 1 do 10 dana ili telesnu kaznu u vidu boja do 30 udaraca za lice koje bi bez znanja i naredbe vlasti ubilo ili osakatilo tuđu stoku koju bi zateklo u šteti. Ovaj istup bio je sistematizovan u okviru 42. poglavlja Kriminalnog zakonika, pod naslovom: „O istupima tičućima se obštine, naročito o potrici“. Radnja ovog istupa se sastojala u povredi ili ubistvu tuđe stoke koja je zatečena u šteti, pri čemu su se stokom smatrali i psi. Radnja je protivpravna samo ukoliko je izvršena bez znanja i odobrenja vlasti. Naime, vlast je mogla odrediti da se stoka koja je zatečena u šteti ubije, samo ukoliko se može okarakterisati kao „štetočina“, odnosno kao navikla da čini štetu. I tada je onaj koji ubije stoku bio dužan da o tome odmah izvesti njenog vlasnika.¹⁴⁵ Stoka koja inače nije štetočina mogla se ubiti ako bi bila zatečena u šteti samo u jednom slučaju – ako se ne bi mogla uhvatiti, ni zatvoriti, a ne bi se znalo čija je (član 380. stav 2.). Treba naglasiti da će istup postojati samo ukoliko je u pitanju stoka budući da je krilate životinje (kokoši, ćurke, guske) koje preleću u tuđu baštu ili useve i čine štetu, oštećeni smeo ubiti i bez odobrenja vlasti, ako bi ih zatekao u šteti, pod uslovom da ih njihov gospodar i nakon opomene nije zatvorio i čuvao.

Da bi se povreda stoke zatečene u šteti pod opisanim uslovima mogla smatrati istupom, potrebno je da visina štete prouzrokovane vlasniku ne prelazi 200 dinara. Ukoliko bi visina pričinjene štete prelazila navedeni iznos, ne bi postojao ovaj istup, već prestup koji se

¹⁴⁵ Živanović, T.: Istupi iz Krivičnog zakonika (objašnjenje 3. časti), *Op.cit.*, 129.

sastoji u povredi tuđih stvari iz člana 289. Kriminalnog zakonika, pošto se i stoka smatrala za stvar.¹⁴⁶ Ovaj prestup čini lice koje namerno i protivzakono (protivpravno) povredi ili uništi tuđe stvari. Da bi navedeni prestup postojao, nije se zahtevalo da stvari postanu potpuno neupotrebljive, već je bilo dovoljno da one izgube svoju prethodnu vrednost, a kao primer takvog prestupa navodi se klanje tuđih ovaca¹⁴⁷. Za ovo delo je bila propisana kazna zatvora, bez određivanja posebnog minimuma i maksimuma. To znači da se učiniocu ovog istupa mogla izreći kazna zatvora u trajanju od 30 dana do 5 godina, što su (član 20.) bili opšti minimum i maksimum za tu kaznu.

Istupi protiv polne slobode - skotološtvo

Specifična odredba kojom je bio inkriminisan jedan nedozvoljen oblik čovekovog ponašanja prema životinjama, bila je svrstana u 21. poglavlje Zakonika, pod nazivom: „O zločinstvima i prestupljenjima protivu blagonaravija“, koje je mahom bilo posvećeno krivičnim delima protiv polne slobode. U pitanju je odredba kojom su zajedno inkriminisani protivprirodni blud između lica muškog pola i „skotološtvo“, odnosno bestijalnost ili seksualni odnos sa životinjom. Oba dela bila su zaprećena kumulativno kaznom zatvora od 6 meseci do 4 godine i gubitkom građanske časti (član 206.). Izraz „skot“, iz koga je i izveden naziv ovog krivičnog dela, odnosio se samo na četvoronožne domaće životinje, a ne i na pernate životinje, odnosno ptice. Ukoliko bi ova vrsta protivprirodnog bluda bila izvršena u odnosu

¹⁴⁶ *Ibid.*

¹⁴⁷ Videti komentar uz član 289., Kazneni (Kriminalni) zakonik za Knjažestvo Srbiju od 1860., Zbirka zakona Kraljevine Srbije II – Kazneni zakonik i krivični sudski postupak, Knjižar izdavač Geca Kon, Beograd, 1911., 178.

na pernatu životinju, učinilac se ne bi mogao kazniti,¹⁴⁸ jer ne bi ni bila ostvarena obeležja bića tog krivičnog dela.

Istupi kojima se povređuje ili ugrožava divljač

Posebni istupi iz Kriminalnog zakonika odnosili su se na regulisanje lova i sankcionisanje različitih vidova nezakonitog hvatanja divljači. Ovaj Zakonik je u članu 379. zabranjivao lov na srne, košute, jelene i divlje koze i propisivao za takvo postupanje novčanu kaznu u rasponu od 5 do 10 talira. Zabrana lova na jarebice, prepelice i divlje kokoši važila je samo u vremenu od 1. marta do 1. avgusta, a za kršenje lovostaja bila je propisana novčana kazna u iznosu od 1 do 3 talira. Lovostaj u pogledu ovih ptica nije se odnosio na mesta oko mineralnih voda, čiji su gosti mogli da ih love u bilo koje vreme, ali samo u granicama atara te mineralne vode (član 379.). Lovcima je bilo zabranjeno da prilikom lova razvaljuju ograde, kao i da love po tuđim vinogradima, livadama ili njivama, pod pretnjom novčane kazne do 3 talira. Ovi istupi su, slično kao u slučaju onih koji se odnose na nezakonit ribolov, prebačeni u sporedno zakonodavstvo, nakon stupanja na snagu Zakona o lovu od 16. jula 1898. godine¹⁴⁹, o kojem će posebno biti reči.

Istupi kojima se povređuje ili ugrožava riblji fond

Sankcionisanje radnji kojima se povređuje ili ugrožava ne samo ihiofauna već i ribarstvo kao privredna grana sprovedeno je

¹⁴⁸ Videti: Komentar uz član 206. Kaznenog (Kriminalnog) zakonika za Knjažestvo Srbiju od 1860., Zbirka zakona Kraljevine Srbije II – Kazneni zakonik i krivični sudski postupak, Knjižar izdavač Geca Kon, Beograd, 1911., 126.

¹⁴⁹ Živanović, T.: Istupi iz Krivičnog zakonika (objašnjenje 3. časti), *Op.cit.*, 138.

inkriminisanjem trovanja ribe i nezakonitog ribolova. Trovanje ribe je takođe bilo inkriminirano kao istup. Za njega su se učiniocu dela mogle alternativno izreći novčana kazna u iznosu do 10 talira ili telesna kazna – boj do 15 udaraca (član 335.). Međutim, poseban istup u vidu vršenja ribolova na nezakonit način sankcionisan je u skladu sa Zakonom o ribolovu od 27. juna 1898. godine, koji je zabranjivao da se u ribolovu upotrebljava dinamit ili druge rasprskavajuće materije i sredstva kojima se riba truje ili opija (član 13.). Za kršenje ove zabrane bila je propisana novčana kazna od 50 do 100 dinara (član 25.).

Istup trovanja ribe iz Kriminalnog zakonika je zamenjen istupom iz posebnog zakonodavstva kada je stupio na snagu Zakon o ribolovu od 27. maja 1911. godine. Inače, bilo je propisano da opšte odredbe o istupima iz Kriminalnog zakonika važe i za istupe iz zakona koji je spadao u sporedno ili specijalno krivično zakonodavstvo, što je u ovom slučaju bio Zakon o ribolovu.

4.3. Zakon o uređenju sanitetske struke i o čuvanju narodnoga zdravlja iz 1881. godine

Početakom 1839. godine, i medicinska i veterinarska služba bile su organizovane pod okriljem Sanitetskog odeljenja pri Ministarstvu unutrašnjih dela. Sanitetsko odeljenje bilo je nadležno za rukovođenje svim poslovima kako u vezi sa zdravljem građana tako i u vezi sa zdravljem domaćih životinja odnosno stočnog fonda. Medicinska i veterinarska služba funkcionisale su zajednički sve do 1899. godine, a već tokom prvih godina njihovog zajedničkog rada usvojen je niz propisa iz oblasti veterinarske medicine, kao što su Poučeniya o besnilu iz 1839. godine, Pravila o postupku sa ovcima zbog rednje ovčijih boginja iz 1844. godine, o prostrelu iz 1845 godine, niz propisa posvećenih lečenju goveđe kuge (iz 1846., 1849. i 1850. godine), o upotrebi

životinjskih koža, o ukopavanju životinjskih leševa, o karantinima i o trgovini stokom.¹⁵⁰ Veterinarska služba se odvojila od sanitetske i prešla u nadležnost Ministarstva narodne privrede u januaru 1900. godine i to u Odeljenje za poljsku privredu i veterinarstvo. Ova služba postala je samostalna, a na njenom čelu bio je glavni marveni lekar.¹⁵¹

Ugled veterinarske struke i veterinara u Srbiji, ali i samog sanitetskog odeljenja značajno je porastao nakon uspešnog suzbijanja goveđe kuge 1849. godine. Sklapanjem trgovinskog sporazuma sa Austrougarskom 1882. godine i prihvatanjem takozvane Veterinarske konvencije kao integralnog dela tog ugovora, srpska veterinarska služba stekla je širu afirmaciju. Naime, Austrougarska je, kao uslov za kupovinu stoke u Srbiji, zahtevala da se nad stokom sprovodi pun veterinarski nadzor zdravstvenog stanja domaćih životinja, obavezan pregled pre transporta, kao i podnošenje uredne i potpune dokumentacije o poreklu i zdravstvenom stanju životinja.

Uprkos brojnim unapređenjima u pogledu kvaliteta i organizacije rada veterinarske službe u Srbiji, zaduženja veterinara u to vreme nisu prelazila okvire veterinarskog i sanitarnog nadzora, a drugim aspektima veterinarske medicine nije posvećivana značajnija pažnja.¹⁵²

Prve zakonske odredbe posvećene regulisanju oblasti veterinarstva u Srbiji usvojene su 1881. godine i to u okviru petog poglavlja Zakona o uređenju sanitetske struke i o čuvanju narodnog zdravlja, pod naslovom „O okružnim marvenim lekarima“. Iste godine, usvojeni su još neki propisi od značaja za zaštitu zdravlja životinja i

¹⁵⁰ Lazarević, G., Mihailović, D.: Organizacija veterinarske službe u Srbiji krajem 19. veka – uloga Todora Petraškovića, počasnog člana SLD, 109., <http://www.rastko.rs/cms/files/books/5062e157c77bf> 25.11.2015.

¹⁵¹ Lazarević, G., Mihailović, D., *Op.cit.*, 111.

¹⁵² Lazarević, G., Mihailović, D., *Op.cit.*, 109.

sprečavanje širenja zaraznih bolesti životinja¹⁵³, od kojih su najvažniji bili: Zakon o zaštiti od stočnih zaraza i Zakon o zaštiti od goveđe kuge. Želeći da što efikasnije reše probleme i stručna pitanja iz oblasti veterinarske medicine i stočarstva, marveni lekari osnovali su 1890. godine Udruženje marvenih lekara kraljevine Srbije, koje je sa prekidima funkcionisalo sve do 1914. godine.¹⁵⁴

U članu 11. Zakona o uređenju sanitetske struke i o čuvanju narodnoga zdravlja, sistematizovanom u okviru njegovog petog poglavlja posvećenog marvenim lekarima, propisuje se da svaki okrug i varoš Beograd moraju imati svog marvenog lekara. Marveni lekar smatrao se činovnikom okružnog načelstva odnosno uprave i bio je potčinjen okružnom odnosno upravnom fizikusu (član 11. stav 1.).

Okružni marveni lekar morao je biti diplomirani marveni lekar (član 11. stav 2.), a njegove dužnosi su bile: da svojim savetima i naređenjima otklanja bolesti domaće stoke (član 11. stav 3.); da čuva domaću stoku od zaraznih bolesti; da leči bolesnu stoku u celom okrugu; da istupa kao veštak kada je trebalo zvanično konstatovati zdravstveno stanje ili mane stoke; da pregleda stoku pre klanja, da rešava o tome da li je neko meso jestivo ili nije, da pregleda meso koje se iznosi na prodaju, kao i da odlučuje da li se ono sme izneti na tržište ili se mora zapleniti i predati nadležnim policijskim vlastima (član 11. stav 4.), kao i da besplatno podučava kovače koji potkivaju konje o anatomskom sastavu kopita, o njihovim bolestima, kao i o celishodnom potkivanju nepravilnih ili bolesnih kopita (član 11. stav 14).

Osim ovih konkretnih dužnosti, okružni marveni lekar je bio jednom opštom formulacijom ovlašćen i zadužen da se stara o

¹⁵³ Jovanović, V., Vidić, B.: Istorijski osvrt na zarazne bolesti životinja u Vojvodini, u: Popović, T. (ur): Čovek i priroda, Matica srpska, Odeljenje za prirodne nauke, Novi Sad, 2003., 38.

¹⁵⁴ Lazarević, G., Mihailović, D.: *Op.cit.*, 110.

popravljanju i unapređenju stanja svih vrsta domaće stoke u skladu sa pravilima veterinarske nauke i trenutnim potrebama. Od njega se očekivalo i da nadležnim subjektima podnosi predloge za unapređenje postojećeg stanja stoke. Iako je u nadležnosti marvenog lekara bilo prevashodno staranje o zdravlju stoke i to uglavnom ovaca, svinja i goveda (član 11. stav 6.), u stavu 7. člana 11. navedeno je da on u zavisnosti od mogućnosti („po mogućstvu“) treba da pregleda i pse i svu stoku na marvenim vašarima.

Marveni lekar je morao da u vreme određeno od strane ministra unutrašnjih poslova podnese tabelarni pregled o brojnemu stanju stoke u svom okrugu i izveštaj o pojavi stočnih bolesti (član 11. stav 8.). Pored navedenih redovnih obaveza, marveni lekar je morao da se odazove pozivima građana da im leči stoku, kad god bi mu to redovni poslovi dozvolili. Sa druge strane, vlasnik ili držalac bolesne stoke koji bi pozvao marvenog lekara bio je dužan da mu nadoknadi troškove izlaska na teren, kao i da mu plati vizitu i savet. Cena vizite i marveno-lekarskog saveta bila je određena zakonom i iznosila je 1 dinar, s tim što se stoka koja služi na korist cele opštine lečila besplatno (član 11. stav 10.). Okružni marveni lekar je besplatno lečio i poštanske konje u svom okrugu (član 11. stav 12.), kao i vojnu stoku ako u tom okrugu nije bilo takozvanog vojnog marvenog lekara (član 11. stav 13.)

Posebним, 11. stavom ovog člana nastojalo se urediti nabavljanje lekova za potrebe lečenja stoke. Marveni lekar je bio obavezan da uzima lekove za lečenje u svom okrugu iz javne apoteke, ukoliko je ona u njegovom okrugu postojala. Ako u okrugu nije bilo javne apoteke, marveni lekar morao je da lekove drži kod sebe.

Marvenim lekarima bilo je strogo zabranjeno da leče ljude. Tako je stavom 16. člana 11. bilo propisano da se marveni lekar koji se „usudi lečiti ljude“ kažnjavao otpuštanjem iz službe.

Kada je reč o razvoju veterinarstva u Kraljevini Srbiji, treba skrenuti pažnju i na značajan doprinos vojnih marvenih lekara, odnosno vojnih veterinara u prevenciji, lečenju i suzbijanju infektivnih bolesti, očuvanju zdravlja stoke, kontroli ispravnosti namirnica životinjskog porekla i lečenju ratnih konja tokom Balkanskih ratova.

U vreme Balkanskih ratova, konji i volovi su korišćeni za jahanje, prenos i prevoz, dok je konjica u svim armijama važila za jedan od elitnih rodova vojske. Propisi koji su u to vreme bili bitni za rad vojne sanitetske službe uključuju: Pravila o sprečavanju stočnih zaraza iz 1908., Uredbu o službi u pozadini vojske iz 1908. (u kojoj se nekoliko članova odnose na rad sanitetske službe, dok se veterinarska ne spominje) i Ratna služba iz 1911 godine.

O vojnoj veterinarskoj službi govori Zakon o ustrojstvu vojske iz 1901. godine¹⁵⁵. Ovaj zakon kao glavne rodove vojske navodi: pešadiju, konjicu, artiljeriju i inžinjeriju, dok u pomoćne između ostalih, svrstava sanitetsku struku. Prema članu 45. ovog zakona sanitetska struka se deli na tri grane: vojno lekarsku, veterinarsku i apotekarsku. Na veterinarsku struku se odnose članovi od 52. do 59. Zakon o ustrojstvu vojske zamenjuje izraze „marveni lekar“ i „marveni lekarski pomoćnik“ izrazima „veterinar“ i „veterinarski pomoćnik“, dok „marveno lekarsku granu“ naziva „veterinarskom granom“. Nasuprot tome, izrazi „marveni bolničar“ i „marvena bolnica“ korišćeni su sve do 1941. godine.

U članu 52. Zakona o ustrojstvu vojske istaknuto je da u veterinarsku granu spadaju: veterinari, veterinarski pomoćnici, potkivači i marveni bolničari. Na ovom mestu navedeno je da veterinar može biti samo onaj ko je u inostranstvu završio višu veterinarsku školu, koja je bila priznata našim građanskim sanitetskim zakonom. Veterinari su podeljeni na: više veterinare, kojima odgovara čin majora,

¹⁵⁵ Zakon o ustrojstvu vojske, Srpske novine – Službeni dnevnik Kraljevine Srbije, br. 25/1901.

i na niže veterinare, koji su svrstavani u četiri klase od kojih prva odgovara činu kapetana I klase, druga činu kapetana II klase, treća činu poručnika a četvrta činu potporučnika.¹⁵⁶ Članom 54. veterinari i veterinarski pomoćnici su svrstani u činovnike i postavljeni su ukazom Kralja na predlog vojnog ministra.

U Balkanskim ratovima srpska vojska imala je ukupno 57.718 konja i 42.611 volova. Uprkos tako velikom broju životinja, procenjuje se da je srpska veterinarska služba u Balkanske ratove ušla nedovoljno pripremljena kako u smislu broja stručnjaka tako i u pogledu materijalnih sredstava. Vojnih veterinarara je bilo 24 i 9 veterinarskih pomoćnika, a mobilisana je i kompletna građanska veterinarska služba od 43 marvena lekara. U Prvi svetski rat veterinarska služba Srbije je ušla sa skoro istim brojem veterinarara, opremom i materijalnim sredstvima, ali sa znatno većim brojem životinja. Konja je bilo 75.400, a volova 75.800. Veterinarske intervencije su obavljane u jedinicama, a teži slučajevi su slati u pokretne marvene bolnice divizija ili u stalne marvene bolnice u pozadini.¹⁵⁷

Nedostatak hrane za životinje, manjak lekova i veterinarskog materijala za potrebe marvenih bolnica, infektivne bolesti, zoonoze, antraks, šuga i razne povrede dovodile su do velikih gubitaka, a zdravstveno stanje životinja i ljudi dodatno se pogoršalo tokom povlačenja preko Albanije. Uprkos velikom broju izglednelih i bolesnih životinja, o njima su vodila brigu samo 2 veterinarara (kojima je kasnije priključeno još 5), dok su preostalih 55 veterinarara i njihovih 9 pomoćnika bili prebačeni na Krf. U cilju prebacivanja konja na Krf

¹⁵⁶ Jevtić, Z.: Veterinarska medicina u Balkanskim i Prvom svetskom ratu, 1. <http://www.veterina.info/forum-140/204-veterina-vesti/1313-veterinarska-medicina-u-balkanskim-i-prvom-svetskom-ratu> i <http://www.rastko.rs/cms/files/books/5447a85b33ed9> 28.10.2015.

¹⁵⁷ Jevtić, Z., *Op.cit.*, 2.

saveznici su formirali „Savezničku komisiju veterinarara“ koja je imala zadatak da izvrši trijažu životinja.¹⁵⁸

Po dolasku na Krf, srpska veterinarska služba je podvrgnuta reorganizaciji i to po uzoru na francusku veterinarsku službu, koja je pre svega podrazumevala znatno veći broj veterinarara. U Vodeni je od 31. maja do 1. juna 1918. godine održan zbor marveno lekarskog udruženja. Tom prilikom su kao osnovni izazovi za veterinarsku struku izneta sledeća pitanja: „Kako izvršiti demobilizaciju stoke po završetku rata, a da pri tome ne dođe do širenja zaraze u zemlji?“ i „Kako posle rata obnoviti i unaprediti degradirano stočarstvo i konjarstvo?“ U Memorandumu izrađenom na zboru podvučeno je da je stanje u veterinarskoj službi jako loše usled velikog gubitka stočnog fonda, malog broja veterinarara, razbacanosti jedinica, nesamostalnosti i nesposobnosti za brzo i efikasno delovanje, nedostataka lekova, postojanja veterinarskih bolnica bez dovoljno stručnjaka i materijala, nedostataka transportnih sredstava za prevoz bolesnih životinja i blagovremenu intervenciju, nedostataka laboratorija za brže postavljanje dijagnoza, nedovoljanog autoriteta veterinarske profesije i manjka materijalnih sredstava.

Vojnom ministru i ministru privrede predat je spisak potreba i želja veterinarske službe. U njemu se pre svega zahtevalo da veterinarska vojna i građanska struka bude samostalna i da ima svoje zasebno veterinarsko odeljenje pri Ministarstvu narodne privrede, odnosno pri Ministarstvu vojnom. Zahtevalo se da i građanski veterinari dobiju činove u vojsci. Osim toga, traženo je da i veterinarima bude omogućeno da se uključe u razvoj stočarstva, posebno u pogledu nabavke životinja. Kao jedan od zahteva iznet je i zahtev da se formiraju bakteriološke laboratorije, kroz koje bi postepeno prošli svi veterinari kao i potreba da se domaći veterinari upoznaju sa veterinarskim

¹⁵⁸ Jevtić, Z., *Op.cit.*, 3.

ustanovama zemalja koje su bile saveznice Srbije na Solunskom frontu, kao i sa njihovim marvenim bolnicama i depoima. Poseban zahtev odnosio se na obrazovanje veterinarara odnosno spremanje veterinarskog podmlatka.

Ovom prilikom srpski veterinarari su izradili i program svog budućeg rada. Prema ovom programu, od veterinarara se očekivalo da čuva zdravlje domaće stoke i da je štiti od infektivnih i drugih bolesti, kao i da leči obolelu stoku. Zatim je objašnjena uloga veterinarara u prevenciji, odnosno nastojanju da zaštiti domaću stoku od zaraza.¹⁵⁹ Program je predviđao da veterinarari budu zaduženi za vođenje obaveznog pregleda mesa u zemlji, a njime se nalagala i tesna saradnja veterinarara sa stručnim stočarima na polju celokupnog stočarstva i to kroz sledeće aktivnosti: utvrđivanje plana za gajenje stočnih rasa u pojedinim krajevima, popravku domaćih rasa odabiranjem priplodnih grla u zemlji i racionalnim gajenjem i pogodnim unošenjem priplodnih grla sa strane. Programom je bilo predviđeno i da se sprovede uređenje stočnih tržišta. Konačno, veterinarari su planirali i da se osnuje veterinarska velika škola (veterinarsko-medicinski fakultet) i to po ugledu na onaj u Bernu.

Sa realizacijom želja, potreba i planova iz Memoranduma otpočelo se pošto je doneta uredba kojom je u Ministarstvu privrede i voda ustanovljeno odeljenje za veterinarstvo. Ubrzo je isto učinjeno i u Ministarstvu vojnom. Zatim je Ministarski savet 1920.godine doneo odluku da svi veterinarari dobiju oficirske činove, da budući vojni veterinarari počinju karijeru u činu poručnika, a završavaju u činu pukovnika. Vojna veterinarska služba postala je samostalna u veterinarskom odeljenju Ministarstva vojske i mornarice izlaskom iz saniteta 1923. godine. Veterinarski fakultet u Beogradu osnovan je uredbom Ministarstva prosvete od avgusta 1936. godine uprkos

¹⁵⁹ Jevtić, Z., *Op.cit.*, 9.

velikom protivljenju Upravnog odbora jugoslovenskog veterinarskog udruženja.¹⁶⁰

4.4. Zakon o unapređenju stočarstva iz 1898. godine

Zakon o unapređenju stočarstva usvojen je u decembru 1898. godine i njime se nastoji urediti i unaprediti stanje u oblasti stočarstva u Kraljevini Srbiji. Iako je prvenstveno usmeren na uvođenje reda i uspostavljanje državne kontrole u ovoj za Srbiju toga vremena veoma značajnoj privrednoj grani, Zakon o unapređenju stočarstva sadrži i odredbe koje su od značaja za zaštitu dobrobiti stoke kao i izričitu zabranu zlostavljanja ove kategorije životinja.

Iz uvodnih članova Zakona o unapređenju stočarstva može se zaključiti da je jedan od ciljeva zakonodavca bio da njime doprinese uvećanju stočnog fonda u našoj zemlji. Tako se članom 1. ovog zakona predviđa da svaka opština mora imati onoliko dobrih priplodnih muških grla domaće stoke koliko je potrebno za oplodžavanje. Ukoliko u nekoj opštini broj takvih muških grla ne odgovara broju ženskih, ta opština je dužna da ih u određenom roku nabavi i o opštinskom trošku izdržava. Narednim članom je određivanje tačnog broja muških grla stoke koje svaka opština treba da nabavi bilo povereno stočnoj komisiji. Ukoliko bi opština propustila da ispuni svoju dužnost, nadležna sreska odnosno okružna oblast bila je ovlašćena da to učini o trošku dotične opštine. O važnosti koja je ovoj obavezi pridavana govori i stav 3. člana 2. ovog zakona kojim je bilo propisano da je oslobođenje od obaveze nabavljanja muških grla stoke bilo moguće samo na osnovu odobrenja ministra narodne privrede donetog na osnovu obrazloženog predloga nadležne nadzorne policijske vlasti.

¹⁶⁰ Jevtić, Z., *Op.cit.*, 10.

Nastojanje da se uvede kontrola od strane države nad stočarstvom kao privrednom granom vidi se i iz odredbi koje se odnose na pravo upotrebe priplodnih grla stoke nabavljenih za potrebe opština. Zakonom je predviđeno da se o njihovoj nabavci stara država, tačnije ministar narodne privrede (član 4.). Zatim, Zakonom je bilo izričito propisano da pravo besplatne upotrebe ovih grla stoke za priplod pripada svim građanima opštine za koju su nabavljena, te da se način njihovog držanja i upotrebe uređuje posebnim podzakonskim aktom – pravilnikom (član 5.). Upotreba grla za priplod nije bila moguća bez njihovog prethodnog podvrgavanja pregledu od strane stočne komisije koju su sačinjavali državni ekonom, veterinar (marveni lekar) i predsednik opštine (član 6.). Zakonom je bio predviđen obavezan pregled muških priplodnih grla domaće stoke svake godine u februaru mesecu.

Za zaštitu dobrobiti stoke relevantna je odredba sadržana u članu 8. Zakona o unapređenju stočarstva. Ovom odredbom zakonodavac je izričito zabranio da se domaća stoka (kako odrasla stoka tako i njen priplod) drži napolju tokom zime i to u bilo koje doba dana, a naročito noću. Istovremeno, svaki domaćin bio je obavezan da u skladu sa svojim mogućnostima za stoku napravi „naročite košare“ i da joj na taj način obezbedi odgovarajuću zaštitu od vetra i drugih nepogoda.

Obaveza vlasnika odnosno držaoca stoke da svojim životinjama omogući adekvatan smeštaj u skladu sa njihovim potrebama i aktuelnim vremenskim prilikama veoma je slična odredbama koje su sadržane u savremenim propisima o dobrobiti životinja. Pre svega, ona omogućava ostvarivanje jedne od takozvanih „pet sloboda“ koje se prema Nacrtu Univerzalne deklaracije o dobrobiti životinja¹⁶¹

¹⁶¹ Član 4., Draft Declaration on Animal Welfare at Universal Level (UDAW Proposal), 2011., <https://www.globalanimallaw.org/database/universal.html> 23.10.2015.

smatraju minimalnim kriterijumima za dobrobit svih onih životinja čiji opstanak zavisi od čoveka.¹⁶² Reč je o slobodi od neudobnosti, koja se realizuje upravo obezbeđivanjem kvalitetne okoline (okruženja), podrazumevajući pod tim zaklon i udobno mesto za odmor.¹⁶³ Slično tome, važeći Zakon o dobrobiti životinja Republike Srbije iz 2009. godine, usvojen vek i po nakon Zakona o unapređenju stočarstva, u članu 20. obavezuje vlasnika, odnosno držaoca životinje da životinji, između ostalog, obezbedi i odgovarajući i siguran smeštaj, kao i mikroklimatske uslove koji odgovaraju vrsti, rasi, polu, starosti i fizičkim, biološkim, proizvodnim potrebama i potrebama u ponašanju životinje, ali i zaštitu životinja od štetnog uticaja vremenskih prilika i prirodnih neprijatelja.¹⁶⁴

Konačno, može se uočiti da je odredba Zakona o unapređenju stočarstva kojom se propisuje zabrana držanja stoke napolju tokom zime i obaveza da se za stoku obezbedi zaklon od vremenskih neprilika u skladu i sa Konvencijom Saveta Evrope za zaštitu životinja koje se uzgajaju na poljoprivrednim gazdinstvima (farmama), iz 1976. godine¹⁶⁵. Ova konvencija postavlja osnovne uslove koji moraju biti ispunjeni prilikom držanja, uzgoja i smeštaja životinja koje se uzgajaju i drže za svrhe proizvodnje hrane, vune, kože ili krzna ili za druge poljoprivredne svrhe. Države potpisnice ove Konvencije se obavezuju da prema farmskim životinjama primenjuju osnovne principe dobrobiti životinja (član 2.), koji obuhvataju, između ostalog i smeštaj u skladu sa potrebama životinja kao i odgovarajuću temperaturu u prostorijama u kojima životinje borave (član 5.).

¹⁶² Batrićević, A.: Zaštita životinja u međunarodnom pravu, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2013., 70.

¹⁶³ Paunović, M.: Prava životinja – savremeni međunarodni standardi, *Op.cit.*, 201.

¹⁶⁴ Član 20. stav 1. tačke 1. i 2., Zakon o dobrobiti životinja, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 41/2009.

¹⁶⁵ Evropska konvencija za zaštitu životinja koje se uzgajaju na poljoprivrednim gazdinstvima, Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori, br. 6/1996.

Ono po čemu se analizirana odredba Zakona o unapređenju stočarstva razlikuje od savremenih odredbi o dobrobiti životinja jesu njena svrha i motivi za njeno propisivanje. Naime, iz samog naziva i sadržine Zakona o unapređenju stočarstva može se zaključiti da njegov primarni cilj nije bilo očuvanje dobrobiti pojedinačnih jedinki stoke, već poboljšanje i uređenje stanja u oblasti stočarstva kao privredne grane. Sa druge strane, savremeni propisi posvećeni zaštiti dobrobiti životinja su prvenstveno usmereni na sprečavanje nehumanog odnosa čoveka prema životinjama, očuvanje njihovog života, zdravlja i psiho-fizičkog blagostanja i smanjenje patnje svake pojedinačne životinje, čak i u situacijama kada se ona koristi za ostvarivanje interesa čoveka, kao što je slučaj sa farmskim životinjama. Bez obzira na cilj i motive zakonodavca, nema sumnje da se ovom odredbom Zakona o unapređenju stočarstva nije doprinisilo samo unapređenju te privredne grane već i poštovanju dobrobiti stoke i boljem tretmanu svake pojedinačne jedinice koja je spadala u tu kategoriju životinja.

Zabrana mučenja i zlostavljanja stoke predviđena je u članu 10. Zakona o unapređenju stočarstva. Ovim članom se najpre propisuje da svaki sopstvenik stoke ima, u granicama tog zakona, neograničeno pravo raspolaganja sa svojom stokom. Ali, odmah nakon toga se navodi da nikome nije dozvoljeno da svoju ili tuđu stoku zlostavlja ili muči „bilo tučenjem, bilo pretovarivanjem ili na koji drugi način“. Navedena odredba je veoma slična savremenim „*anti-cruelty*“ propisima. Time što zakonodavac ovlašćuje sopstvenika stoke da sa njom neograničeno raspoláže zakonodavac potvrđuje da je stoka u tadašnjem pravnom sistemu imala status pokretne stvari. Ali, obavezivanje vlasnika stoke da ta svoja ovlašćenja ostvaruje u granicama Zakona o unapređenju stočarstva, kao i eksplicitna zabrana mučenja i zlostavljanja bilo svoje bilo tuđe stoke, govore u prilog tome da je stoka ipak imala poseban tretman, koji se razlikovao od „pukih“ pokretnosti.

Kao primere zlostavljanja i mučenja stoke zakonodavac je naveo tučenje i pretovarivanje, ali je formulacijom „ili na koji drugi način“ omogućio da se i neka druga ljudska činjenja ili nečinjenja podvedu pod pojam zlostavljanja odnosno mučenja ove kategorije životinja. Tu bi moglo spadati, na primer, propuštanje vlasnika ili držaoca stoke da joj obezbedi hranu i vodu, zatim nanošenje telesnih povreda, trovanje, primoravanje na prekomeran rad itd. Navedena zakonska formulacija pruža osnov da se pod određenim okolnostima i uznemiravanje ili zastrašivanje stoke, ukoliko bi bilo dovoljno intenzivno i izazvalo veoma jake negativne efekte na zdravlje stoke, podvede pod pojam njenog mučenja i zlostavljanja.

Za razliku od savremenih propisa posvećenih sankcionisanju okrutnosti prema životinjama, Zakon o unapređenju stočarstva nije važio u odnosu na sve životinje sposobne da oseće bol, patnju, strah i stres, već se ograničavao samo na stoku, dakle, na one životinje koje su zahvaljujući svojoj tržišnoj vrednosti imale poseban značaj kako za pojedinca tako i za državu, odnosno njenu privredu. Takođe, smisao i ciljevi Zakona o unapređenju stočarstva sugerišu da je namera zakonodavca bila da zlostavljanje i mučenje stoke zabrani zarad prosperiteta ove privredne grane. Kao što je već istaknuto, neovisno od motiva zakonodavca, navedene odredbe svakako su doprinele poboljšanju odnosa ljudi prema ovoj kategoriji životinja. Takođe, one potvrđuju da je još u Kraljevini Srbiji postojala svest o tome da određena ponašanja predstavljaju mučenje i zlostavljanje životinja, odnosno da su pojedine životinje (poput stoke) makar na normativnom planu tretirane kao svesna i osećajna bića, sposobna da oseće i dožive bol, patnju, strah i stres.

Prema članu 11. Zakona o unapređenju stočarstva, sprovođenje njegovih odredbi spadalo je u nadležnost opštinskih vlasti. Za nepoštovanje obaveza i zabrana koje su njime bile propisane, uključujući tu i član 8. kojim se zabranjivalo držanje stoke na niskim

temperaturama i član 10. kojim se zabranjivalo njeno mučenje i zlostavljanje, bila je predviđena novčana kazna od 5 do 20 dinara u korist opštinske kase. U slučaju ponovljenog kršenja navedenih zakonskih odredbi, učiniocu se izricala ista kazna ali u dvostrukom iznosu.

Na kraju, interesantno je spomenuti da je Zakonom o unapređenju stočarstva bila predviđena i jedna „podsticajna mera“ za stočare. Naime, članom 13. ovog zakona, ministar narodne privrede je dobio ovlašćenje da iz prihoda klasne lutrije ili iz budžetskih sredstava nagradi ona lica koja bi se odlikovala kao dobri stočari.

4.5. Zakon o lovu iz 1898. godine

Po oslobođenju od turske vlasti u Srbiji su stvoreni uslovi za slobodno nošenje oružja, koje je zabranjivano skoro pet vekova, što je, između ostalog doprinelo obnavljanju lovačke tradicije u našoj zemlji. Zbog obilja divljači i nepostojanja pravnog okvira kojim bi oblast lovstva bila regulisana, lovilo se bez ikakvih ograničenja. Lovom se u tom periodu uglavnom bavilo seosko stanovništvo, kako radi ishrane tako i radi sprečavanja štete koju je divljač pričinjavala njihovim poljoprivrednim dobrima i domaćim životinjama.

Nekontrolisan lov doveo je do masovnog i nemilosrdnog uništavanja divljači i naglog opadanja brojnosti populacije pojedinih životinjskih vrsta. U želji da se spreči nekontrolisano ubijanje divljači, ali i pod uticajem lovnih zakonodavstava drugih zemalja poput Austro-Ugarske, donete su prve naredbe regionalnog karaktera kojima se nastoji uspostaviti kontrola nad lovnim aktivnostima i smanjiti prekomerni lov. Prvu naredbu koja se odnosila na lov lisica i kurjaka, izdao je knez Miloš Obrenović 1819. godine Požeškoj nahiji. U njoj se naređuje: “Da se imaju ubiti lisice i kurjaci, a kože slati knezu Milošu”.

Već 1820. knez Miloš izdaje i drugu naredbu prema kojoj: "Svaki kmet ima, pored danka, da donese kapetanu mešinu kurjaka gde je te divljači bilo i uz to da svaku poresku glavu po dve glave od vrane i drugih proždrljivih ptica". Nakon toga, knez Miloš Obrenović je 1829., 1831. i 1832. godine doneo posebne naredbe kojima se zabranjuje lov jelena, košuta, srna i vidri.¹⁶⁶

Samo desetak godina kasnije, tačnije 1840. godine, knez Mihailo Obrenović doneo je ukaznu zapovest (odnosno naređenje) kojom je potvrđena stalna zabrana lova na jelene i košute „jer bi pri neograničenoj dozvoli lova sva divljač u Srbiji bila potamanjena“¹⁶⁷. Ovaj pravni akt predstavljao je prvi propis iz oblasti lovnog prava koji je važio na teritoriji cele Srbije.¹⁶⁸ Zabrana lova ubrzo je proširena i na zečeve i divlje koze, ali ne u potpunosti, već samo u periodu od početka Časnog posta do Petrova dana. Ova naredba zamenjena je Uredbom o lovu, koju je 13. juna 1853. godine izdao knez Aleksandar Karađorđević, a kojom je još detaljnije regulisano pitanje lovostaja.¹⁶⁹

Za vreme vladavine kneza Mihaila Obrenovića, oko 1860. godine u gradovima i varošicama se pojavljuje nešto veći broj lovaca. Većina su bili vojna lica i državni činovnici, ali se vremenom lovom počinju baviti i zanatlije i trgovci.¹⁷⁰ Povećanje broja lovaca tokom sedamdesetih godina 19. veka dovodi do organizovanja lovačkih udruženja, od kojih je

¹⁶⁶ Lovачki savez Srbije-prvih sto godina, Lovачki Savez Srbije, Beograd, 2004., http://www.ekolss.com/prvih_sto_godina.htm 21.10.2015.

¹⁶⁷ Naređenje o stalnoj zabrani lova na jelene i košute, Novine serbske, br. 24/1840.

¹⁶⁸ Ristić, Z., Počuća, M., Beuković, M., Božić, D.: Razvoj lovnog prava u Srbiji i Vojvodini, Zbornik radova Departmana za geografiju, turizam i hotelijerstvo, br. 40/2011, 125.

¹⁶⁹ *Ibid.*

¹⁷⁰ Više o tome: Ristić, Z. (ur.): Lovstvo u Vojvodini, Kulturno-istorijsko društvo Pčesa, Novi Sad, 2007.

prvo osnovano 1887. godine u Kragujevcu pod nazivom "Lovački klub".¹⁷¹

Savez lovačkih udruženja Kraljevine Srbije osnovan je 13. oktobra 1896. godine, u selu Brzanu kod Lapova, "državnom košutnjaku" koji je bio privatno lovište Milana Obrenovića. Iste godine usvojena su i Pravila Saveza. U jednom od svojih prvih akata, Uprava Saveza lovačkih udruženja Kraljevine Srbije zahtevala je od lovačkih udruženja da Predstavništvu Saveza dostavljaju izveštaje o ulovljenoj divljači. Radi ostvarivanja uvida u stanje i brojnost divljači i radi razlikovanja između zakonitih lovaca i lovokradica, Savez je otpočeo sa izradom jednoobraznih lovačkih karti. Priprema i usvajanje zakona kojim bi bila regulisana oblast lovstva u Srbiji predstavljala je jedan od prioriternih ciljeva Saveza. Rasprostranjenost lova i značaj izrade normativnog okvira posvećenog regulisanju te oblasti potvrđuje podatak da su u Srbiji krajem 19. veka postojala čak 42 lovačka udruženja sa ukupno 2500 članova.¹⁷²

Zakon o lovu usvojen je 1898. godine. To je bio prvi srpski zakon posvećen regulisanju lovstva i zasnivao se na takozvanom regalnom sistemu, prema kojem je pravo lova pripadalo državi.¹⁷³ Naime, već u prvom članu Zakona o lovu istaknuto je da „pravo lovljenja divljači pripada državi“, te da prema tome „niko ne sme loviti divljač dok od nadležne vlasti ne dobije dopuštenje“ u skladu sa tim zakonom. Iako je članom 2. bilo potvrđeno da pravo lova na ograđenim šumama i zemljištima u privatnoj svojini pripada njihovom sopstveniku,

¹⁷¹ Lovački savez Srbije – prvih sto godina, Lovački Savez Srbije, Beograd, 2004., http://www.ekolss.com/prvih_sto_godina.htm 21.10.2015.

¹⁷² Lovački savez Srbije-prvih sto godina, Lovački Savez Srbije, Beograd, 2004., http://www.ekolss.com/prvih_sto_godina.htm 21.10.2015.

¹⁷³ Čeranić, A.: Lovci Srbije, Demokratska stranka: Istraživačko-izdavački centar, Beograd, 2006., 12.

naglašeno je da se i na tim mestima sme loviti samo uz dozvolu nadležnih vlasti i uz poštovanje lovostaja.

Zakon o lovu u članu 4. razlikuje korisnu i štetnu divljač. Na primer, Zakon je u korisnu divljač svrstavao: jelena, fazana, tetreba, ždrala, šljuku, jarebicu, prepelicu, labuda, divlju gusku, plovku, goluba i grlicu, sve barske ptice, kao i životinje koje se hrane insektima i glodarima („insektojedi i mišojedi“). Kao štetnu divljač Zakon o lovu je tretirao, između ostalog: medveda, vuka, divlju svinju, lisicu, jazavca, divlju mačku, samura, tvora, vidru, kunu, orla, jastreba, kopca, sovu, gavrana, vranu i čaplju. Negovanje i staranje o razmnožavanju korisne divljači povereno je na osnovu člana 3. ministru narodne privrede, kome u tome mogu pomagati lovačka udruženja. Istom odredbom propisano je i da se svi prihodi od lova upotrebljavaju upravo u tu svrhu, dok se samo 10 procenata čistog godišnjeg prihoda od lova na kraju svake godine dodeljuje kao pomoć Savezu lovačkih udruženja.

Potpuna zabrana lova pojedinih vrsta divljači koja spada u korisnu divljač uvedena je članom 5. Zakona o lovu. Tako je ovim zakonom sasvim bio zabranjen lov na: jelena, platana, košutu, divokozu, srnu, fazana i ženku tetreba. Sasvim izuzetno, ukoliko bi se desilo da populacija neke od nabrojanih vrsta korisne divljači naglo poraste na određenom području, ministar narodne privrede mogao je dopustiti da se ona lovi. Dozvola ministra mogla se odnositi samo na područje na kome je došlo do porasta populacije te divljači, a i tada je lov morao biti sproveden u skladu sa opštim pravilima o lovostaju iz člana 16. Zakona o lovu.

Lovljenje i uništavanje štetne divljači bilo je dopušteno svim građanima, bez obzira na to da li poseduju lovnu kartu, u svako doba godine i na sve načine osim trovanjem (član 6.). Osim toga, bila je predviđena i hajka u slučaju da se štetna divljač, koju Zakon o lovu naziva i „zverinje“, na nekom mestu pojavi u toliko velikom broju da

postane opasna po život ljudi i stoke. Prema članu 20., hajke su mogle biti organizovane samo od strane policijskih vlasti i lovačkih udruženja. O nastojanju da se hajke podvrgnu određenoj kontroli od strane države kako bi se izbegao neregulisan i prekomeran odstrel divljači, svedoči član 22. prema kojem je određivanje broja lovaca i hajkača spadalo u nadležnost opštinskog suda. Sud je određivao potreban broj lovaca i hajkača na zahtev policijske vlasti ili lovačkog udruženja, a oni koji su učestvovali u hajci bili su dužni da poštuju naredbe onog ko je hajku organizovao. Posebnom odredbom (član 23.) podvučeno je da se u hajci sme ubijati samo ona divljač za koju je hajka bila određena. Istom odredbom bila je predviđena nagrada za lovce koji bi za vreme hajke ili van nje ubili neku od sledećih štetnih vrsta divljači: medveda, kurjaka, divlju svinju, lisicu, jazavca, divlju mačku, tvora, vidru, kunu ili samura. Ubijena divljač pripadala je lovcu koji ju je odstrelio.

Zakonom o lovu bili su propisani dozvoljeni i nedozvoljeni načini lova korisne divljači. Tako je u članu 7. bilo predviđeno da se korisna divljač ne sme loviti nikakvim drugim sredstvima osim puške i lovačkih pasa, izuzimajući hrta, s tim što jedan lovac nije smeo sa sobom u lov povesti više od dva psa. Izričito je bilo zabranjeno: hvatanje ptica lepkom, zamkama, mrežam i drugim sličnim sredstvima; hvatanje i teranje divljači i ptica za vreme velikih snegova i smetova i kvarenje i uništavanje ležišta i gnezda kao i uništavanje jaja i ptica.

Određena ograničenja Zakon o lovu je postavljao i u pogledu mesta na kojima se mogla loviti divljač. U članu 8. ovog zakona zabranjeno je bilo loviti divljač: po izniknutim usevima i livadama dok se ne srede; po vinogradima od kada se orežu pa dok se ne oberu, po voćnjacima i baštama, po duvaništima i bostanima dok se ne oberu, po vinogradskim zasadima, po šumama i rasadnicima, kao i po podignutim šumskim podmladcima i mestima u odnosu na koja važi posebna zabrana lova u trajanju od 5. godina.

I vreme lovljenja, odnosno lovostaja bilo je precizno određeno Zakonom o lovu. Naime, članom 16. ovog zakona, bilo je precizno navedeno koje vrste korisne divljači se nisu smele loviti u kom vremenskom periodu u toku godine. Reč je o lovostaju koji je obuhvatao period rezervisan za parenje, ležanje i hranjenje mladih, a koji je različito određivan u zavisnosti od vrste korisne divljači na koju se odnosio. Dodatna zaštita pojedinih vrsta korisne divljači bila je propisana članom 17. na osnovu kojeg je ministar narodne privrede bio ovlašćen da naredi da se lov pojedine vrste divljači u celoj zemlji ili samo u nekim oblastima za izvesno vreme sasvim zabrani, neovisno od lovostaja. Ovu zabranu ministar je mogao doneti ukoliko bi se utvrdilo da je određena vrsta korisne divljači u celoj zemlji ili samo na određenom prostoru istrebljena i retka. Izuzetno od zabrane, ministar je mogao dopustiti lov istrebljene ili retke divljači u naučne svrhe – zoološkim društvima i profesorima za zbirke prosvetnih zavoda i to samo u ograničenom broju.

U Zakonu o lovu u članu 10. taksativno je nabrojano koja lica nisu mogla dobiti dopuštenje za lovljenje korisne divljači. Tu su spadala: lica mlađa od 18 godina, ili lica pod tutorstvom ako ne prilože dozvolu roditelja ili tutora; lica pod starateljstvom ili stecištem; lica osuđivana za zločine ili prestupe učinjene iz koristoljublja; lica kojima je za prestupe bila izrečena kazna u vidu gubitka građanske časti dokle god ta kazna traje; lica koja se nalaze „pod isleđem zbog koristoljubivih i uopšte beščasnih dela“; lica koja su tokom poslednje 2 godine kažnjena za istupe protiv morala, za krađu i povredu tuđih stvari, za prevaru, utaju i slična „beščasna dela“; lica koja zakon opisuje kao „maloumna“; lica sklona poroku pijanstva; lica koja nisu platila porez za poslednju godinu dokle god isti ne plate i čuvari državnih, opštinskih, seoskih, manastirskih šuma i dobara, putari, poljaci, pogranični stražari, finasijski i monopolski kontrolori i stražari, organi potrošnje i stalni šumski radnici.

Lica koja su ispunjavala uslove da dobiju dopuštenje za lov morala su pri sebi imati lovačku kartu sa unetim ličnim podacima u skladu za Zakonom. Lovačke karte izdavane su na godinu dana, a svaki lovac je morao da sa sobom u lovu nosi ovu ispravu kao i da je na zahtev državnih nadzornika pokaže (članovi 11., 12 i 13.).

Nadzor nad lovom sprovodio je ministar narodne privrede i to posredstvom šumara i lovočuvara, ali i svih organa policijske, okružne, sreske i opštinske vlasti, finansijskih i monopolskih kontrolora i stražara, organa potrošnje i pograničnih stražara (član 24.). Subjekti nadležni za nadzor imali su pravo da traže na uvid lovačku kartu, kao i da zahtevaju određene lične podatke od svakog lica koje bi zatekli u lovu ili prodaji divljači. U slučaju da to lice nije imalo lovačku kartu ili da je karta bila lažna ili tuđa, vršioци nadzora su bili dužni da mu oduzmu neispravnu lovačku kartu, ulovljenu divljač i lovački pribor osim puške i da te predmete predaju najbližem opštinskom sudu. O svemu tome sastavljao se protokol koji se u roku od 48 sati morao predati policijskoj vlasti (član 25.).

U cilju pooštavanja nadzora nad lovom, kao i radi efikasnijeg sprečavanja i sankcionisanja nezakonitog lova, bila je predviđena nagrada za svakoga ko uhvati, prokaže ili otkrije lice koje krši odredbe Zakona o lovu. Iznos takozvane „podkazivačke nagrade“ bio je jednak polovini novčane kazne izrečene uhvaćenom ili prokazanom licu (član 26.).

Kršenje pravila predviđenih Zakonom o lovu predstavljalo je istup, osim ako bi se ispostavilo da su tim radnjama ispunjena obeležja prestupa ili zločina (član 27.). Za sankcionisanje lica koja su učinila takve istupe bila je nadležna policijska vlast (član 28.).

U slučaju da se novčana kazna nije mogla naplatiti trećinom imanja osuđenog lica, ona se zamenjivala kaznom zatvora i to tako što se umesto 5 dinara određivao 1 dan zatvora. Osude manje od 5

dinara takođe su zamenjivane sa 1 danom zatvora (član 32.). Za kršenje odredbi Zakona o lovu koje je učinjeno u povratu učinio se izricala dvostruka kazna, dok je za istupe učinjene u sticaju važno pravilo odmeravanja kazne za sticaj iz Kriminalnog (kaznitelnog) zakonika (član 33.). Pored kazne, lice koje bi prekršilo odredbe Zakona o lovu bilo je obavezno i da plati određeni novčani iznos na ime naknade štete, čija je visina zavisila od vrste ubijene, povređene ili uhvaćene divljači (član 34.).

Zakonom o lovu (član 38.) bilo je predviđeno da se lice koje lovi, hvata ili na drugi način satire divljač na privatnim ograđenim imanjima bez dozvole sopstvenika smatra učinioem krivičnog dela krađe te da se, u skladu sa tim, sankcioniše u skladu sa odredbama Kriminalnog (kaznitelnog) zakonika. Ostali slučajevi kršenja odredbi Zakona o lovu tretirani su kao istupi i za njih su bile propisane odgovarajuće novčane kazne.

Najtežim istupom smatralo se trovanje divljači i za njega se prema članu 43. Zakona o lovu mogla izreći novčana kazna u iznosu od 100 do 150 dinara. Novčane kazne bile su predviđene i za neposredovanje lovačke karte, odbijanje da se ona pokaže, prodaju ili davanje drugom lovačke karte, lov divljači na nedozvoljen način, lov zaštićene divljači, lov za vreme lovostaja, kršenje pravila u vezi sa hajkom, prodaja divljači protivno zakonskim odredbama itd. Takođe, prestup je predstavljalo i saučesništvo sa prekršiocem odredbi Zakona o lovu kao i neprijavlivanje kršenja zakonskih odredbi (članovi 39-41.). Novčane kazne bile su predviđene i za subjekte kojima je bio poveren nadzor nad lovom u slučaju da svoju dužnost ne vrše pažljivo i u skladu sa zakonom, kao i za policijske činovnike koji bi izdali lovačku kartu licima koja po zakonu ne mogu steći dopuštenje za lov (član 42.).

4.6. Zakon o ribolovu iz 1898. godine

O stanju ribljeg fonda i ribarstva u kneževini Srbiji u vreme kada je usvojen Kaznitelni zakonik za knežestvo Srbiju, i neposredno pre usvajanja Zakona o ribolovu govore zapažanja Josifa Pančića izneta u njegovoj monografiji „Ribe u Srbiji“ objavljenoj 1860. godine. Neophodnost pravnog regulisanja ove materije potvrđena je i u članku „Ribarstvo u Srbiji“, koji je Pančić objavio 1886. godine u časopisu „Srpske novine“. U ovom tekstu, Pančić je izneo svoju zabrinutost za ribarstvo u Srbiji, kritikovao domaće zakonodavstvo u toj oblasti i analizirao uzroke smanjenja brojnosti pojedinih vrsta ribe u kneževini Srbiji, navodeći kao najvažnije sledeće: „bezobzirno lovljenje ribe“, „regulisanje reka“, „kvarenje rečnih voda materijama koje ribi škode“, „brodarstvo“ i „utamanjivanje šuma“. Osim toga, on je zaključio i da svi faktori ugrožavanja ribarstva „proističu otud, što svet koji ribu lovi i ribom se hrani, nije još dovoljno obavešten o koristi ribolova i o prirodi ribe, i što zakoni o vodama i o ribolovu još nisu nigde dosledno izvedeni, kako valja primenjeni i tačno vršeni, i u ovim pravcima imaju kako nauka tako i zakonodavstvo još mnogo što šta da urade“.¹⁷⁴

Zakon o ribolovu usvojen je 1898. godine. Njegove odredbe odnose se samo na ribolov u tekućim vodama i drugim vodama koje su sa njima povezane i to tako da riba može bilo tokom cele godine bilo samo u određeno vreme prelaziti iz tekućih u te druge vode i obrnuto. Zakon o ribolovu nije važio za ribnjake jer je u njima ribolov bio gotovo potpuno neograničen, osim u pogledu određenih načina i sredstava za lovljenje ribe (član 1.). Osim u odnosu na ribe, odredbe Zakona o

¹⁷⁴ Krpo Četković, J.: Ribe Srbije, u: Stevanović, V. (ur.): Josif Pančić - nasleđe koje ne zastareva, Izložba povodom 200 godina od rođenja velikana srpske nauke, Galerija nauke i tehnike SANU, Biološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2014., 47.

ribolovu su važile i u odnosu na rakove (član 24.). Pravo na ribolov za reke Savu, Dunav i Drinu pripadalo je državi, dok je za sve ostale reke, potoke, zatoke, bare i ostale tekuće ili sa njima povezane vode pravo ribolova na opštinskim imanjima pripadalo onim opštinama u čijem su se ataru nalazile (član 2.). Istovremeno, svakom sopstveniku bilo je dato pravo na ribolov za tekuće vode koje se nalaze na njegovom imanju, ali u skladu sa zakonom i uz zabranu sprečavanja povratka ribe u rečna korita (član 3.).

Posedovanje ribarske karte izdate od strane nedležnih policijskih vlasti (za Savu, Dunav i Drinu) ili opštinskih vlasti (za ostala ribolovna mesta nadležne opštine) (član 6.) bilo je preduslov za vršenje ribolova bilo kojim sredstvom osim udice. Takođe, svako je bio dužan da na zahtev nadzornih organa istu pokaže. Na ribarskoj karti bilo je tačno određeno za koju vrstu ribarskih sprava je ona izdata i ona se smela koristiti samo za te ribarske sprave. Ribarsku kartu, koja se izdavala na godinu dana smelo je koristiti samo lice na čije ime je izdata ali i član njegove porodice ili njegov plaćeni služitelj (član 4.).

Zakon o ribolovu određuje dozvoljene i nedozvoljene načine i sredstva lovljenja ribe. Tako u članu 10. navodi da se nikakvim spravama za ribolov ne sme pregraditi više od polovine širine tekuće vode, te da u slučaju istovremene upotrebe više sprava sve one zajedno ne smeju pregraditi više od polovine širine vode. Istim članom propisano je da bilo kakve naprave podignute radi ribolova ne smeju zauzimati više od polovine rečnog korita te da se u vreme zabrane ribolova moraju ukloniti.

Članom 11. Zakona o ribolovu zabranjeno je bacanje u vode u kojima žive ribe bilo kakvih za ribe škodljivih materija i inkontaminiranje tih voda puštanjem u njih otpadaka iz industrijskih ili zemljoradničkih preduzeća koji po svojoj prirodi ili količini mogu naškoditi ribi. Od ovog pravila postojao je izuzetak koji je omogućavao da nadležne policijske

vlasti dozvole sprovođenje takvih otpadaka u vodu u kojoj žive ribe ukoliko procene da su u konkretnom slučaju opšte koristi preduzeća veće od koristi koja bi se ostvarila od ribolova.

Kao nedozvoljene načine ribolova, Zakon navodi i odvrćanje ili iscrpljivanje vode radi ribolova (član 12.), upotrebu dinamita ili drugih rasprskavajućih materija ili sredstava kojima se riba opija ili truje (član 13.), lov ribe u vreme ikranja (član 14.) i lov ribe koja nema propisanu veličinu (član 15.). Osim toga, Zakon zabranjuje i prodaju, kupovinu, izlaganje i trošenje u javnim radnjama ribe koja nema propisanu veličinu ili ribe čiji je lov u to vreme zabranjen (član 17.).

Slično kao i u slučaju lova, Zakon omogućava da se ribe love i u vreme zabrane ribolova i ako nisu dostigle minimalnu veličinu pod uslovom da se to sprovodi u svrhu naučnog istraživanja ili veštačkog gajenja ribe i to uz naročitu dozvolu ministra narodne privrede (član 18.).

Zakonom o ribolovu bile su predviđene određene mere koje je ministar narodne privrede bio ovlašćen da preduzme u cilju unapređenja stanja populacije pojedinih vrsta riba kako na teritoriji cele zemlje tako i na pojedinim lokacijama. Ako se ispostavi da je određena vrsta ribe retka ili da se brojnost njene populacije iz određenih razloga nastoji povećati, ministar narodne privrede imao je ovlašćenje da u potpunosti zabrani lov te vrste ribe, bilo mestimično, bilo u celoj zemlji i to na period od 5 godina (član 19.). U cilju razmnožavanja riba, ministar je mogao i staviti pod zaštitu izvesna rečna mesta ili čitave reke i to na period od najduže 3 godine (član 20.) ili ograničiti ili zabraniti upotrebu određenih sprava koje bi se pokazale kao naročito štetne za ribarstvo (član 21.).

Za kršenje odredbi Zakona o ribolovu bile su predviđene novčane kazne u rasponu od 1 do 100 dinara u zavisnosti od težine istupa (član 25.). Novčana kazna u najvišem iznosu (od 50 do 100

dinara) bila je propisana za lov ribe upotrebom dinamita ili drugih rasprskavajućih materija ili sredstava kojima se riba opija ili truje (član 25. stav 1. tačka 4. u vezi sa članom 13.), dok je za neposedovanje ribarske karte izricana kazna u rasponu od 1 do 10 dinara (član 25. stav 1. tačka 1. u vezi sa članom 4.). Pored novčane kazne, od lica koje bi prekršilo Zakon o ribolovu oduzimane su ulovljene ribe kao i sprave za ribolov čija je upotreba zabranjena (član 26.).

4.7. Zakon o ribolovu iz 1911. godine

Za razliku od svog prethodnika, Zakona o ribolovu iz 1898. godine, koji se odnosio samo na ribolov u tekućim vodama, Zakon o ribolovu iz 1911. godine se primenjivao na ribolov kako u tekućim tako i na ribolov u stajaćim vodama (član 1.). Isto kao i Zakon iz 1889. godine, i Zakon o ribolovu iz 1911. se primenjivao i na rakove (član 32.).

Pravo ribolova uređeno je članom 2. Zakona o ribolovu. Ovim zakonom proširen je spisak reka na kojima je država imala pravo ribolova. Pored prava ribolova na Savi, Dunavu i Drini državi je pripalo i pravo ribolova na Moravi od Stalaća pa do njenog ušća, kao i na svim tekućim i stajaćim vodama na državnim imanjima (član 2. stav 1.). Za sve ostale reke i rečice, pravo ribolova pripadalo je opštinama na čijim se teritorijama one nalaze (član 2. stav 2.).

Za manje tekuće ili stajaće vode koje se nalaze delimično na privatnim, opštinskim, sreskim, okružnim ili manastirskim imanjima, pravo ribolova pripadalo je sopstveniku imanja ali sa ograničenjima propisanim u članu 9. Zakona o ribolovu, o kojima će posebno biti reči. Ako bi se voda nalazila na većem broju imanja koja pripadaju različitim sopstvenicima svaki od njih mogao je vršiti svoje pravo ribolova na delu vode koji se nalazi na njegovom imanju, ali na način kojim se ne povređuje niti ugrožava („ne krnjeći“) pravo ostalih sopstvenika.

Međutim, ako bi se stajaća voda celom svojom površinom nalazila na imanju privatnog lica, pravo ribolova na toj vodi pripadalo je sopstveniku tog imanja bez ograničenja iz člana 9. Zakona o ribolovu (član 2. stav 4.).

Celokupno staranje o ribolovu u zemlji, eksploatacija državnih ribolova u skladu sa članom 9. Zakona o ribolovu, izdavanje ribarskih karata i nadzor nad sprovođenjem odredbi Zakona o ribolovu bilo je povereno Ministarstvu narodne privrede.

Poseban značaj za razvoj ribarstva kao privredne grane, kao i za podizanje svesti o neophodnosti očuvanja i unapređenja stanja i brojnosti ribljeg fonda ima odredba sadržana u članu 5. Zakona o ribolovu. Ovom odredbom propisano je da država eksploataciju ribolova u sopstvenoj režiji mora da vrši isključivo sa ciljem da podstiče i olakšava privatnu inicijativu ribarstva u zemlji i to na poseban način: "davanjem ugleda u racionalnom ribarstvu". Dakle od države se očekuje da služi kao primer racionalnog eksploatiranja ribljeg fonda kao značajnog prirodnog resursa i to preduzimanjem sledećih mera: stvaranjem veštačkih ribnjaka i ribolovnih područja, gajenjem i razmnožavanjem, prodajom ili besplatnim razdavanjem zapata onih vrsta riba čiju brojnost treba povećati. Kako će država ove ciljeve realizovati i konkretne mere koje će preduzimati u cilju promovisanja racionalnog ribarstva zavisili su od procene i odluke Ministarstva narodne privrede (član 6.).

Zakonom o ribolovu bile su propisane i određene podsticajne mere od kojih se očekivalo da daju „što jači polet ribarstvu“ kao privrednoj grani i podstaknu privatnu inicijativu u tom sektoru. Kao jedna od tih mera navodi se podizanje najmanje dva ugledna ribnjaka u roku od 4 godine od stupanja na snagu Zakona o ribolovu i omogućavanje da se zainteresovani subjekti informišu i pouče o

ribarstvu uopšte, o podizanju sopstvenih ribnjaka i po potrebi dobiju riblji zapat.

Posebne podsticajne mere u cilju unapređenja ribarstva bile su propisane članom 9. Zakona o ribolovu. Njime je Ministarstvo državne privrede ovlašćeno da fizičkim licima, opštinama, udruženjima, srezovima, okruzima i manastirima dodeljuje Zakonom taksativno nabrojane povlastice prilikom podizanja veštačkih ribnjaka. Ove povlastice se odnose na ustupanje voda na državnom imanju, na eksproprijaciju, na ustupanje prava ribolova na određeno vreme, na ustupanje prava službenosti na zemljištu uz ribnjak, na poplavljenom zemljištu, na seču drveća iz državnih šuma, na oslobođenje od poreza na ribnjak itd. Povlastice su se morale tražiti posebnom molbom Ministarstvu narodne privrede, a uz nju se morao priložiti i plan rada ribnjaka, iznos kapitala koji se nameravao uložiti, prava i obaveze koje podnosilac na sebe preuzima itd. Ukoliko titular povlastice ne bi podigao ribnjak u roku od 2 godine ili ako taj ribnjak ne bi odgovarao navodima iz molbe, povlastica je prestajala da važi (član 10). Pored navedenih mera, bile su predviđene i određene finansijske podsticajne mere u vidu materijalne pomoći namenjene privatnim licima koja prvi put pokušavaju da naprave veštačke ribnjake (član 35.).

Pravo na ribolov nije se moglo ostvarivati bez posedovanja državne ribne karte (član 12.) izdate od strane Ministarstva narodne privrede s tim što je za članove ribarskih udruženja bilo dovoljno da poseduju potvrdu uprave svog udruženja (član 14.). Štaviše, Zakon o ribolovu podsticao je ribare da se udružuju u ribarska udruženja, navodeći da se na taj način sprečava da pojedinci koji zapravo nisu ribari sprovode nezakonite aktivnosti na Savi Dunavu i Drini pod paravanom ribolova (član 15.). Pravila o osnivanju i radu ribarskih udruženja, kao i povlastice koje njihovim članovima pripadaju detaljno su regulisana Zakonom o ribolovu (članovi 15-18.).

Zakonom o ribolovu detaljno je uređeno koja sredstva i načini ribolova važe za dopuštene a koja se smatraju nedozvoljenim i kažnjivim. U članu 20. propisano je da se nikakvim stalnim spravama ili postrojenjima kojima se lovi riba u tekućim vodama ili u otokama iz bara i ritova ne sme pregraditi više od polovine širine vode. Istom odredbom zabranjena je istovremena upotreba većeg broja sprava ili postrojenja kojima se pregrađuje polovina širine vode, ako je njihovo međusobno rastojanje manje od 50 metara.

Posebna odredba (član 21.) posvećena je inkriminisanju trovanja ribe. Ovom odredbom zabranjuje se bacanje u vode u kojima žive ribe materije koje škode ribi i zagađivanje („zaražavanje“) tih voda puštanjem nečistoće iz fabrika ili industrijskih otpadaka u tolikoj meri da bi to moglo naškoditi ribi. Reč je o istupu trovanja ribe koji je najpre bilo inkriminisano Kriminalnim (kaznitelnim) zakonikom za knjažestvo Srbiju, da bi nakon stupanja na snagu Zakona o ribolovu, bio prebačen u taj posebni zakon. Inače, bilo je predviđeno da opšte odredbe o istupima iz Kriminalnog (Kaznitelnog) zakonika važe i za istupe propisane zakonima koji spadaju u takozvano sporedno zakonodavstvo, što je u ovom slučaju Zakon o ribolovu. Za istup trovanja ribe bila je propisana novčana kazna od 10 do 50 dinara (član 37.). Za postojanje istupa trovanja ribe iz Zakona o ribolovu bilo je dovoljno da je u vodu bačena bilo kakva materija podobna da ribu otruje, odnosno čija upotreba može da izazove pomor ribe. Ovakva formulacija omogućava da se pod pojam trovanja ribe podvede, a samim tim i kao istup sankcioniše širi krug radnji nego što je to bio slučaj sa Kriminalnim (Kaznitelnim zakonikom).¹⁷⁵

Zakon o ribolovu izričito zabranjuje: odvracanje ili iscrpljivanje vode radi ribolova, osim veštačkih ribnjaka (član 22.); kvarenje meta na alovskim metovima osim po naročitoj dozvoli ministra narodne

¹⁷⁵ Živanović, T.: Istupi iz Krivičnog zakonika (objašnjenje 3. časti), *Op. cit.*, 52-53.

privrede i zarad industrijskih ciljeva (član 23.); lov ribe za vreme ikranja (član 24.); lov ribe pomoću narkotika, otrovnih ili eksplozivnih materija, pucanjem iz vatrenog oružja ili nabadanjem pomoću ostve ili harpuna (član 25.) i lov ribe koja nije dostigla propisanu veličinu (član 26.). Zabranjeno je i prodavanje ribe za koju se ispostavi da je ulovljena u nedozvoljeno vreme, na nedozvoljen način odnosno upotrebom nedozvoljenih sredstava (član 28.).

Radi unapređenja populacije pojedinih vrsta ribe za koje bi se utvrdilo da su retke, ministar narodne privrede imao je ovlašćenje da u potpunosti zabrani ribolov na te vrste riba, bilo u celoj zemlji bilo samo na pojedinim mestima i to najduže na 5 godina (član 29.). Ministar je takođe bio ovlašćen da zabrani ili mestimično ili u celoj zemlji upotrebu onih sprava za koje bi se pokazalo da su naročito štetne za ribarstvo (član 30.).

Izvesne zabrane propisane su i sa ciljem zaštite i očuvanja veštačkih ribnjaka. Tako se u veštačkim ribnjacima ne smeju preduzimati sledeće aktivnosti: ribarenje, lov, vožnja čamcem, kupanje, plašenje ribe, vađenje šljunka, peska ili vodenih biljaka, napajanje ili kupanje stoke, puštanje živine, potapanje kudelje ili lana, bacanje đubreta i, uopšte obavljanje bilo kojih drugih aktivnosti kojima se nanosi šteta sopstveniku ili titularu povlastica na veštačkom ribnjaku (član 34.).

Za kršenje odredbi Zakona o ribolovu mogla se izreći novčana kazna ali i kazna zatvora, u zavisnosti od težine istupa odnosno prestupa. Istupima su se smatrala ona dela za koja su Zakonom o ribolovu propisane novčana kazna ili kazna zatvora do 30 dana, dok su sva ostala dela za koja je po istom zakonu predviđena stroža kazna bila tretirana kao prestupi (član 39.).

Tako se na primer za neposredovanje ribarske karte izricala kazna od 10 do 30 dinara (član 37, stav 1. tačka 1. u vezi sa članom 12.), dok

se za pregrađivanje spravama više od polovine širine vode ili za zagađivanje vode u kojoj žive ribe mogla izreći novčana kazna od 10 do 60 dinara (član 37. stav 1 tačka 2. u vezi sa članovima 20. i 21.). Sa druge strane, licu koje na bilo koji način sprečava prolazak ili ulazak i kretanje ribe u tuđem zakupljenom ribolovnom mestu ili veštačkom ribnjaku, mogla se izreći novčana kazna od 50 do 300 dinara ili zatvor od 5 do 30 dana. Isto tako, licu koje bi bez odobrenja vlasti odvodilo ili sprečavalo dovod vode u tuđ ribnjak i time ga oštetiti mogla se izreći novčana kazna od 100 do 300 dinara ili kazna zatvora od 10 do 30 dana, a moralo je i da nadoknadi pričinjenu štetu (član 37. stav 1. tačka 5.). Prestupom se smatralo i nanošenje štete drugom licu vršenjem ribolova pomoću narkotika, otrova ili eksploziva, ili pucanjem na ribu odnosno nabadanjem ribe i za njega se mogla izreći kazna zatvora do 1 godine ili novčana kazna do 3600 dinara (član 37. stav 1. tačka 6.). Slično je bilo sankcionisano i pričinjavanje štete uklanjanjem zgrada, brana i sličnih prepreka usled čega se prouzrokuje da riba izađe iz ribnjaka, s tim što je za taj prestup kazna zatvora iznosila između 3 meseca i 1 godine, dok je alternativna novčana kazna bila ista kao i za prethodni – 3600 dinara (član 37. stav 1. tačka 7.). Krađa ribe sankcionisana je u skladu sa odredbama Kriminalnog (Kaznitelnog) zakonika (član 37. stav 1. tačka 8.). Uz kazne, učiniocu se obavezno oduzimala i ulovljena riba, kao i sprave čija je upotreba bila zabranjena (osim puške) (član 38.).

5. ZAKONODAVSTVO KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

5.1. Uvodna razmatranja

O razvoju jugoslovenskog krivičnog prava može se govoriti tek od 1918. godine, kada je stvorena Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca.¹⁷⁶ U razdoblju od kraja Prvog svetskog rata, pa do početka narodnooslobodilačke borbe i formiranja krivičnog prava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije¹⁷⁷, usvojeni su sledeći propisi koji su sadržali odredbe od značaja za zaštitu životinja:

1. Krivični zakonik Kraljevine Jugoslavije iz 1929., odnosno 1930. godine
2. Zakon o pomorskom ribolovu iz 1922. godine
3. Zakon o lovu iz 1931. godine.

¹⁷⁶ Čejović, B.: Krivično pravo, Opšti deo, *Op.cit.*, 14.

¹⁷⁷ Srzentić, N., Stajić, A., Lazarević, Lj.: Krivično pravo Jugoslavije, Savremena administracija, Beograd, 1998., 73-79.

5.2. Krivični zakonik Kraljevine Jugoslavije iz 1929. odnosno 1930. godine

Krivični zakonik Kraljevine Jugoslavije donet je 27. januara 1929. godine¹⁷⁸, a stupio je na snagu 1. januara 1930. godine. Osnov za njegovu izradu bio je Projekat Kaznenog zakonika za Kraljevinu Srbiju iz 1910. godine, sa izmenama i dopunama iz 1911. godine.¹⁷⁹ Kada je u pitanju klasifikacija krivičnih dela, Zakonik je usvojio takozvanu dihotomiju, odnosno podelu krivičnih dela na zločine, koji su obuhvatali najteža dela i prestupe, u koje su svrstavana sva ostala dela. Dakle, on nije obuhvatao „najmanje i najsitnije povrede zakona“, a naročito dela formalne prirode. Sva ta dela su ostala kažnjiva, ali je većina njih izdvojena iz Kaznenog zakonika. Samo jedan deo nekadašnjih istupa je prebačen u kategoriju prestupa, dok su ostali uneti u posebni „Polijski zakonik“.¹⁸⁰

Krivični zakonik za Kraljevinu Jugoslaviju sadržao je nekoliko odredbi od značaja za zaštitu životinja, raspoređenih u različitim poglavljima. Međutim, treba istaći da nijedna od njih nije imala za cilj zaštitu životinja *per se*, već zaštitu života i zdravlja ljudi koji koriste proizvode životinjskog porekla ili zaštitu javnog reda i morala, odnosno osećanja ljudi. Zaštita se uglavnom pruža životinjama koje se koriste za ishranu ljudi, poput stoke, živine, divljači i ribe, kao i životinjama koje se koriste za rad. Bez obzira na razlog ili motiv zbog kojega je to činio, zakonodavac je navedenim odredbama ipak postavio, odnosno potvrdio ranije postojeća pravila ponašanja ljudi prema životinjama.

¹⁷⁸ Krivični zakonik za Kraljevinu Jugoslaviju, Službene Novine, br. 33/1929.

¹⁷⁹ Jovašević, D.: Krivično pravo, Opšti deo, *Op.cit.*, 383., Čejović, B.: Krivično pravo, Opšti deo, *Op.cit.*, 14.

¹⁸⁰ Čubinski, M.: Naučni i praktični komentar Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije od 27. januara 1929., Izdavačka knjižarnica Gece Kona, Beograd, 1933., 11-12.

U grupi krivičnih dela protiv opšteg zdravlja (23. poglavlje), Zakonik je u članu 255. propisivao kaznu strogog zatvora za umišljajno nepostupanje po propisima kojima nadležna vlast naređuje preglede ili odvajanja ili zabranjuje izvesna unošenja za zaštitu od prenosa ili širenja zarazne bolesti kod stoke, živine, divljači i ribe, kod šuma, voća, poljskih useva ili bilja uopšte, ukoliko se time prenese zarazna bolest kod životinja ili biljaka. Istom odredbom bila je propisana i kazna za nehatni oblik ovog krivičnog dela – novčana kazna u iznosu do 5.000 dinara. Ovo delo predstavljalo je prestup, što znači da, prema izričitom slovu zakona, njegov pokušaj po pravilu nije bio kažnjiv.¹⁸¹ Inkrimisanje kršenja propisa usmerenih na prenos ili širenje zaraznih bolesti kod navedenih životinja i biljaka, pokazuje da je zakonodavac pojam „opšteg zdravlja“ shvatio u najširem smislu. Naime, on je ovom inkriminacijom nastojao da zaštiti od prenosa i širenja zaraznih bolesti ne samo ljude, već i životinje koje ljudima mogu poslužiti kao hrana (stoka, živina, divljač i riba). Iz toga sledi da je zaštita životinja od zaraznih bolesti ovde uspostavljena radi zaštite ljudi koji koriste proizvode animalnog porekla.

Iz sličnih razloga, dakle radi zaštite opšteg (javnog) zdravlja Krivičnim zakonikom (član 258.), bilo je propisano i zagađivanje hrane ili vode za ishranu, odnosno napajanje stoke. Licu koje je zagadilo vodu ili namirnice za stoku ili druge domaće životinje ili ovim namirnicama dodavalo sastojke koji mogu narušiti zdravlje stoke ili drugih domaćih životinja, usled čega je došlo do uginuća neke od tih životinja, mogla se izreći kazna zatvora u trajanju od najmanje 6 meseci. Za nehatni oblik ovog dela, su bile propisane alternativno kazna zatvora do 6 meseci ili novčana kazna do 5.000 dinara. Dakle, ovim krivičnim delom zakonodavac je štitio zdravlje stoke ili drugih domaćih životinja. Delo je postojalo samo ukoliko je u konkretnom slučaju usled preduzimanja

¹⁸¹ Čubinski, M.: Naučni i praktični komentar Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije od 27. januara 1929., *Op.cit.*, 395.

radnji zaista i došlo do uginuća stoke ili druge domaće životinje (domaće ptice). To znači da samo stavljanje u opasnost života i zdravlja životinja nije bilo kažnjivo (osim ako bi bila ostvarena obeležja bića prethodno opisanog krivičnog dela). I ovo krivično delo moglo je biti učinjeno sa umišljajem ili iz nehata.

Takođe, za veštačko spravljanje namirnica za ishranu ljudi i stoke i njihovo prodavanje pod imenom pravih i prirodnih namirnica, Krivični zakonik (član 266.) propisao je alternativno kaznu zatvora od 6 meseci ili novčanu kaznu u iznosu do 5.000 dinara. Ovo krivično delo obuhvatalo je prodaju falsifikovanih ili štetnih po zdravlje namirnica za ishranu ljudi ili stoke. Ono je, u suštini, predstavljalo vrstu krivičnog dela prevare u trgovini (član 342.) iz grupe krivičnih dela protiv imovine (27. poglavlje). Bitno je da falsifikovane namirnice nisu štetne po zdravlje jer bi se u suprotnom radilo o drugom krivičnom delu, uključujući i krivično delo zagađenja tj. dodavanja štetnih materija u vodu ili hranu stoke ili drugih domaćih životinja, naravno pod uslovom da je usled toga došlo do njihovog uginuća. Krivično delo falsifikovanja životnih namirnica je moglo biti učinjeno samo sa umišljajem. Pored kazne, izričito je propisano da se od učinioca oduzimaju i uništavaju falsifikovane ili škodljive namirnice.

Zakonik je u članu 267. predviđao i kažnjavanje lica koje bi zagađilo bunar, izvor, reku ili potok kojim se pojedinci ili opštine služe za pijenje vode i to kumulativno – kaznom zatvora do 3 meseca i novčanom kaznom do 3.000 dinara. Ukoliko bi neko lice trovao bunar, izvor, reku ili potok kojima se pojedinci ili opštine služe za pijenje vode, i time prouzrokovalo opasnost za život ili zdravlje ljudi ili stoke, njemu se mogla izreći kazna robije u trajanju do 5 godina. Ovo delo je imalo dva oblika. Prvi oblik je podrazumevao zagađivanje bunara, izvora, reke ili potoka koji služe za pijenje vode. Zagađivanje postoji i u slučaju da voda usled preduzete radnje nije postala štetna po zdravlje. Dovoljno je za ostvarenje bića dela da je voda dobila rđav izgled, miris ili ukus, ili da,

zbog same svesti o predmetima ili materijalima bačenim u izvor za piće, voda izaziva odvratnost. Na primer, ovaj oblik dela postoji kada se u izvore za piće puštaju, odnosno bacaju prljave vode ili ostaci od izrađenih ili prerađenih proizvoda iz fabrike ili zavoda ili ostaci zaklanih životinja iz klanice ili đubre iz stana ili dvorišta. Prvi oblik dela je kvalifikovan kao presup i morao je biti učinjen sa umišljajem kao oblikom krivice.

Drugi oblik ovog dela je zločin (zločinstvo), za čije postojanje je bilo potrebno da se izvori vode za piće truju, te da se usled toga stvara opasnost za život ljudi ili stoke. I ovde se kao oblik krivice zahtevao umišljaj koji je obuhvatao svest učinioca o sopstvenoj radnji, kao i o uticaju koji ona može proizvesti. U oba slučaja, smatralo se da je delo izvršeno u momentu kada je izvor zagađen ili zatrovan. Pokušaj dela se kažnjavao samo u slučaju trovanja (dakle, u slučaju zločinstva), dok kod prestupa u vidu zagađenja izvora pokušaj nije bio kažnjiv.¹⁸²

Krivični zakonik za Kraljevinu Jugoslaviju inkriminisao je bestijalnost (ili skotološtvo) i to kao poseban prestup, sistematizovan u okviru 24. poglavlja, posvećenog krivičnim delima protiv javnog morala. Ovo delo iz člana 286. nosi naziv „protivprirodni blud sa životinjom“ i za njega je propisana kazna zatvora u trajanju do godinu dana. Ovo krivično delo se sastojalo u umišljajnom izvršenju polnog akta sa životinjom. Ono se smatralo posebnom vrstom protivprirodnog bluda, bez obzira da li je sam akt bio izvršen na prirodan ili na protivprirodan način, sa ženkom ili sa mužjakom životinje. Dakle, za razliku od protivprirodnog bluda između ljudi, koji je obuhvatao samo protivprirodno izvršenje polnog akta između lica bilo kog pola¹⁸³, bilo koji vid seksualnog odnosa (opštenja) između čoveka i životinje

¹⁸² Čubinski, M.: Naučni i praktični komentar Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije od 27. januara 1929., *Op.cit.*, 408.

¹⁸³ Čubinski, M.: Naučni i praktični komentar Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije od 27. januara 1929., *Op.cit.*, 434.

smatran je protivprirodnim bludom. Delo je bilo kažnjivo nezavisno od toga da li je učinjeno javno ili tajno. Pošto je ovo delo bilo svrstano u prestupe, njegov pokušaj nije bio kažnjiv.

Ako je seksualni odnos sa životinjom učinjen javno, postojao je sticaj sa krivičnim delom javnog vršenja bludnih radnji. Naime, Zakonikom je bilo propisano da će se lice koje javno vrši bilo kakvu bludnu radnju (uključujući i protivprirodni blud sa životinjom) kazniti alternativno – kaznom zatvora ili novčanom kaznom (član 287.). Inače, može se uočiti da, za razliku od Kriminalnog zakonika iz 1860. godine, Krivični zakonik iz 1929. godine ne koristi izraze „skotološtvo“ i „skot“, već izraz „životinja“. Čini se da nije u pitanju samo terminološka razlika, već da je zakonodavac na taj način želeo da proširi kriminalnu zonu tako što će inkriminisati ne samo seksualne odnose između ljudi i četvoronožnih životinja (poput krava, ovaca ili pasa), već i seksualne odnose ljudi sa pticama, odnosno pernatim životinjama (sa živinom).

5.3. Zakon o pomorskom ribolovu iz 1922. godine

Zakon o pomorskom ribolovu usvojen je 30. marta 1922. godine¹⁸⁴, a njegovim stupanjem na snagu prestala je da važi Naredba Pomorske oblasti u Bakru od 20. novembra 1919. godine¹⁸⁵, kojom je ranije bila regulisana oblast pomorskog ribolova. Ovim Zakonom, detaljno je određeno na koji način, kojim sredstvima i u kojim vremenskim periodima nije dozvoljeno loviti sve ili pojedine vrste riba i drugih vodenih životinje koje žive u moru. Takođe, njime su propisane

¹⁸⁴ Zakon o pomorskom ribolovu, Službene novine Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca, br. 243/1922.

¹⁸⁵ Naredba Pomorske oblasti u Bakru od 20. novembra 1919. (br. 1750/19) o pomorskom ribolovu, spisak uredbi Ministarstva saobraćaja br. 11., Službene novine Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca, br. 195/1921.

sankcije za kršenje navedenih zabrana. Prema ovom Zakonu zabranjeno je loviti i prodavati mrest i riblju mlad (član 4.), odnosno ribe koje u svom razvoju ne prelaze određenu meru u kojoj se obično koriste kao „seme za ribnjake“ i koje se love osobitim za to određenim alatom. Bilo je propisano da je poglavarstvo luke, moglo dozvoliti izuzetke od te zabrane ako je mrest ili riblja mlad određena za naučne (znanstvene) svrhe, za odgoj u ribnjacima, za odgoj kamenica ili kakav drugi veštački odgoj ili za meku u ribolovu. I tada je poglavarstvo luke moralo tačno odrediti kada se lov mrest i riblje mladi sme vršiti, poštujući pri tome ograničenja koja u pogledu mesta i vremena lova nameće Zakon (član 6. i član 7.). Posebno je bilo naglašeno da se lov mrest i riblje mladi nikako ne sme vršiti noću (član 6.).

Zakonom je takođe bilo određeno u kojim vremenskim periodima u toku godine je zabranjeno loviti određene vrste morskih riba ili drugih morskih životinja. To znači da je njime bilo uspostavljeno nekoliko različitih perioda lovostaja. Tako je, na primer, bilo zabranjeno loviti glavoče (*Gobius ophiocephalus*) rukama, ostima i vršama od 15. marta do kraja juna (član 10.), lov hlapova (*Palinurus vulgaris*) i jastoga (*Homarus marinus*) bio je zabranjen od 15. avgusta do kraja novembra (član 11.), a lovostaj (odnosno zabrana vađenja u određenom periodu) je bio uspostavljen i za pojedine vrste školjki (član 12.). Takođe, bilo je zabranjeno u bilo koje vreme u toku godine prodavati jastoge ili hlapove koji nisu dostigli određenu dužinu kao i kamenice i dagnje koje nisu dostigle propisanu veličinu.

Zakonom su bila određena i mesta u kojima je bio zabranjen ribolov – bilo uopšte, bilo upotrebom određenih sredstava. Na primer, zabranjen je lov ribe mrežama ili drugim spravama koje se vuku po dnu mora na objavljenim mestima gde se nalazi telegrafski kabl (član 14.). Pored toga, poglavarstvo luke moglo je zabraniti lov ribe na ulazu luke i u samoj luci, čak i ako bi on inače bio dozvoljen, ukoliko bi procenilo da bi on onemogućio plovidbu ili joj znatno smetao (član 15.). U morskim

kanalima i zatonima, bilo je zabranjeno postaviti popreko stalne ili pomične ribarske sprave, na način na koji bi one preprečile prolaz ribe (član 16.). Ribolov se uopšte nije smeo vršiti ni na razdaljini od 200 metara od ušća jezera, blata, bara i zatona u kojima se po posebnom pravu ili po osobitoj dozvoli nadležne oblasti gajila riba, s tim što se navedena zabrana nije odnosila na ribolov jednom ili dvema udicama (član 17.).

Što se tiče zabranjenih sredstava za ribolov, Zakon je izričito zabranjivao upotrebu dinamita, drugih praskavih sredstava ili drugih sredstava od kojih ribe mogu zamreti ili se onesvestiti, a bilo je zabranjeno i skupljanje ribe koja je na takav način ulovljena (član 18.). Za razliku od lova ribe dinamitom ili drugim rasprskavajućim materijalima, u pogledu kojega je važila apsolutna zabrana, odlučivanje o zabrani ribolova ogradama bilo je prepušteno poglavarstvu luke. Ono je moglo zabraniti ribolov na taj način i za vreme za koje se, s obzirom na osobite mesne prilike i običaje, smatra da je najpogodnije za razmnožavanje ribe (član 19.). Lov ribe pojedinim sredstvima (kao što su takozvani kogoli i male mreže potegače), bio je zabranjen samo u određenom vremenskom periodu tokom godine (član 20.), dok su druga sredstva za ribolov smela da se upotrebljavaju samo na određenoj udaljenosti od obale (povlačne mreže ili druge povlačne sprave koje vuku parobrodi) (član 21.) ili na određenoj dubini mora (povlačne mreže koje vuku po dve lađe na jedra) (član 22.). U Zakonu su bile taksativno nabrojane geografske oblasti u kojima je tokom cele godine bio zabranjen ribolov povlačenim mrežama koje vuku lađe na jedra (član 25.), a bile su pobrojane i geografske oblasti u kojima je zabranjen lov ribe povlačnim mrežama u samo određeno doba godine (član 26. i član 27.).

U kaznenim odredbama Zakona o pomorskom ribolovu (član 39.) bilo je propisano da će se kršenje njegovih odredbi kvalifikovati kao prekršaj pod uslovom da nedozvoljenom radnjom nisu ostvorena

obeležja bića kažnjivog dela za koje bi se učinilac mogao goniti „po opštem kaznenom zakoniku“. Za prekršaje su alternativno propisane novčana kazna (globa) u iznosu do 200 dinara ili kazna zatvora u trajanju od 6 sati do 14 dana. U slučaju da učinilac nije mogao da plati novčanu kaznu, ona se zamenjivala kaznom zatvora. Za novčanu kaznu koja ne prelazi 4 dinara mogla se odrediti kazna zatvora od 12 sati. Umesto novčane kazne u iznosu od 4 do 20 dinara, mogao se izreći 1 dan zatvora, dok se za svakih narednih 10 dinara određivao 1 dan zatvora.

5.4. Zakon o lovu iz 1931. godine

Zakon o lovu Kraljevine Jugoslavije usvojen je 1931. godine¹⁸⁶ i njime su bila uređena najvažnija pitanja u vezi sa lovom divljači, gajenjem divljači, regulisanjem populacije divljači, lovištima, lovačkim udruženjima, kao i druga pitanja od značaja za održivo sprovođenje i unapređenje lovnih aktivnosti. Zakon sadrži i niz odredbi, kojima su propisane kazne za prekršaje koji su u suprotnosti sa osnovnim pravilima lova. U članu 1. Zakon je definisao pravo lova kao isključivo ovlašćenje da se na određenoj teritoriji (lovištu) sva divljač progoni, hvata ili ubija, da se prisvajaju njeni odeljeni upotrebljivi delovi, kao i da se ona divljač koja je zaštićena lovostajem gaji i razmnožava. Pravo lova bilo je spojeno sa pravom svojine na zemlji i pripadalo je vlasniku zemljišta. No, vlasnik je ovo svoje pravo mogao vršiti, onosno koristiti samo u skladu sa odredbama Zakona.

Zakon o lovu (član 2.) razvrstava divljač u tri kategorije: 1) divljač zaštićena lovostajem (obustavom lova), 2) nezaštićena divljač i 3) zverad. Pri tome je bilo taksativno nabrojano koje životinjske vrste

¹⁸⁶ Zakon o lovu, Službene novine Kraljevine Jugoslavije, br. 285/1931.

pripadaju svakoj od navedenih kategorija. Posebnom odredbom člana 17. bilo je određeno u kom vremenskom periodu je važila zabrana lova, hvatanja, odnosno ubijanja koje vrste divljači (lovostaj). Ban je imao ovlašćenje da posle saslušanja saveza lovačkih udruženja produži ili skрати zakonom određeni period lovostaja, kao i da za nove vrste divljači uvede lovostaj koji bi važio na teritoriji cele banovine ili samo na teritorijama pojedinih srezova. Ukoliko bi se utvrdilo da je neka vrsta divljači postala retka, ban je mogao, nakon što je saslušao savez lovačkih udruženja, zabraniti lov na tu divljač za određeno vreme i na određenoj teritoriji. Ministar šuma i rudnika bio je ovlašćen da po saslušanju središnjeg saveza lovačkih udruženja odredi opštu zabranu lova (član 18.).

Izuzetno, Zakon o lovu (član 19.) je dopuštao banu da uz pristanak ovlašćenika lova, dozvoli lov i hvatanje ograničenog broja određene divljači i za vreme lovostaja, ako je to bilo neophodno za naučne svrhe ili za zbirke prosvetnih zavoda. Inače, ban je mogao dozvoliti odstrel izvesne vrste divljači i u vreme lovostaja ukoliko je to bilo potrebno radi gajenja divljači (radi regulisanja srazmere između polova), ali je zahtevano da u takvim slučajevima bude tačno naznačen broj komada koji smeju biti odstreljeni i rok u kome se odstrel imao izvršiti. Takođe, bilo je propisano da se pojedine vrste divljači (kozorozi, mufloni, divokoze, jeleni i košute) u vreme u koje je lov na njih dozvoljen mogu streljati samo zrnom (tanetom, kuršumom ili kuglom), dok se mladunci ovih životinja love dok ne navrše prvu godinu života (član 17.). Bilo je posebno naglašeno da se Zakonom osim nabrojanih vrsta divljači tokom cele godine štite i ptice pevačice, sve ptice korisne po poljoprivredno i šumsko gospodarstvo, kao i njihova gnezda, jaja i mladunci. Spisak ptica koje su bile zaštićene zakonom trebalo je da bude objavljen Banovinskom uredbom (u skladu sa članom 90. Ustava Kraljevine Jugoslavije), a lov na te ptice mogao je prema izričitom slovu zakona (član 17.) dozvoliti samo ban i to izuzetno.

Nedozvoljeni načini lova divljači bili su taksativno nabrojani, pa se tako zaštićena divljač smela loviti samo puškom, na konju ili sokolom, sa ili bez pasa, ali ne upotrebom hrtova, dok je lov psima brakircima bio zabranjen u periodu od 15. januara do 30. septembra. Ban je takođe mogao, po saslušanju saveza lovačkih udruženja, zabraniti lov brakircima sasvim ili za izvesno vreme na određenoj teritoriji. Zakon o lovu je izričito zabranjivao lov divljači na određene načine, odnosno pod određenim okolnostima, odnosno upotrebom određenih sredstava (član 21.): 1) hvatanje zaštićenih ptica i zaštićene dlakave divljači zamkama, stupicama, gvoždima, hranom kojoj su dodata omamljena sredstva, lepkom, mrežama i ostalim sličnim sredstvima, 2) hvatanje divljači ili teranje divljači i ptica za vreme velikih smetova, snegova i poplava, 3) lov jarebica, zečeva i fazana iz kola, automobila, saonica ili upotrebom reflektora, 4) kvarenje i uništavanje legla i gnezda ptica i 5) vađenje i uništavanje jaja mladih ptica. Privatnim licima (osim registrovanih trgovaca, ovlašćenika lova ili njihovog osoblja) bilo je izričito zabranjeno da drže sprave čija je upotreba u lovu bila zabranjena (zamke, lepak ili mreže za hvatanje divljači). Izuzetno, hvatanje divljači mrežama i drugim napravama bilo je dopušteno ovlašćeniku lova, ali samo za uzgojne i naučne svrhe.

Trovanje nezaštićene divljači i zveradi bilo je dozvoljeno samo ovlašćenicima lova uz naročitu dozvolu opšte upravne vlasti prvog stepena, i to samo na onim mestima koja su u takvoj dozvoli bila naznačena (član 22.). Izričito su nabrojana mesta na kojima je lov u svakom slučaju bio zabranjen u određenim vremenskim periodima tokom godine (član 23.): 1) na oranicama (sem okopavina) od 1. februara, pa sve dok se ne poberu usevi, 2) na livadama od 1. aprila, pa dok se ne spravi seno i otava, 3) po vinogradima od 1. februara, pa dok se ne oberu i 4) po duvaništima, vrtnim nasadima (baštovandžinicama) i bostanima dok se usevi ne uberu.

Specijalna odredba Zakona o lovu (član 38.) bila je posvećena regulisanju postupanja sa takozvanim psima i mačkama skitnicama. Prema toj odredbi, sopstvenici i zakupci lovišta imali su pravo da u svom lovištu ubijaju pse koji „se skiću po lovištu“, kao i mačke koje se zateknu više od 200 metara od najbliže kuće. No, nije bilo dozvoljeno ubijati lovačke pse, koji su u pratnji ovlašćenog lovca ili ako za vreme lova održanog u dopušteno vreme, goneći divljač, pređu granice lovišta. Ukoliko bi se desilo da se poljski miševi u velikoj meri namnože, prvostepena upravna vlast je mogla zabraniti ubijanje mačaka na polju, pri čemu je bilo naglašeno da je takva zabrana mogla važiti samo godinu dana.

Za namerno ubijanje u hajci divljači koja za to nije bila određena, bile su propisane alternativno novčana kazna od 50 do 500 dinara ili kazna zatvora u trajanju od 1 do 14 dana (član 86.). Iste kazne zakon je propisivao i za neovlašćeno hvatanje mlade zaštićene divljači, kao i za kvarenje gnezda i vađenje jaja iz gnezda. Kumulativno ili alternativno izricanje novčane kazne od 100 do 1000 dinara i (ili) kazne zatvora od 1 do 10 dana je bilo propisano za: 1) lov divljači zaštićene lovostajem za vreme lovostaja, 2) lov divljači u zabranama, 3) lov divljači zaštićene lovostajem zamkama, mrežama, stupicama ili drugim nedopuštenim načinom (bez posedovanja odgovarajućeg ovlašćenja) i 4) saradnju ili pomaganje u svojstvu hajkača ili na bilo koji način licima za koja se dokaže da su za vreme lovostaja lovila lovostajem zaštićenu divljač (član 87.).

Za svesno lovljenje divljači u tuđem lovištu bez posedovanja dozvole izdate od strane vlasnika ili zakupca tog lovišta predviđena je novčana kazna od 150 do 1.500 dinara i (ili) kazna zatvora u trajanju od 5 do 14 dana (član 88.). Za sva ostala dela kažnjiva prema Zakonu o lovu bila je propisana novčana kazna od 30 do 1000 dinara (član 89.). Pored kazni, u određenim slučajevima lova divljači na nedozvoljen način ili nedozvoljenim sredstvima bilo je propisano da se od učinioca oduzima

ulovljena divljač ili lovačko oružje i pribor kojim je delo učinjeno. Za kažnjavanje učinioca bila je nadležna opšta upravna vlast prvog stepena na čijem je području delo učinjeno (član 91.).

6. PERIOD OD 1945. DO 2004. GODINE

6.1. Uvodna razmatranja

Razvoj krivičnog zakonodavstva u periodu od 1945. do 2004. godine može se podeliti na četiri faze. Prva faza otpočinje još za vreme narodnooslobodilačke borbe i usmerena je upravo na zaštitu njenih osnovnih ideja i interesa.¹⁸⁷ S obzirom na karakter borbe i formu partizanskog ratovanja krivično pravo u ovoj fazi nije moglo da dobije konkretne forme, niti je stvarano u vidu obavezujućih propisa¹⁸⁸. U to vreme, primenjivano je običajno, narodno, ratno i ustaničko pravo, stvarano za potrebe revolucije, a u tu svrhu su doneti i prvi pravni akti:

- 1) Fočanski propisi (dokumenti) iz 1942. godine,
- 2) Naredbe Vrhovnog štaba NOB iz 1942. godine i
- 3) Uredba o vojnim sudovima iz 1944. godine.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Jovašević, D.: Krivično pravo, Opšti deo, *Op.cit.*, 383.

¹⁸⁸ Srzentić, N., Stajić, A., Lazarević, Lj.: Krivično pravo Jugoslavije, *Op.cit.*, 73.

¹⁸⁹ Radovanović, M.: Krivično pravo SFRJ, Opšti deo, Savremena administracija, Beograd, 1969., 25.

Druga faza u razvoju krivičnog prava trajala je od oslobođenja zemlje do usvajanja Krivičnog zakonika 1951. godine. Najpre je 1945. godine doneta odluka AVNOJ – a, a potom i Zakon o nevažnosti pravnih propisa donetih pre 6. aprila 1941. godine i za vreme neprijateljske okupacije. Godine 1947. usvojen je Opšti krivični zakon¹⁹⁰. Iste godine usvojen je i Opšti zakon o lovu¹⁹¹, koji je važio na nivou cele federacije dok je svaka republika primenjivala na svojoj teritoriji svoj Zakon o lovu¹⁹². Nešto kasnije je donet i Opšti zakon o pomorskom ribolovu iz 1950. godine¹⁹³. Povrede ovih propisa su u većini slučajeva predstavljale prekršaje. Ipak, najznačajniji korak u razvoju socijalističkog krivičnog prava predstavljalo je usvajanje Krivičnog zakonika FNRJ 1951. godine¹⁹⁴, koji je značajno izmenjen i dopunjen novelama od 1959. godine¹⁹⁵.

Godina 1951. označila je početak treće, a godina 1974., kada je donet Ustav SFRJ početak četvrte etape u razvoju socijalističkog krivičnog prava.¹⁹⁶ Nakon usvajanja Ustava SFRJ od 21. februara 1974. godine¹⁹⁷, napušten je princip jedinstvenog krivičnog zakonodavstva. Umesto toga, usvojeno je devet krivičnih zakona – jedan savezni, šest republičkih i dva pokrajinska. Odredbe Opšteg dela Krivičnog zakona

¹⁹⁰ Opšti krivični zakon, Službeni list FNRJ, br. 106/1947.

¹⁹¹ Opšti zakon o lovu, Službeni list FNRJ, br. 105/1947.

¹⁹² Zakon o lovu NR Srbije, Službeni glasnik NRS, br. 53/1948; Zakon o lovu NR Hrvatske, Narodne novine NRH, br. 84/1949; Zakon o lovu NR Slovenije, Uradni list NRS“, br. 16/1949; Zakon o lovu NR Bosne i Hercegovine, Službeni list NRBiH, br. 1/1949; Zakon o lovu NR Crne Gore, Službeni list NRCG, br. 4/1949 i Zakon o lovu NR Makedonije, Službeni vesnik na NRM, br. 10/1949.

¹⁹³ Opšti zakon o pomorskom ribolovu, Službeni list FNRJ, br. 12/1950.

¹⁹⁴ Krivični zakonik FNRJ, Službeni list FNRJ, br. 13/1951.

¹⁹⁵ Krivični zakonik FNRJ – opšti deo (prečišćen tekst), Službeni list FNRJ, br. 30/1959.

¹⁹⁶ Jovašević, D.: Krivično pravo, Opšti deo, *Op.cit.*, 384.

¹⁹⁷ Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Službeni list SFRJ, br. 9/1974.

SFRJ¹⁹⁸ bile su obavezne za sva krivična dela koja su predviđena Krivičnim zakonom SFRJ, republičkim ili pokrajinskim zakonima.

Mnogi propisi usvojeni u ovom periodu sadrže odredbe koje su značajne za zaštitu životinja. Ono na čemu se u njima posebno insistira, što je i razumljivo ako se imaju u vidu idejne tekovine narodnooslobodilačke borbe, jeste zaštita privrede i privrednih interesa zemlje. Zbog toga treba naglasiti da su se u tom periodu pre štitili stočarstvo, lovstvo i ribarstvo kao privredne grane, nego životinje kao takve. U skladu sa tim, zaštita je uglavnom pružana različitim vrstama stoke (poljoprivrednim i farmskim životinjama), odnosno stočnom fondu, zatim divljači, ribama i drugim vodenim organizmima, i to, pre svega, zbog činjenice da su te životinje bile upotrebljavane za proizvodnju namirnica za ishranu ljudi ili drugih proizvoda animalnog porekla. Ali, nema sumnje da je zakonodavac posredstvom tih inkriminacija na određeni način, doprineo i izgradnji pravnih okvira za humaniji odnos prema pojedinim životinjskim vrstama.

Pravna zaštita životinja u periodu socijalističkog zakonodavstva analizirana je na osnovu sledećih propisa:

- 1) Krivičnog zakonika FNRJ iz 1951. godine,
- 2) Krivičnog zakona SFRJ iz 1974. godine,
- 3) Krivičnog zakona Republike Srbije iz 1977. godine,
- 4) Opšteg zakona o lovu FNRJ iz 1947. godine,
- 5) Zakona o lovu NR Srbije iz 1948. godine,
- 6) Zakona o lovstvu SRS iz 1966. godine,
- 7) Zakona o lovstvu SRS iz 1973. godine,
- 8) Zakona o lovstvu SRS iz 1976. godine,

¹⁹⁸ Krivični zakon SFRJ, Službeni list SFRJ, br. 44/1976 i 36/1977.

- 9) Zakona o lovstvu SRS iz 1986. godine,
- 10) Zakona o lovstvu RS iz 1993. godine,
- 11) Zakona o ribarstvu NRS iz 1949. godine,
- 12) Zakona o ribarstvu SRS iz 1965. godine,
- 13) Zakona o ribarstvu SRS iz 1967. godine,
- 14) Zakona o ribarstvu SRS iz 1976. godine i
- 15) Zakona o ribarstvu RS iz 1994. godine.

6.2. Krivični zakonik FNRJ iz 1951. godine

Krivični zakonik FNRJ (usvojen je 2. marta, a stupio na snagu 1. jula 1951. godine)¹⁹⁹ je predstavljao prvo sistematizovano kodifikovano delo izgrađeno na principima stvaranim u toku narodne revolucije, ali i na dostignućima savremene pravne nauke. Odredbe relevantne za krivičnopravnu zaštitu životinja nalaze se u dva poglavlja ovog zakonika: 1) u 16. poglavlju, posvećenom krivičnim delima protiv dostojanstva ličnosti i morala (članovi od 179. do 189.) i 2) u poglavlju 19., posvećenom krivičnim delima protiv narodne privrede (članovi od 213. do 248.). To su krivična dela čiji objekti zaštite nisu opstanak i dobrobit životinja kao takvih, kao bića koja imaju sopstvena prava i interese, već druga društvena dobra i vrednosti. Ipak, budući da mogu biti objekt radnje ovih krivičnih dela, kao i da mogu biti povređene ili ugrožene njihovim izvršenjem, životinje (tj. pojedine životinjske vrste) se njima štite na posredan, indirektan način, u okviru zaštite morala i javnog reda, odnosno interesa narodne privrede.

Analizom su obuhvaćena sledeća krivična dela:

¹⁹⁹ Krivični zakonik FNRJ – opšti deo (prečišćen tekst), Službeni list FNRJ, br. 30/1959.

- 1) javno vršenje bludne radnje (član 184.),
- 2) zapuštanje obrade zemljišta i podizanja stoke (član 238.),
- 3) štetočinstvo u poljoprivredi (član 239.),
- 4) proizvodnja štetnih sredstava za lečenje stoke (član 242.),
- 5) nesavesno pružanje veterinarske pomoći (član 243.),
- 6) prenošenje zaraznih bolesti kod životinja, bilja i drveća (član 244.),
- 7) zagađivanje stočne hrane ili vode (član 245.),
- 8) nezakonit lov (član 247.) i
- 9) nezakonit ribolov (član 248.).

U glavi broj šesnaest posvećenoj krivičnim delima protiv dostojanstva ličnosti i morala, za krivičnopravnu zaštitu životinja može biti relevantno krivično delo javnog vršenja bludne radnje, koje se sastojalo u javnom činjenju bludne radnje ili drugog akta kojim se vređa stid. Iz poglavlja u okviru kojeg se ovo krivično delo nalazilo sledi da je njegov objekt zaštite bio polni moral, ali inkriminisanjem javnog vršenja bludnih radnji hteo se istovremeno zaštititi i javni mir.²⁰⁰ Pojam bludne radnje tumačen je šire nego kod krivičnog dela bludne radnje iz člana 183. KZ. Ovaj pojam je uključivao, pored bludne radnje u užem smislu, odnosno svake radnje preduzete u nameri zadovoljenja telesne pohote, i obljubu i protivprirodni blud, kao i bludne radnje koje same za sebe nisu bile kažnjive, pod uslovom da su preduzete javno. Tako je, na primer, krivično delo javnog vršenja bludne radnje moglo biti ostvareno i putem „običnog“, inače nekažnjivog seksualnog odnosa, ukoliko bi on bio izvršen javno. Kao jedan od mogućih načina izvršenja ovog dela navođen je i „blud sa životinjama“, u slučaju da je učinjen javno.

²⁰⁰ Tahović, J.: Komentar Krivičnog zakonika, Savremena administracija, Beograd, 1957., 395.

Vršenje bluda sa životinjama svrstavano je u „druge akte kojima se vređa stid“.

Za postojanje dela zahtevalo se da su bludna radnja ili drugi akt kojim se vređa stid preduzeti javno. Pojam „javnosti“ određen je s obzirom na mesto izvršenja i mogućnost da radnja bude primećena od drugih lica. Da bi kriterijum javnosti bio ispunjen, morala su postojati oba elementa kumulativno. To znači da krivično delo nije postojalo ukoliko je bludna radnja bila izvršena u privatnoj prostoriji, čak i ako su neka lica slučajno bila prisutna. Sa druge strane, ako bi se bludna radnja vršila na javnom mestu, zahtevano je da je ona učinjena u vreme i na način koji su omogućavali da ona bude primećena od individualno neodređenog broja lica. Pod tim uslovima, delo bi postojalo čak i kada bi bludna radnja bila uočena samo od strane jednog lica.

Kao učinilac ovog dela moglo se javiti svako lice. U pogledu krivice zahtevao se umišljaj, koji je podrazumevao svest o tome da se bludna radnja vrši javno. Za ovo delo bile su alternativno propisane novčana kazna ili kazna zatvora do 1 godine. Nakon izmena i dopuna Krivičnog zakonika iz 1959. godine, ovo krivično delo je brisano iz sistema inkriminacija.

U okviru krivičnih dela protiv narodne privrede u glavi devetnaestoj takođe je bilo zastupljeno više inkriminacija od značaja za zaštitu životinja. Podrazumeva se da su u pitanju bile životinje koje su imale određeni značaj za privredni sistem države, odnosno za pojedine njegove segmente – u prvom redu stoka, divljač i ribe. Zaštitni objekt tih inkriminacija bile su pojedine privredne grane, a ne životinje *per se*, koje su mogle biti samo objekti radnje. Dve inkriminacije iz grupe krivičnih dela protiv narodne privrede: 1) krivično delo zapuštanja obrade zemljišta i podizanja stoke (član 238.) i 2) krivično delo štetočinstva u poljoprivredi (član 239.) bile su značajne za zaštitu stoke, odnosno stočarstva kao privredne grane.

One su bile obuhvaćene Zakonom o amnestiji iz 1953. godine²⁰¹ tako da se, praktično i nisu primenjivale,²⁰² a nakon izmena i dopuna Krivičnog zakonika iz 1959. godine i one su brisane.

Krivično delo zapuštanja obrade zemljišta i podizanja stoke postojalo je ukoliko bi lice u nameri da smanji proizvodnju, kršeći postojeće propise, propustilo da obradi zemljište ili zapustilo njegovu obradu ili smanjilo brojno stanje stoke. Objekt zaštite ovog krivičnog dela jesu: 1) poljoprivreda i 2) stočarstvo, kao važna privredna grana. Objekt radnje ovog dela može biti poljoprivredno zemljište ili stoka.

Radnja krivičnog dela određena je alternativno i može se sastojati u: 1) propuštanju da se obradi zemljište, 2) zapuštanju obrade zemljišta ili 3) smanjenju brojnog stanja stoke. Nije bilo precizno određeno na koji način je neko lice moglo smanjiti brojno stanje stoke, ali se može pretpostaviti da je u obzir dolazilo i njeno zanemarivanje u smislu propuštanja davanja hrane i vode, uskraćivanje pružanja odgovarajuće nege i veterinarske pomoći ili neobezbeđivanje odgovarajućih uslova za život itd. Za postojanje dela potrebno je da je radnja izvršenja učinjena kršenjem postojećih propisa i u nameri smanjenja proizvodnje.

Krivično delo zapuštanja obrade zemljišta i podizanja stoke moglo je biti učinjeno samo sa umišljajem, koji je morao obuhvatiti nameru učinioaca da preduzimanjem radnje smanji proizvodnju. Za ovo krivično delo bile su propisane alternativno ili kumulativno novčana kazna ili (i) kazna zatvora do 1 godine.

Teži oblik ovog krivičnog dela postojao je ukoliko je: 1) radnja učinjena u povratu ili 2) radnja preduzeta u dogovoru sa drugim licima. U smislu člana 40. KZ povrat postoji: 1) ako je učinilac već ranije bio

²⁰¹ Zakon o amnestiji svih lica osuđenih za krivična dela iz člana 236., 237., 238. i 239. Krivičnog zakonika FNRJ, Službeni list FNRJ, br. 15/1953.

²⁰² Tahović, J.: Komentar Krivičnog zakonika, *Op.cit.*, 470-471.

osuđivan za krivično delo učinjeno sa umišljajem, 2) ako mu je za ranije krivično delo bila izrečena kazna strogog zatvora ili zatvora, 3) ako je tu kaznu u potpunosti ili delimično izdržao, 4) ako je ponovo izvršio krivično delo sa umišljajem u periodu od 5 godina od dana kada je raniju kaznu potpuno ili delimično izdržao i 5) ako je za novo krivično delo u zakonu predviđena kazna zatvora ili teža kazna.²⁰³ Izvršenje krivičnog dela u dogovoru sa drugim licima treba tumačiti shodno odredbi člana 298. KZ kojom je propisano posebno krivično delo pod nazivom: „Dogovor za izvršenje krivičnog dela.“ Pojam dogovora za izvršenje krivičnog dela (koji se u teoriji naziva i komplot) podrazumeva udruženje više lica radi izvršenja određenog krivičnog dela. Dakle, teži oblik krivičnog dela zapuštanja obrade zemljišta i podizanja stoke učinjen u dogovoru sa drugim licima će postojati ukoliko je to krivično delo učinjeno nakon što je prethodno između više lica postignut dogovor, sporazum, saglasnost o njegovom izvršenju. Za teži oblik krivičnog dela zapuštanja obrade zemljišta i podizanja stoke je bila predviđena kazna zatvora od 6 meseci i novčana kazna ili kazna strogog zatvora u trajanju do 5 godina. Pri osudi na kaznu strogog zatvora, sud je mogao učiniocu izreći i novčanu kaznu ili konfiskaciju imovine kao sporedne kazne.

Krivično delo štetočinstva u poljoprivredi sastojalo se u uništenju ili oštećenju mašina, poljoprivrednih sprava, alata, useva, proizvoda, krupne stoke ili većeg broja sitne stoke, u nameri da učinilac ili drugo lice izbegne ili smanji obavezu o isporuci (poljoprivrednih proizvoda) ili kakvu drugu obavezu prema državi. Objekt zaštite ovog krivičnog dela bili su poljoprivreda i stočarstvo. Objekt radnje mogle su biti mašine, poljoprivredne sprave i alati, ali i usevi, različiti proizvodi, kao i pojedine životinje – krupna ili sitna stoka.

²⁰³ Tahović, J.: Komentar Krivičnog zakonika, *Op.cit.*, 165.

Radnja izvršenja sastojala se u: 1) uništenju ili 2) oštećenju nabrojanih objekata, koje je moglo biti izvršeno na različite načine. Pojmove uništenja i oštećenja treba tumačiti kao što je to učinjeno kod krivičnog dela oštećenja tuđe stvari iz člana 257. KZ. Uništenje ne mora značiti uništenje same supstancije, već je za postojanje dela dovoljno da je potpuno uništen dotadašnji sastav, oblik i forma stvari, tako da ona faktički više ne predstavlja ono što je bila. Pojam oštećenja treba tumačiti u smislu kratkotrajnog ili privremenog narušavanja ili umanjivanja određenih svojstava objekta radnje. Dakle, u slučaju oštećenja, narušavanje nije trajno, već se objekt radnje može nakon određenih intervencija vratiti u stanje u kome je bio, odnosno povratiti svoja prvobitna svojstva.

Kao što je istaknuto, jedan od objekata radnje ovog krivičnog dela mogla je biti i krupna stoka ili sitna stoka ukoliko je uništena u većem broju. Nema sumnje da je uništenje ili oštećenje stoke uključivalo i različita činjenja ili nečinjenja koja bi se u savremenom pravu mogla podvesti pod pojam zlostavljanja životinja – propuštanje da se ovim životinjama obezbedi hrana, voda, veterinarska nega, prostor za život, kao i ubijanje stoke, i to na protivpravan način (znači, protivno pravilima o omamljivanju i klanju) ili njeno mučenje nanošenjem telesnih povreda.

Učinilac ovog dela moglo je biti svako lice. Kao oblik krivice bio je propisan umišljaj, a na strani učinioca je morala postojati i namera da on ili drugo lice izbegne ili smanji obavezu o isporuci (poljoprivrednih proizvoda) ili drugu obavezu prema državi. Ovo delo je zaprećeno kaznom strogog zatvora u trajanju do 10 godina, a bila je predviđena i mogućnost izricanja novčane kazne ili konfiskacija imovine.

U svakom slučaju, treba naglasiti da intencija zakonodavca nije bila usmerena na zaštitu stoke od ovakvih ljudskih radnji, premda je navedenom inkriminacijom i to faktički postignuto. Ipak, primarni cilj

ove inkriminacije, proizlazi iz njenog zaštitnog objekta – narodne privrede, odnosno, poljoprivrede kao privredne grane. U prilog tome govori i činjenica da je za postojanje krivičnog dela zahtevano uništenje ili oštećenje krupne stoke ili sitne stoke u većem broju, što pokazuje da je inkriminisano samo ono ponašanje prema životinjama koje bi kao posledicu imalo materijalnu štetu za poljoprivredu, nezavisno od toga kako se ono odražavalo na opstanak i dobrobit samih životinja. Inače, obavezni otkup svih poljoprivrednih proizvoda ukinut je 1952. godine, zahvaljujući uvođenju novog privrednog sistema²⁰⁴, tako da je ovo krivično delo vrlo brzo izgubilo svoj značaj.

Krivično delo proizvodnje štetnih sredstava za lečenje stoke činilo je lice koje bi proizvelo radi prodaje ili stavilo u promet sredstva za lečenje ili za sprečavanje zaraze kod stoke ili živine, koja su opasna za njihov život ili zdravlje. Objekt zaštite ovog krivičnog dela jesu život i zdravlje stoke i živine, odnosno stočarstvo kao privredna grana. Time se, na posredan način štite život i zdravlje ljudi, kao i interesi životne sredine. Objekt radnje ovog dela jesu sredstva za lečenje stoke ili živine, odnosno sredstva za sprečavanje zaraze kod stoke. Za postojanje krivičnog dela potrebno je da su ta sredstva štetna, odnosno da su podobna da ugroze ili naruše život ili zdravlje stoke ili živine.

Radnja dela sastojala se u dve alternativne delatnosti: 1) proizvodnji radi prodaje i 2) stavljanju u promet određenih sredstava namenjenih za lečenje stoke ili živine ili za sprečavanje širenja zaraze među ovim životinjama. Proizvodnja podrazumeva pravljenje, stvaranje novih do tada nepostojećih predmeta ili preinačenje postojećih predmeta ili sredstava tako da steknu novo svojstvo ili namenu. Stavljanje u promet obuhvata delatnost činjenja dostupnim ovih predmeta individualno neodređenom broju lica. U ovom slučaju, radnja izvršenja se mora preduzeti u odnosu na određene predmete –

²⁰⁴ Tahović, J.: Komentar Krivičnog zakonika, *Op.cit.*, 470.

sredstva za lečenje stoke ili živine, odnosno sredstva za sprečavanje zaraze kod stoke, koja se mogu okarakterisati kao štetna. Dakle, potrebno je da se određeno sredstvo „izdaje“ kao podobno za lečenje ili sprečavanje zaraze kod životinja, iako je ono opasno po njihov život ili zdravlje. Bitno je da se u konkretnom slučaju proizvodnja navedenih sredstava ne vrši za sopstvene potrebe, već u nameri dalje prodaje. Potrebno je da ova namera postoji na strani učinioca u vreme preduzimanja radnje izvršenja, što ne znači da ona uvek mora biti i ostvarena.²⁰⁵

Delo je svršeno samom proizvodnjom takvih sredstava sa namerom da se ona stave u promet ili samim stavljanjem u promet takvih sredstava. Posledica krivičnog dela sastojala se u nastupanju apstraktne opasnosti po život ili zdravlje stoke ili živine.²⁰⁶ Učinilac ovog krivičnog dela može biti svako lice. Pored umišljajnog, bio je predviđen i nehatni oblik ovog krivičnog dela.

Teži oblik ovog dela je postojao ukoliko bi usled preduzimanja radnje izvršenja osnovnog oblika nastupila teža posledica u vidu uginuća stoke ili uginuća živine u većem broju. U odnosu na težu posledicu treba da postoji nehat kao oblik krivice učinioca.

Osnovni oblik dela je zaprećen kaznom zatvora do dve godine, dok je za teži oblik dela bila propisana kazna zatvora od najmanje 6 meseci. Za nehatni oblik dela su propisane alternativno – novčana kazna ili kazna zatvora do 1 godine.

Krivično delo nesavesnog pružanja veterinarske pomoći mogao je učiniti veterinar koji bi pri pružanju veterinarske pomoći propisao ili primenio očigledno nepodobno sredstvo ili očigledno nepravilan način

²⁰⁵ U tom smislu videti: Jovašević, D.: Sistem ekoloških delikata – ekološko kazneno pravo, Pravni fakultet u Nišu – Centar za publikacije, Niš, 2009., 284. i Jovašević, D.: Leksikon krivičnog prava, Javno preduzeće Službeni list SRJ, Beograd, 1998., 533.

²⁰⁶ Tahović, J.: Komentar Krivičnog zakonika, *Op.cit.*, 474.

lečenja ili uopšte nesavesno postupao pri lečenju i time prouzrokovao uginuće stoke ili uginuće živine u većem broju. Objekt zaštite ovog krivičnog dela jesu život i zdravlje stoke i živine, čime se, zapravo, štiti stočarstvo kao privredna grana, ali, posredno i život i zdravlje ljudi koji koriste proizvode životinjskog porekla.

Radnja izvršenja dela sastojala se u više alternativno predviđenih delatnosti: 1) nesavesnom lečenju od strane veterinara (u širem smislu), 2) propisivanju ili primeni očigledno nepodobnog sredstva ili očigledno nepravilnog načina lečenja, i 3) uopšte nesavesnom postupanju veterinara pri lečenju. Nesavesno lečenje uopšte podrazumeva svako postupanje veterinara prilikom lečenja koje je protivno pravilima veterinarske službe i dužnostima veterinara. Propisivanje ili primena očigledno nepodobnog sredstva ili načina lečenja može se sastojati u različitim postupcima (činjenjima ili nečinjenjima) kojima se u znatnoj meri odstupa od pravila veterinarske struke i to prilikom određivanja dijagnoze bolesti ili terapije, odnosno načina ili sredstva lečenja²⁰⁷. Uopšte nesavesno postupanje pri lečenju životinja podrazumeva radnje kojima se krše pravila određene struke u pogledu primene određenih veterinarskih postupaka.²⁰⁸ Za postojanje ovog dela potrebno je da se ove radnje preduzimaju samo pri pružanju veterinarske pomoći u odnosu na stoku ili živinu.

Posledica krivičnog dela se sastojala u uginuću stoke ili živine u većem broju, dakle, ne i u pogoršanju njihovog zdravlja. Posledica „većeg“ obima predstavlja faktičko pitanje koje sudsko veće rešava u svakom konkretnom slučaju. Krivično delo nije svršeno samim nesavesnim pružanjem veterinarske pomoći, već je za to bilo potrebno nastupanje navedene posledice. Kao učinilac ovog krivičnog dela

²⁰⁷ Uporediti: Batrićević, A.: Krivično delo nesavesnog pružanja veterinarske pomoći u zakonodavstvu Republike Srbije, *Zaštita prirode*, vol. 61, br. 2/2011, 147-168.

²⁰⁸ Stojanović, Z., Perić, O.: Krivično pravo, Posebni deo, Službeni glasnik, Beograd, 2000., 248-249.

mogao se javiti samo veterinar, koji postupa sa umišljajem ili nehatom. Za umišljajno delo je propisana kazna zatvora od najmanje 6 meseci, a za nehatno delo kazna zatvora od 3 meseca do 1 godine.

Krivično delo prenošenja zaraznih bolesti kod životinja, bilja i drveća sastojalo se u nepostupanju po propisima nadležnog državnog organa kojima se naređuju mere za suzbijanje ili sprečavanje zaraznih bolesti kod stoke, živine, divljači, riba, bilja i drveća ili za suzbijanje ili sprečavanje štetočina kod bilja i drveća, kao i u nepostupanju po naređenjima kojima se određuju pregledi ili odvajanja stoke ili prskanje ili zaprašivanje bilja i drveća ili kojima se zabranjuje promet obolele stoke ili zaraženog bilja i drveća, čime se prouzrokuje širenje zaraze. Objekt zaštite ovog krivičnog dela bile su određene vrste životinja koje su imale značaj za opstanak i razvoj privrede – stoka, živina, divljač ili riba, kao i bilje i drveće. Osim odredbama krivičnog prava, zaštita pojedinih vrsta životinja od zaraznih bolesti bila je regulisana i drugim pravnim aktima podzakonskog karaktera: Uredbom o suzbijanju i sprečavanju stočnih zaraza²⁰⁹ i Uredbom o suzbijanju polne zaraze (durine) kod kopitara²¹⁰.

Radnja izvršenja se sastojala u nepostupanju po propisima ili naređenjima nadležnog državnog organa. Nepostupanje po tim propisima ili naređenjima moglo je biti ostvareno: aktivno (činjenjem), tako i pasivno (nečinjenjem). Aktivno nepostupanje u skladu sa propisima ili naređenjima podrazumeva preduzimanje radnji koje predstavljaju kršenje pravnih akata, dok se pasivno nepostupanje u skladu sa propisima ili naređenjima sastoji u propuštanju da se preduzmu određena činjenja, mere ili druge aktivnosti čije je preduzimanje aktima naloženo, odnosno naređeno. Bitno je da se ova

²⁰⁹ Uredba o suzbijanju i sprečavanju stočnih zaraza, Službeni list FNRJ, br. 48/1948, 16/1949 i 56/1951.

²¹⁰ Uredba o suzbijanju polne zaraze (durine) kod kopitara, Službeni list FNRJ, br. 29/1947.

radnja odnosila na propise: 1) kojima se naređuju mere za sprečavanje ili suzbijanje zaraznih bolesti kod stoke, živine, divljači, riba, bilja i drveća i 2) naređenja kojima se određuju pregledi ili odvajanja stoke ili prskanje ili zaprašivanje bilja i drveća ili kojima se zabranjuje promet obolele stoke ili zaraženog bilja i drveća. Vrsta mera, kao i način i vreme njihovog preduzimanja bili su sadržani u posebnim propisima (u koje su spadale i navedene uredbe).

Posledica dela se sastojala u prouzrokovanju širenja zaraze. Iz toga sledi da je krivično delo postojalo samo ako se utvrdi uzročna veza između preduzimanja neke od radnji i širenja zaraze. Ukoliko usled nepostupanja učinioca po odgovarajućim naredbama nije došlo do širenja zaraze, ne bi bila ispunjena obeležja ovog krivičnog dela, već je samo moglo biti reči o prekršaju. U ulozi učinioca ovog krivičnog dela moglo se pojaviti svako lice. Pored umišljajnog, bilo je predviđeno i nehatno izvršenje dela.

Teži oblik dela postojao je ukoliko bi usled preduzimanja radnje izvršenja osnovnog dela nastupila posledica u vidu uginuća stoke, živine, divljači ili riba ili uništenja bilja u većim razmerama. Dakle, ovde se radi o delu kvalifikovanom težom posledicom koja je rezultat nehata učinioca.

Za osnovno delo sa umišljajem je bila propisana novčana kazna ili kazna zatvora do dve godine, a za nehatno delo novčana kazna ili kazna zatvora do 3 meseca. Ako je teže delo učinjeno sa umišljajem, tada je propisana kazna zatvora od najmanje 6 meseci, a za nehatno delo kazna zatvora od 3 meseca do 2 godine.

Krivično delo zagađivanja stočne hrane ili vode činilo je lice koje bi škodljivom materijom zagadilo stočnu hranu ili vodu u rekama, potocima, izvorima, bunarima, cisternama ili kakvu drugu vodu koja je služila za pojlilo stoke ili živine i time prouzrokovalo opasnost za život ili zdravlje stoke ili živine ili koje bi kakvom

škodljivom materijom zagadilo vodu u ribnjacima, jezerima, rekama i potocima i time prouzrokovalo opasnost za opstanak riba. Objekt zaštite ovog krivičnog dela jesu stočarstvo i ribarstvo kao značajne privredne grane, ali i životna sredina, i to posebno voda kao jedan od njenih integralnih elemenata. Objekt napada su stoka, živina ili riba, odnosno život ili zdravlje stoke, živine ili ribe. Objekt radnje određen je alternativno i obuhvata: 1) stočnu hranu i 2) vodu u rekama, potocima, izvorima, bunarima, cisternama ili kakvu drugu vodu koja je služila za pojilo stoke ili živine i 3) vodu u ribnjacima, jezerima, rekama i potocima.

Radnja ovog krivičnog dela obuhvatala je zagađivanje stočne hrane ili vode za napajanje stoke, odnosno vode u ribnjacima, jezerima, rekama i potocima u kojoj žive ribe i to upotrebom kakve škodljive materije. Zagađivanje podrazumeva prouzrokovanje štetnih promena fizičkih, hemijskih, bioloških, bakterioloških, virusoloških ili radioloških svojstava određenih supstanci, odnosno predmeta.²¹¹ Bitno je da je radnja izvršenja preduzeta u odnosu na 1) stočnu hranu i 2) vodu u rekama, potocima, izvorima, bunarima, cisternama ili kakvu drugu vodu koja je služila za pojilo stoke ili živine i 3) vodu u ribnjacima, jezerima, rekama i potocima. Za postojanje krivičnog dela zahteva se da je zagađenje učinjeno upotrebom određenog sredstva – kakve škodljive materije. Posledica krivičnog dela se sastojala u konkretnoj opasnosti – u prouzrokovanju opasnosti za život ili zdravlje stoke ili živine, odnosno za opstanak riba. Na strani učinioca moglo se javiti svako lice koje postupa sa umišljajem.

Teži oblik dela bio je ostvaren ukoliko je usled preduzete radnje izvršenja nastupilo uginuće stoke, živine ili riba u većem broju. U pogledu teže posledice dovoljno je bilo postojanje nehata učinioca.

²¹¹ Jovašević, D.: Leksikon krivičnog prava, *Op.cit.*, 104.

Za osnovni oblik ovog krivičnog dela propisana je novčana kazna ili kazna zatvora do 1 godine, a za teži oblik dela kazna zatvora od najmanje 3 meseca.

Krivično delo nezakonitog lova se činilo lovom retke ili proređene vrste divljači čiji je lov zabranjen, lovom bez posebne dozvole određene divljači za čiji je lov takva dozvola potrebna, lovom na način ili sredstvima kojima se divljač masovno uništava, lovom divljači za vreme lovostaja i neovlašćenim lovom na tuđem zemljištu koji je praćen prisvajanjem tako ulovljene divljači. Vrste divljači koje su se mogle loviti, dozvoljeni i nedozvoljeni načini lova, sredstva za lov, vremenski periodi u kojima je lov zabranjen, vrste divljači za čije lovljenje je zahtevana posebna dozvola i druga slična pitanja iz oblasti lovstva bila su uređena odgovarajućim federativnim i republičkim propisima. Na nivou federacije važio je Opšti zakon o lovu²¹², a svaka republika primenjivala je na svojoj teritoriji svoj Zakon o lovu. Povrede ovih propisa su u većini slučajeva predstavljale prekršaje, a samo izuzetno, njima su bila ostvarivana obeležja bića krivičnog dela nezakonitog lova.²¹³

Objekt zaštite ovog krivičnog dela jeste lovstvo kao privredna grana, dok je objekt napada divljač. Pojam divljači bio je određen Opštim zakonom o lovu, kao i zakonima o lovu pojedinih republika. Prema Zakonu o lovu Srbije, loviti se mogla samo dlakava i pernata divljač oba pola, čije su vrste bile taksativno nabrojane. Ostale životinjske vrste nisu mogle biti predmet lova. Ovaj Zakon razlikovao je i zaštićenu i nezaštićenu divljač, naglašavajući da se zaštićena divljač ne sme goniti, hvatati i ubijati za vreme lovostaja (član 5. i član 6.).²¹⁴

²¹² Opšti zakon o lovu, Službeni list FNRJ, br. 105/1947.

²¹³ Tahović, J.: Komentar Krivičnog zakonika, *Op.cit.*, 479.

²¹⁴ Više o tome: Ristić, Z., Počuča, M., Beuković, M., Božić, D.: Razvoj lovnog prava u Srbiji i Vojvodini, Zbornik radova Departmana za geografiju, turizam i hotelijerstvo, br. 40/2011, 126.

Radnja izvršenja je lov divljači u smislu traženja ili posmatranja sa namerom hvatanja ili ubijanja divljači, hvatanja žive divljači, ranjavanja ili ubijanja divljači, kao i uzimanja jaja, odnosno mladunaca ptica i delova ubijene divljači. Ovo delo postoji kada je radnja izvršenja preduzeta: 1) u odnosu na određeni objekat – retku ili proređenu divljač čiji je lov zabranjen ili bez posebne dozvole u odnosu na divljač za čiji je lov takva dozvola potrebna, 2) na određeni način – na način ili sredstvima kojima se divljač masovno uništava, 3) u određeno vreme – za vreme lovostaja i 4) na određenom mestu – na tuđem zemljištu bez ovlašćenja, pod uslovom da je tom prilikom ulovljena divljač prisvojena. Učinioc ovog krivičnog dela može biti svako lice koje postupa sa umišljajem. Za ovo delo bile su alternativno propisane novčana kazna ili kazna zatvora do dve godine. Pored kazne, učiniocu je moglo biti određeno i oduzimanje ulova i sredstava za lov primenom posebne mere bezbednosti.

Krivično delo nezakonitog ribolova sastojalo se u lovu ribe eksplozivom ili otrovom ili na način štetan za njeno rasplodavanje. Ribolov, odnosno ribarstvo kao privredna grana, koje je bilo objekt zaštite ovog krivičnog dela, bili su regulisani i zaštićeni posebnim propisima: Opštim zakonom o pomorskom ribolovu²¹⁵. Objekt napada ovog krivičnog dela jesu ribe, odnosno riblji fond. Povrede posebnih propisa iz oblasti ribarstva najčešće su predstavljale prekršaje, ali su u određenim situacijama njima mogla biti ostvarena i obležja bića ovog krivičnog dela.²¹⁶ Radnja izvršenja ovog dela sastoji se u lovu ribe, odnosno njenom ubijanju ili hvatanju žive. Ova se radnja mora preduzeti na određeni način: 1) eksplozivom, 2) otrovom ili 3) na drugi način štetan za rasplodavanje ribe. Učinioc ovog dela može da bude svako lice koje postupa sa umišljajem. Za ovo delo je propisana

²¹⁵ Opšti zakon o pomorskom ribolovu Službeni list FNRJ, br. 12/1950.

²¹⁶ Tahović, J.: Komentar Krivičnog zakonika, *Op.cit.*, 480.

novčana kazna ili kazna zatvora do dve godine, pri čemu se ulov i sredstva za ribolov mogu oduzeti od učinioca.

6.3. Krivični zakon SFRJ

Nakon usvajanja Ustava SFRJ od 21. februara 1974. godine²¹⁷, napušten je princip jedinstvenog krivičnog zakonodavstva. Umesto toga, usvojeno je devet krivičnih zakona – jedan savezni, šest republičkih i dva pokrajinska, koji su stupili na snagu 1.7.1977. godine. Odredbe Opšteg dela Krivičnog zakona SFRJ²¹⁸ bile su obavezne za sva krivična dela – bilo da su ona bila predviđena Krivičnim zakonom SFRJ ili republičkim, odnosno pokrajinskim zakonima.²¹⁹

Od krivičnih dela iz saveznog zakonodavstva, za zaštitu životinja, tačnije, stoke, je relevantan prvi oblik krivičnog dela nepostupanja po propisima za suzbijanje bolesti životinja i bilja iz člana 247. KZ SFRJ. Ovo delo je bilo sistematizovano u okviru 22. poglavlja Krivičnog zakona (članovi od 244. do 252.), pod naslovom „Krivična dela protiv drugih društvenih vrednosti“. Osnov za unošenje krivičnog dela nepostupanja po propisima za suzbijanje bolesti životinja i bilja u Krivični zakon bila je odredba Ustava SFRJ iz 1974. godine, koja je predviđala da federacija uređuje zaštitu životinja od zaraznih bolesti i biljaka od bolesti i štetočina koje ugrožavaju celu zemlju, stavljanje u promet sredstava za zaštitu životinja i bilja i kontrolu prenošenja životinja i bilja preko državne granice, te da obezbeđuje izvršavanje saveznih propisa u toj oblasti kada je to, u interesu cele zemlje, utvrđeno saveznim

²¹⁷ Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Službeni list SFRJ, br. 9/1974.

²¹⁸ Krivični zakon SFRJ, Službeni list SFRJ, br. 44/1976 i 36/1977.

²¹⁹ Jovašević, D.: Krivično pravo, Opšti deo, *Op.cit.*, 384-385.

zakonom.²²⁰Ovo krivično delo čini lice koje za vreme epidemije stočne bolesti koja bi mogla ugroziti stočarstvo ne postupa po odluci nadležnog organa, donetoj na osnovu saveznog propisa kojom se određuju mere za suzbijanje ili sprečavanje bolesti ili koje ne postupa po odlukama nadležnog organa, donetim na osnovu saveznih propisa, kojom se određuju mere za suzbijanje ili sprečavanje bolesti ili štetočina za vreme trajanja opasnosti od bolesti i štetočina koje mogu ugroziti biljni svet u celoj zemlji.

Objekt zaštite ovog dela jesu zdravlje životinja i biljaka, odnosno privreda. Prvim oblikom ovog krivičnog dela štitilo se stočarstvo kao značajna privredna grana. Dakle, život i zdravlje životinja (i to samo stoke) su njime bili zaštićeni samo zbog značaja koji su imali za stočarstvo kao privrednu granu, a samim tim i za funkcionisanje celokupnog privrednog sistema, a ne zato što su im priznavane određene inherentne vrednosti. Kao što je već istaknuto, prvi oblik dela je mogao biti učinjen samo za vreme epidemije stočne bolesti koja bi mogla ugroziti stočarstvo u celoj zemlji. Pod pojmom stočne bolesti su, za potrebe navedene inkriminacije, podvođene zarazne bolesti kod domaćih životinja papkara (goveda, ovaca, svinja) i kopitara (konja, mazgi, magaraca i mula), a u okviru tih bolesti se posebno izdvajaju goveđa, konjska i svinjska kuga, slinavka i šap, kao bolesti koje imaju potencijal da ugroze stočarstvo u celoj zemlji. Navedeno krivično delo moglo se izvršiti i prilikom pojave svake takve stočne bolesti pod uslovom da je ona poprimila epidemijski karakter.²²¹

Radnja izvršenja se sastojala u nepostupanju po odlukama nadležnih organa koje su donete na osnovu saveznih propisa. Nepostupanje po odlukama nadležnih organa moglo je biti ostvareno

²²⁰ Član 281. stav 1. tačka 10. Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Službeni list SFRJ, br. 9/1974.

²²¹ Srzentić, N., Lazarević, Lj., Đorđević, M., Stajić, A., Kraus, B.: Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije, Savremena administracija, Beograd, 1991., 756.

na dva načina: 1) aktivno (činjenjem) i 2) pasivno (nečinjenjem ili propuštanjem). Aktivno nepostupanje po navedenim odlukama sastoji se u preduzimanju određenih radnji – činjenja koje predstavljaju kršenje tih odluka tj. propisa na osnovu kojih su one donete, odnosno koje su u suprotnosti sa njima. Pasivno nepostupanje po tim odlukama sastoji se u nečinjenju, uzdržavanju od činjenja, odnosno u propuštanju da se preduzmu određene radnje koje su lica na osnovu odluka nadležnih organa dužna da preduzmu u slučaju epidemije navedenih bolesti. Za postojanje ovog dela bitno je ispunjenje sledećih elemenata: 1) vremena – da je delo učinjeno za vreme epidemije stočne bolesti koja može ugroziti stočarstvo ili za vreme trajanja opasnosti od bolesti i štetočina koje mogu ugroziti biljni svet u celoj zemlji i 2) da se radnja izvršenja odnosi na odluke nadležnih državnih organa kojima se određuju mere za suzbijanje ili sprečavanje epidemije stočnih bolesti ili kojom se određuju mere za suzbijanje ili sprečavanje bolesti ili štetočina, što ukazuje na blanketni karakter ovog dela.

Posledica ovog krivičnog dela sastoji se u prouzrokovanju apstraktne opasnosti po život i zdravlje stoke, odnosno opstanak biljnog sveta. Istovremeno, ovim delom je prouzrokovana i apstraktna opasnost po život i zdravlje ljudi kao i životne sredine i stočarstva kao privredne grane. Smatralo se da je krivično delo svršeno samim nepostupanjem po odluci nadležnog državnog organa. Ovaj oblik navedenog krivičnog dela postojao bi i u slučaju da je zabranjenom radnjom prouzrokovano prenošenje ili širenje bolesti, pod uslovom da se šteta koja je usled toga nastala nije mogla okarakterisati kao znatna. Zakonom je pored umišljajnog, bio propisan i nehatni oblik krivičnog dela nepostupanja po propisima za suzbijanje bolesti životinja i bilja. Pri tome se nije zahtevalo da je učiniocu poznato da je odluka po kojoj je bio dužan da postupi doneta na osnovu saveznog propisa. Učinilac krivičnog dela moglo je biti svako lice. Zavisno od obaveze koja bi proizilazila iz odluke nadležnog organa, to je moglo biti službeno ili

odgovorno lice u državnom organu, organizaciji udruženog rada ili drugoj samoupravnoj organizaciji i zajednici, zatim vlasnik ili držalac stoke ili bilja, ali i bilo koje drugo lice.

Ukoliko je usled preduzimanja radnje izvršenja osnovnog dela nastupila znatna šteta, postojao je teži oblik ovog krivičnog dela. Za teži oblik dela bilo je potrebno da je učinilac u odnosu na osnovni oblik postupao sa umišljajem, dok je u odnosu na težu posledicu u vidu znatne štete postojao nehat. Znatna šteta sastojala se u uginuću stoke (ili uništenju bilja) u većim razmerama ili u znatnom proširenju zaraze (ili biljnih štetočina).²²² Za osnovno delo je propisana kazna zatvora u trajanju do 1 godine, dok je za teži oblik dela propisana kazna zatvora do 3 godine. Za nehatno delo bile su propisane novčana kazna ili kazna zatvora do 1 godine.

6.4. Krivični zakon Srbije

Krivični zakon Republike Srbije iz 1977. godine²²³ propisivao je krivična dela kojima je, doduše posredno i u okviru zaštite drugih dobara i vrednosti, ostvarivana i zaštita životinja. Ova krivična dela bila su raspoređena u okviru dva poglavlja Krivičnog zakona: 1) 14. poglavlja, posvećenog krivičnim delima protiv zdravlja ljudi i čovekove sredine i 2) 15. poglavlja, posvećenog krivičnim delima protiv privrede.

²²² Srzentić, N., Lazarević, Lj., Đorđević, M., Stajić, A., Kraus, B.: Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije, *Op.cit.*, 757.

²²³ Krivični zakon SRS, Službeni glasnik SRS, br. 26/1977, 28/1977, 43/1977, 20/1979, 24/1984, 39/1986, 51/1987, 6/1989, 42/1989 i 21/1990, i Službeni glasnik Republike Srbije, br. 16/1990, 26/1991, 75/1991, 9/1992, 49/1992, 51/1992, 23/1993, 67/1993, 47/1994, 17/1995, 44/1998, 10/2002, 11/2002, 80/2002, 39/2003 i 67/2003.

U okviru krivičnih dela protiv zdravlja ljudi i čovekove sredine u glavi četrnaestoj, sledeće inkriminacije (odnosno njihovi pojedini oblici) imale su direktan ili indirektan značaj za zaštitu životinja:

- 1) prenošenje zarazne bolesti (član 122.),
- 2) nepostupanje po zdravstvenim propisima za vreme epidemije (član 123.),
- 3) zagađivanje vazduha i vode (član 133.) i
- 4) zagađivanje zemljišta (član 134.).

Krivično delo prenošenja zarazne bolesti čini lice koje prouzrokuje prenošenje zaraznih bolesti tako što propusti da postupi po propisima ili naredbama kojima nadležni organ ili organizacija određuje preglede, dezinfekciju, izdvajanje bolesnika ili druge mere za sprečavanje zaraznih bolesti kod ljudi, odnosno lice koje ne postupajući po navedenim propisima u pogledu suzbijanja ili sprečavanja zaraznih bolesti kod životinja koje se mogu preneti na ljude, prouzrokuje prenošenje zarazne bolesti na ljude. Objekt zaštite je zdravlje ljudi.

Radnja izvršenja se sastoji u nepostupanju, odnosno propuštanju da se postupi u skladu sa odgovarajućim propisima usmerenim na sprečavanje širenja zaraznih bolesti među ljudima ili u postupanju protivno tim propisima. U pitanju su propisi nadležnih državnih organa iz oblasti zdravstva od kojih je najznačajniji savezni Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti koje ugrožavaju celu zemlju²²⁴. Pored ovog zakona postoje i drugi propisi (pravilnici, naredbe, uputstva) koji se odnose na zaštitu stanovništva od zaraznih bolesti, od kojih je najvažniji savezni Pravilnik za zaštitu od unošenja kolere, velikih boginja

²²⁴ Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti koje ugrožavaju celu zemlju, Službeni list SFRJ, br. 2/1974, 7/1974 i 5/ 1978.

i malarije²²⁵. Činjenica da se radnja izvršenja sastoji u propuštanju da se postupi u skladu sa tim ali i drugim propisima iz oblasti zdravstva, odnosno u postupanju protivno njima, ukazuje na blanketni karakter ovog krivičnog dela. Posledica dela sastoji se u prenošenju zarazne bolesti bilo sa jednog čoveka na drugog, bilo sa životinje na čoveka. Dakle, delo će biti svršeno tek u trenutku kada je usled preduzimanja radnje izvršenja u konkretnom slučaju došlo do prenošenja zarazne bolesti sa čoveka na čoveka, odnosno sa životinje na čoveka.

Analizom navedene inkriminacije može se zaključiti da se njome zdravlje životinja štiti na krajnje posredan način. Ovde se garantuje poštovanje propisa o sprečavanju širenja zaraznih bolesti među ljudima i životinjama, ali u ograničenom smislu. Učinilac krivičnog dela može da bude svako lice, a delo se moglo učiniti sa umišljajem ili nehatom. Za umišljajno izvršenje dela je propisana kazna zatvora do 1 godine, dok je za nehatno delo bila propisana kazna zatvora do 6 meseci.

Krivično delo zagađivanja vazduha i vode čini lice koje kršeći propise o zaštiti i unapređenju čovekove sredine zagađi vazduh, vodu, vodotok ili jezera u većem obimu ili na širem području i time izazove opasnost po život ili zdravlje ljudi ili uništenje životinjskog i biljnog sveta većih razmera. Sve do donošenja novog Krivičnog zakonika, ovo je bilo osnovno ekološko krivično delo. Objekt zaštite ovog dela jeste životna sredina, odnosno njeni pojedini elementi – vazduh i voda. Radnja izvršenja se sastoji u zagađivanju vazduha, vode, vodotoka ili jezera, odnosno u njihovom dovođenju u takvo stanje da predstavljaju opasnost za život ili zdravlje ljudi i (ili) za opstanak biljnog ili životinjskog sveta. Bilo je potrebno da se zagađenje vrši na određeni način – kršenjem propisa o zaštiti i unapređenju čovekove sredine, što znači da je u pitanju bila blanketna inkriminacija.

²²⁵ Pravilnik za zaštitu od unošenja kolere, velikih boginja i malarije, Službeni list SFRJ, br. 55/1975.

Posledica krivičnog dela mogla se sastojati u ugrožavanju (u vidu izazivanja opasnosti po život ili zdravlje ljudi) ili u povredi (u smislu uništenja životinjskog ili biljnog sveta većih razmera). Delo se smatralo srušenim kada bi nastupila neka od tih posledica. U sudskoj praksi nije bio utvrđen novčani iznos koji bi odgovarao obeležju uništenja životinjskog ili biljnog sveta većih razmera, već je to pitanje rešavano s obzirom na okolnosti svakog pojedinačnog slučaja.²²⁶ Učinilac ovog dela može da bude svako lice koje postupa sa umišljajem ili nehatom.

Teži oblik dela čini odgovorno lice u organizaciji udruženog rada, društveno – političkoj zajednici ili drugoj organizaciji ili zajednici koje je kršenjem propisa o zaštiti i unapređenju čovekove sredine propustilo da postavi uređaje za prečišćavanje ili dopustilo izgradnju, stavljanje u pogon ili korišćenje pogona koji zagađuje sredinu ili koje bi na drugi način propustilo da spreči ili dovelo do zagađivanja vazduha, vode, vodotoka ili jezera koje prelazi dopuštene granice i time izazvalo opasnost po život ili zdravlje ljudi ili uništenje životinjskog i biljnog sveta većih razmera. Radnja izvršenja težeg oblika dela određena je alternativno i obuhvata: 1) propuštanje postavljanja uređaja za prečišćavanje, 2) dopuštanje izgradnje, stavljanja u pogon ili korišćenja pogona koji zagađuje sredinu, 3) propuštanje na drugi način da se spreči zagađivanje vazduha, vode, vodotoka ili jezera koje prelazi dopuštene granice i 4) dovođenje na drugi način do zagađivanja vazduha, vode, vodotoka ili jezera koje prelazi dopuštene granice. Za postojanje ovog dela potrebno je da radnja izvršenja predstavlja kršenje propisa o zaštiti i unapređenju čovekove sredine.

Učinilac težeg oblika može biti samo lice koje ima svojstvo odgovornog lica u organizaciji udruženog rada, društveno – političkoj zajednici ili drugoj organizaciji ili zajednici. Prema članu 46. KZ SRS,

²²⁶ Srzentić, N., Lazarević, Lj., Đorđević, M., Stajić, A., Kraus, B.: Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije, *Op.cit.*, 396.

odgovornim licem smatra se vlasnik preduzeća ili druge organizacije, kao i lice u preduzeću, ustanovi ili drugoj organizaciji kome je, s obzirom na njegovu funkciju, uložena sredstva ili na osnovu ovlašćenja poveren određen krug poslova u upravljanju imovinom, proizvodnji ili drugoj delatnosti ili u vršenju nadzora nad njima ili mu je faktički povereno obavljanje pojedinih poslova. Kod krivičnih dela kod kojih je kao izvršilac označeno odgovorno lice, a koja nisu predviđena u glavi o krivičnim delima protiv službene dužnosti (glava 21.), odgovornim licem se smatra i službeno lice. Pojam službenog lica određen je u članu 113. KZ SFRJ i obuhvata izabrane ili imenovane funkcionere u Skupštini SFRJ, Saveznom izvršnom veću, saveznim organima uprave i drugim saveznim organima, kao i u saveznim organizacijama koje vrše određene upravne, stručne i druge poslove u okviru prava i dužnosti federacije, lica koja stalno ili povremeno vrše službenu dužnost u saveznim organima ili u navedenim saveznim organizacijama, kao i vojna lica (ukoliko se jave kao učinioci dela koje nije predviđeno u glavi 20., posvećenju krivičnim delima protiv oružanih snaga SFRJ).

Za osnovno delo je propisana kazna zatvora do 3 godine, ukoliko je delo učinjeno sa umišljajem, odnosno novčana kazna ili kazna zatvora do 1 godine, ako je delo učinjeno iz nehata, dok je za teže delo propisana kazna zatvora od 6 meseci do 5 godina, za umišljajno izvršenje, a kazna zatvora do 3 godine ako je na strani učinioca postojao nehat kao oblik krivice.

Može se uočiti da je objekt zaštite ovog krivičnog dela bila životna sredina, odnosno njeni pojedinačni elementi – vazduh i voda, tačnije vodotokovi i jezera. Dakle, životinjama je putem ove inkriminacije zaštita pružana posredno – kao integralnim delovima životne sredine. Pri tome treba naglasiti da ovim delom nisu bile zaštićene pojedinačne životinje, već životinjski svet, odnosno fauna, kao činilac životne sredine, i to samo ukoliko je došlo do njenog uništenja većih razmera.

Krivično delo zagađivanja zemljišta čini lice koje kršenjem propisa o zaštiti i unapređenju čovekove sredine zagadi zemljište u većoj meri ili na širem području, čime izazove opasnost za život ili zdravlje ljudi ili prouzrokuje uništenje životinjskog ili biljnog sveta većih razmera. Objekt zaštite ovog krivičnog dela jeste poseban element životne sredine – zemljište, ali se njime posredno štite i život i zdravlje ljudi i životinja.

Radnja izvršenja ovog dela sastoji se u zagađivanju zemljišta. Zagađenje je dovođenje zemljišta u stanje koje ga čini opasnim za život ili zdravlje ljudi, odnosno za opstanak biljnog ili životinjskog sveta. Za postojanje ovog krivičnog dela potrebno je da je zagađenje zemljišta učinjeno kršenjem važećih propisa o zaštiti i unapređenju čovekove životne sredine, kao i da je do zagađenja došlo u većoj meri ili na širem području. Kada će se smatrati da je do zagađenja došlo u većoj meri ili na širem području zavisi od procene suda s obzirom na okolnosti svakog konkretnog slučaja. Posledica ovog dela određena je alternativno i može se sastojati u: 1) ugrožavanju – izazivanju (konkretne) opasnosti za život ili zdravlje ljudi ili 2) povredi – uništenju životinjskog ili biljnog sveta većih razmera. Učinitelac osnovnog oblika ovog dela može da bude svako lice koje postupa sa umišljajem ili iz nehata.

Teži oblik ovog dela čini odgovorno lice u organizaciji udruženog rada, društveno – političkoj zajednici ili drugoj samoupravnoj organizaciji ili zajednici koje kršenjem propisa o zaštiti i unapređenju čovekove sredine dopusti izgradnju, puštanje u pogon ili korišćenje pogona koji zagađuje zemljište ili na drugi način propusti da preduzme mere za sprečavanje zagađivanja zemljišta ili dovede do zagađivanja zemljišta koje znatno prelazi dozvoljene granice i time izazove opasnost za život ili zdravlje ljudi ili prouzrokuje uništenje životinjskog ili biljnog sveta većih razmera. Radnja izvršenja težeg oblika određena je alternativno i obuhvata: 1)

dopuštanje izgradnje, puštanja u pogon ili korišćenja pogona koji zagađuje zemljište, 2) propuštanje na drugi način da se preduzmu mere za sprečavanje zagađivanja zemljišta i 3) dovodenje na drugi način do zagađivanja zemljišta koje znatno prelazi dozvoljene granice. Potrebno je da je radnja izvršenja preduzeta na način kojim se krše propisi o zaštiti i unapređenju čovekove sredine. I kod težeg oblika dela posledica je određena alternativno kao: 1) ugrožavanje – izazivanje opasnosti (konkretne) za život ili zdravlje ljudi ili 2) povreda – uništenje životinjskog ili biljnog sveta većih razmera.

Učiniocima težeg oblika dela može biti samo lice koje ima svojstvo odgovornog lica u organizaciji udruženog rada, društveno – političkoj zajednici ili drugoj organizaciji ili zajednici. Prema članu 46. KZ SRS, odgovornim licem smatra se vlasnik preduzeća ili druge organizacije, kao i lice u preduzeću, ustanovi ili drugoj organizaciji kome je, s obzirom na njegovu funkciju, uložena sredstva ili na osnovu ovlašćenja poveren određen krug poslova u upravljanju imovinom, proizvodnji ili drugoj delatnosti ili u vršenju nadzora nad njima ili mu je faktički povereno obavljanje pojedinih poslova. Kod krivičnih dela kod kojih je kao izvršilac označeno odgovorno lice, a koja nisu predviđena u glavi o krivičnim delima protiv službene dužnosti (glava 21.), odgovornim licem se smatra i službeno lice. Pojam službenog lica određen je u članu 113. KZ SFRJ i obuhvata izabrane ili imenovane funkcionere u Skupštini SFRJ, Saveznom izvršnom veću, saveznim organima uprave i drugim saveznim organima, kao i u saveznim organizacijama koje vrše određene upravne, stručne i druge poslove u okviru prava i dužnosti federacije, lica koja stalno ili povremeno vrše službenu dužnost u saveznim organima ili u navedenim saveznim organizacijama, kao i vojna lica (ukoliko se jave kao učinioci dela koje nije predviđeno u glavi 20., posvećenju krivičnim delima protiv oružanih snaga SFRJ).

Za osnovno delo je propisana kazna zatvora do 3 godine, ukoliko je učinjeno sa umišljajem, odnosno novčana kazna ili kazna zatvora do

1 godine, ako je učinjeno iz nehata, dok je za teže delo propisana kazna zatvora od 6 meseci do 5 godina, za umišljajno izvršenje, a novčana kazna ili kazna zatvora do 1 godine za nehatno, dakle, ista kao i za nehatno izvršenje osnovnog oblika.

Tumačenje odredbi kojima je propisano krivično delo zagađivanja vazduha i vode, može se shodno primeniti i u pogledu krivičnog dela zagađivanja zemljišta (član 134.). Zakonski opis ova dva krivična dela gotovo je identičan. Ono po čemu se razlikuju jeste objekt radnje – u prvom slučaju su to vazduh ili voda, dok je u drugom slučaju u pitanju zemljište. Takođe, postojale su i određene razlike kada su u pitanju zaprećene kazne za ova dva krivična dela,²²⁷ ali su ona suštinski bila koncipirana na isti način.

Iz grupe krivičnih dela protiv privrede, za zaštitu životinja su bila relevantna sledeća dela:

- 1) proizvodnja štetnih sredstava za lečenje stoke (član 155.),
- 2) nesavesno pružanje veterinarske pomoći (član 156.),
- 3) prenošenje zaraznih bolesti kod životinja, bilja i drveća (član 157.),
- 4) zagađivanje stočne hrane ili vode (član 158.),
- 5) nezakonit lov (član 162.),
- 6) nezakonit ribolov (član 163.) i
- 7) iznošenje u inostranstvo bez dozvole posebno zaštićene životinjske vrste (član 163. b).

Krivično delo proizvodnje štetnih sredstava za lečenje stoke činilo je lice koje bi proizvelo radi prodaje ili stavilo u promet sredstva

²²⁷ Srzentić, N., Lazarević, Lj., Đorđević, M., Stajić, A., Kraus, B.: Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije, *Op.cit.*, 397-398.

za lečenje ili za sprečavanje zaraze kod stoke ili živine, koja su opasna za njihov život ili zdravlje. Ovom inkriminacijom davala se krivičnopravna zaštita stočarstvu kao značajnoj privrednoj grani.²²⁸ Detaljnije odredbe o zdravstvenoj zaštiti domaćih životinja bile su sadržane u Zakonu o zaštiti životinja od zaraznih bolesti koje ugrožavaju celu zemlju²²⁹, Zakonu o zdravstvenoj zaštiti životinja²³⁰ i Zakonu o merama za unapređenje stočarstva²³¹. Objekt radnje su sredstva za lečenje ili za sprečavanje zaraze kod stoke ili kod živine, odnosno sredstva namenjena za tu svrhu. Potrebno je da se radi o sredstvima koja su opasna za život ili zdravlje stoke ili živine, što znači da njihovom upotrebom može biti prouzrokovano uginuće ili teže narušavanje zdravlja stoke ili živine.²³²

Radnja izvršenja dela bila je određena alternativno kao: 1) proizvodnja radi prodaje i 2) stavljanje u promet, koje se prvenstveno moglo ostvariti prodajom, ali i na drugi način. Pod proizvodnjom se podrazumeva pravljenje, stvaranje novih do tada nepostojećih predmeta ili preinačenje postojećih predmeta ili sredstava tako da steknu novo svojstvo ili namenu. Stavljanje u promet uključuje delatnost činjenja dostupnim ovih predmeta individualno neodređenom broju lica. Zakon za oba oblika radnje izvršenja koristi trenutni glagolski oblik („proizvede“ i „stavi“), što znači da je samo jedna radnja bila dovoljna za postojanje svršenog krivičnog dela. I više

²²⁸ Srzentić, N., Lazarević, Lj., Đorđević, M., Stajić, A., Kraus, B.: Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije, *Op.cit.*, 442.

²²⁹ Zakon o zaštiti životinja od zaraznih bolesti koje ugrožavaju celu zemlju, Službeni list SFRJ, br. 6p. 43/1976.

²³⁰ Zakon o zdravstvenoj zaštiti životinja, Službeni glasnik SRS, br. 28/1977, 37/1977, 5/1984 i 12/1988. Službeni glasnik RS, br. 37/1991, 50/1992, 33/1993, 52/1993, 53/1995, 52/1996 i 25/2000.

²³¹ Zakon o merama za unapređenje stočarstva, Službeni glasnik RS, br. 61/1991, 53/1993, 67/1993, 48/1994 i 101/2005 i Službeni glasnik SRS, br. 38/1984.

²³² Srzentić, N., Lazarević, Lj., Đorđević, M., Stajić, A., Kraus, B.: Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije, *Op.cit.*, 443.

radnji jednog lica mogle su se kvalifikovati kao jedno krivično delo, ukoliko su postojali uslovi za konstrukciju produženog krivičnog dela. Ako bi isto lice proizvelo štetno sredstvo i stavilo ga u promet, postojalo bi samo jedno krivično delo.²³³ Posledica dela sastoji se u prouzrokovanju apstraktne opasnosti za zaštićeno dobro.

U ulozi učinioca ovog dela moglo se javiti svako lice, ali su to prvenstveno mogli biti proizvođači sredstava za lečenje i prevenciju bolesti kod stoke ili živine, kao i trgovci tom robom – odgovorna lica u proizvodnim ili prometnim organizacijama udruženog rada, kao i pojedinci, bez obzira da li se prodajom ili trgovinom bave ovlašćeno ili neovlašćeno. Zakon propisuje i umišljajni i nehatni oblik ovog dela. Umišljaj je morao obuhvatati svest učinioca da su sredstva koja proizvodi ili stavlja u promet namenjena za lečenje stoke ili živine ili za sprečavanje zaraze kod tih životinja i da su ta sredstva opasna za njihov život ili zdravlje.

Teži oblik ovog dela karakterisala je teža posledica – uginuće stoke ili uginuće živine u većem broju. Iz navedene zakonske formulacije proizlazi da je za postojanje kvalifikovanog oblika dela bilo dovoljno da je nastupilo uginuće i manjeg broja stoke, odnosno da je samo za živinu bilo neophodno uginuće u većem broju. Ovakvo tumačenje bilo je logično s obzirom na vrednost jedne, odnosno druge vrste životinja.

Ako je učinilac postupao sa umišljajem, za osnovni oblik dela mogla mu se izreći kazna zatvora do 1 godine, a za teži oblik dela kazna zatvora od 3 meseca do 3 godine. Za nehat učinioca u oba slučaja su bile propisane alternativno novčana kazna ili kazna zatvora do 6 meseci. Takođe je bilo propisano da se od učinioca obavezno oduzimaju škodljiva sredstva, čak i kada krivični postupak nije bio okončan presudom kojom bi se on proglašavao krivim.

²³³ *Ibid.*

Krivično delo nesavesnog pružanja veterinarske pomoći činio je veterinar ili veterinarski pomoćnik koji bi pri pružanju veterinarske pomoći propisao ili primenio očigledno nepodobno sredstvo ili očigledno nepravilan način lečenja ili koji bi uopšte nesavesno postupao i time prouzrokovao uginuće stoke ili uginuće živine u većem broju. Objekt zaštite ovog dela jeste dvojako određen: 1) zakonito i kvalitetno obavljanje veterinarske delatnosti i 2) stočarstvo kao važna privredna grana. Kao što je već ranije istaknuto, odredbe relevantne za lečenje domaćih životinja bile su sadržane u Zakonu o zaštiti životinja od zaraznih bolesti koje ugrožavaju celu zemlju, Zakonu o zdravstvenoj zaštiti životinja i Zakonu o merama za unapređenje stočarstva. Pored ovih propisa, za prevenciju i suzbijanje nesavesnog pružanja veterinarske pomoći važan je bio i Zakon o veterinarskoj inspekciji²³⁴.

Radnja izvršenja dela se sastojala iz više alternativno predviđenih delatnosti. To su: 1) nesavesno postupanje veterinara ili veterinarskog pomoćnika pri pružanju veterinarske pomoći i 2) propisivanje i primena očigledno nepodobnog sredstva i očigledno nepodobnog načina lečenja i 3) uopšte nesavesno postupanje. Sredstvo lečenja je takvo sredstvo koje se unosi u organizam ili stavlja na telo životinje radi lečenja, postavljanja dijagnoze, zaštite od zaraze ili u druge svrhe u okviru pružanja veterinarske pomoći. Način lečenja odnosi se na vrstu veterinarske intervencije, stručni tretman koji se primenjuje prema životinji u nekom od navedenih ciljeva. Za postojanje krivičnog dela zahtevalo se da su način ili sredstvo lečenja očigledno nepodobni. Element očiglednosti postoji kada je učinilac učinio težu povredu svoje profesionalne (veterinarske) dužnosti, odnosno takvu povredu koja predstavlja grubo odstupanje od opšte prihvaćenih i priznatih standarda veterinarske nauke i prakse. Takođe, delo je moglo biti učinjeno i na svaki drugi način koji se mogao označiti kao nesavesno

²³⁴ Zakon o veterinarskoj inspekciji, Službeni glasnik SRS, br. 55/1982.

postupanje pri pružanju veterinarske pomoći (na primer, propuštanje da se primene potrebne higijenske mere, propuštanje sterilizacije instrumenata, propuštanje pregleda ili površan pregled).

Potrebno je da je ovako određena radnja izvršenja preduzeta na određen način – pri pružanju veterinarske pomoći. To treba shvatiti u širem smislu, ne samo kao lečenje obolelih životinja, već i kao razne mere zdravstvene preventive i kontrole koje se primenjuju prema zdravim životinjama, (na primer vakcinisanje, uzimanje krvi radi analize ili postupak pri veštačkom osemenjavanju stoke). Ovo delo je postojalo samo ukoliko je usled nesavesnog postupanja ovih lica došlo do uginuća stoke, odnosno do živine u većem broju. Dakle, između nesavesnog pružanja veterinarske pomoći i uginuća stoke ili živine u većem broju morala je postojati uzročna veza. Ovaj zahtev je poiman kao objektivni uslov inkriminacije i nije morao biti obuhvaćen vinošću učinioca. Kada postoji „veći broj“ živine predstavlja faktičko pitanje koje sudsko veće rešava u svakom konkretnom slučaju. Činjenica da je ovim krivičnim delom od nesavesnog postupanja veterinara i veterinarskih pomoćnika bila zaštićena samo stoka i živina važan je pokazatelj antropocentričnosti te inkriminacije. Pružanje zaštite samo ovim životinjama (a isključivanje iz tog kruga ostalih životinjskih vrsta, (na primer kućnih ljubimaca) potvrđuje da se posredstvom zaštite života i zdravlja stoke i živine zapravo štitilo stočarstvo kao privredna grana, odnosno funkcionisanje privrednog sistema zemlje uopšte. U prilog tome govori i zahtev da je nastupila smrt većeg broja jedinki živine, što kod stoke nije bilo postavljeno kao zahtev jer je i tržišna (ekonomska) vrednost jedne jedinice stoke znatno veća od jedne jedinice živine.

Učinilac ovog krivičnog dela mogao je da bude samo veterinar (lice koje je diplomiralo na Veterinarskom fakultetu) ili veterinarski pomoćnik (čiji je pojam bio određen odgovarajućim propisima). U pogledu krivice propisan je i umišljaj i nehat. Za umišljajno delo bila je

propisana kazna zatvora, a za nehatno delo alternativno – novčana kazna ili kazna zatvora do 6 meseci.

Krivično delo prenošenja zaraznih bolesti kod životinja, bilja i drveća sastojalo se u nepostupanju po propisima ili naredbama kojima se određuju mere za suzbijanje ili sprečavanje bolesti za vreme epidemije stočne bolesti koja može ugroziti stočarstvo ili u nepostupanju po propisima ili naredbama kojima se određuju mere za suzbijanje ili sprečavanje bolesti, odnosno štetočina za vreme trajanja opasnosti od bolesti i štetočina koje mogu ugroziti biljni i životinjski svet. Zaštitni objekt ovog dela bilo je: 1) stočarstvo kao privredna grana i 2) zdravlje životinjskog i biljnog sveta. Međutim, izraz „životinjski svet“ je u ovom slučaju tumačen restriktivno, tako da nije obuhvatao sve životinjske vrste (faunu), već samo one životinje (osim stoke) koje su imale značaj za privredu (pernata živina, pčele, ribe, divljač, ptice i svilene bube).²³⁵

Radnja izvršenja sastojala se u nepostupanju po propisima ili naredbama: 1) nečinjenju (nepreduzimanju obavezne mere) i 2) činjenju (preduzimanju zabranjene radnje). Bitno je da se radnja odnosi na propise kojima se određuju mere za sprečavanje ili suzbijanje bolesti ili štetočina. U pitanju je bilo krivično delo blanketnog karaktera, za čije su razumevanje bili relevantni sledeći propisi: Zakon o zaštiti životinja od zaraznih bolesti koje ugrožavaju celu zemlju, Zakon o zdravstvenoj zaštiti životinja, Zakon o merama za unapređenje stočarstva, Zakon o unapređenju i zaštiti pčelarstva, Zakon o šumama²³⁶, Zakon o zaštiti bilja od bolesti i štetočina itd. Delo je moglo biti učinjeno samo za vreme epidemije stočne bolesti koja može ugroziti stočarstvo, odnosno za vreme trajanja opasnosti od

²³⁵ Srzentić, N., Lazarević, Lj., Đorđević, M., Stajić, A., Kraus, B.: Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije, *Op.cit.*, 446.

²³⁶ Zakon o šumama, Službeni glasnik SRS, br.12/1982, 16/1985, 37/1986, 17/1987 i 51/1987.

bolesti i štetočina koje mogu ugroziti biljni i životinjski svet. Delo se smatralo svršenim samim preduzimanjem zabranjene radnje – nepostupanjem po odgovarajućem propisu ili naredbi. U skladu sa tim, posledica dela bila je apstraktna opasnost za život i zdravlje stoke, odnosno biljnog ili životinjskog sveta. Međutim, ukoliko bi usled preduzimanja neke od radnji izvršenja nastupila posledica koja bi se sastojala u prouzrokovanju znatne štete, postojao bi teži oblik ovog dela. Pod znatnom štetom smatrala se ona imovinska šteta koja prelazi petnaest hiljada dinara.

Teži oblik dela postoji ukoliko usled nepostupanja po propisima ili naredbama kojima se određuju mere za suzbijanje ili sprečavanje bolesti za vreme epidemije stočne bolesti koja može ugroziti stočarstvo ili u nepostupanju po propisima ili naredbama kojima se određuju mere za suzbijanje ili sprečavanje bolesti, odnosno štetočina za vreme trajanja opasnosti od bolesti i štetočina koje mogu ugroziti biljni i životinjski svet nastupi znatna šteta. Dakle, teži oblik ovog dela kvalifikovan je nastupanjem teže posledice koja se sastoji u prouzrokovanju znatne štete. Potrebno je da nastupanje znatne štete bude u uzročno-posledičnoj vezi sa preduzimanjem radnje izvršenja osnovnog oblika dela. Pod znatnom štetom smatrala se ona imovinska šteta koja prelazi petnaest hiljada dinara.

Učinilac dela je moglo da bude svako lice koje je postupalo sa umišljajem ili iz nehata. Za osnovno delo učinjeno sa umišljajem bila je propisana kazna zatvora do 1 godine, a za teži oblik dela kazna zatvora do 3 godine, dok su za nehatno delo bile propisane iste kazne – novčana kazna ili kazna zatvora do 1 godine

Krivično delo zagađivanja stočne hrane ili vode sastojalo se u zagađenju kakvom škodljivom materijom stočne hrane ili vode u rekama, potocima, izvorima, bunarima ili cisternama ili druge vode za napajanje stoke, živine ili divljači, čime se dovede u opasnost život ili

zdravlje tih životinja ili u zagađenju škodljivom materijom vode u ribnjacima, jezerima, rekama i potocima, čime bi se prouzrokovala opasnost za opstanak riba. Ovom inkriminacijom bile su zaštićene određene vrste životinja koje su od posebnog značaja za privredu i to od radnji kojima se zagađuju voda ili stočna hrana i time dovode u opasnost njihov život ili zdravlje. Objekt zaštite ovog krivičnog dela uključivao je zdravlje stoke, živine, divljači i ribe. Objekt napada su škodljive materije. Škodljiva materija može biti svaka materija kojom se voda za piće čini opasnom za život ili zdravlje stoke, živine ili divljači (otrovi, razne štetne hemikalije, zagađene otpadne vode, uginule životinje, pokvarene životne namirnice i sl.)²³⁷

Radnja izvršenja se sastojala u zagađivanju odnosno dovođenju stočne hrane ili određenih voda u stanje koje ih čini opasnim za život ili zdravlje stoke, živine, divljači ili riba. Zagađivanje može biti učinjeno različitim delatnostima, načinima ili sredstvima.²³⁸ Ovde se radnja odnosi na zagađenje upotrebom škodljivih materija. Delo postoji kada se radnja preduzme u odnosu na: 1) stočnu hranu ili vodu koja služi za napajanje stoke, živine ili divljači i 2) vodu u ribnjacima, jezerima, rekama i potocima. Pojmom stočne hrane bila je obuhvaćena svaka materija koja može služiti za ishranu stoke, uključujući i, na primer, travu na livadi ukoliko je namenjena za tu svrhu. Voda namenjena za napajanje stoke odnosila se na svaku vodu namenjenu za tu svrhu, bilo da se ona nalazila u rekama, potocima, izvorima, bunarima ili cisternama ili na drugom mestu – u jezeru, bari, kanalu ili rezervoaru itd. Bilo je potrebno da je zagađenje učinjeno škodljivom materijom, pod čime se podrazumevala svaka materija kojom se voda za piće činila opasnom za život ili zdravlje navedenih životinja (otrovi, razne štetne

²³⁷ Srzentić, N., Lazarević, Lj., Đorđević, M., Stajić, A., Kraus, B.: Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije, *Op.cit.*, 448.

²³⁸ Jovašević, D.: Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije sa sudskom praksom, Nomos, Beograd, 2003., 279.

hemikalije, zagađene otpadne vode, uginule životinje, pokvarene životne namirnice i slično). Delo se smatralo svršenim kada su, kao posledice zabranjene delatnosti dovedeni u opasnost život ili zdravlje stoke, živine, divljači ili riba, odnosno kada je nastupila konkretna opasnost za opstanak riba. To znači da je bilo potrebno da kao posledica nastupi konkretna (bliska i neposredna) opasnost za zaštićena dobra, koja je u uzročnoj vezi sa nedozvoljenom radnjom učinioca.

Učinitelj je moglo da bude svako lice, a kao oblik krivice zahtevao se umišljaj, koji je morao obuhvatiti svest učinioca o obeležjima bića ovog dela. Za osnovni oblik dela propisana je alternativno novčana kazna ili kazna zatvora do 1 godine, dok je za teži oblik dela propisana kazna zatvora od 3 meseca do 3 godine.

Kvalifikovani oblik ovog dela postojao je u slučaju da se usled preduzimanja radnje izvršenja kao posledica (koja je obuhvaćena nehatom učinioca) javi uginuće stoke, živine, divljači ili riba u velikoj vrednosti. Određivanje pojma „velike vrednosti“ bilo je prepušteno sudskoj praksi, ali je bilo prihvaćeno mišljenje da bi ona trebalo da bude veća od vrednosti znatne štete koja se zahtevala kod težeg oblika krivičnog dela prenošenja zaraznih bolesti kod životinja, bilja i drveća.

Krivično delo nezakonitog lova²³⁹ se sastojalo u lovu divljači za vreme lovostaja ili na području gde je lov zabranjen. Objekt zaštite ovog dela obuhvata: 1) divljač i 2) lovstvo kao privrednu granu. Divljač je Ustavom Srbije bila proglašena za prirodno dobro i bogatstvo od opšteg interesa, te je, u skladu sa tim, bila pod posebnom zakonom propisanom zaštitom. Lov divljači mogao se vršiti samo pod uslovima i na način koji su bili uređeni Zakonom o lovstvu²⁴⁰ i drugim

²³⁹ Uporediti: Batrićević, A.: Krivično delo nezakonitog lova, u: Kron, L. i Knežić, B. (ur.): Kriminal i državna reakcija: fenomenologija, mogućnosti, perspektive, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2011., 417-432.

²⁴⁰ Zakon o lovstvu, Službeni glasnik SRS, br. 51/1976 i 23/1986.

podzakonskim propisima. Divljač je obuhvatala sisare i ptice koji žive slobodno u prirodi i nalazila se u društvenoj svojini. Razne vrste divljači bile su zaštićene lovostajem, odnosno, zabranom lova u određenom periodu, a u odnosu na određene životinjske vrste (poput risa, vidri, roda i čaplji) postojala je potpuna zabrana lova.²⁴¹ Na određenim područjima, kao što su rezervati uspostavljeni u okviru lovišta radi obnavljanja određene vrste divljači, lov je bio zabranjen i van perioda lovostaja.

Radnja izvršenja ovog krivičnog dela sastojala se u lovu divljači. Pod lovom se ovde podrazumevao odstrel divljači, kao i hvatanje žive divljači, s tim što se za postojanje osnovnog oblika ovog krivičnog dela nije zahtevalo da je divljač u konkretnom slučaju i ulovljena, odnosno odstreljena ili živa uhvaćena.²⁴² Za postojanje dela je potrebno da je radnja preduzeta u određeno vreme – za vreme lovostaja ili na određenom mestu – na području gde je lov zabranjen. To ukazuje na blanketni karakter dela.

Krivično delo nezakonitog lova moglo je biti učinjeno samo sa umišljajem kao oblikom krivice. Učinilac je moglo biti svako lice. Na strani učinioca morala je postojati svest o svim okolnostima bića pojedinih oblika ovog dela (na primer, da je vreme lovostaja, da je u pitanju područje gde je lov zabranjen, da se lov čini na tuđem lovištu itd.).

Prvi teži oblik dela činilo je lice koje je neovlašćeno lovilo na tuđem lovištu i ubilo ili ranilo divljač ili je uhvatilo živu. Ovo delo je, zapravo, predstavljalo posebnu vrstu krađe (lovokrađa) i za njegovo postojanje bilo je potrebno kumulativno ostvarenje dva elementa: 1)

²⁴¹ Rešenje o lovostaju divljači, Službeni glasnik SRS, br. 41/1977, 45/1977, 31/1983 i 34/1988.

²⁴² Srzentić, N., Lazarević, Lj., Đorđević, M., Stajić, A., Kraus, B.: Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije, *Op.cit.*, 453.

da se lov vrši neovlašćeno na tuđem lovištu i 2) da je divljač ubijena, ranjena ili uhvaćena živa. Lovište je površina zemljišta ili vode koja čini prirodnu i lovnoprivrednu celinu i obezbeđuje ekološke uslove za uspešno gajenje određene vrste ili više vrsta divljači. Lovište je ustanovljavao nadležni organ i davao ga na gazdovanje lovnoprivrednoj ili drugoj organizaciji koja bi ispunjavala uslove za to. Pravo lova na određenom lovištu pripadalo je samo lovcima – članovima organizacije koja njime gazduje, dok su druga lica morala ispunjavati posebne uslove za to.

Drugi teži oblik dela postojao je ukoliko bi lice koje je neovlašćeno lovilo na tuđem lovištu ubilo, ranilo ili uhvatilo živu visoku divljač. Ovo delo kvalifikuje vrsta objekta radnje – to je bila visoka divljač – divljač koja se nalazila pod posebnom zaštitom i čiji je pojam bio preciznije određen posebnim propisima.

Treći teži oblik dela javljao se u tri slučaja: 1) lov retke ili proređene divljači čiji je lov zabranjen, 2) lov bez posebne dozvole određene vrste divljači za čiji je lov takva dozvola zahtevana i 3) lov na način ili sredstvima kojima se divljač masovno uništava. Pojam retke i proređene divljači kao objekt napada bio je određen u Zakonu o lovu, ali i u drugim podzakonskim propisima. Kvalifikatorna okolnost je i činjenica da je lov vršen neovlašćeno (bez posebne dozvole). Kao načini i sredstva kojima se divljač masovno uništava, mogu se navesti: lov upotrebom hrane u koju su stavljani otrovi ili omamljujuća sredstva, lov zamkama i klopnama, upotrebom reflektora, gađanjem iz motornog vozila, iz vojničkog oružja, paljenjem korova ili biljnih otpadaka itd.

Osnovni oblik krivičnog dela nezakonitog lova bio je zaprećen alternativno – novčanom kaznom ili kaznom zatvora do 6 meseci. Za prvi teži oblik dela bila je propisana kazna zatvora od 3 meseca do 1 godine, za drugi teži oblik dela kazna zatvora od 3 meseca do 3 godine,

dok je za treći teži oblik ovog dela bila propisana kazna zatvora do 3 godine.

Krivično delo nezakonitog ribolova sastojalo se u lovu ribe eksplozivom, električnom strujom, otrovom ili omamljujućim sredstvima, pod uslovom da se time prouzrokuje uginuće ribe u većem broju, kao i u lovu ribe na način štetan za njeno rasplodavanje. Objekt zaštite je ribolov, odnosno ribarstvo, kao važna privredna delatnost, a objekt napada su ribe, odnosno riblji fond. Kao i divljač, i ribe su prema Ustavu Srbije bile proglašene za prirodno bogatstvo i dobro od opšteg interesa, što ih je stavilo pod posebnu zakonom propisanu zaštitu. U skladu sa tim, ribolov se mogao vršiti samo na način, sredstvima i alatima koji su bili dopušteni prema Zakonu o ribarstvu²⁴³ i drugim posebnim propisima. Određeni oblici nezakonitog ribolova, kojima se nanosila najveća šteta ribarstvu, kao značajnoj privrednoj grani, bili su predviđeni kao krivično delo.

Radnja izvršenja se sastojala u lovu ribe: 1) nedozvoljenim sredstvima pod uslovom da se time prouzrokuje uginuće ribe u većem broju: eksplozivom, električnom strujom, otrovom i omamljujućim sredstvima, i 2) na nedozvoljen način, odnosno način koji je štetan za njeno rasplodavanje. U način ribolova koji je štetan za rasplodavanje ribe je spadao lov ribe izvršen na neki od sledećih načina: pregrađivanjem vodenog toka, zatvaranjem, odvrćanjem ili iscrpljivanjem vode iz ribolovnih voda, naglim ispuštanjem vode iz jezera ili drugih akumulacija. Za postojanje drugog oblika radnje nije se zahtevalo da je nastupilo uginuće ribe, već je bilo bitno samo utvrditi da je način na koji je ribolov u konkretnom slučaju izvršen bio štetan za njeno rasplodavanje.²⁴⁴

²⁴³ Zakon o ribarstvu, Službeni glasnik SRS, br. 8/1976 i 48/1988.

²⁴⁴ Srzentić, N., Lazarević, Lj., Đorđević, M., Stajić, A., Kraus, B.: Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije, *Op.cit.*, 454-455.

Delo je moglo biti učinjeno u svim ribolovnim vodama – rekama, potocima, plavnim područjima, rečnim rukavcima, jezerima, barama, kanalima, močvarama i drugim vodama u kojima su ribe nastanjene. Za postojanje krivičnog dela zahtevano je da je usled preduzimanja radnje izvršenja došlo do uginuća ribe u većem broju. Ovaj element bića krivičnog dela nezakonitog ribolova tumačen je u teoriji kao objektivni uslov inkriminacije. Inače, bilo je predloga da se zakonski izraz „u većem broju“ zbog svoje nepreciznosti zameni izrazom „u većoj vrednosti“, kako bi se ostvarenost objektivnog uslova inkriminacije mogla procenjivati prema vrsti, veličini i vrednosti uginule ribe. U svakom slučaju, i kod tumačenja izraza „u većem broju“ trebalo je uzeti u obzir okolnosti vezane za vrstu i vrednost ribe.

Delo je moglo biti učinjeno samo sa umišljajem kao oblikom krivice. Okolnost da je nedozvoljenim načinom ribolova prouzrokovano uginuće većeg broja riba nije trebalo da bude obuhvaćena vinošću učinioaca, jer je reč o objektivnom uslovu inkriminacije. Učinilac ovog dela moglo je da bude svako lice. Za ovo delo bila je propisana kazna zatvora u trajanju do 3 godine.

S obzirom na svoju prirodu, kao i način i okolnosti izvršenja, krivično delo nezakonitog ribolova je moglo biti učinjeno u sticaju sa drugim krivičnim delima kao što su: krađa (član 165. i član 166. stav 2. KZ) (ulovljene ribe), izazivanje opšte opasnosti (član 187. i član 194. KZ) (u slučaju ribolova eksplozivom, električnom strujom ili otrovom), zagađivanje voda (član 133. i član 135. KZ) (vršenjem ribolova hemijskim sredstvima).

Krivično delo iznošenja u inostranstvo bez dozvole posebno zaštićene biljne ili životinjske vrste čini lice koje suprotno zakonu iznese u inostranstvo bez dozvole posebno zaštićene biljne i životinjske vrste. Objekt zaštite je bila životna sredina, odnosno, posebno zaštićene biljne ili životinjske vrste, kao njen poseban segment. Objekt napada bile su

posebno zaštićene biljne ili životinjske vrste, čiji je pojam bio preciznije određen odgovarajućim propisima kao što je Zakon o zaštiti životne sredine²⁴⁵. Dakle, u pitanju je bilo krivično delo blanketnog karaktera, budući da je za primenu i tumačenje navedene odredbe bilo neophodno poznavanje propisa kojima je bilo uređeno koje su to posebno zaštićene biljne ili životinjske vrste, kao i organi, postupak i uslovi koji omogućavaju iznošenje ovih vrsta u inostranstvo.²⁴⁶

Radnja izvršenja se sastojala u protivpravnom iznošenju iz Republike Srbije u inostranstvo posebno zaštićene biljne i životinjske vrste. Za postojanje dela bilo je potrebno da je iznošenje učinjeno protivno relevantnim zakonskim odredbama i bez posedovanja potrebne dozvole. Pri tome treba naglasiti da je bilo inkriminisano samo iznošenje ovih vrsta flore i faune, ali ne i njihovo unošenje u našu zemlju.

Učinilac ovog dela može da bude svako lice, a kao oblik krivice propisan je umišljaj. Ovo krivično delo je bilo zaprećeno kaznom zatvora od 6 meseci do 3 godine, pri čemu je sam zakon izričito propisivao da je i pokušaj kažnjiv.

6.5. Regulisanje lova

Uvodna razmatranja

Kao u svim ostalim privrednim granama, i u lovstvu je nakon završetka Drugog svetskog rata situacija bila zabrinjavajuća. Ratna zbivanja drastično su pogodila kompletnu populaciju divljači, ali i

²⁴⁵ Zakon o zaštiti životne sredine, Službeni glasnik RS, br. 66/1991, 83/1992, 53/1993, 67/1993, 48/1994, 53/1995 i 135/2004.

²⁴⁶ Jovašević, D.: Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije sa sudskom praksom, *Op.cit.*, 286.

lovstvo kao privrednu granu, ostavljajući za sobom opustošena lovišta u teškoj i haotičnoj stanju. U oblasti lovstva su se u tom trenutku kao najaktuelnija izdvojila dva pitanja. Kako organizaciono obuhvatiti lovstvo? Kako u što bržem mogućem vremenu podići brojno stanje divljači do dozvoljene visine radi podmirjenja potreba u mesu, krznu i drugim sličnim proizvodima?²⁴⁷

Regulisanje lova najpre je bilo povereno Povereništvu šumarstva, koje je Antifašističko veće oslobođenja Jugoslavije osnovalo svojom Odlukom broj 8, od 7. 12. 1944. godine.²⁴⁸ Zadaci Povereništva bili su: da donosi zakonske propise okvirnog karaktera da vodi nadzornu službu nad svim šumama, šumskim zemljištima i preduzećima, da se stara o: podizanju i nezi šuma, uređenju šuma, iskorišćavanju šuma po glavnim i sporednim šumskim proizvodima, izvršavanju lova, izgradnji šumskih saobraćajnih sredstava i šumskoj industriji uključujući i konačnu preradu.²⁴⁹ Povereništvo šumarstva prestalo je sa radom 7. marta 1945. godine, zajedno sa Nacionalnim komitetom oslobođenja Jugoslavije²⁵⁰.

Obrazovanjem Vlade DFJ 7. marta 1945. godine, otpočela su sa radom dva organa koja su bila nadežna za regulisanje lovstva: Ministarstvo poljoprivrede i Ministarstvo šumarstva. Na ove organe su

²⁴⁷ Dragišić, P.: Lovstvo u SR Hrvatskoj od 1945-1965, Šumarski list, vol. 89., br. 11-12/1965, 540.

²⁴⁸ Odluka br. 8, od 07. 12. 1944. o osnivanju Povereništva šumarstva, Službeni list DFJ, br. 1/1945.

²⁴⁹ Kosić, V., Boričić, V.: Savet za poljoprivredu i šumarstvo vlade FNRJ 1950-1953 (1944-1953), Inventar sumarno-analički AJ-4, Arhiv Jugoslavije – Biblioteka informativnih sredstava, Beograd, 14-15., http://www.arhivju.gov.rs/index.php?download_command=attachment&file_command=download&file_id=868325&file_type=oFile&modul=Core%3A%3AFileManagement%3A%3AcFileModul, 05.11.2015.

²⁵⁰ Videti: Zakon o raspuštanju Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, Službeni list DFJ, br. 11/1945.

prenete nadležnosti iz te oblasti koje su ranije pripadale Povereništvu šumarstva.

Ministarstvo poljoprivrede je bilo „vrhovna upravna i nadzorna vlast u oblasti poljoprivrede za celo područje Demokratske Federativne Jugoslavije po svim pitanjima koja su od opšteg značaja za celu državu“²⁵¹, tako da je uređenje brojnih pitanja od značaja za oblast lovstva prešlo u nadležnost tog tela. Pored poslova preuzetih od Povereništva, Ministarstvo poljoprivrede DFJ proširuje svoju delatnost na rukovođenje poljoprivrednim dobrima, organizaciju stručnog obrazovanja kadrova, naučno-istraživački rad u poljoprivredi, normativnu delatnost, stočarstvo, ratarstvo, voćarstvo, biljnu proizvodnju, lov i ribolov, veterinarstvo itd.²⁵²

Ministarstvo šumarstva je u celini preuzelo poslove i organizaciju ukinutog Povereništva šumarstva. U nadležnosti Ministarstva šumarstva spadali su ovi poslovi: da sprovodi jedinstvenu šumskoprivrednu politiku za celu zemlju i da izrađuje projekt okvirnih zakona o šumama i šumskoj privredi; lovu, kao i ostale projekte okvirnih zakona i uredbi u vezi sa šumarstvom radi podnošenja AVNOJ-u na sankciju; da organizuje u svom delokrugu naučna istraživanja iz šumarske nauke i prakse, industrije, ekonomije; da organizuje šumarsko lovačke izložbe međunarodnog karaktera, da pomaže izložbe u zemlji; da u sporazumu sa zainteresovanim saveznim ministarstvima propisuje opšte smernice za organizaciju stručne nastave za rukovodeće stručne kadrove; da propisuje uputstva za organizovanje i rad škola i tečajeva; kao i da organizuje praksu studenata i ostalih učenika šumarskih škola; da u svom resoru postavlja osoblje, da se stara o pravilnoj raspodeli stručnih kadrova u svim federalnim

²⁵¹ Ukaz Kraljevskih namesnika br. 139, Službeni list DFJ, br. 11/1945., 123.

²⁵² Kosić, V., Boričić, V.: Savet za poljoprivredu i šumarstvo vlade FNRJ 1950-1953 (1944-1953), *Op.cit.*, 9.

jedinicama; da donosi pravilnik o obrazovanju saveta delegata federalnih jedinica, saziva savet i propisuje mu poslovni red; da propisuje organizaciju u svom resoru, a za celu državu glavna načela organizacije; da rukovodi pitanjima i radovima u kojima DFJ istupa prema stranim državama; da vodi centralnu statistiku itd.²⁵³

Na osnovu člana 86. Ustava FNRJ, od 31. januara 1946. godine²⁵⁴ formirano je Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva kao Savezno ministarstvo koje je preuzelo poslove dotadašnjih ministarstava za poljoprivredu i za šumarstvo.²⁵⁵ Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva imalo je u svom delokrugu, u oblasti šumarstva poslove šumske privrede u širem smislu. Zato je uredbom Vlade FNRJ, počev od 21. jula 1946. godine, razgraničen delokrug između Ministarstva poljoprivrede i šumarstva i Ministarstva industrije u poslovima šumske privrede. U delokrugu Ministarstva poljoprivrede i šumarstva ostali su tada poslovi sastavljanja i ostvarivanja opšteg plana šumske privrede, poslovi odgajivanja šuma (pošumljavanje), kontrola nad iskorišćavanjem šuma i upravljanje državnim šumama. U delokrug Ministarstva industrije stavljani su ostali poslovi šumske privrede.²⁵⁶ Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva imalo je u delokrugu opšte rukovodstvo šumskom službom i druge poslove iz svoje nadležnosti, a naročito: opštedržavni plan podizanja uzgoja, uređenja i korišćenja šuma, kao i plan izgradnje šumskih saobraćajnih sredstava i šumsko-industrijskih uređaja, kontrolu izvršenja planova i neposredno upravljanje šumskim gazdinstvima opštedržavnog značaja i šumskim industrijskim uređajima u sastavu tih gazdinstava.²⁵⁷ Sve nabrojane nadležnosti imale su bilo

²⁵³ Videti: Službeni list FNRJ, br.12/1946., 119.

²⁵⁴ Službeni list FNRJ, br. 10/1946., 87.

²⁵⁵ Uredba o nadležnosti Ministarstva poljoprivrede i šumarstva FNRJ, F.U.I – 85/1947, Komitet za zakonodavstvo i izgradnju narodne vlasti.

²⁵⁶ Videti: Službeni list FNRJ br. 106M/1946., 1438.

²⁵⁷ Kosić, V., Boričić, V.: Savet za poljoprivredu i šumarstvo vlade FNRJ 1950-1953 (1944-1953), *Op.cit.*, 17-18.

direktan bilo indirektan značaj i za oblast lovstva, kao i na populaciju divljači, budući da šume predstavljaju njeno prirodno stanište i prostore u okviru kojih se nalaze lovišta.

Prvi pravni akt posvećen zaštiti i povećanju brojnog stanja divljači koji je usvojen nakon Drugog svetskog rata bila je Naredba o zabrani lovljenja divljači visokog lova (jelena, srna, divokoza, muflona i kozoroga). Pored ove naredbe, do stupanja na snagu novog saveznog zakona o lovu usvojen je niz privremenih propisa kojima su regulisana neka od pitanja iz oblasti lovstva kao što su, na primer: planski odstrel divljači, način lovljenja, uništavanje štetnih životinja, suzbijanje nezakonitog lova itd. Planiranje lovne privrede na osnovu postojećeg brojnog stanja divljači sa tačnim zaduženjima o isporuci divljači, mesa i krzna otpočeto je već 1947. godine.²⁵⁸

Opšti Zakon o lovu FNRJ iz 1947. godine

Prvi posleratni zakon posvećen regulisanju oblasti lovstva bio je Opšti savezni Zakon o lovu, koji je usvojen 28. novembra 1947. godine²⁵⁹. Ovim zakonom, divljač na teritoriji FNRJ proglašena je opštenarodnom imovinom. U skladu sa tim, upravljanje lovstvom kao granom narodne privrede i staranje o njegovom planskom podizanju i unapređenju povereno je državi, koja uređuje pravo lova i vršenje lova (član 1.). U cilju poboljšanja stanja i brojnosti populacije divljači nakon ratnih razaranja, Opšim zakonom o lovu propisano je da su državni organi nadležni za šumarstvo, državna šumska gazdinstva i državna poljoprivredna preduzeća dužna da na svom području posvećuju punu

²⁵⁸ Dragišić, P.: Lovstvo u SR Hrvatskoj od 1945-1965, Šumarski list, vol. 89, br. 11-12/1965, 540.

²⁵⁹ Opšti zakon o lovu, Službeni list FNRJ, br. 105/1947.

pažnju gajenju, čuvanju i zaštiti divljači, kao i da preduzimaju sve mere za podizanje u unapređenje lovstva (član 2.).

Opštim zakonom o lovu bilo je predviđeno da se u cilju organizovanja i vršenja lova utvrđuju lovišta, koja su mogla obuhvatati kako kopnenu tako i vodenu površinu. Lovišta su mogla biti ili državna ili lovišta lovačkih organizacija. Državnim lovištima upravljale su nadležne državne ustanove i preduzeća ili posebna državna preduzeća i ustanove koje su osnovane u svrhu vršenja lovstva. Država je, međutim, mogla prepustiti upravljanje i pravo lova lovačkim organizacijama i to na onim lovištima koja bi im bila dodeljena (član 3.). Upravljanje lovištima sprovodilo se na osnovu plana lovstva, koji je predstavljao deo privrednog plana (član 4.).

U Opštem zakonu o lovstvu je bilo navedeno da je predmet lova divljač, s tim što je konkretno definisanje tog pojma i nabranje životinjskih vrsta koje su njime obuhvaćene bilo prepušteno zakonima narodnih republika. Istom odredbom izričito je naglašeno da ostale životinje (koje nisu divljač) ne mogu biti predmet lova (član 5.).

Kako bi omogućio očuvanje ili povećanje populacija pojedinih vrsta divljači koje su identifikovane kao ugrožene, Opšti zakon o lovu razlikovao je zaštićenu i nezaštićenu divljač (član 6. stav 1.). Zaštićena divljač nije se smela goniti, hvatati i ubijati za vreme lovostaja. Pored toga, zaštićena divljač se nije smela goniti, hvatati i ubijati u bilo koje vreme ako bi to bilo činjeno nedozvoljenim načinom i sredstvima kojima se ona masovno uništava (član 6. stav 2.).

Izuzetno, hvatanje žive zaštićene divljači bilo je moguće, ali samo u naučne svrhe, za potrebe razmnožavanja kao i za zverinjake (član 6. stav 3.). Kao sredstvo za lov na zaštićenu divljač smele su se koristiti isključivo lovačke puške (član 6. stav 4.). Određivanje vrsta divljači koje spadaju u zaštićenu bilo je povereno ministru šumarstva svake od narodnih republika, ali uz saglasnost ministra poljoprivrede i šumarstva

FNRJ (član 6. stav 5.). Za razliku od zaštićenih vrsta divljači, određene vrste nezaštićene divljači je mogao tamaniti svako na svom zemljištu, a koje vrste su tu spadale određivao je, kao i u slučaju zaštićene divljači, Ministar šumarstva narodne republike uz saglasnost Ministra poljoprivrede i šumarstva FNRJ (član 6. stav 6.).

Povrh lovostaja, Opšti zakon o lovu predviđao je i mogućnost da se radi zaštite retkih i proređenih vrsta zaštićene divljači propiše „dodatna“ zabrana lova na određeno vreme. Izuzetno, odstrel zaštićene divljači obuhvaćene dodatnom zabranom lova na određeno vreme mogao se dozvoliti samo radi naučnog istraživanja ili ako bi se utvrdilo da ta divljač boluje od neke opasne zarazne bolesti ili iz nekih drugih opravdanih razloga. Privremena zabrana lova, kao i odstrel divljači u navedenim izuzetnim situacijama, proglašavani su rešenjem koje je donosio Ministar šumarstva na nivou svake od narodnih republika (član 7.).

Opšti zakon o lovu odvojeno je regulisao lov na državnim lovištima i lov na lovištima lovačkih društava.

Državna lovišta obrazovana su po pravilu na području državnog šumskog gazdinstva i državnog poljoprivrednog imanja, ali su se mogla obrazovati i na ostalim površinama u državnoj svojini (član 8. stav 1.). Pored toga, Zakonom je bila predviđena i mogućnost da se državno lovište obrazuje i na nekom drugom području, bez obzira na to u čijem vlasništvu se zemljište nalazi (član 8. stav 2.).

Prema značaju, razlikovala su se državna lovišta opštedržavnog, republičkog, pokrajinskog, oblasnog ili lokalnog karaktera. Državna lovišta opštedržavnog značaja određivao je Ministar poljoprivrede i šumarstva FNRJ. Za određivanje onih državnih lovišta opštedržavnog značaja koja obuhvataju deo državnog poseda pod upravom republičkog, pokrajinskog, oblasnog ili lokalnog organa ili preduzeća, ili koja uključuju zadružni posed na teritoriji narodne republike, Minisitr

poljoprivrede i šumarstva FNRJ bila je potrebna saglasnost ministra šumarstva odgovarajuće narodne republike (član 9.).

Vršenje lova na državnim lovištima nije bilo ograničeno samo na državne ustanove i preduzeća. Naime, na državnom lovištu lov su mogle vršiti i lovačke organizacije, ali im je za to bilo potrebno odobrenje izdato od strane državne ustanove ili preduzeća koje upravlja tim lovištem (član 10.).

Kao osnovne lovačke organizaciji bila su predviđena lovačka društva, koja su imala status dobrovoljnih udruženja građana FNRJ. (član 11. stav 1. i 2.). Opštim zakonom o lovu, lovačkim društvima su naročito povereni sledeći zadaci: bavljenje pravilnim postavljanjem i izvršenjem plana lova, unapređenje lovstva, organizovanje i stručno podizanje lovaca, razvijanje lovačke discipline i svesnog odnosa lovaca prema lovu, kao i promovisanje i pravilno sprovođenje pravnih propisa o lovu (član 11.). Lovačka društva ujedinjavala su se u saveze i podsaveze koji su obrazovani na području republika. Lovački savezi republika ujedinjeni su u Glavni lovački savez, koji je obuhvatao celo područje FNRJ (član 12.).

Zakonom je posebno bilo naglašeno da lovačke organizacije moraju imati svoja pravila, te da se osnivaju na osnovu dozvole izdate od strane ministra unutrašnjih poslova uz saglasnost ministra šumarstva na republičkom nivou, odnosno uz dozvolu ministra unutrašnjih poslova FNRJ i saglasnost ministra poljoprivrede i šumarstva na saveznom nivou. Delatnost lovačkih organizacija bila je pod nadzorom nadležnih državnih organa (član 13.).

Lovište lovačkog društva obuhvatalo je po pravilu privatni i zadružni posed na području jednog ili više mesnih narodnih odbora istog sreskog narodnog odbora, odnosno na području gradskog narodnog odbora ili na celom području sreskog narodnog odbora. Takvo lovište obuhvatalo je i državni posed na tom području, ukoliko on

nije bio obuhvaćen državnim lovištem. Za obrazovanje lovišta lovačkih društava bilo je potrebno odobrenje ministra šumarstva narodne republike, doneto na osnovu predloga nadležnog narodnog odbora (član 14.). Jednom lovačkom društvu moglo se dodeliti jedno ili više lovišta (član 15. stav 1.).

Građani FNRJ mogli su loviti samo ukoliko su bili članovi lovačkih društava i ako su posedovali dozvolu za lov, za čije izdavanje je bio nadležan izvršni odbor sreskog ili gradskog narodnog odbora. Svaki građanin FNRJ mogao je dobiti dozvolu za lov, osim lica pod starateljstvom ili lica koje je pravnosnažnom presudom osuđeno za teža krivična dela. Ali, lov sa oružjem mogli su vršiti samo oni članovi lovačkog društva koji su posedovali i dozvolu za upotrebu lovačkog oružja (član 16.).

Posebna odredba Opšteg zakona o lovu (član 17.) bila je posvećena naknadi štete koju bi prčinila divljač. Ako bi divljač zaštićena u okviru lovišta državnih organa i preduzeća ili lovačkih društava prčinila štetu na otvorenim zemljištima, oni su bili dužni da je nadoknade. Preduslov za to bio je da je sopstvenik odnosno posednik tih zemljišta preduzeo sve potrebne mere zaštite (član 17. stav 1.). Sa druge strane, lica koje lovi bilo je dužno da nadoknadi štetu koja se učini u vršenju lova, ali i štetu koju u lovu učine njegovi pomoćnici (član 17. stav 2.).

Za kršenje pojedinih odredbi Opšteg zakona o lovu bile su predviđene prekršajne, dok su za kršenje drugih bile propisane krivične sankcije.

Kao prekršaji, za koje je bila propisana novčana kazna do 3000 dinara, bile su inkriminisane sledeće radnje: 1) ustupanje drugome sopstvene dozvole za lov; 2) lov na državnom lovištu ili lovištu druge lovačke organizacije bez posedovanja dozvole za lov; 3) namerno ometanje ispunjenja plana lova i 4) namerno podnošenje netačnih

podataka o lovu i stanju divljači na lovištu (član 18. stav 1.). Ukoliko bi usled nekog od nabrojanih prekršaja nastupile teže posledice, učiniocu se pored novčane kazne moglo odrediti i oduzimanje dozvole za lov na određeno vreme ili trajno (član 18. stav 2.).

Krivičnim delima, za koja se mogla izreći novčana kazna od 50.000 dinara ili kazna popravnog rada do 6 meseci ili kazna lišenja slobode do 6 meseci, bila su proglašena sledeće ponašanja: 1) lov bez posedovanja dozvole za lov; 2) prodaja dozvole za lov; 3) lov retke ili proređene vrste divljači koje su pod zabranom ili lov životinja koje nisu predmet lova; 4) lov na način i sredstvima kojima se divljač masovno uništava i 5) lov zaštićene divljači za vreme lovostaja (član 19. stav 1.).

Ako bi usled nekog od navedenih krivičnih dela nastupile teže posledice ili ako je ono učinjeno u povratu, učiniocu se izricala kazna popravnog rada u trajanju do godinu dana ili kazna lišenja slobode u trajanju do godinu dana (član 19. stav 2.). Imajući u vidu okolnosti pod kojima je delo izvršeno i osobine učinioca, sud je mogao pored kazni da izrekne i oduzimanje dozvole za lov, bilo trajno bilo na određeno vreme, kao i oduzimanje lovačkog oružja i pribora (član 19. stav 3.).

U prelaznim i završnim odredbama bilo je predviđeno da republike na osnovu i u okviru načela Opšteg zakona o lovu donesu sopstvene zakone o lovu koji bi odgovarali posebnim uslovima lova na njihovim teritorijama. Do donošenja republičkih zakona, Opšti zakon o lovu primenjivao se na celoj teritoriji FNRJ (član 20.), s tim što su pojedina pitanja u vezi sa lovom mogla biti uređena uredbama donetim od strane republičkih vlada (član 21.).

Zakon o lovu Narodne Republike Srbije iz 1948. godine

Zakon o lovu Narodne Republike Srbije, donet 12. novembra 1948. godine²⁶⁰. Ovaj zakon preuzeo je koncepciju Saveznog zakona o lovu koja se odnosi na pravo lova i svojinu na divljači, a sadržao je i više odredbi koje se odnose na koncepciju lovačke organizacije.

Kako je definisanje pojma divljači prema članu 5. Opšteg zakona o lovu FNRJ bilo prepušteno republičkom zakonodavstvu, u članu 5. Zakona o lovu NR Srbije nabrojane su životinjske vrste koje su tim pojmom obuhvaćene. Ovom odredbom naglašeno je da predmet lova može biti samo dlakava i pernata divljač oba pola, pri čemu je navedeno koje životinjske vrste spadaju u jednu a koje u drugu.

Kao Opšti zakon o lovu, i Zakon o lovu NR Srbije delio je divljač na zaštićenu i nezaštićenu, a određivanje koje životinjske vrste se svrstavaju u jednu a koje u drugu kategoriju divljači bilo je prepušteno Ministru šumarstva NRS uz saglasnost Ministra šumarstva FNRJ (član 6.). U skladu sa tim, doneto je Rešenje o podeli divljači na zaštićenu i nezaštićenu divljač²⁶¹

Zaštićena divljač nije se smela goniti, hvatati i ubijati za vreme lovostaja. Ali, Ministar šumarstva mogao je da za pojedine veće oblasti odredi poseban lovostaj, ukoliko bi za to postojali opravdani razlozi. Kao jedino zakonito sredstvo za lov zaštićene divljači bile su propisane lovačke puške, dok je lov svakim drugim oružjem, načinom i sredstvima bio zabranjen. Zakon o lovu naročito je zabranjivao: 1) lov sa hrtovima ili poluhrtovima; 2) lov sa konja, kola,

²⁶⁰ Zakon o lovu NR Srbije, Službeni glasnik RS, br. 53/1948.

²⁶¹ Rešenje o podeli divljači na zaštićenu i nezaštićenu divljač, Službeni glasnik RS, br. 32/1949.

saonica ili automobila i 3) lov upotrebom reflektora. Sa psima brakircima smelo se loviti samo na brdskim i ritskim terenima i to u periodu od 16. septembra do 15. januara (član 7. stav 1.).

Hvatanje žive zaštićene divljači bio je moguće samo izuzetno u naučne svrhe, za potrebe razmnožavanja i za zverinjake i to uz posedovanje dozvole Ministra šumarstva. (član 7. stav 5.).

Međutim, u lovištima u kojima ima jelena, srna i divokoza bilo je potpuno zabranjeno loviti sa dugonogim psima brakircima (član 7. stav 2.), osim ako bi u njima bilo i divljih svinja koje bi pravile znatniju štetu na otvorenim zemljama pod usevom i koje se ne bi mogle uloviti na drugačiji način. Za takav izuzetan lov bila je potrebna dozvola Ministra šumarstva (član 7. stav 3.).

Zakon o lovu dotiče i pitanje organizovanja hajke na divljač, navodeći da Ministar šumarstva određuje koja vrsta divljači i na kom području se sme loviti na takav način (član 7. stav 4.).

Zakonom je izričito zabranjeno uništavanje i kvarenje legla i gnezda zaštićene divljači, kao i uništavanje, vađenje i prodaja jaja zaštićene pernate divljači. Izuzetno, vađenje jaja iz gnezda zaštićene pernate divljači bilo je dozvoljeno samo u svrhu odgajanja divljači i to uz prethodno pribavljeno odobrenje organa ili lovačke organizacije koja neposredno upravlja lovištem (član 8.).

Kao jednu od mera uvedenih u cilju zaštite retkih i proređenih vrsta divljači, Zakon o lovu je predviđao mogućnost određivanja zabrane lova tih vrsta divljači za određeno vreme i na određenom mestu, povrh „redovne“ zabrane lova u okviru lovostaja (član 9. stav 1.) Odstrel divljači na koju je privremeno bio zabranjen lov, mogao se izuzetno dozvoliti, ali samo u svrhu naučnog istraživanja ili ako bi se utvrdilo da ta divljač boluje od neke opasne zarazne bolesti ili iz drugih opravdanih razloga (član 9. stav 2.). Takođe, posebno je naglašeno da se odstrel jelena, srne, divljih svinja, divokoza, divlje ovce, kozoroga i

medveda mogao vršiti samo na određeni način, odnosno određenim sredstvom – lovačkom puškom na zrno (član 9. stav 3.). Rešenje o privremenoj zabrani lova i odstrelu retke i proređene divljači donosio je Ministar šumarstva (član 9. stav 4.).

Nasuprot zaštićenim, pojedine nezaštićene vrste divljači, određene od strane Ministra šumarstva uz saglasnost Ministra šumarstva FNRJ, smatrane su štetnim i njih je na svom zemljištu svako mogao tamaniti u bilo koje doba i bilo kojim sredstvom. Jedino ograničenje postojalo je u pogledu upotrebe otrova u svrhu ubijanja ove vrste divljači, budući da je za njega bilo potrebno odobrenje nadležnog organa (član 10.). Trovanje određenih vrsta nezaštićene divljači mogla su vršiti samo šumarska i stručna lica ovlašćena za to od strane nadležnih državnih organa i u skladu sa posebnim uputstvom Ministra šumarstva o načinu i sredstvima za trovanje (član 12.). Inače, Ministar šumarstva bio je ovlašćen da za uništavanje pojedinih vrsta štetne divljači odredi i nagradu (član 11.).

Posebna odredba Zakona o lovu odnosi se na postupanje sa psima i mačkama zatečenim u lovištu, koje zakon naziva psima i mačkama skitnicama. Izraz „psi i mačke skitnice“ na prvi pogled navodi na zaključak da su u pitanju bili samo ne vlasnički psi i mačke, za koje se danas u svakodnevnom govoru koristi neadekvatan izraz „lutalice“. Međutim, smisao ove zakonske odredbe kao i njeno tumačenje nakon sagleđavanja slične odredbe iz kasnije usvojenog Zakona o lovstvu SRS iz 1966. godine (koja će posebno biti analizirana) pokazuje da se ona odnosila i na vlasničke pse i mačke koji bi se bez kontrole svojih vlasnika obreli u lovištu. Prema ovoj odredbi (član 13.), bilo je dozvoljeno u lovištu ubiti psa ili mačku skitnicu ako se oni zateknu van dvorišta na odstojanju većem od 300 metara. Ali, to je moglo biti učinjeno samo u svrhu zaštite divljači koja je predmet lova, a ne iz bilo kog drugog razloga (član 13.).

Zakon o lovu taksativno je nabrajao mesta na kojima se divljač nije smela loviti u određenim vremenskim periodima. Tu su spadala sledeća mesta: oranice od 1. februara dok se ne oberu plodovi, livade od 1 aprila pa dok se ne pokose trava i otava, vinogradi od 1. februara pa dok se ne obere grožđe, kao i duvaništa, vrtovi i bostaništa dok se ne oberu plodovi. Lovljenje je bilo u potpunosti zabranjeno na mestima koja su ograđena takvom ogradom da kroz nju divljač ne može slobodno da prolazi (član 15.).

Zakonom o lovu bilo je regulisano priređivanje i organizovanje hajke (skupnog lova) na vukove. Naime, članom 16. ovog zakona bilo je izrčito navedeno da tamanjenje odnosno ubijanje vukova svim sredstvima (uz ograničenja koja se odnose na upotrebu otrova) predstavlja dužnost lovačkih društava i državnih organa koji upravljaju lovištima. Članovi lovačkog društva sa područja na kome se organizuje hajka bili su dužni da se odazovu pozivu na hajku. Kao hajkači nisu se smela pozivati lica mlađa od 18 godina niti lica kojima je mesto prebivališta udaljeno više od 15 kilometara od mesta sastanka hajkača. Učesnici hajke bili su dužni da postupaju u skladu sa uputstvima rukovodioca hajke, određenog od strane upravljača lovišta.

Ptice pevačice i ptice korisne po poljoprivredu i šumsku privredu, koje su kao takve određene od strane Ministra šumarstva u sporazumu sa Ministrom poljoprivrede, bile su zaštićene Zakonom o lovu i nisu se tretirale kao divljač. Zakon je zabranjivao njihov lov na bilo koji način i bilo kojim sredstvima. Takođe, bilo je zabranjeno vaditi i uništavati jaja takvih ptica. Vađenje njihovih jaja bilo je moguće samo izuzetno i to u naučne svrhe i uz posedovanje dozvole izdate od strane nadležnih državnih organa (član 17.)

Nadzor nad vršenjem lova vršio je Ministar šumarstva (član 19.), a prodaja, kupovina, preprodaja i prevoz žive i ubijene divljači i njenih

delova takođe je bila pod kontrolom nadležnih državnih organa (član 18.).

Zakon o lovu razlikovao je dve vrste lovišta – državna lovišta i lovišta lovačkih organizacija. Državna lovišta mogla su se obrazovati na područjima državnih šumskih gazdinstava i državnih poljoprivrednih imanja, ali i na ostalim površinama u svojini države i na zadružnom i privatnom zemljištu (član 21.). Prema značaju, državna lovišta su mogla biti republičkog, pokrajinskog, oblasnog i lokalnog značaja (član 22.). Državna lovišta mogla su se dodeliti i lovačkim organizacijama u cilju organizovanja i vršenja lova. Takođe, državni organi, ustanove i preduzeća mogla su da odobre lovačkim organizacijama vršenje lova na državnim lovištima pod svojom upravom (član 24.).

Kao osnovne lovačke organizacije bila su predviđena lovačka društva – dobrovoljna udruženja građana FNRJ. Njima je zakonom kao naročit zadatak dodeljeno bavljenje pravilnim postavljanjem i izvršenjem plana lova, unapređenje lova, organizovanje i stručno podizanje lovaca razvijanjem lovačke discipline i svesnog odnosa prema lovu, gajenjem rasnih lovačkih pasa kao i propagiranjem i pravilnim sprovođenjem zadataka i propisa o lovu (član 25.).

Lovačke organizacije morale su imati svoja pravila sa svim bitnim podacima vezanim za njihovo osnivanje, finansiranje, organizaciju i prava i dužnosti njihovih članova. Dozvolu za osnivanje lovačkih organizacija davao je Ministar unutrašnjih poslova u saglasnosti sa Ministrom šumarstva, a njihova delatnost bila je pod nadzorom nadležnih državnih organa (član 27.).

Lovačka društva imala su svoja lovišta za čije obrazovanje je bilo potrebno odobrenje Ministra šumarstva (član 30.). Svakom lovačkom društvu dodeljivano je jedno ili više lovišta za gajenje divljači i vršenje lova, a ove organizacije su bile dužne da pored gajenja i zaštite divljači predaju određeni deo ulovljene divljači nadležnom organu ili ustanovi

(član 31.). U cilju zaštite i odgoja divljači, lovačka društva bila su dužna da svake godine stave pod zabranu lovljenje zaštićene divljači na najmanje jednoj četvrtini od ukupne površine svog lovišta (član 32.).

Član lovačkog društva mogao je biti svaki građanin FNRJ koji bi ispunjavao uslove i pravila lovačkog društva u koje se učlanjuje, a jedno lice moglo je biti član više lovačkih društava (član 29.). Članstvo u lovačkom društvu i posedovanje dozvole za lov bili su preduslovi da se lovi na teritoriji Narodne Republike Srbije (član 33.). U tom pogledu, izuzetak su predstavljali organi lovišta koji su po dužnosti morali da vrše odstrel divljači, kao i šumarsko-stručno osoblje kada bi vršilo planom predviđeni odstrel u državnim lovištima. Dozvola za lov nije se mogla izdati licu koje je pod starateljstvom niti licu koje je pravnosnažnom presudom bilo osuđeno za teže krivično delo. Dozvola je važila za celu teritoriju Republike i važila je godinu dana (član 33.).

Naknada štete prčinjene vršenjem lova bila je uređena posebnom odredbom Zakona o lovu. Štetu koju zaštićena divljač u okviru lovišta državnih organa, preduzeća i ustanova koje upravljaju lovištem, lovačkih društava i drugih lovačkih organizacija pričini na otvorenim zemljištima morale su nadoknaditi te organizacije. Preduslov za to bio je da je sopstvenik odnosno posednik zemljišta preuzeo potrebne mere zaštite. Ista obaveza navedenih subjekata postojala je i u slučaju da zaštićena divljač iz njihovih lovišta pričini štetu na drugim lovištima pod uslovom da na tim drugim lovištima takve divljači nema i da se moglo sa sigurnošću utvrditi da je šteta od nje potekla (član 34.).

U okviru kaznenih odredbi Zakona o lovu, određeni oblici kršenja njegovih odredbi bili su inkriminisani kao prekršaji, dok je za druge bilo predviđeno krivičnopravno sankcionisanje.

U članu 35. Zakona o lovu novčana kazna do 3.000 dinara bila je propisana za sledeće prekršaje: 1) propuštanje lica da se legitimište na poziv lovočuvarskog ili nadzornog osoblja; 2) ustupanje drugom licu

sopstvene dozvole za lov; 3) lov na državnom lovištu ili lovištu druge lovačke organizacije bez dozvole; 4) namerno ometanje ispunjenja plana lova; 5) namerno podnošenje netačnih podataka o lovu i stanju divljači na lovištu; 6) lov nedozvoljenim oružjem, municijom, i drugim zabranjenim sredstvima i načinima; 7) namerno ubijanje u hajci divljači koja nije predmet hajke; 8) trovanje nezaštićene divljači bez odobrenja i protivno odredbama odbora na čijem se području trovanje vrši; 9) kršenje odredaba nadležnih organa o prodaji, kupovini, preprodaji i prevozu žive i ubijene divljači; 10) uništavanje i kvarenje legla i gnezda zaštićene divljači, uništavanje i prodaja jaja zaštićene pernate divljači ili vađenje jaja takve divljači bez odobrenja; 11) hodanje sa puškom po tuđem lovištu van javnih puteva ili sa napunjenom puškom po javnim putevima ili stazama; 12) lov divljači na oranicama, livadama, vinogradima, duvaništima, vrtovima i bostaništima van vremenskih ograničenja određenim članom 15. Zakona o lovu ili sprečavanje lova na tim mestim u dozvoljeno vreme i 13) propuštanje članova lovačkih udruženja i stanovnika narodnih odbora koji propuste da se odazovu pozivu na hajku. U slučaju da je usled nekog od navedenih prekršaja nastupila teža posledica, učinocu se mogla oduzeti dozvola za lov, bilo trajno bilo na određeno vreme.

Krivična dela za koja se mogla izreći novčana kazna do 50.000 dinara ili kazna popravnog rada do 6 meseci ili kazna lišenja slobode do 6 meseci bila su propisana članom 36. Tu su spadala sledeća ponašanja: 1) lov bez dozvole za lov; 2) prodaja dozvole za lov; 3) lov retke ili proređene vrste divljači koja je pod zabranom ili lov životinja koje nisu predmet lova a korisne su za lov ili poljoprivredu; 4) lov nedozvoljenim oružjem ili drugim nedozvoljenim sredstvima i načinom kojim se divljač masovno uništava i 5) lov zaštićene divljači za vreme lovostaja. Ukoliko bi usled izvršenja nekog od nabrojanih krivičnih dela nastupile teže posledice ili ako bi ono bilo učinjeno u povratu, učinocu se mogla izreći kazna popravnog rada do godinu

dana ili lišenje slobode u istom trajanju. Pored toga, sud je mogao, imajući u vidu okolnosti dela i osobine učinioca izreći i oduzimanje dozvole za lov za određeno vreme ili trajno, kao i oduzimanje lovačkog oružja, municije i ostalih oruđa koja neposredno služe za lov.

Zakon o lovstvu SRS iz 1966. godine

Zakon o lovstvu Socijalističke Republike Srbije usvojen je 1966. godine²⁶². Za razliku od svog prethodnika, ovaj zakon je pravo lova odnosno bavljenje lovstvom, pored lovačkih i lovnoprivrednih, omogućio i šumsko-privrednim i poljoprivrednim organizacijama ukoliko su one upravljale zemljištima na kojima je bilo ustanovljeno lovište (član 1.). Pored taksativnog nabrojanja životinjskih vrsta koje spadaju u pernatu i dlakavu divljač, ovaj zakon uveo je i podelu divljači na divljač visokog i divljač niskog lova (član 2.). Od dlakave divljači su u divljač visokog lova spadale sledeće vrste: jelen, jelen lopatar, srna, divokoza, kozorog, muflon, zec, divlja svinja, medved i ris. Od pernate, u visoku divljač svrstavani su: veliki tetreb, droplja, ždral, labud i orao. Ostala divljač smatrala se za divljač niskog lova.

Kao i prethodni zakon posvećen regulisanju lova, Zakon o lovstvu je kao osnovnu meru zaštite pojedinih divljači propisivao lovostaj (član 5. stav 1.). Za retke i proređene vrste divljači, kao i za divljač koja je korisna za poljoprivredu i šumarstvo, mogla se odrediti privremena ili trajna zabrana lovljenja ukoliko posebnim propisima za neke od njih nije bila određena potpuna zaštita (član 5. stav 2.). Zakonom je bilo izričito zabranjeno ubijanje ili hvatanje ptica pevačica ili drugih ptica korisnih za poljoprivredu i šumarstvo, kao i kvarenje i uništavanje gnezda i sakupljanje i uništavanje njihovih jaja (član 6.).

²⁶² Zakon o lovstvu, Službeni glasnik SRS, br. 22/1966.

Od propisanih zaštitnih mera moglo se odstupiti ukoliko su to zahtevale potrebe nauke, nastave, zooloških vrtova, muzeja ili ako je to bilo neophodno radi suzbijanja i sprečavanja zaraznih bolesti i uzgoja zaštićene divljači. Odobrenje za odstupanje od zaštitnih mera izdavao je organ nadležan za lovstvo u republici odnosno pokrajini, po prethodno pribavljenom mišljenju organa nadležnog za zaštitu prirode i organizacije koja gazduje lovištem (član 7.).

Još jedno odstupanje od zaštitnih mera bilo je moguće u slučaju nastupanja neposredne opasnosti po zdravlje ili život ljudi ili ugrožavanja imovine organizacija i građana i to u znatnoj meri od strane medveda i divlje svinje. U takvim situacijama, ove vrste divljači mogle su se ubiti i za vreme lovostaja, odnosno za vreme privremene ili trajne zabrane lova. Smatralo se da je neposredna opasnost po zdravlje ili život ljudi od medveda ili divlje svinje nastupila ako bi se ta divljač našla u zgradama u kojima borave ljudi, u ograđenim dvorištima ili u neposrednoj blizini stambenih zgrada, kao i na drugim mestima ako bi napala čoveka. Ugrožavanje imovine većeg obima od strane medveda ili divlje svinje postojalo je ako bi ova divljač nanosila štetu na širem području, ali samo pod uslovom da se imovina nije mogla zaštititi primenom propisanih mera (član 8.)

Nadležni organi mogli su ustanoviti nagradu za smanjivanje broja određenih vrsta nezaštićene divljači. Uslovi za dobijanje i visina nagrade određivani su posebnim aktom (član 9.). Ako bi se drugi načini smanjenja populacije nezaštićene divljači pokazali kao neefikasni, organizacije koje gazduju lovištima mogle su u tu svrhu koristiti i trovanje, ali samo uz odobrenje nadležnih organa. Trovanje su mogla vršiti samo lica koja su za to posebno osposobljena, uz obavezu da o tome blagovremeno obaveste stanovništvo i opštinski organ uprave nadležan za lovstvo. Organizacije koje su vršile trovanje nezaštićene divljači bile su dužne da nadoknade štetu koja bi pri tome bila pričinjena (član 10.).

U delu posvećenom lovištima, Zakon je izričito zabranio ustanovljavanje lovišta na površinama koja obuhvataju: dvorišta, rasadnike, zemljišta pod poljoprivrednim kulturama ogradaena ogradom kroz koju dlakava divljač ne može da prođe (član 11.). Zakon o lovstvu je u istom delu definisao lovnoprivrednu osnovu i to kao osnovu za dugoročno gazdovanje lovištem u kojoj je prikazano stanje lovišta, ciljevi gazdovanja i mere i metode za njihovu realizaciju, vrsta i obim radova, i ekonomsko-finansijska osnova gazdovanja lovištem (član 12.).

Kao jednu od dužnosti organizacije koja gazduje lovištem, Zakon o lovstvu navodi i organizovanje stručne službe za gazdovanje tim lovištem (član 18.). Ova organizacija bila je dužna i da broj nezaštićene divljači svede na meru kojom se neće ugrožavati opstanak zaštićene divljači, domaćih životinja i poljoprivrednih i šumskih kultura (član 20.).

Ovim zakonom predviđena je jedna obaveza za vlasnike pasa i mačaka, koja donekle podseća na savremene odredbe posvećene odgovornom vlasništvu. Naime, sopstvenici pasa i mačaka nisu smeli da svoje životinje puštaju da se bez kontrole kreću po lovištu. Pse i mačke koji su se slobodno i bez kontrole kretali po lovištu (takozvane „pse i mačke skitnice“) mogao je svako ubiti. Štaviše, Zakonom je bila predviđena mogućnost da se za uništavanje takvih pasa i mačaka ustanovi i posebna nagrada (član 21.).

U članu 29. Zakona o lovstvu bili su taksativno nabrojani nedozvoljeni načini lova zaštićene divljači i okolnosti pod kojima je lov te vrste divljači bio zabranjen. Prema navedenoj odredbi, zaštićena divljač se nije smela loviti: 1) u vreme i na prostoru kada je divljač ugrožena poplavom, snežnim nanosima, poledicom, požarom i drugim sličnim nepogodama; 2) skupnim lovom divljači koja spada u papkare (osim divljih svinja); 3) vojničkim oružjem i vojničkom municijom; 4) zamkama, klopnama ili hranom u koju su stavljena omamljujuća sredstva; 5) hajkom, upotrebom konja, zaprežnih ili motornih vozila i

upotrebom reflektora ili farova; 6) nelovačkim psima ili lovačkim psima bez rodovnika; 7) psima goničima u nizijskim lovištima ili u lovištima u kojima se gaji jelen, jelen lopatar, srna, divokoza, muflon, kozorog, medved i ris; 8) municijom kalibra ispod 7 mm i čaurama kraćim od 50 mm (za jelena, jelena lopatara, kozoroga i medveda) odnosno kalibra ispod 5,6 mm i čaurama kraćim od 52 mm (za srnu, muflona, divokoza i risa) i 9) sačmom (ako su u pitanju jelen, jelen lopatar, kozorog, medved, srna, muflon, divokoza i ris). Izuzetno, jelen, jelen lopatar, muflon i srna mogli su se loviti upotrebom zaprežnih vozila, ali samo u prisustvu predstavnika stručne službe koja gazduje lovištem.

Zakon o lovstvu zahtevao je da mere koje se u lovištu preduzimaju radi sprečavanja štete od divljači budu propisane u aktu o ustanovljenju lovišta. Mere koje je dužna da preduzme organizacija koja gazduje lovištem radi sprečavanja štete koju divljač može naneti imovini ili ljudima na zemljištu na kome se nalazi lovište ili na okolnim zemljištima utvrđivane su posebnim ugovorom (član 30.). Sa druge strane, opštinska skupština bila je dužna da propiše mere koje su korisnici odnosno sopstvenici zemljišta na kome se nalazi lovište morali da preduzimaju u cilju sprečavanja štete od divljači. Karakter ovih mera zavisio je od vrste i obima štete koju je divljač pričinjavala na pojedinim područjima, ali i od visine prihoda koje donose poljoprivredna i šumska proizvodnja na tom području. Mere opštinske skupštine propisivane su tako da budu usklađene sa merama koje je u istom cilju propisivala organizacija koja gazduje istim lovištem (član 31.).

Kontrola i nadzor nad sprovođenjem odredbi Zakona o lovstvu bili su povereni lovnoj inspekciji na republičkom, pokrajinskom, sreskom i opštinskom nivou. Poslove lovne inspekcije obavljali su organi lovne inspekcije preko lovnih inspektora (član 34.) i to na osnovu i u okviru ovlašćenja koja su im data Osnovnim zakonom o lovstvu (član 35.).

Kaznenim odredbama Zakona o lovstvu bile su predviđene prekršajne sankcije – novčane kazne za kršenje njegovih odredbi. One su se mogle izreći kako radnoj organizaciji ili drugom pravnom licu tako i pojedincu odnosno fizičkom licu.

Radna organizacija ili drugo pravno lice kažnjavala se za prekršaj novčanom kaznom u rasponu od 200 do 5.000 dinara u sledećim slučajevima: 1) ako lovi zaštićenu divljač bez odobrenja ili protivno odobrenju; 2) ako vrši trovanje nezaštićene divljači bez odobrenja opštinskog organa uprave nadležnog za lovstvo ili preko lica koja nisu stručno osposobljena za trovanje; 3) ako propusti da obavesti stanovništvo i opštinski organ uprave nadležan za lovstvo o vremenu sprovođenja akcije trovanja i o mestima na kojima se postavlja otrov za trovanje nezaštićene divljači; 4) ako propusti da vidno obeleži lovište; 5) ako lovi zaštićenu divljač protivno odredbama Zakona o lovstvu kojima su propisani zabranjeni načini lova zaštićene divljači i okolnosti pod kojima se zaštićena divljač ne sme loviti i 6) ako upotrebi hemijska sredstva protivno odredbama Zakona o lovstvu (član 42. stav 1.). Zakonom o lovstvu bila je predviđena mogućnost i da se odgovorno lice u radnoj organizaciji ili u drugom pravnom licu kazni za neke od ovih prekršaja i to novčanom kaznom u iznosu od 50 do 500 dinara (član 42. stav 2.).

Pojedinac se mogao kazniti prekršajnom sankcijom – novčanom kaznom u iznosu do 500 dinara u sledećim situacijama: 1) ako pušta pse da se nekontrolisano kreću po lovištu; 2) ako se kreće sa puškom i drugim sredstvima za lov po lovištu van javnih puteva i drugih saobraćajnica; 3) ako lovi zaštićenu divljač protivno odredbama Zakona o lovstvu kojima su propisani zabranjeni načini lova zaštićene divljači i okolnosti pod kojima se zaštićena divljač ne sme loviti i 4) ako upotrebljava hemijska sredstva na način i pod uslovima koji nisu u skladu sa Zakonom o lovu (član 43.).

Pored prekršajnih sankcija, učiniocima nabrojanih prekršaja mogle su se izreći i sledeće zaštitne mere: 1) zaštitna mera oduzimanja imovinske koristi i 2) zaštitna mera oduzimanja sredstava za lov.

Zakon o lovstvu Republike Srbije iz 1966. je bio na snazi do 1973. godine kada je donet novi Zakon o lovstvu. U tom periodu izvršene su izmene Zakona o lovstvu²⁶³ prema kojima su prava Republike prema lovstvu preneti na skupštine opština.

Zakon o lovstvu SRS iz 1973. godine

Zakon o lovstvu Socijalističke Republike Srbije²⁶⁴ usvojen je 1973. godine. U njegovom članu 1. lovstvo je definisano kao gajenje, zaštita, lovljenje i korišćenje divljači. Istom odredbom naglašeno je da divljač predstavlja društvenu svojinu, te da se na njoj može steći pravo korišćenja odnosno pravo svojine ali samo pod uslovima određenim tim zakonom.

Lovstvom su se mogle baviti lovačke organizacije, šumskoprivredne, poljoprivredne i druge organizacije udruženog rada koje su ispunjavale za to zakonom propisane uslove (član 2.). Lovišta su, kao i u prethodnom zakonu posvećenom regulisanju ove oblasti bila ustanovljavana u cilju gajenja, zaštite, lovljenja i korišćenja divljači. Lovišta su se mogla ustanoviti na određenim površinama zemljišta i voda, dodeljivana su na gazdovanje organizacijama pod zakonom propisanim uslovima (član 3.). Gazdovanje lovištem, koje se sprovodilo na osnovu lovnoprivredne osnove, obuhvatalo je: gajenje i zaštitu zaštićene divljači, uređivanje i održavanje lovišta, lovljenje i korišćenje divljači.

²⁶³ Zakon o izmenama i dopunama Zakona o lovstvu, Službeni glasnik SRS, br. 12/1967.

²⁶⁴ Zakon o lovstvu, Službeni glasnik SRS, br. 24/1973.

Kada je u pitanju svojina na divljači, Zakonom o lovstvu bilo je posebno naglašeno da ulovljena ili uginula divljač i trofeji od divljači pripadaju organizaciji koja gazduje lovištem, dok na zemljištu van lovišta kao što su park šume ili izletišta pripadaju organizaciji koja se o toj divljači stara. Ove organizacije bile su ovlašćene da utvrđuju pravo lovaca na korišćenje divljači i delova divljači ulovljene na njihovim lovištima (član 5.).

U članu 6. ovog zakona bilo je propisano da za štetu koju pričini zaštićena divljač, lica koja love i njihovi pomagači, odgovaraju organizacije koje gazduju lovištima ili druga lica određena zakonom. Takođe, bilo je naglašeno da za štetu pričinjenu zaštićenoj divljači odgovaraju lica i organizacije koje su je pričinile.

U narednoj odredbi (član 7.), bilo je predviđeno da nadzor nad izvršavanjem Zakona o lovstvu i propisa donetih na osnovu njega kao i nad sprovođenjem propisanih mera u oblasti lovstva od strane organizacija udruženog rada, drugih pravnih lica i građana vrše organi uprave nadležni za poslove lovne inspekcije.

Tek nakon ovih odredbi, Zakon o lovstvu pristupa definisanju osnovnih pojmova od značaja za oblast lovstva. Prema članu 8., divljač je obuhvatala „životinje i ptice koje mogu biti predmet lova, a žive slobodno u prirodi“. Čini se da zakonopisac nije prilikom definisanja pojma divljači odabrao najkorektniju formulaciju, budući da i ptice spadaju u životinje. Imajući u vidu definicije divljači koje su upotrebljavali prethodni zakoni posvećeni regulisanju lovstva, kao i raniju podelu divljači na dlakavu i pernatu, može se pretpostaviti da je u ovom slučaju Zakon o lovstvu iz 1973. godine pojmom „životinje“ zapravo želeo da obuhvati sisare. U skladu sa tim, bilo bi ispravnije da je divljač bila definisana tako da obuhvata „životinje (sisare i ptice) koje žive slobodno u prirodi i koje mogu biti predmet lova.

Kao osnovnu meru zaštite divljači, Zakon o lovstvu predviđao je lovostaj. Radi zaštite zaštićene divljači, mogao se odrediti lovostaj ili trajna zabrana lova. Za retke i proređene vrste divljači i divljači koja je smatrana korisnom za poloprivredu i šumarstvo, mogla se odrediti privremena ili trajna zabrana lova ako pojedinačnim propisom za te vrste divljači nije bila određena potpuna zaštita (član 9.). U tekstu zakona bile su taksativno nabrojane vrste divljači obuhvaćene trajnom zabranom lova i vrste divljači zaštićene lovostajem, s tim što je organizaciji koja gazduje lovištem bila ostavljena opcija da i neke druge vrste divljači proglasi za zaštićene (član 10.).

Za vreme lovostaja ili trajne zabrane lova, vrste koje su spadale u zaštićenu divljač nisu se smele loviti, proganjati ili namerno uznemiravati. Ova zabrana se, međutim, nije odnosila na takozvanu veštački proizvedenu divljač, odnosno divljač zaštićenu lovostajem koja se gajila u ograđenim prostorima radi unošenja u otvorena lovišta (član 11.).

Od zabrane lova zaštićene divljači za vreme lova moglo se odstupiti ukoliko bi nastupila neposredna opasnost po zdravlje ili život građana ili po imovinu organizacija i građana. U takvim situacijama je za odstrel odnosno smanjenje broja zaštićene divljači bilo potrebno posebno odobrenje. Ovo odobrenje izdavao je nadležni opštinski organ uprave i to na osnovu mišljenja zdravstvene i veterinarske službe organizacije koja gazduje lovištem, kao i službe za zaštitu prirode. (član 12. stav 1. i 2.) Sa druge strane, nezaštićena divljač se mogla loviti i svoditi na brojno stanje koje nije štetno (član 12. stav 3.), a društveno-političke zajednice, organizacije koje gazduju lovištem i druge organizacije mogle su ustanoviti nagradu za smanjivanje brojnosti populacije određenih vrsta nezaštićene divljači (član 17. stav 1.).

Osim zabrane lova za vreme lovostaja, bilo je zabranjeno i hvatanje mladunaca i uništavanje legala zaštićene divljači. Pored

toga, Zakon o lovstvu je zabranjivao i uništavanje gnezda i jaja zaštićenih vrsta ptica, ubijanje ili hvatanje ptica pevačica i drugih ptica korisnih za poljoprivredu i šumarstvo, kao i uništavanje njihovih gnezda i sakupljanje njihovih jaja (član 13.).

Od nabrojanih mera zaštite zaštićene divljači, ptica pevačica i drugih ptica korisnih za poljoprivredu i šumarstvo moglo se odstupiti u slučaju da su to zahtevale potrebe nauke, nastave, zooloških vrtova, muzeja, sprečavanje i suzbijanje zaraznih bolesti, kao i razmnožavanje tih životinjskih vrsta. U takvim situacijama, odobrenje za odstupanje od propisanih zaštitnih mera izdavao je republički organ uprave nadležan za lovstvo, a na osnovu mišljenja Republičkog zavoda za zaštitu prirode i organizacije koja gazduje lovištem. U odobrenju je moralo biti naznačeno od kojih mera zaštite se odstupa, pod kojim uslovima, na kom području i za koje vreme (član 15.).

Zakon o lovstvu nastojao je da predupredi trovanje zaštićene divljači usled upotrebe pesticida i drugih hemijskih sredstava. U skladu sa tim, upotreba hemijskih sredstava namenjenih za zaštitu poljoprivrednih i šumskih kultura koja su štetna za zaštićenu divljač morala se vršiti na način koji je za divljač najmanje opasan. U cilju omogućavanja da se bagovremeno preduzmu preventivne mere, Zakon o lovstvu je obavezivao korisnike odnosno sopstvenike zemljišta u lovištu i okolini da u slučaju primene navedenih hemijskih sredstava o tome obaveste organizaciju koja gazduje lovištem. Organizacija je morala biti obavestena o vrsti hemijskih sredstava čija se upotreba planira, kao i o mestu, vremenu i načinu njihovog korišćenja (član 16.).

Zakon o lovstvu detaljno je regulisao uspostavljanje, organizaciju i funkcionisanje lovišta. Lovište se moglo ustanoviti na površini zemljišta ili vode koja predstavlja prirodnu i lovnoprivrednu celinu i koja obezbeđuje uslove za uspešno gajenje određene vrste ili više vrsta divljači. U toj oblasti najznačajniju novinu u odnosu na prethodni Zakon

o lovstvu predstavlja odredba kojom su propisane minimalne površine lovišta, a posebno lovišta za jelensku divljač i lovišta na vodenim površinama. Tako lovište u kojem je glavna vrsta bila jelen nije moglo biti manje od 10.000 hektara, dok ostala lovišta nisu smela biti manja od 3.000 ha. Lovišta na vodenim površinama gde se gaje ptice močvarice nisu smela biti manja od 200 hektara (član 18.). Da bi se ispunili minimalni zahtevi u pogledu veličine lovišta, organi nadležni za uspostavljanje lovišta mogli su vršiti spajanje lovišta ili pripajati delove jednog lovišta drugom (član 19.).

Određena mesta, taksativno nabrojana u članu 21. Zakona o lovstvu nisu mogla biti obuhvaćena aktom o ustanovljavanju lovišta. Tu su spadala sledeća mesta: naselja, groblja, javni putevi, gradski parkovi, rekreacioni objekti, plantažni voćnjaci i vinogradi i rasadnici i druge poljoprivredne i šumske površine ograđene ogradom kroz koju dlakava divljač ne bi mogla da prolazi (član 21. stav.1.). Opština na kojoj se osnivalo lovište, davala je to lovište na gazdovanje lovnoj organizaciji (član 22.) putem konkursa (član 23.), i sa njom je zaključivala poseban ugovor koji je sadržao podatke o vremenu na koje sa lovište daje na gazdovanje, procenu brojnog stanja divljači, mere za unapređenje lova, organizovanje i finansiranje lovočuvarske službe (član 26.). Pod određenim uslovima nabrojanim u članu 27. lovište se moglo oduzeti od organizacije kojoj je bilo dato na gazdovanje (član 27.), s tim što je ona tada imala pravo na naknadu u skladu sa zakonom (član 28.).

Osnov za dugoročno gazdovanje lovištem bila je lovnoprivredna osnova, koju je donosila organizacija koja gazduje lovištem (član 33.) i koja je sadržala podatke o stanju lovišta, ciljeve gazdovanja i mere za njihovu realizaciju, kao i ekonomsko-finansijske osnove gazdovanja (član 31.). Lovnoprivredna osnova je obavezivala organizaciju koja gazduje lovištem, kao i sva lica koja imaju prava ili obaveze na zemljištu na kome se lovište nalazi (član 30.). Lovnoprivredna osnova i

šumskoprivredna osnova morale su biti međusobno usklađene (član 36.).

Organizacija koja gazduje lovištem morala je imati stručnu službu za gazdovanje. O okviru ove stručne službe morao je biti zaposlen najmanje jedan poljoprivredni, šumarski ili veterinarski tehničar (član 39.). Osim toga, organizacija koja gazduje lovištem morala je organizovati i lovočuvarsku službu, čiji su čuvari imali svojstvo službenih lica (član 40.). Organizacija koja gazduje lovištem bila je odgovorna i za kontrolu brojnosti populacije nezaštićene divljači. Ona je bila dužna da svede broj nezaštićene divljači na meru kojom se ne ugrožava opstanak zaštićene divljači, domaćih životinja i poljoprivrednih i šumskih kultura. I organizovanje stalne kontrole zdravstvenog stanja divljači bila je jedna od obaveza organizacije koja gazduje lovištem (član 42.).

I Zakon o lovstvu iz 1973. godine sadržao je odredbu kojom je propisana dužnost sopstvenika pasa i mačaka da svoje ljubimce ne puštaju da se bez kontrole kreću po lovištu. Psi i mačke koji bi se bez kontrole kretali po lovištu nazivani su „psi i mačke skitnice“, neovisno od toga da li su u pitanju bili vlasnički ili nevlasnički. Pse i mačke skitnice u smislu Zakona o lovstvu svako je mogao ubiti, a za njihovo uništavanje mogla se ustanoviti i posebna nagrada (član 43.).

Lov je definisan u članu 46. Zakona o lovstvu i to kao odstrel, hvatanje i smanjivanje broja divljači (član 46. stav 1.). Pri tome je bilo izričito naglašeno da se lov zaštićene divljači sme vršiti samo u lovištima, osim ako bi Zakonom bilo određeno drugačije (član 46. stav 2.). Po potrebi, nezaštićena divljač se mogla loviti i izvan lovišta, osim na mestima gde je lov i inače bio zabranjen (član 47. stav 1.). Pod zakonom propisanim uslovima, zaštićena divljač se smela loviti i na poljoprivrednom i drugom zemljištu koje nije bilo u sastavu lovišta, ali samo uz saglasnost korisnika odnosno sopstvenika tog zemljišta (član 47. stav 2.)

Zabranjeni načini i sredstva lova zaštićene divljači bili su taksativno nabrojani u članu 51. Ova divljač nije se smela loviti na sledeće načine, odnosno pod sledećim okolnostima: 1) u vreme i na prostoru kada je divljač ugrožena poplavom, snežnim nanosima, poledicom ili požarom; 2) skupnim lovom na divljač koja spada u papkare (osim divlje svinje); 3) vojničkim oružjem i vojničkom municijom; 4) zamkama, klopnama ili hranom u koju su stavljena omamljujuća sredstva, a, kada su u pitanju ptice, ni pomoću mreže, lepkova, ogledala, baklji i drugih veštačkih svetala, kućica sa mrežom, mreža i oruđa za ribolov, motornih vozila i aeronautičkih mašina niti drugih metoda za masovno uništavanje ptica; 5) hajkom, upotrebom konja, zaprežnih ili motornih vozila, reflektora (farova) i električnih kablova; 6) nelovačkim psima ili lovačkim psima bez rodovnika; 7) psima goničima u nizijskim lovištima ili lovištima u kojima se kao glavne vrste divljači gaje jelen, jelen lopatar, srna, divokoza, muflon ili medved; 8) municijom kalibra ispod 7 mm i čaurama kraćim od 50 mm (za jelena, jelena lopatara, kozoroga i medveda), odnosno municijom kalibra ispod 5,6 mm i čaurama kraćim od 57 mm (za muflona, divokozu i risa) i municijom kalibra manjeg od 5,6 mm i čaurama kraćim od 40 mm (za srnu); 9) oružjem sa više od 2 metka – za pernatu divljač i zeca; 10) sačmom (za jelena, jelena lopatara, kozoroga, medveda, muflona, divokozu, risa i srnu). Jelen, jelen lopatar, muflon i srna mogli su se izuzetno loviti i upotrebom zaprežnih ili motornih vozila, ali samo u prisustvu lovnog stručnjaka organizacije koja gazduje lovištem.

Još jednu novinu uvedenu Zakonom o lovstvu iz 1973. godine predstavljalo je uvođenje trofejnog lista. Članom 52. bilo je propisano da se trofeji divljači mogu iznositi iz lovišta samo uz trofejni list, koji je na propisanom obrascu izdavala organizacija koja gazduje lovištem (član 52.). Pojedinci koji su se bavili lovom mogli su stavljati u promet ulovljenu divljač i delove i trofeje od divljači samo preko organizacija koje su se u smislu člana 2. Zakona o lovstvu smele baviti lovstvom (gde

su spadale: lovačke organizacije, lovnoprivredne, šumskoprivredne, poljoprivredne i druge organizacije udruženog rada koje ispunjavaju za to propisane uslove) (član 53.).

U delu posvećenom sprečavanju i nadoknadi štete, Zakon o lovstvu obavezuje organizacije koje gazduju lovištem da preduzimaju propisane mere za sprečavanje štete koju divljač može naneti imovini ili ljudima u okviru lovišta i okoline. Kao primere takvih mera, Zakon o lovstvu je navodio: smanjivanje broja divljači, obezbeđivanje dovoljne količine hrane u lovištu i postavljanje čuvara. Istovremeno, korisnici zemljišta i voda gde se lovište nalazi i okolnih zemljišta bili su dužni da na svom zemljištu preduzimaju mere za sprečavanje štete od divljači (član 54.).

Za štetu koju bi pričinila zaštićena divljač odgovarala je organizacija koja gazduje lovištem na kome ta divljač stalno živi. Uslov za to bio je da je oštećeni preduzeo sve mere za sprečavanje štete od divljači koje je na osnovu zakona bio dužan da primeni u skladu sa vrstom divljači i drugim okolnostima. Važila je pretpostavka da divljač stalno živi na lovištu na kome je šteta pričinjena, te je strana koja bi tvrdila suprotno to morala i da dokaže. Štetu koju bi pričinila divljač za koju je propisana privremena ili trajna zabrana lova morao je nadoknaditi organ koji je tu zabranu odredio. Konačno, za štetu koju bi prilikom lovljenja divljači pričinili lovci ili njihovi pomagači solidarno su odgovarali štetnici i organizacija koja gazduje lovištem (član 55.).

Nadzor nad sprovođenjem Zakona o lovstvu spadao je u nadležnost lovne inspekcije, čije poslove je vršio Republikki sekretarijat za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu. U okviru opštine, poslove lovne inspekcije su obavljali opštinski organi uprave (član 59.). Ove poslove vršili su lovni inspektori (član 60. i 61.), čija su ovlašćenja i dužnosti bili taksativno nabrojani Zakonom o lovu (članovi 65-68.).

Kaznenim odredbama Zakona o lovstvu bile su propisane prekršajne sankcije – novčane kazne, koje su se mogle izreći kako organizaciji ili drugom pravnom licu tako i fizičkom licu odnosno pojedincu u slučaju kršenja odredaba tog zakona.

Novčana kazna od 2.000 do 10.000 dinara mogla se izreći za prekršaj organizaciji ili u drugom pravnom licu u slučaju da: 1) za vreme lovostaja ili trajne zabrane lova lovi, proganja ili uznemirava određene vrste divljači; 2) unosi u lovište veštački proizvedenu divljač bez prethodno sprovedene zdravstvene kontrole; 3) lovi i hvata mladunce ili uništava legla zaštićene divljači ili gnezda i jaja zaštićenih vrsta ptica, ubija ili hvata ptice pevačice ili druge ptice korisne za poljoprivredu i šumarstvo, uništava njihova gnezda ili sakuplja njihova jaja; 4) lovi divljač bez odobrenja; 5) upotrebljava hemijska sredstva protivno zakonu; 6) propusti da blagovremeno obavesti organizaciju koja gazduje lovištem o upotrebi hemijskih sredstava za zaštitu poljoprivrednih i šumskih kultura koja su štetna za zaštićenu divljač; 7) ne poseduje lovnoprivrednu osnovu; 8) lovi zaštićenu divljač na način koji je u suprotnosti sa zakonom (član 69. stav 1.). Za ove prekršaje kažnjavalo se i odgovorno lice u organizaciji ili drugom pravnom licu i to novčanom kaznom u rasponu od 200 do 1000 dinara (član 69. stav 2.).

Organizacija se kažnjavala za prekršaj novčanom kaznom od 1.000 do 8.000 dinara u sledećim situacijama: 1) ako ne uskladi lovnoprivrednu osnovu sa šumskoprivrednom osnovom; 2) ako vidno ne obeleži lovište; ako u propisanom roku ne uskladi gazdovanje lovištem sa odredbama Zakona o lovstvu. Za ove prekršaje kažnjavalo se i odgovorno lice u organizaciji i to novčanom kaznom od 200 do 800 dinara (član 70.).

Kaznom od 500 do 5.000 dinara mogla se kazniti za prekršaj organizacija pod uslovom: 1) da se ne pridržava lovnoprivredne osnove; 2) da lovi ili uništava divljač na poljoprivrednom zemljištu pod

određenim kulturama u nedozvoljeno vreme. Odgovornom licu u organizaciji ili drugom pravnom licu se za iste prekršaje mogla izreći novčana kazna od 100 do 500 dinara (član 71.).

U slučaju da sprečava ili ometa lovnog inspektora u vršenju nadzora ili mu uskraćuje potrebne podatke ili obaveštenja, organizacija ili drugo pravno lice se kažnjavalo za prekršaj novčanom kaznom od 300 do 3.000 dinara. Za ovaj prekršaj odgovornom licu u organizaciji ili drugom pravnom licu mogla se izreći novčana kazna od 100 do 300 dinara. (član 72.).

Pojedinac se novčanom kaznom od 100 do 3.000 dinara kažnjavao za sledeće prekršaje: 1) lovljenje, proganjanje ili uznemiravanje određene vrste divljači za vreme lovostaja ili trajne zabrane; 2) lov na način ili sredstvima zabranjenim članom 13. i 3) neovlašćeno lovljenje divljači (član 73.).

Novčana kazna od 100 do 1.000 dinara mogla se izreći pojedincu koji: 1) upotrebljava hemijska sredstva protivno zakonu; 2) ne dozvoli radnje i mere gazdovanja lovištem iz lovnoprivredne osnove; 3) pušta pse i mačke da se bez kontrole kreću po lovištu; 4) se kreće sa oružjem pored lovišta i kroz lovište bez potrebnog odobrenja; 5) lovi divljač na poljoprivrednom zemljištu pod određenom kulturom u vreme kada je to zabranjeno; 6) lovi zaštićenu divljač protivno zakonu; 7) iznosi iz lovišta trofej bez trofejnog lista; 8) ne stavlja u promet divljač, delove i trofeje od divljači preko organizacije koja je za to nadležna i 9) sprečava ili ometa lovnog inspektora u nadzoru ili mu ne pruži potrebna obaveštenja ili podatke (član 74.).

Pored nabrojanih kazni za prekršaje, učiniocu pojedinih prekršaja (iz člana 69., 71., 73. i 74.) mogla se izreći i zaštitna mera oduzimanja imovinske koristi postignute izvršenjem prekršaja. Za druge prekršaje (iz člana 73. i 74. tačke 4., 5. i 6.) se pored kazne mogla izreći i zaštitna mera oduzimanja sredstava za lov, zaštitna mera zabrane izdavanja

dozvole za držanje i nošenje oružja u trajanju do 10 godina i zaštitna mera oduzimanja dozvole za držanje i nošenje oružja.

Zakon o lovstvu SRS iz 1976. godine

Donošenjem Ustava SFRJ iz 1974. godine²⁶⁵ promenjen je položaj republika u federaciji. Zbog toga je bilo neophodno da se, između ostalog, usvoji i novi zakon posvećen regulisanju oblasti lovstva. Novi Zakon o lovstvu je usvojen 1976. godine²⁶⁶ i važio je za područje Republike Srbije bez autonomnih pokrajina.

U uvodnim odredbama, Zakon o lovstvu definisao je lovstvo kao zaštitu, gajenje i lovljenje divljači i korišćenje ulovljene divljači (član 1. stav 1.). Za potrebe Zakona o lovstvu, pojam divljači uključivao je sisare i ptice, obuhvaćene tim zakonom, koji žive slobodno u prirodi (član 1. stav 2.), pri čemu je bilo naglašeno da se pojedine vrste divljači posebno zaštićuju (član 1. stav 3.). Divljač je bila društvena svojina (član 1. stav 4.).

Nakon definisanja ovih osnovnih pojmova, Zakon o lovstvu određivao je subjekte koji su se mogli baviti lovstvom. Tu su spadale sledeće organizacije: lovnoprivredne, šumskoprivredne, poljoprivredne i druge organizacije udruženog rada, kao i lovačke organizacije koje su ispunjavale za to zakonom propisane uslove (član 2.).

Kao i njegov prethodnik, i Zakon o lovu iz 1976. godine je propisivao da se radi zaštite, gajenja i lovljenja divljači mogu ustanoviti lovišta na određenim površinama zemljišta i voda. Pored toga, ovaj zakon je predviđao da se radi obnavljanja određene vrste divljači, u lovištima mogu osnivati rezervati (član 3.). I na divljač koja

²⁶⁵ Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Službeni list SFRJ, br. 9/1974.

²⁶⁶ Zakon o lovstvu, Službeni glasnik SRS, br. 51/1976.

se privremeno ili trajno nalazila u rezervatima primenjivane su odredbe Zakona o lovstvu posvećene zaštiti i gajenju divljači (član 8. stav 1.). Organizacija koja gazduje lovištem bila je dužna da ustanovi rezervat na površini od najmanje jedne petine od ukupne površine lovišta. U rezervatu je bio zabranjen lov zaštićene divljači u periodu od najmanje 3 godine od dana njegovog osnivanja. Ova zabrana lova nije se odnosila na uzgojni i sanitarni odstrel i hvatanje divljači radi unošenja u lovište (član 15.).

Gazdovanje lovištem, koje je podrazumevalo zaštitu i gajenje zaštićene divljači, uređivanje i održavanje lovišta, lovljenje divljači i korišćenje ulovljene divljači sprovedeno je na osnovu i u skladu sa lovnoprivrednom osnovom. Lovištima su gazdovale lovnoprivredne, šumskoprivredne, poljoprivredne i druge organizacije udruženog rada, kao i lovačke organizacije koje su ispunjavale za to zakonom propisane uslove (član 4.). Ovim organizacijama pripadala je ulovljena ili uginula divljač i trofeji od divljači (član 5.). Organizacije su odgovarale za štetu koju pričinje zaštićena divljač, lica koja love i njihovi pomagači, dok su za štetu pričinjenu zaštićenoj divljači odgovarali lovci i organizacije koji su je pričinili (član 6.).

Nadzor nad izvršavanjem odredaba Zakona o lovstvu i propisa donetih na osnovu njega, kao i nad sprovođenjem utvrđenih mera u oblasti lovstva vršila je lovna inspekcija (član 9.).

U okviru dela posvećenog zaštiti divljači, Zakon o lovstvu je izričito zabranjivao uništavanje ili ugrožavanje opstanka bilo koje vrste divljači u prirodi (član 10. stav 1.). U cilju zaštite divljači, mogle su se primeniti sledeće mere: trajna zabrana lova i lovostaj (član 10. stav 2.). U zakonu su bile taksativno nabrojane vrste divljači koje su se štitile trajnom zabranom lova, kao i vrste divljači koje su bile zaštićene lovostajem (član 10. stav 3. i 4.). Osim što se nije smela loviti za vreme lovostaja ili trajne zabrane lova, ova divljač nije se u tom periodu

smela ni proganjati niti namerno uznemiravati, osim ako bi zakonom bilo određeno drugačije (član 14. stav 1.). Novina koju uvodi Zakon o lovstvu iz 1976. godine sastojala se u tome što su se vuk, lisica, divlja mačka, siva vrana i svraka smele loviti tokom cele godine (član 10. stav 5.).

Za vreme lovostaja bio je zabranjen lov na sve vrste divljači zaštićene lovostajem. Ali, ova zabrana nije se odnosila na divljač koja se trajno gajila u posebnom ograđenom delu lovišta namenjenom za masovnu proizvodnju divljači intenzivnim gazdovanjem i povećanom koncentracijom divljači, odnosno u takozvanom zverinjaku (član 11.). Osim toga, bilo je zabranjeno i hvatanje mladunaca i uništavanje legala zaštićene divljači, kao i uništavanje gnezda i jaja zaštićenih ptica. I sakupljanje jaja zaštićenih ptica bilo je zabranjeno, osim ukoliko bi se ono vršilo radi razmnožavanja (član 12.).

Lov određene vrste divljači mogla je privremeno zabraniti i skupština opštine u okviru koje se nalazi područje na kome ta vrsta divljači živi, pod uslovom da je utvrđeno da je ona posebno korisna za poljoprivredu i šumarstvo. Divljač se smatrala posebno korisnom za poljoprivredu i šumarstvo ako bi znatno doprinosila zaštiti bilja od štetočina ili iz nekih drugih razloga koji su od društvenog interesa (član 13.).

Kao još jedna od mera zaštite, bila je predviđena dužnost organizacije koja gazduje lovištem da pod određenim uslovim obustavi lov na neke od vrsta lovostajem zaštićene divljači. Reč je o situacijama u kojima bi došlo do osetnog smanjenja brojnosti neke vrste lovostajem zaštićene divljači usled vremenskih nepogoda, bolesti ili drugih nepredviđenih uzroka. Obustava lova u takvim slučajevima bila je privremenog karaktera i trajala je dokle god su postojali uzroci koji su doveli do smanjenja populacije navedene vrste divljači. Osetno smanjena brojnost populacije neke vrste lovostajem zaštićene divljači

postojala je ukoliko bi brojnost te vrste divljači bila manja od njene brojnosti na početku reproduccionog perioda prethodne godine. Ako bi organizacija koja gazduje lovištem propustila da preduzme zaštitne mere, to je mogla učiniti skupština opštine (član 18.).

U određenim slučajevima, propisanim članom 19., zaštićena divljač se ipak mogla loviti i za vreme lovostaja, odnosno zabrane lova. To je bilo dopušteno ako je procenjeno da je od zaštićene divljači nastupila neposredna opasnost po zdravlje ili život ljudi ili za imovinu organizacija, zajednica i građana. Za odstrel odnosno smanjenje broja zaštićene divljači pod navedenim okolnostima bilo je potrebno odobrenje izdato od strane nadležnog opštinskog organa uprave a po pribavljenom mišljenju zdravstvene i veterinarske službe, organizacije koja gazduje lovištem i službe za zaštitu prirode (član 19.).

Od propisanih mera zaštite divljači moglo se odstupiti i ukoliko bi to zahtevale potrebe naučnog istraživanja, nastave, zooloških vrtova i muzeja. Od zaštitnih mera moglo se odstupiti i ako je to bilo neophodno u cilju sprečavanja i suzbijanja zaraznih bolesti, kao i uzgoja zaštićene divljači. U tim slučajevima, dozvolu za odstupanje od mera zaštite izdavao je republički organ uprave nadležan za lovstvo, po prethodno pribavljenom mišljenju Republičkog zavoda za zaštitu prirode i organizacije koja gazduje lovištem. Prilikom izdavanja dozvole, nadležni organ morao je tačno utvrditi na kom području, u koje vreme, pod kojim uslovima i od kojih zaštitnih mera se moglo odstupiti (član 22.).

Nezaštićena divljač mogla se loviti i njen broj se mogao smanjivati tako da ne ugrožava zaštićenu divljač, domaće životinje, poljoprivredne i šumske kulture i drugu imovinu, organizacija, zajednica i građana, kao i zdravlje i život ljudi (član 20.).

U članu 23., Zakona o lovstvu bili su propisani uslovi pod kojima se mogla vršiti upotreba hemijskih sredstava, poljoprivrednih mašina ili

spaljivanja otpadaka, a da se pri tome ne ugrozi divljač. Kada je u pitanju upotreba hemijskih sredstava za zaštitu poljoprivrednih i šumskih kultura koja su štetna za zaštićenu divljač, Zakon o lovstvu je insistirao da se ona vrši na način koji je za tu divljač najmanje opasan. Radi preduzimanja preventivnih mera, vlasnici ili korisnici zemljišta u lovištu i okolini koji su nameravali da ovakva sredstva upotrebe bili su dužni da najmanje 10 dana unapred obaveste o tome organizaciju koja gazduje lovištem. Takođe, Zakon o lovstvu insistirao je i da se prilikom žetve i košenja odgovarajućim uređajima, na poljoprivrednim mašinama ili na drugi način obezbedi zaštita divljači od gaženja i sečenja. Osim toga, ovim zakonom je bilo izričito zabranjeno paljenje korova, strnjika i drugih biljnih otpadaka na način kojim se ugrožava opstanak divljači.

Članom 24. Zakona o lovstvu bilo je zabranjeno trovanje divljači. Od ove zabrane postojao je izuzetak koji se odnosio na situacije kada bi od određene vrste divljači zapretila neposredna opasnost po zdravlje i život ljudi, domaćih životinja ili opstanak zaštićene divljači. Trovanje se u takvim slučajevima moglo sprovesti samo na osnovu akta republičkog organa uprave nadležnog za lovstvo, u kome je morao biti utvrđen i konkretan način upotrebe otrova.

Sledećom odredbom (član 25.) bilo je regulisano postupanje sa psima i mačkama koji bi se obreli u lovištu. Najpre je bilo naglašeno da sopstvenici pasa i mačaka ne smeju ove životinje puštati da se bez kontrole kreću po lovištu. Ukoliko bi se psi ili mačke bez kontrole kretali u dvorištu i pri tome bili udaljeni više od 100 metara od stambene ili neke druge zgrade, tretirani su kao takozvani „psi i mačke skitnice“ i mogli su biti ubijeni. U cilju detaljnijeg definisanja u kojim se slučajevima smatra da se psi i mačke kreću u lovištu bez kontrole bilo je predviđeno usvajanje posebnog propisa. Za smanjenje broja pasa i mačaka skitnica, kao i broja vukova mogla se ustanoviti nagrada posebnim aktom nadležnih organa (član 27.).

Poseban odeljak Zakona o lovstvu bio je posvećen regulisanju osnivanja i funkcionisanja lovišta. Prema članu 28. ovog zakona, lovište se ustanovljavalo na površini zemljišta ili vode koja predstavlja prirodnu i lovnoprivrednu celinu i obezbeđuje ekološke uslove za uspešno gajenje određene vrste ili više vrsta divljači. Narednim članom (član 29.) bili su propisani uslovi za ustanovljavanje lovišta. Lovište je ustanovljavala skupština opštine posebnim aktom o ustanovljavanju lovišta (član 29. stav 1. i stav 3.) donetim po pribavljenom mišljenju organizacije udruženog rada koja se bavila naučnim istraživanjem u oblasti lovstva o tome da li su ispunjeni svi potrebni uslovi za to (član 31). Lovište je mogao ustanovljavati i državni organ koji je određenu površinu zemljišta ili vode proglasio za površinu sa posebnom namenom (kao što su, na primer nacionalni parkovi ili park-šume) na toj površini (član 29. stav 2.).

Sledeća mesta odnosno površine nisu mogle biti uključene u lovište: naselja, groblja, javni putevi, gradski parkovi, objekti za lečenje, odmor i rekreaciju, dvorišta usamljenih stambenih zgrada i drugih objekata, plantažni voćnjaci i vinogradi, rasadnici i druge poljoprivredne i šumske površine ograđene ogradom kroz koju dlakava divljač ne bi mogla da prolazi. Iz lovišta je bilo moguće izdvojiti površine zemljišta i voda namenjene za veštačku proizvodnju riba, za komunalne potrebe, za potrebe nauke i nastave, kao i druge površine i objekti utvrđeni posebnim propisom (član 32.).

Lovište se moglo dati na gazdovanje samo jednoj organizaciji, s tim što je jedna organizacija mogla gazdovati jednim lovištem ili većim brojem lovišta. Lovište se davalo na gazdovanje bez naknade i na neodređeno vreme, a organizacija koja je njime gazdovala nije mogla da ga ustupi drugome na gazdovanje niti da ga da u zakup (član 33.). Odabir organizacije vršio se na osnovu konkursa (član 34. i 35.), a međusobna prava i obaveze organizacije i opštine koja je ustanovila lovište uređivana su pisanim sporazumom (član 37.).

Kako bi se postiglo racionalno i stručno obavljanje lovstva, organizacija koja gazduje lovištem morala je imati stručnu službu sa potrebnim brojem stručnjaka šumarske, poljoprivredne ili veterinarske struke (član 38.). Pod određenim uslovima, koji su bili nabrojani u zakonu, lovište se moglo oduzeti od organizacije koja njima gazduje (član 39.).

Svako lovište moralo je imati svoju lovnoprivrednu osnovu, koja je sadržala sledeće podatke: prikaz stanja lovišta, ciljeve gazdovanja lovištem i mere za njihovo ostvarivanje i sredstva potrebna za realizaciju tih ciljeva i sprovođenje mera u gazdovanju lovištem, kao i načine za obezbeđenje tih sredstava (član 42.). Organizacije koje gazduju susednim lovištima morale su uskladiti svoje lovnoprivredne osnove (član 46.). Lovnoprivredna osnova služila je i kao baza za usvajanje godišnjeg plana gazdovanja lovištem od strane organizacije koja gazduje lovištem (član 47.).

Lov je Zakonom o lovstvu bio definisan tako da obuhvata: odstrel divljači, hvatanje divljači, sakupljanje odstreljene divljači i njenih delova, kao i sakupljanje jaja ptica (član 51. stav 1.). Kada je u pitanju mesto na kome se lov mogao obavljati, Zakonom o lovu je bilo istaknuto da se divljač zaštićena lovostajem mogla loviti samo u okviru lovišta, osim u izuzetnim zakonom regulisanim slučajevima, kada se mogla loviti i na poljoprivrednom ili drugom zemljištu koje se nalazilo van lovišta (član 52. stav 2. i 3.). Nezaštićena divljač mogla se loviti kako u lovištima tako i na površinama van lovišta, osim na onim površinama na kojima je u skladu sa zakonom lov i inače bio zabranjen (član 52.). Ako su na poljoprivrednim zemljištima u lovištu bile zasejane ili zasađene određene kulture, skupština opštine mogla je propisati zabranu lova u vreme kada bi lov za te kulture bilo štetan (član 53.). Lov divljači na površinama zemljišta i voda u pograničnim oblastima mogao se vršiti samo pod uslovima i na način koji su utvrđeni posebnim propisom (član 54.).

Lov su mogla obavljati samo lica sa statusom članova lovačkih organizacija sa položenim lovačkim ispitom. Divljač su mogli loviti i radnici koji se bave stručnim poslovima u organizaciji koja gazduje lovištem, kao i drugi radnici te organizacije sa položenim lovačkim ispitom. Pod određenim uslovima, lov su mogla vršiti i druga lica. Nezaštićenu divljač, a pod određenim uslovima i zaštićenu divljač koja pričinjava štetu, mogla su loviti i lica bez položenog lovačkog ispita ako bi im ona pričinjavala štetu (član 55.). Uslove pod kojima su strani državljani smeli loviti u domaćim lovištima određivale su lovačke organizacije koje su gazdovale lovištima, a strancima se lov mogao omogućiti samo posredstvom organizacije udruženog rada registrovane za obavljanje turističkih poslova sa inostranstvom (član 56.).

Zakon o lovu taksativno je nabrajao načine, sredstva i uslove pod kojima se lovostajem zaštićena divljač nije smela loviti. Prema članu 59., ove vrste divljači bilo je zabranjeno loviti: 1) kada je ona ugrožena požarom, poplavom, snežnim nanosima ili poledicom; 2) upotrebom refektora (farova), baklji i drugih veštačkih svetlosnih izvora, aeronautičkih mašina, upotrebom ogledala, gramofona, magnetofona i drugih veštačkih ili živih mamaca, kao i upotrebom hrane u koju su stavljena omamljujuća sredstva; 3) upotrebom pasa koji nisu lovački rasni psi i koji nemaju rodovnik, pasa goniča u nizijskim lovištima ili u lovištima u kojima se pretežno gaji jelen, jelen lopatar, divokoza, muflon ili srna; 4) zamkama ili klopkama, a u pogledu ptica i lepkom, mrežama za ribolov ili uz pomoć drugih mreža i kućica sa mrežom ili drugih sredstava za masovno hvatanje ili uništavanje ptica; 5) gađanjem iz motornih vozila i gaženjem motornim vozilom; 6) vojničkim oružjem i vojničkom municijom; 7) municijom kalibra ispod 7 x 50 mm (jelena, jelena lopatara i medveda), municijom kalibra ispod 5,6 mm i sa čaurama kraćim od 57 mm (muflona i divokoze) i municijom kalibra ispod 5,6 mm i sa

čaurama kraćim od 40 mm (srne); 8) puškom sa glatkim cevima (jelena, jelena lopatara, medveda, muflona, divokoze i srne); 9) puškom sa više od 2 metka (važi samo za ptice i zečeve).

U skladu sa članom 60. Zakona o lovu, trofejima od divljači smatrali su se: rogovi običnog jelena, jelena lopatara, srndaća, muflona, divojarca i divokoze, zatim zubi (kljove) divljeg vepra, kao i lobanja i krzno medveda, vuka, risa i divlje mačke. Ovi trofeji mogli su se iznositi iz lovišta samo uz trofejni list koji je na propisanom obrascu izdavala organizacija koja gazduje lovištem (član 60.). Prema članu 62., ulovljena divljač i njeni delovi nisu se smeli stavljati u promet, izuzev što je lovna organizacija koja gazduje lovištem smela stavljati u promet samo onaj broj divljači koji je utvrđen lovnoprivrednom osnovom. Sredstva ostvarena na taj način korišćena su za povećanje brojnosti i kvaliteta zaštićene divljači i unapređenje lovstva (član 62.).

Zakon o lovu detaljno je regulisao pitanje naknade štete pričinjene od strane različitih subjekata u različitim situacijama vezanim za lov. Najpre je propisivao dužnost organizacije koja gazduje lovištem da preduzme propisane mere za sprečavanje štete koju bi divljač mogla pričiniti imovini ili ljudima na zemljištu ili vodi na kojima se lovište nalazi ili u njegovoj okolini. Kao primeri takvih mera bili su navedeni: smanjivanje broja divljači, obezbeđenje dovoljne ishrane divljači u lovištu i postavljanje čuvara. Nosioци prava svojine ili korisnici zemljišta i voda na kojima je lovište ili okolnih zemljišta bili su dužni da preduzimaju propisane mere za sprečavanje štete koju bi im divljač mogla pričiniti (član 53.). Ove mere propisivala je nadležna skupština opštine u zavisnosti od vrste divljači i objekata koji se štite od štete (član 64.).

Za štetu koju bi pričinila lovostajem zaštićena divljač odgovarala je organizacija koja gazduje lovištem na kojem ta divljač stano živi, pod uslovom da je oštećeni preduzeo propisane mere za sprečavanje štete

od divljači. Smatralo se da divljač stalno živi u lovištu u kojem je šteta pričinjena, osim ako bi se dokazalo suprotno (član 66.). Ako bi štetu pričinila divljač za koju je propisana trajna zabrana lova, za nju je odgovarala ona društveno-politička organizacija čiji je organ propisao zabranu. Opet, za lovostajem zaštićenu divljač odgovarala je organizacija koja gazduje lovištem na kojem ta divljač stano živi, pod uslovom da je oštećeni preduzeo propisane mere za sprečavanje štete od divljači (član 68.).

Za štetu koju bi prilikom lovljenja divljači pričinili lovci ili njihovi pomagači odgovarali su solidarno štetnici i organizacija koja gazduje lovištem (član 69. stav 1.). Ukoliko bi štetu pričinili građani ili organizacije bespravnim lovom divljači ili na drugi način, oni su bili dužni da tu štetu nadoknade organizaciji u čijem lovištu ta divljač stalno živi (član 71. stav 1.).

Osnivanje i funkcionisanje lovočuvarske službe takođe je detaljno bilo regulisano Zakonom o lovstvu. Organizovanje čuvanja lovišta posredstvom lovočuvara spadalo je u dužnosti organizacije koja gazduje lovištem, a uslovi za postajanje lovočuvarem, način utvđivanja broja lovočuvara i prava i dužnosti ovih lica bii su propisani posebnim odredbama (članovi 72., 73. i 74.). Uloga lovočuvara bila je veoma značajna za prevenciju nezakonitog lova i očuvanje fonda divljači i njenih prirodnih staništa. Naime, lovočuvar je, u skladu sa članom 74. Zakona o lovstvu, bio ovašćen: 1) da od lica zatečenog sa sredstvima za lov u lovištu zahteva da pokaže dozvolu, odnosno lovačku kartu za lov i isprave kojima se utvrđuje njegov identitet; 2) da zahteva lične isprave od lica zatečenog u vršenju prekršaja ili krivičnog dela koji se odnose na lovstvo, kao i od lica za koje bi postojala osnovana sumnja da je izvršilo takvo delo ili prekršaj, ako njegov identitet ne može da se utvrdi na drugi način; 3) da radi pronalaženja predmeta kojima je izvršen prekršaj ili krivično delo koji se odnose na lovstvo vrši pregled vozila i drugih sredstava za prevoz i prenošenje stvari za koja postoji osnovana sumnja

da prevoze odnosno prenose ulovljenu divljač ili njene delove ili trofeje; 4) da pregleda ulov i sredstva za lov kao i da utvrdi da li je lov obavljen u skladu sa propisima i 5) da privremeno oduzme i bez odlaganja preda nadležnom organu ulov, sredstva za lov, kao i druge predmete pronađene u lovištu ako postoji osnovana sumnja da su oni upotrebljeni ili bili namenjeni za izvršenje krivičnog dela ili prekršaja koji se odnose na lov ili da su nastali ili pribavljeni izvršenjem takvog krivičnog dela ili prekršaja.

Zakonom o lovstvu bilo je predviđeno da se stanje u oblasti lovstva poboljšava na osnovu takozvanog društvenog dogovora o unapređenju lovstva. Prem članu 75. ovog zakona, društvenim dogovorom o unapređenju lovstva bili su uređeni načini preduzimanja zajedničkih mera za unapređenje lovstva, za zaštitu fonda divljači, za suzbijanje bespravnog lova, kao i osnove za utvrđivanje opštih uslova za davanje lovišta na gazdovanje (član 75.). Postupak za zaključivanje društvenog dogovora o unapređenju lovstva sprovodile su organizacije koje gazduju lovištima, skupština opštine, Privredna komora Srbije, samoupravna interesna zajednica u šumarstvu i Savez lovačkih organizacija Srbije (član 76.).

Nadzor nad sprovođenjem odredaba Zakona o lovstvu bio je poveren lovnoj inspekciji. Poslove lovne inspekcije vršio je nadležni opštinski organ uprave preko opštinskih inspektora (član 77.). Lovni inspektori mogli su biti samo: diplomirani inženjeri šumarstva, diplomirani inženjeri poljoprivrede, diplomirani veterinari ili diplomirani biolozi sa položenim stručnim ispitom (član 79.). Ovlašćenja lovnog inspektora bila su nabrojana članom 83. Zakona o lovstvu, a posebno su bile uređene i njegove dužnosti i načini postupanja u slučaju nepravilnosti i kršenja tog zakona (član 84., 85., 86. i 87.).

Kaznenim odredbama Zakona o lovstvu bile su propisane kazne za različite oblike kršenja njegovih odredbi koji su inkriminirani kao

privredni prestupi, odnosno kao prekršaji u zavisnosti od toga da li se kao učinilac javljalo društveno pravno lice, odgovorno lice u društvenom pravnom licu ili fizičko lice-pojedinac.

Prema članu 89. društveno pravno lice (osim lovačke organizacije) kažnjavalo se novčanom kaznom od 5.000 do 100.000 za privredni prestup ako: 1) uništava ili ugrožava opstanak bilo koje vrste divljači u prirodi; 2) lovi divljač zaštićenu trajnom zabranom lova; 3) lovi divljač zaštićenu lovostajem za vreme lovostaja; 4) lovi divljač zaštićenu lovostajem na nedozvoljen način, zabranjenim sredstvima ili pod okolnostima pod kojima je lov te divljači zabranjen u smislu člana 59. Zakona o lovstvu; 5) hvata mladunce ili uništava legla zaštićene divljači, uništava gnezda i jaja zaštićenih ptica ili skuplja jaja ovih ptica; 6) proganja ili namerno uznemirava trajno zaštićenu divljač ili lovostajem zaštićenu divljač za vreme lovostaja; 7) prekrši odredbe o načinu i uslovima upotrebe hemijskih sredstava; 8) vrši trovanje divljači na način koji je u suprotnosti sa zakonom; 9) kao korisnik zemljišta ili voda na kojima je lovište ne dozvoli primenu mera iz lovnoprivredne osnove. Za navedene privredne prestupe odgovaralo je i odgovorno lice u društvenom pravnom licu, a njemu se u takvim slučajevima mogla izreći novčana kazna u iznosu od 1.000 do 10.000 dinara.

Na osnovu člana 90., organizacija udruženog rada koja gazduje lovištem mogla se kazniti za privredni prestup novčanom kaznom u iznosu od 5.000 do 100.000 dinara ako: 1) ne ustanovi rezervat u lovištu kojim gazduje na površini koja čini najmanje jednu petinu tog lovišta; 2) pre unošenja divljači u lovište ne izvrši njenu zdravstvenu kontrolu; 3) unosi u lovište novu vrstu divljači iako se time ugrožava prirodna biološka ravnoteža; 4) unosi u lovište novu vrstu divljači stranog porekla bez dozvole nadležnog organa; 5) nema stručnu službu ili ne obezbedi lovočuvara; 6) ne donese lovnoprivrednu osnovu ili ne poštuje odredbu Zakona o lovstvu (član 45.) kojom je regulisano postupanje do davanja saglasnosti na lovnoprivrednu osnovu odnosno

privremeni godišnji plan gazdovanja; 7) ne donese godišnji plan gazdovanja lovištem u određenom roku ili ne donese privremeni godišnji plan; 8) ne vodi evidenciju izvršenih radova i sprovedenih mera predviđenih lovnoprivrednom osnovom i godišnjim planom gazdovanja lovištem. Za privredini prestup koji se sastoji u propuštanju da se ustanovi rezervat u lovištu i to površine koja predstavlja najmanje jednu petinu ukupne površine lovišta kažnjavalo se i odgovorno lice u organizaciji udruženog rada i to novčanom kaznom od 1.000 do 10.000 dinara.

U skladu sa članom 91., lovačka organizacija mogla se kazniti za prekršaj i to novčanom kaznom od 2.000 do 30.000 dinara ukoliko bi: 1) uništavala ili ugrožavala opstanak bilo koje vrste divljači u prirodi, lovila divljač zaštićenu trajnom zabranom lova ili lovila divljač zaštićenu lovostajem na način ili sredstvima koji su zabranjeni članom 59. Zakona o lovstvu; 2) hvatala mladunce ili uništavala legla zaštićene divljači, uništavala gnezda i jaja zaštićenih ptica ili skupljala jaja ovih ptica; 3) proganjala ili namerno uznemiravala trajno zaštićenu divljač ili lovostajem zaštićenu divljač za vreme lovostaja; 4) propustila da ustanovi rezervat u lovištu kojim gazduje i to na površini koja čini najmanje jednu petinu tog lovišta; 5) bez dozvole nadležnog organa izvršila ograđivanje površina zemljišta i voda iznad 20 ha; 6) propustila da pre unošenja divljači u lovište izvrši njenu zdravstvenu kontrolu; 7) unela u lovište novu vrstu divljači iako se time ugrožava prirodna biološka ravnoteža; 8) unela u lovište novu vrstu divljači stranog porekla bez dozvole nadležnog organa; 9) propustila da obustavi lovljenje ugrožene divljači dok traju uzroci koji su doveli do smanjenja njene brojnosti; 10) lovila zaštićenu divljač usled koje je nastupila opasnost po život ili zdravlje ljudi ili imovinu organizacija protivno odredbama Zakona o lovstvu; 11) postupila protivno članu 20. kojim je regulisan lov nezaštićene divljači; 12) propustila da obezbedi zaštitu divljači od gaženja i sečenja prilikom žetve i kosidbe; 13) palila korove,

strnjike i druge biljne otpatke na način kojim se ugrožava opstanak divljači: 14) vršila trovanje divljači na nezakonit način; 15) postupala sa lovištem protivno članu 33. kojim je regulisano davanje lovišta na gazdovanje organizacijama; 16) propustila da vidno obeleži granice lovišta i granice rezervata u lovištu; 17) propustila da kao organizacija koja gazduje lovištem poseduje stručnu službu; 18) propustila da obezbedi lovočuvara; 19) propustila da utvrdi organizaciju službe čuvanja lovišta i potreban broj lovočuvara; 20) propustila da donese lovnoprivrednu osnovu odnosno privremeni godišnji plan gazdovanja; 21) propustila da donese godišnji plan gazdovanja lovištem u određenom roku ili privremeni godišnji plan; 22) propustila da vodi evidenciju izvršenih radova i sprovedenih mera predviđenih lovnoprivrednom osnovom i godišnjim planom gazdovanja lovištem; 23) propustila da podnese izveštaj skupštini opštine o izvršenju godišnjeg plana i lovnoprivredne osnove za proteklu godinu; 24) lovila nezaštićenu divljač na nedozvoljen način; 25) propustila da svojim opštim aktom utvrdi uslove pod kojima su lica koja nisu članovi lovačkih organizacija odnosno koja nisu položila lovački ispit mogla loviti divljač; 26) dozvolila lov stranom državljaninu bez posredstva organizacije udruženog rada registrovane za vršenje turističkih poslova sa inostranstvom; 27) izostavila da odredi uslove za lovljenje divljači ili da utvrdi pravo lovca u pogledu korišćenja ulovljene divljači i njenih delova; 28) dozvolila iznošenje trofeja od divljači iz lovišta bez trofejnog lista; 29) propustila da vodi evidenciju o trofejima odstreljene divljači i o izdatim trofejnim listovima; 30) otuđila stranom fizičkom ili pravnom licu trofej od divljači na nezakonit način, odnosno protivno članu 61. Zakona o lovstvu kojim je bilo utvrđeno koji trofeji se (s obzirom na broj poena) nisu smeli otuđiti; 31) stavljala u promet ulovljenu divljač i njene delove na nezakonit način ili koristila sredstva ostvarena prometom na način i u svrhu koja je u suprotnosti sa odredbama Zakona o lovstvu kojima je to pitanje bilo uređeno (član 62.); 32) propustila da preduzme

mere neophodne za sprečavanje štete koju bi divljač mogla načiniti imovini ili ljudima; 33) postupila protivno merama za sprečavanje štete od divljači koje je donela skupština opštine; 34) propustila da omogući lovnom inspektoratu vršenje inspeksijskog nadzora. I odgovorno lice u lovačkoj organizaciji kažnjavalo se za izvršenje nabrojanih prekršaja, a sankcija koja mu se za to mogla izreći bila je novčana kazna u rasponu od 300 do 2.000 dinara.

Društveno-pravno lice (osim lovačke organizacije) kažnjavalo se na osnovu člana 92. za prekršaj novčanom kaznom od 2.000 do 30.000 dinara u sledećim slučajevima: 1) ako prilikom žetve i košenja ne obezbedi zaštitu divljači od gaženja i sečenja; 2) ako pali korov, strnjik i druge biljne otpatke na način kojim se ugrožava opstanak divljači; 3) ako lovi divljač zaštićenu lovostajem van lovišta osim kada je to dozvoljeno; 4) ako ne preduzme mere neophodne za sprečavanje štete koju bi divljač mogla načiniti imovini ili ljudima i 5) ako ne omogući lovnom inspektoratu da vrši inspeksijski nadzor. Za navedene prekršaje odgovaralo je i odgovorno lice u društveno-pravnom licu. Odgovornom licu se za te prekršaje mogla izreći novčana kazna od 300 do 2.000 dinara.

Članom 93. bilo je propisano da se kaznom od 2.000 do 30.000 dinara kazni organizacija udruženog rada koja gazduje lovištem ako: 1) bez dozvole nadležnog organa izvrši ograđivanje zemljišta i voda iznad 20 ha; 2) vidno ne obeleži granice lovišta i rezervata u lovištu; 3) lovi divljač zaštićenu lovostajem na način koji nije u skladu sa ovim zakonom; 4) postupi protivno odredbi kojom je regulisano koja lica i pod kojim uslovima mogu vršiti lov (član 55.); 5) dozvoli lov licima koja nisu članovi lovačkih organizacija, licima koja nemaju položen lovački ispit a da to nije utvrdila opštim aktom ili ako ona love protivno uslovima iz tog akta; 6) dozvoli stranom državljaninu lov bez posredstva organizacije udruženog rada registrovane za vršenje turističkih poslova sa inostranstvom; 7) ne odredi uslove za lovljenje divljači i ne utvrdi

pravo lovca u pogledu korišćenja ulovljene divljači i njenih delova; 8) dozvoli iznošenje trofeja od divljači iz lovišta bez trofejnog lista; 9) propusti da vodi evidenciju o trofejima odstreljene divljači i o izdatim trofejnim listovima; 10) otuđi stranom fizičkom ili pravnom licu trofej od divljači na nezakonit način, odnosno protivno članu 61. Zakona o lovstvu kojim je bilo utvrđeno koji trofeji se (s obzirom na broj poena) nisu smeli otuđiti; 11) propusti da preduzme mere neophodne za sprečavanje štete koju bi divljač mogla načiniti imovini ili ljudima; 12) postupi protivno merama za sprečavanje štete od divljači koje je donela skupština opštine. Za nabrojane prekršaje odgovaralo je i odgovorno lice u organizaciji udruženog rada, a mogla mu se izreći novčana kazna od 300 do 2.000 dinara.

Članom 94. bilo je predviđeno da se za sledeće prekršaje novčanom kaznom od 500 do 10.000 dinara kazne građanin ili građansko pravno lice u slučaju da: 1) lovi divljač zaštićenu trajnom zabranom lova; 2) lovi divljač zaštićenu lovostajem za vreme lovostaja; 3) lovi divljač zaštićenu lovostajem na način, sredstvima i pod okolnostima koje su zabranjene prema članu 59. Zakona o lovstvu; 4) hvata mladunce i uništava legla zaštićene divljači; 5) uništava gnezda i jaja zaštićenih ptica 6) ne poštuje privremenu zabranu lova divljači koja je korisna za poljoprivredu; 7) proganja ili namerno uznemirava zaštićenu divljač za vreme lovostaja; 8) upotrebi hemijska sredstva na nezakonit način; 9) ne koristi hemijska sredstva na način koji najmanje ugrožava divljač i propusti da o upotrebi obavesti organizaciju koja gazduje lovištem o vrsti, mestu i vremenu i načinu planirane upotrebe hemijskih sredstava; 10) vrši trovanje divljači u suprotnosti sa zakonom; 11) pušta pse i mačke da se bez kontrole kreću po lovištu; 12) ne dozvoli da se na zemljištu i vodama koje poseduje ili koristi preduzimaju mere iz lovnoprivredne osnove; 13) lovi divljač zaštićenu lovostajem van lovišta; 14) lovi nezaštićenu divljač na način koji je u suprotnosti sa zakonom; 15) lovi lovostajem zaštićenu divljač na način ili sredstvima

koje zakon zabranjuje; 16) stavlja u promet ulovljenu divljač i njene delove; 17) ne preduzme propisane mere sprečavanja štete od divljači ili postupi protivno donetim merama za sprečavanje štete; 18) ne omogući lovnom inspektoratu vršenje nadzora.

Građaninu se, isto na osnovu člana 94., mogla izreći kazna za prekršaj od 500 do 10.000 dinara u sledećim situacijama: 1) ako bi se bez odobrenja organizacije koja gazduje lovištem kretao sa oružjem pored lovišta i kroz lovište; 2) ako bi lovio divljač a nije bio član lovačke organizacije niti imao položen lovački ispit; 3) ako bi lovio divljač, a nije imao položen lovački ispit i nije se bavio stručnim poslovima u organizaciji koja gazduje lovištem; 4) ako je bio radnik te organizacije, a nije imao položen lovački ispit; 5) ako bi odbio da lovočuvaru na njegov zahtev pokaže dozvolu za lov, odnosno lovačku kartu i ispravu o identitetu ili da lovočuvaru omogući pregled ulova, sredstava za lov, vozila i drugih sredstava za prevoz i prenošenje stvari.

U skladu sa članom 95., za određene, taksativno nabrojane prekršaje se pored novčane kazne mogla izreći i zaštitna mera oduzimanja predmeta i oduzimanja imovinske koristi pribavljene izvršenjem prekršaja. Za pojedine prekršaje, građaninu i građanskom pravnom licu se pored propisane kazne mogla izreći i zaštitna mera oduzimanja sredstava za lov i zaštitna mera oduzimanja dozvole za držanje i nošenje oružja u trajanju od 3 godine, odnosno zaštitna mera oduzimanja dozvole za lov u trajanju do 1 godine.

Posle unošenja izvesnih izmena i dopuna sa ciljem postizanja bolje preglednosti, prečišćen tekst Zakona o lovstvu iz 1976. godine objavljen je 1986. godine.²⁶⁷ Nakon toga, određene izmene i dopune načinjene su i 1990. godine.²⁶⁸

²⁶⁷ Zakon o lovstvu – prečišćen tekst, Službeni glasnik SRS, br.23/1986.

²⁶⁸ Zakon o izmenama i dopunama Zakona o lovstvu, Službeni glasnik SRS, br.45/1990.

Zakon o lovstvu Republike Srbije iz 1993. godine

Zakon o lovstvu Republike Srbije objavljen je 1993. godine²⁶⁹. Ovim zakonom bila su uređena pitanja od značaja za zaštitu, gajenje, lov i korišćenje divljači kao prirodnog bogatstva (član 1.). Donošenjem Ustava Republike Srbije 1990. godine i Zakona o lovstvu 1993. godine, pokrajinski zakoni o lovstvu su stavljeni van snage, a ova oblast je uređena jedinstveno.²⁷⁰

Zakon o lovstvu definisao je u svom članu 2. osnovne pojmove kao što su: divljač, zaštićena divljač, zaštita divljači, gajenje divljači, lovište i rezervat. Prema ovoj odredbi, pod pojam divljači potpadali su divlji sisari i ptice koje se kao dobra od opšteg interesa štite i koriste na način utvrđen zakonom. Istom odredbom bilo je istaknuto da se zaštićenom divljači smatra ona divljač na koju je lov trajno zabranjen ili je zabranjen u određenom periodu (lovostaj). Pri tome je naglašeno da se zaštitom divljači, smatralo preduzimanje mera koje obezbeđuju uslove za opstanak i razvoj populacije određene vrste divljači kao i njenu zaštitu od protivzakonskog korišćenja. Gajenjem divljači smatralo se preduzimanje mera u cilju održavanja, obnavljanja i postizanja broja i kvaliteta divljači prema prirodnim i drugim mogućnostima lovišta. Lovište je definisano kao površina zemljišta, vode i šume koja predstavlja lovno-prirodnu celinu i obezbeđuje ekološke uslove za uspešno gajenje određene vrste divljači ili više vrsta divljači. Pojam rezervata određen je kao deo lovišta u kojem se preduzimaju posebne mere gajenja i zaštite radi obnavljanja (reprodukcije) divljači.

²⁶⁹ Zakon o lovstvu, Službeni glasnik RS, br. 39/1993.

²⁷⁰ Ristić, Z., Počuča, M., Beuković, M., Božić, D.: Razvoj lovnog prava u Srbiji i Vojvodini, Zbornik radova Departmana za geografiju, turizam i hotelijerstvo, br. 40/2011, 127.

Članom 3. ovog zakona bilo je zabranjeno proganjanje, zlostavljanje ili namerno uznemiravanje divljači. Istom odredbom zabranjeno je i da se lovom ili na drugi način uništi ili ugrozi opstanak bilo koje vrste divljači u prirodi. U cilju postizanja naročite zaštite pojedinih vrsta divljači, divljač se, u skladu sa članom 4., delila na divljač zaštićenu trajnom zabranom lova i divljač zaštićenu zabranom lova u određenom periodu odnosno u periodu lovostaja. U članu 4. bile su taksativno nabrojane životinjske vrste koje su spadale u navedene kategorije zaštićene divljači, a bilo je i predviđeno da naredbu o lovostaju donosi ministar nadležan za poslove lovstva.

Ipak, prema članu 5., zabrana lova za vreme lovostaja, nije se odnosila na divljač koja se gajila u ograđenim lovištima, odnosno u ograđenom delu lovišta površine manje od od 1000 ha. Ograđenim lovištem odnosno ograđenim delom lovišta smatrao se ograđeni prostor namenjen intenzivnom gajenju divljači, ili gajenju, zaštiti i lovu divljači, razmnožavanju divljači radi naseljavanja lovišta ili za druge namene određene lovnom osnovom. Ako ograđivanje prostora namenjenog za intenzivno gajenje i lov divljači nije bilo predviđeno lovnom osnovom, ograđivanje se moglo vršiti na osnovu odobrenja ministarstva nadležnog za poslove lovstva. Posebno je bilo istaknuto da je u ograđenim lovištima zabranjena ispaša stoke.

U članu 6., Zakon o lovstvu izričito je zabranjivao: 1) hvatanje zaštićene divljači ili njeno držanje u zatvorenom ili ograđenom prostoru i 2) uništavanje legala, gnezda i jaja, kao i sakupljanje jaja zaštićenih ptica. Ova zabrana nije se odnosila na organizovano hvatanje povređene divljači ili divljači ugrožene od elementarnih nepogoda i kada se sprovode određene mere gajenja ili naseljavanja divljači. Ali, čak ni tada divljač se nije mogla držati u zatvorenom prostoru duže od mesec dana od dana prestanka delovanja elementarnih nepogoda, odnosno izlečenja povrede, odnosno sprovođenja određenih mera gajenja.

Zakonom o lovstvu je u članu 7. bila ustanovljena obaveza korisnika lovišta da uspostavi rezervat. Kao korisnik lovišta moglo se pojaviti preduzeće, Lovački savez Srbije i lovačko udruženje koje gazduje lovištem. Korisnik lovišta bio je dužan da u neograđenom lovištu ustanovi rezervat na površini od najmanje jedne petine ukupne površine lovišta. U rezervatu je bio zabranjen lov zaštićene divljači u periodu od 3 godine od dana njegovog ustanovljavanja.

Članom 11. bilo je propisano da se o zaštićenoj divljači koja se nalazila van lovišta stara vlasnik, odnosno korisnik zemljišta, vode i šume na kojoj je divljač. Pri tome se pod staranjem podrazumevalo preduzimanje mera zaštite i gajenja zaštićene divljači utvrđenih Zakonom o lovstvu.

Od nabrojanih mera zaštite (članovi 5., 6., 7., i 11.) moglo se odstupiti u slučajevima nabrojanim u članu 17. Neprimenjivanje mera zaštite bilo je dopušteno ukoliko je to bilo neophodno za potrebe naučnog istraživanja, nastave, zooloških vrtova, muzeja i u slučajevima sprečavanja i suzbijanja zaraznih bolesti, naseljavanja lovišta. Od mera zaštite moglo se odstupiti i u slučaju divljači koja je upotrebljavana za ispitivanje urođenih osobina lovačkih pasa ako je za to izdato odobrenje Ministarstva. Pri tome je bilo naglašeno da je u navedenim slučajevima odstupanja od mera zaštite korisnik divljači bio dužan da postupa na human način.

Pravila o unošenju divljači u lovište bila su regulisana narednim, 8. članom. Pre unošenja divljači u lovište morala se izvršiti njena zdravstvena kontrola u skladu sa zakonom. Divljač se mogla unositi u lovište ako se unošenjem te vrste divljači ne bi ugrožavala biološka ravnoteža u lovištu. Za unošenje u lovište nove vrste divljači stranog porekla bilo je potrebno odobrenje ministarstva nadležnog za poslove lovstva.

Ukoliko bi se u lovištu osetno smanjila brojnost neke vrste lovostajem zaštićene divljači, korisnik lovišta bio je dužan da obustavi lov te divljači i preduzme mere radi uspostavljanja broja divljači utvrđenog u lovnoj osnovi (kapacitet lovišta) (član 9.). Sa druge strane, ako bi od zaštićene divljači nastupila neposredna opasnost po zdravlje i život ljudi ili imovinu preduzeća, drugih pravnih lica i građana, kao i u slučaju bitnih promena međusobnog odnosa brojnosti vrsta divljači u lovištu, određena zaštićena divljač mogla se loviti uz odobrenje nadležnog ministarstva. Ali, izuzetno, odstrel zaštićene divljači mogao se izvršiti i bez odobrenja u svrhu neposredne odbrane života ljudi i imovine pod uslovom da su bile preduzete propisane mere radi sprečavanja šteta od divljači (član 10.). Štaviše, nadležno ministarstvo moglo je ustanoviti nagradu za smanjivanje broja divljači koja nanosi štetu imovini preduzeća i građana (član 12.).

Zakonom o lovstvu (član 13.) bilo je izričito zabranjeno preduzimati određene aktivnosti kojima bi se ugrožavala divljač. Na osnovu ove odredbe bilo je zabranjeno da se vrši: 1) žetva i košenje poljoprivrednim mašinama koje nemaju ugrađene uređaje za isterivanje, odnosno plašenje divljači; 2) paljenje korova, strnjika, trstika, trave i drugog rastinja u lovištima; 3) oblaganje otvorenih kanala, akumulacija, jezera i obala vodotoka plastičnim i drugim materijalima na način koji bi ugrožavao divljač. Zabrana trovanja divljači bila je propisana posebnom odredbom (član 14.).

Psi i mačke koji bi se bez kontrole kretali u lovištu, ako su udaljeni više od 200 metara od stambene ili neke druge zgrade mogli su se odstreliti bez dozvole. Bilo je predviđeno da ministar nadležan za poslove lovstva donese propis o uslovima i načinu pod kojima se psi mogu puštati, voditi i koristiti u lovištu (član 15).

Bez odobrenja korisnika lovišta niko se nije mogao kretati kroz lovište naoružan ili opremljen drugim sredstvima za lov, osim

pripadnika vojske i pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova, kao i lica kojima je bilo povereno čuvanje lovišta i objekata koji se nalaze u lovištu (član 16.).

Za ustanovljavanje lovišta bio je nadležan ministar zadužen za poslove lovstva. Lovište se moglo ustanoviti samo na osnovu posebnog akta kojim su određivani naročito: naziv lovišta, granice i površina lovišta, vrste divljači u lovištu, kao i vrste divljači koje su pod zaštitom i drugi neophodni podaci. Zakon o lovstvu je poznao dve vrste lovišta: 1) otvorena lovišta i 2) ograđena lovišta (član 18.). Narednim članom (član 19.) bila su nabrojana mesta na kojima nije moglo biti uspostavljeno lovište. Tu su spadala: naseljena mesta, groblja, javni putevi, parkovi u naseljima, objekti za lečenje, odmor i rekreaciju, aerodomi, dvorišta stambenih zgrada van naseljenih mesta i zemljišta u seoskim područjima najmanje 200 metara udaljena od štala, stambenih zgrada i dvorišta seoskog domaćinstva, kao i dvorišta industrijskih i drugih objekata. Ova mesta nisu se smatrala lovištem, u smislu Zakona o lovstvu.

Gazdovanje lovištem i davanje lovišta korisniku na gazdovanje bili su uređeni članom 20. Lovište se moglo dati na gazdovanje jednom korisniku lovišta, koji je morao ispunjavati uslove navedene u članovima 24. i 57. Zakona o lovstvu. Status korisnika lovišta mogli su imati sledeći subjekti: 1) preduzeće i 2) Lovački savez Srbije. Lovački savez Srbije mogao je gazdovati lovištem preko lovačkog udruženja koje je njegov član i koje je organizovano na području na kome je ustanovljeno lovište. Međusobna prava i obaveze u pogledu gazdovanja lovištem Lovački savez Srbije i lovačko udruženje uređivali su ugovorom na koji je saglasnost davao ministar. Lovištem ustanovljenim na području nacionalnog parka moglo je gazdovati Preduzeće koje je upravljalo nacionalnim parkom. Lovište se davalo na gazdovanje na određeno vreme, koje nije moglo biti kraće od 10 godina. Korisnik lovišta nije imao pravo da lovište ili njegov deo

ustupi drugom korisniku na gazdovanje ili ga da u zakup, osim ako bi Zakonom o lovstvu bila predviđena neka druga mogućnost.

O davanju lovišta na gazdovanje ministarstvo nadležno za poslove lovstva je sa korisnikom lovišta zaključivalo ugovor koji je morao sadržati sledeće podatke: vreme na koje se lovište daje na gazdovanje, fond divljači, prava i obaveze korisnika lovišta u pogledu zaštite i gajenja divljači, mere za unapređivanje gazdovanja lovištem, kao i odredbe o odgovornosti za čuvanje lovišta i odgovornosti za sprovođenje mera zaštite, uslove raskida ugovora i prava korisnika lovišta u slučaju oduzimanja lovišta (član 22.). Korisnik lovišta je bio dužan da u roku od 3 meseca od dana zaključenja ugovora sa nadležnim ministarstvom vidno obeleži granice lovišta i granice rezervata u lovištu (član 23.). Da bi mogao da gazduje lovištem, korisnik je prema članu 24. morao da obezbedi da stručne poslove gajenja, zaštite i organizovanja lova divljači u njegovom lovištu obavljaju lica koja imaju najmanje četvrti stepen šumarske, veterinarske, biološke ili poljoprivredne struke stočarskog smera. Prema istoj odredbi, korisnik je bio dužan i da obezbedi službu za čuvanje lovišta.

Pravo gazdovanja lovištem moglo se oduzeti ako korisnik lovišta ne bi njime gazdovao u skladu sa ovim Zakonom o lovstvu i ugovorom sklopljenim sa nadležnim ministarstvom. Pored toga, pravo gazdovanja lovištem ili delom lovišta moglo se oduzeti i u sledećim situacijama, nabrojanim u članu 25.: 1) ako se lovište ili deo lovišta nameni intenzivnom gajenju divljači u ograđenom lovištu, a korisnik lovišta ne može da obezbedi potrebne uslove i 2) ako su u lovištu ili delu lovišta prestali uslovi zbog kojih je lovište ustanovljeno. O oduzimanju prava gazdovanja lovištem ili delom lovišta odlučivao je ministar nadležan za poslove lovstva.

Zakon o lovstvu predviđao je i mogućnost osnivanja takozvanih lovnih područja (član 26.). Lovno područje moglo se ustanoviti radi

obezbeđenja istih uslova i preduzimanja istovremenih mera u lovištima u kojima postoje ekološki i privredni uslovi za gajenje i unapređivanje gazdovanja sa krupnom divljači (poput jelena, srna, divljih svinja, medveda i divokoza). Lovno područje obuhvatalo je površinu više lovišta ili delova lovišta i predstavljalo je prirodnu celinu u kojoj su postojali ekološki i privredni uslovi za gajenje krupne divljači i za koje su se mogle utvrditi lovnom osnovom iste mere gazdovanja. Za ustanovljavanje lovnog područja bio je nadležan ministar zadužen za poslove lovstva.

Gazdovanje lovištem, odnosno lovnim područjem obuhvatalo je: zaštitu i gajenje divljači, uređivanje i održavanje lovišta, lovljenje i korišćenje ulovljene divljači i njenih delova u lovištu, odnosno u lovnom području i vršilo se na osnovu lovne osnove, donete od strane korisnika lovišta (član 27.). Lovna osnova za gazdovanje lovištem, odnosno lovnim područjem, uređena članom 28., donosila se za period od 10 godina. Lovna osnova lovišta morala je sadržati sledeće podatke: prikaz stanja; prirodne i druge uslove za život i razvoj populacija divljači; stanje fonda divljači; broj i vrstu lovnih i lovnotehnickih objekata u lovištu; ciljeve gazdovanja i mere za njihovo ostvarivanje; plan obnavljanja i prirasta divljači; plan uređivanja i održavanja lovišta; mere ishrane divljači; mere zaštite divljači; lov divljači i mere za sprečavanje šteta od divljači. Lovna osnova lovnog područja obavezno je sadržala sledeće elemente: prikaz stanja lovišta; prirodne i druge uslove za gazdovanje krupne divljači; fond divljači; ciljeve gazdovanja u lovnom području i mere za ostvarivanje tih ciljeva; mere zaštite krupne divljači; mere za sprečavanje šteta od divljači i lov divljači. Saglasnost na lovnu osnovu lovišta, odnosno lovnog područja davao je ministar nadležan za poslove lovstva (član 29.).

Korisnik lovišta je, prema članu 32. bio dužan da donese godišnji plan gazdovanja lovištem, usklađen sa lovnom osnovom. Godišnji plan morao je sadržati sledeće informacije: površinu lovišta, prirodne i druge

uslove, stanje populacije divljači, mere gajenja i zaštite divljači, obim lova i mere za sprečavanje šteta od divljači. Korisnik lovišta je bio dužan da utvrdi broj i stanje divljači pre izrade godišnjeg plana. Pre donošenja godišnjeg plana lov divljači je bio zabranjen. Ministar je bio obavezan da donese bliži propis (podzakonski akt) kojim bi detaljnije bili regulisani sadržina i način izrade godišnjeg plana.

Korisnik, odnosno vlasnik zemljišta, voda i šuma na kojima se lovište nalazi, bio je dužan da dozvoli vršenje radnji predviđenih lovnom osnovom i godišnjim planom i drugim planovima i programima donetim u skladu sa Zakonom o lovstvu, pri čemu je imao pravo na naknadu za pričinjenu štetu ili ograničenje prava korišćenja u skladu sa posebnim propisima (član 33.).

U posebnoj odeljku, Zakon o lovstvu je regulisao pitanje sredstava namenjenih za unapređenje gajenja i zaštite divljači. Prema članu 34., sredstva za unapređivanje gajenja i zaštite divljači pribavljena su iz ukupnog prihoda korisnika lovišta ostvarenog gazdovanjem lovištem najmanje u visini od 30% i ostalih izvora. Sredstva za unapređivanje gajenja i zaštite divljači upotrebljavana su za: nabavku i unošenje divljači u lovište, ograđivanje lovišta i delova lovišta za intenzivno gajenje divljači, veštačku proizvodnju divljači, podizanje uzgojno-zaštitnih i lovnotehničkih objekata u lovištu, nabavku opreme za rad u lovištu, izradu lovnih osnova i druge namene bitne za unapređivanje lovstva. Osim toga, za brže unapređivanje gajenja i zaštite određenih vrsta divljači izdvajana su podsticajna sredstva u budžetu Republike Srbije, koja su korišćena u skladu sa Programom unapređivanja zaštite i gajenja divljači donetim od strane nadležnog ministarstva uz saglasnost republičke vlade (član 35.).

Lov divljači je prema članu 39. Zakona o lovstvu bio definisan tako da obuhvati: odstrel divljači, hvatanje divljači, sakupljanje odstreljene divljači i njenih delova, kao i sakupljanje jaja pernate

divljači. Istim članom bilo je propisano da se divljač zaštićena lovostajem mogla loviti isključivo u lovištama. Lov lovostajem zaštićene divljači na površinama van lovišta, moglo je odobriti nadležno ministarstvo, ali samo pod uslovima predviđenim ovim zakonom. Zakonom je izričito bilo zabranjeno loviti divljač na sledećim mestima: plantažnim voćnjacima i vinogradima, rasadnicima i drugim šumskim i poljoprivrednim površinama koje su ograđene ogradom kroz koju dlakava divljač ne može da prolazi; površinama koje se koriste za vojne i komunalne potrebe, kao i drugim površinama i objektima kada je to utvrđeno posebnim propisom. Izuzetno, u područjima koja bi odredio nadležni ministar, mogla se loviti lovostajem zaštićena divljač ukoliko bi ona pričinjavala štetu. Lov krupne divljači vršio se uz dozvolu izdatu od strane korisnika lovišta, a lov sitne divljači uz lovnu kartu izdatu od strane Lovačkog saveza Srbije.

Kada je u pitanju divljač u nacionalnim parkovima i drugim prirodnim dobrima, Zakonom o lovstvu je u članu 40. bilo naglašeno da su se lov, zaštita, gajenje i korišćenje takve divljači mogli vršiti samo na način koji bi bio u skladu ne samo sa tim već i sa zakonom kojim se uređuje zaštita životne sredine i upravljanje nacionalnim parkovima.

Divljač je moglo loviti samo lice sa položenim Lovačkim ispitom s tim što lica šumarske, biološke i poljoprivredne struke, koja su u toku školovanja izučavala predmet lovstvo nisu bila dužna da polažu lovački ispit. Ali, korisnik lovišta je mogao dozvoliti lov u turističke svrhe i licima koja nemaju položen lovački ispit, pod uslovima koje utvrdi svojim aktom. Pored toga, lice bez položenog lovačkog ispita moglo je loviti divljač koja je van režima zaštite kada bi mu ona neposredno pričinjavala štetu (član 41.).

Obučavanje lovačkih pasa ptičara i jamara bilo je moguće sprovesti u lovištu površine preko 5.000 ha, ako je lovnom osnovom deo lovišta do 50 ha bio za to namenjen. Obuka lovačkih pasa goniča

mogla se vršiti u lovištu sa preko 10.000 ha, ako je lovnom osnovom deo lovišta do 500 ha bio namenjen za tu svrhu. Obučavanje lovačkih pasa u lovištu dozvoljavao je korisnik lovišta. Obuka lovačkih pasa koji su pripadali stranim državljanima, kao i lov od strane državljana drugih zemalja mogli su se dozvoliti samo uz posredovanje preduzeća ili agencija ovlašćenih i registrovanih za vršenje turističkih poslova (član 42.).

Korisnik lovišta utvrđivao je svojim pravilima naročito sledeća pitanja: način organizovanja lova, vreme trajanja lova, kontrolu izlovljavanja divljači, naknadu za učinjenu štetu lovaca u lovištu, mere sigurnosti u lovu i način korišćenja objekata u lovu (član 44.). Ulovljena ili uginula divljač i njeni delovi (kao na primer trofeji) pripadali su korisniku lovišta, a za korišćenje ulovljene divljači i delova divljači lovci turisti plaćali su iznos korisniku lovišta u visini tržišne cene, odnosno cene koja je zavisila od stanja ponude i potražnje na domaćem i stranom tržištu. Sa druge strane, lovac, član lovačkog udruženja koje gazduje lovištem, je plaćao iznos u visini utvrđenoj u cenovniku donetom od strane korisnika lovišta (član 45.).

Zakon o lovstvu je taksativno nabrajao situacije u kojima je bilo zabranjeno loviti divljač zaštićenu lovostajem: 1) ako je ugrožena požarom, poplavom, snežnim nanosima, poledicom i drugim elementarnim nepogodama; 2) upotrebom reflektora (farova), baklji i drugih veštačkih svetlosnih izvora (osim u slučaju lova na divlje svinje), aeronautičkih mašina, ogledala, gramofona, magnetofona i živih mamaca, kao i upotrebom hrane u koju su stavljena omamljujuća sredstva; 3) upotrebom pasa koji nisu lovački rasni psi, koji nemaju rodovnik i ocenu urođenih osobina (ispit u radu); 4) upotrebom pasa dugonogih goniča za lov u nizijskim lovištima (do 500 m nadmorske visine) i u lovištima u kojima se gaji srna, muflon, divokoza i jelen; 5) upotrebom sokola i drugih ptica grabljivica, osim u lovištima koja su za to bila posebno namenjena; 6) upotrebom luka i strele, osim lova na

krupnu divljač u ograđenim lovištima površine do 1000 ha; 7) zamkama ili klopnama, a ptice pomoću lepkova, mreža i kućica sa mrežom, ili pomoću drugih sredstva za masovno hvatanje, odnosno uništavanje ptica; 8) gađanjem iz motornih vozila i gaženjem motornim vozilima i 9) vojničkim oružjem i vojničkom municijom (član 46.).

Povrh nabrojanih nedozvoljenih načina i sredstava lova, bilo je zabranjeno loviti lovačkom municijom za olučene cevi, i to: 1) medveda municijom kalibra ispod 7 d` 64 mm i težinom zrna lakšom od 11,0 grama; 2) jelena i divlju svinju municijom kalibra ispod 7 d` 57 mm i težinom zrna lakšom od 11,0 grama, odnosno 9,0 grama; 3) jelena lopatara, virdžinijskog jelena, muflona i divokozu municijom kalibra ispod 6,2 d` 51 mm i težinom zrna lakšom od 6,0 grama; 4) srneću divljač municijom kalibra ispod 5,6 d` 41 i težinom zrna lakšom od 3,5 grama. Navedene vrste divljači nisu se smele loviti puškom sa glatkim cevima, osim divlje svinje. Osim toga, ptice i zečeve bilo je zabranjeno loviti puškom koja prima više od 2 metka i poluautomatskom puškom koja nije reducirana na 2 metka (član 47.).

Još jedan izuzetak od zabrane ubijanja divljači za vreme lovostaja odnosio se na ranjenu i bolesnu divljač, koja se smela odstreliti i u vreme kad je lov zabranjen, s tim što je korisnik lovišta po izvršenom odstrelu takve divljači morao da pribavi nalaz o njenom zdravstvenom stanju od nadležne veterinarske službe (član 48.).

Ulovljena divljač i trofeji divljači mogli su se izneti iz lovišta i staviti u promet ako je za njih izdata propratnica, odnosno trofejni list. Pod pojam trofeja divljači potpadali su: rogovlje svih vrsta jelena i srndaća; rogovi muflona, divojarca i divokoze; zubi (kljove) divljeg vepra; zubi očnjaci jelena; lobanja i krzno medveda, vuka, risa i divlje mačke, lobanja lisice i jazavca, preparirana divljač i njeni preparirani delovi. Za izdavanje trofejnog lista odnosno propratnice na propisanom obrascu, bio je zadužen korisnik lovišta (član 49.).

Trofejni list se mogao izdati na osnovu ocene komisije koju bi obrazovao korisnik lovišta i na osnovu standarda Međunarodnog saveta za lovstvo i zaštitu divljači (CIC) (član 50.). Određeni trofeji divljači nisu se smeli iznositi iz Republike Srbije. Ova zabrana bila je propisana članom 51. i zavisila je od broja poena i vrste divljači.

Preparirana divljač i njeni preparirani delovi kao trofeji mogli su se izneti iz zemlje samo uz odobrenje ministarstva nadležnog za poslove lovstva. Ali, iz zemlje se nisu smeli izneti preparirani delovi divljači (glava sa rogovljem, rogovima ili kljovama vepra) čiji trofeji prelaze broj poena koji su propisani u članu 51 Zakona o lovstvu (član 52.).

Zakon o lovstvu posvećivao je pažnju naknadi štete od divljači. U skladu sa članom 53., korisnici lovišta, odnosno vlasnici i korisnici zemljišta, voda i šuma na kojima se lovište nalazi i površina van lovišta na kojima se divljač nalazi bili su dužni da preduzimaju mere za sprečavanje šteta koje divljač može pričiniti imovini ili ljudima. Korisnici lovišta koja se prostiru na kompleksu državnih šuma, voda i zemljišta, bili su dužni da propišu mere bezbednosti, obavezujuće za sva fizicka lica koja bi se zatekla u lovištu.

Ako bi se desilo da lovostajem zaštićena divljač pričinu štetu, nju je bio dužan da nadoknadi korisnik lovišta, pod uslovom da je oštećeni preduzeo propisane mere za sprečavanje šteta od divljači. Štetu koju bi pričinila divljač zaštićena trajnom zabranom lova bila je dužna da nadoknadi Republika Srbija, pod uslovom da je oštećeni preduzeo propisane mere za sprečavanje šteta od divljači (član 54.). Korisnik lovišta odgovarao je i za štetu pričinjenu vlasnicima, odnosno korisnicima zemljišta, vode i šume prilikom lova od strane lovaca i njihovih pomagača, s tim što je imao pravo na naknadu tog iznosa (član 55.).

Građani i pravna lica koji bi lovili divljač suprotno zakonu ili na drugi način uništili divljač, lovne i lovnotehničke objekte, oznake granica ili na drugi način pričinili štetu, bili su dužni da istu nadoknade korisniku lovišta. Takođe, bilo je propisano da se fizičko ili pravno lice koje bi organizovalo protivzakonit lov kažnjavalo u skladu sa zakonom (član 56.).

Korisnik lovišta je bio dužan da obezbedi i organizuje čuvanje lovišta od strane lovočuvara. Lovočuvare je definisano kao zaposleno lice koje je završilo najmanje treći stepen šumarske struke, tehničar za gazdovanje šumama, odnosno tehničar za gazdovanje lovištima i koje ispunjava propisane uslove za nošenje oružja i druge uslove utvrđene zakonom, kao i uslove utvrđene aktom korisnika lovišta. U slučaju veće ugroženosti divljači od protivzakonskog lova Lovačko udruženje koje, gazduje lovištem, moglo je pored lovočuvara za čuvanje lovišta ovlastiti i pojedine svoje članove ako bi oni ispunjavali propisane uslove za nošenje oružja i imali položeni lovački ispit (član 57.).

Ovlašćenja lovočuvara bila su nabrojana u članu 58. Prema ovoj odredbi, lovočuvare je bio ovlašćen i dužan da: 1) od lica zatečenog sa sredstvima za lov ili lovačkim i drugim psima u lovištu zahteva da pokaže isprave kojima se utvrđuje njegov identitet, kao i njegovu lovnu kartu i dozvolu za lov; 2) u lovištu vrši pregled vozila i drugih sredstava za prevoz i prenošenje divljači, lica za koja bi postojala sumnja da prevoze, odnosno prenose ulovljenu divljač, trofeje i druge delove divljači; 3) privremeno oduzme bespravno ulovljenu ili uhvaćenu divljač, trofeje i druge delove divljači, kao i predmete, pse i druga sredstva kojima je izvršen bespravan lov ili naneta šteta lovištu i da ih bez odlaganja preda nadležnom organu. Lovočuvare je morao da licu od koga su oduzeti ulov, psi, sredstva i drugi predmeti za lov izda potvrdu.

Za vršenje nadzora nad sprovođenjem odredaba Zakona o lovstvu i propisa i drugih akata donetih na osnovu njega bilo je

zaduženo ministarstvo nadležno za poslove lovstva, a inspekcijski nadzor vršila je lovna inspekcija (član 60). Ovlašćenja i dužnosti lovnog inspektora bila su detaljno uređena članom 61. On je, prema ovoj odredbi bio ovlašćen i dužan da vrši kontrolu: 1) propisanih uslova koje korisnik lovišta mora ispunjavati za gazdovanje lovištem; 2) sprovođenja lovnih osnova, godišnjeg plana gazdovanja i privremenog godišnjeg plana gazdovanja lovištem; 3) poslovnih knjiga i ostale dokumentacije kada je to potrebno radi uvida u korišćenje sredstava, primenu propisa i mera koje se odnose na divljač i lovišta; 4) lovljenja divljači, dozvola za lovljenje divljači, propratnica i trofejnih listova za ulovljenu divljač; 5) objekata u lovištu i radova koji se izvode u lovištu; 6) izdvajanja, obračuna, evidentiranja i korišćenja sredstava namenjenih za unapređenje gajenja i zaštite divljači i podsticajnih sredstava za određene vrste divljači; 7) kontrolu mera odnosno zabrana kao što su zabrana žetve i košenja poljoprivrednim mašinama koje nemaju ugrađene uređaje za isterivanje, odnosno plašenje divljači; zabrana paljenja korova, strnjika, trstika, trave i drugog rastinja u lovištima; i zabrana oblaganja otvorenih kanala, akumulacija, jezera i obala vodotoka plastičnim i drugim materijalima na način koji bi ugrožavao divljač i zabrana trovanja divljači.

U vršenju nabrojanih poslova lovni inspektor je bio dužan da: 1) privremeno zabrani lov i druge radnje koje su protivne Zakonu o lovstvu i propisima donetim na osnovu njega; 2) privremeno oduzme protivzakonito ulovljenu divljač i njene delove, protivzakonito stavljene u promet ili protivzakonito prisvojenu uginulu divljač i njene delove, kao i sredstva i predmete kojima su izvršene ove radnje do konačne odluke nadležnog organa; 3) naredi mere za sprečavanje šteta u hitnim slučajevima u kojima bi nastupila šteta po opšti interes; 4) obaveštava nadležne organe o zapaženim nepravilnostima za čije otklanjanje je nadležan drugi organ.

U okviru kaznenih odredbi Zakona o lovstvu bila je predviđena kako prekršajna odgovornost tako i odgovornost za privredne prestupe, u zavisnosti od vrste i sadržina prestupa kao i od toga da li se kao učinilac javljalo pravno lice ili fizičko lice (pojedinaac).

Novčanom kaznom od najmanje 200.000.000 dinara do najviše utvrđenog iznosa Zakonom o privrednim prestupima, moglo se kazniti za privredni prestup Preduzeće, Lovački savez Srbije, odnosno lovačko udruženje ili drugo pravno lice ako: 1) organizuje lov, uništava i ugrožava opstanak bilo koje vrste divljači u prirodi, ili lovi divljač zaštićenu trajnom zabranom lova; 2) hvata i drži divljač suprotno zabrani uznemiravanja zaštićene divljači ili njenog držanja u zatvorenom ili ograđenom prostoru ili zabrani uništavanje legala, gnezda i jaja, kao i sakupljanja jaja zaštićenih ptica; 3) na određeno vreme ne obustavi lov ugrožene vrste lovostajem zaštićene divljači; 4) vrši trovanje divljači 5) lovište ili deo lovišta koje mu je dato na gazdovanje ustupi drugom na gazdovanje ili da u zakup; 6) kao korisnik zemljišta, vode i šume, na kojima se lovište nalazi, ne dozvoli radnje i mere predviđene lovnom osnovom; 7) dozvoli lov ili obuku lovačkih pasa suprotno zakonu ili ako vrši izvoz divljači i delova divljači suprotno zakonskim odredbama, odnosno organizuje i stručno izvodi lov bez ispunjavanja uslova koji se odnose na stručnu spremu lica zaduženog za organizovanje i stručno izvođenje lova divljači; 8) svojim pravilima ne utvrdi prava, uslove i druga pitanja za lov, ne utvrdi ili ne naplati iznos za korišćenje divljači odnosno ako ga utvrdi ili naplati na nezakonit način; 9) lovi ili organizuje lov divljači zaštićene lovostajem na nedozvoljen način ili nedozvoljenim sredstvima; 10) dozvoli iznošenje iz zemlje trofeja divljači čija je vrednost izražena u poenima veća od zakonom utvrđene vrednosti. Za nabrojane privredne prestupe moglo se kazniti novčanom kaznom od najmanje 10.000.000 dinara do najviše utvrđenog iznosa Zakonom o privrednim prestupima i odgovorno lice u preduzeću ili u drugom pravnom licu. Za pojedine privredne prestupe

mogla se pored propisane kazne, izreći i mera oduzimanja imovinske koristi pribavljene izvršenjem prestupa.

Novčanom kaznom od najmanje 150.000.000 dinara do najviše utvrđenog iznosa Zakonom o privrednim prestupima, se, prema članu 63., za privredni prestup moglo kazniti Preduzeće, Lovački savez Srbije, odnosno lovačko udruženje ako: 1) od ukupne površine lovišta kojim gazduje ne odredi najmanje jednu petinu za rezervat ili lovi u rezervatu na nezakonit način; 2) pre unošenja divljači u lovište ne izvrši njenu zdravstvenu kontrolu, ili ako u lovište unese novu vrstu divljači suprotno odredbi zakona; 3) vrši žetvu i košenje poljoprivrednim mašinama koje nemaju ugrađene uređaje za isterivanje, odnosno plašenje divljači; pali korov, strnjik, trstiku, trave i drugo rastinje u lovištima ili vrši oblaganje otvorenih kanala, akumulacija, jezera i obala vodotoka plastičnim i drugim materijalima na način koji bi ugrožavao divljač; 4) gazduje lovištem a ne ispunjava potrebne uslove za to; 5) ne donese lovnu osnovu lovišta, odnosno lovnog područja, odnosno kao jedan od korisnika lovišta u lovnom području ne obezbedi sredstva za izradu lovne osnove lovnog područja, 6) ne donese godišnji plan u određenom roku ili lovi divljač bez donetog godišnjeg plana ili ne uskladi plan gazdovanja sa lovnom osnovom; 7) postupi suprotno odredbi Zakona o lovstvu koja se odnosi na sredstva za mere i podsticajne mere za unapređenje zaštite i gajenja divljači; 8) prekrši odredbe o stavljanju u promet divljači, trofeja i delova divljači; 9) ne donese lovnu osnovu lovišta, odnosno lovnog područja u zakonom predviđenom roku; 10) ne donese privremeni godišnji plan gazdovanja lovištem ili ga donese suprotno zakonskoj odredbi kojom je to pitanje bilo regulisano. Za ove privredne prestupe moglo se kazniti i odgovorno lice u preduzeću ili drugom pravnom licu i to novčanom kaznom od najmanje 8.000.000 dinara do najviše utvrđenog iznosa Zakonom o privrednim prestupima.

Prekršajna odgovornost bila je predviđena za preduzeće, Lovački savez Srbije, odnosno lovačko udruženje ili drugo pravno lice u nekoliko slučajeva. Svakom od ovih subjekata se mogla izreći novčana kazna od najmanje 12.000.000 do najviše utvrđenog iznosa Zakonom o prekršajima, ako: 1) bez odobrenja Ministarstva izvrši ograđivanje površina u lovištu; 2) lovi zaštićenu divljač suprotno zakonskim odredbama; 3) propusti da se stara o zaštićenoj divljači u smislu odredbi člana 11. ovog zakona; 4) ne obeleži vidno granice lovišta i granice rezervata u lovištu; 5) ne postupi u skladu sa obavezom usklađivanja mera zaštite i gajenja divljači sa korisnicima susednih lovišta područja van lovišta; 6) ne utvrdi broj divljači pre izrade godišnjeg plana ili ne izvrši brojanje divljači na zakonom određen način; 7) dozvoli lov licima koja nemaju položen lovački ispit; 8) utvrđuje tržišnu cenu suprotno zakonskim odredbama; 9) lovi divljač oružjem i municijom čija je upotreba zabranjena; 10) ne vodi evidenciju o trofejima divljači i o izdatim trofejnim listovima; 11) ne preduzme propisane mere za sprečavanje šteta koje može naneti divljač; 12) ne obezbedi i ne organizuje čuvanje lovišta) ili obezbedi čuvanje lovišta suprotno propisima; 13) lovočuvaru ne izda legitimaciju ili izda legitimaciju na nepropisnom obrascu 14) ne postupi po rešenju lovnog inspektora (član 61. stav 3); 15) u propisanom roku ne uskladi svoje poslovanje sa Zakonom o lovstvu ili postupi suprotno odredbama ovog zakona koje se odnose na korisnike i preduzeća koja se staraju o divljači van lovišta; 16) postupi suprotno odredbi kojom je bilo predviđeno da korisnik lovišta mora da donese lovnu osnovu za lovište u roku od godinu dana od dana zaključivanja ugovora o davanju lovišta na gazdovanje. Za pojedine prekršaje se uz kaznu za prekršaj mogla od učinioaca oduzeti imovinska korist pribavljena izvršenjem prekršaja. Za navedene prekršaje, moglo se kazniti novčanom kaznom od najmanje 3.500.000 dinara do najviše utvrđenog iznosa Zakonom o prekršajima i

odgovorno lice u preduzeću, lovačkom udruženju ili u drugom pravnom licu.

Kažnjavanje pojedinca za prekršaj i to novčanom kaznom od najmanje 9.500.000 dinara do najviše utvrđenog iznosa Zakonom o prekršajima bilo je propisano članom 65. Zakona o lovstvu. Prema ovoj odredbi, pojedinac (fizičko lice) se mogao kazniti za prekršaj ako: 1) uništava ili ugrožava opstanak bilo koje divljači u prirodi; 2) lovi divljač zaštićenu trajnom zabranom lova ili lovi divljač u vreme lovostaja ili hvata zaštićenu divljač ili je drži u zatvorenom ili ograđenom prostoru, uništava legla, gnezda i jaja zaštićenih ptica, ili sakuplja jaja zaštićenih ptica; 3) lovi u rezervatu suprotno zakonskim odredbama; 4) vrši žetvu ili košenje poljoprivrednim mašinama koje nemaju ugrađene uređaje za isterivanje, odnosno plašenje divljači ili vrši paljenje korova, strnjika, trstika, trave i drugog rastinja u lovištima ili vrši oblaganje otvorenih kanala, akumulacija, jezera i obala vodotoka plastičnim i drugim materijalima na način koji bi ugrožavao divljač; 5) vrši trovanje divljači; 6) kreće se kroz lovište naoružan ili opremljen drugim sredstvima za lov a bez odobrenja korisnika lovišta; 7) lovi zaštićenu divljač van lovišta, ili lovi divljač bez dozvole, odnosno lovne karte, ili lovi divljač na površinama na kojima je lov zabranjen; 8) lovi ili organizuje lov ili prisvoji divljač i delove divljači suprotno pravilima o plaćanju tržišne cene divljači korisniku lovišta u smislu člana 45. ili lovi divljač na način, sredstvima i pod okolnostima zabranjenim u članu 46. kao i municijom čiji kalibar i težina zrna nisu u skladu sa onima koji su za određene životinjske vrste propisani u članu 47. Zakona o lovstvu; 9) stavi u promet ili iznese iz lovišta ulovljenu divljač ili njene delove bez posedovanja propratnice odnosno trofejnog lista za njih; 10) iznosi iz zemlje prepariranu divljač ili preparirane delove divljači bez odobrenja ministarstva nadležnog za poslove lovstva ili iznosi iz zemlje prepariranu divljač ili preparirane delove divljači čiji trofeji prelaze broj poena koji su propisani u članu 51 Zakona o lovstvu; 11) protivzakonito

organizuje lov; 12) ne pokaže isprave i ne omogući pregled ulova i sredstava za lov, vozila i drugih sredstava za prevoz i prenošenje ulovljene divljači i njenih delova na zahtev lovočuvara. Od učinioca pojedinih, zakonom taksativno nabrojanih prekršaja iz ovog člana, pored izricanja novčane kazne, oduzimani su i predmeti koji su upotrebljeni ili bili namenjeni za izvršenje prekršaja ili koji su nastali izvršenjem prekršaja.

6.6. Regulisanje ribolova

Uvodna razmatranja

Za vreme Drugog svetskog rata, proizvodnja ribe se u jugoslovenskim ribnjacima odvijala pod izuzetno teškim okolnostima. Dobar deo ribnjaka nalazio se upravo na teritorijama na kojima su se odvijale ratne operacije, te je bio razrušen i primoran da prestane sa radom.²⁷¹ Po okončanju narodnooslobodilačke borbe pristupilo se intenzivnom nastojanju da se ova privredna grana obnovi i unapredi.

Iako je u Srbiji tradicija ribolova negovana još od srednjeg veka, u razdoblju koje je usledilo nakon Drugog svetskog rata, ribarstvo na Dunavu i Savi postaje sve značajnija privredna grana²⁷². U skladu sa tim, u navedenom periodu usvojen je veliki broj propisa posvećenih njenom regulisanju i pre svega uspostavljanju određene kontrole i nadzora od strane države nad ribolovom kao potencijalnim izvorom državnih prihoda ali i nastojanju da se riblji fond i njegova prirodna staništa

²⁷¹ Bojčić, C.: Stoljetni razvoj ribogojstva na tlu Jugoslavije. *Croatian Journal of Fisheries*, vol. 37, br. 4-5-6/1982,78.

²⁷² Smederevac-Lalić, M.: Socio-ekonomske i biološke karakteristike privrednog ribolova na Dunavu, odbranjena doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2013. 9.

sačuvaju od štetnih uticaja i unaprede primenom raznovrsnih zaštitnih i podsticajnih mera.

Usled različitih istorijskih, socijalnih, ekonomskih i političkih okolnosti, u drugoj polovini 20. veka došlo je do značajnih promena u oblasti pravnog regulisanja i organizacije ribarstva kao delatnosti. Ali, paralelno sa izmenama pravnog okvira za uređenje ribarstva, i sam ribolovni resurs trpeo je značajne promene. Na opšte stanje u ribarstvu uticali su različiti faktori: opšte promene u društvu (poput industrijalizacije i kolektivizacije), hidrotehnički radovi koji su isušivali plavne površine, promene u pogledu upravljanja, promene korisnika voda, ratna dešavanja, introdukcija većeg broja alohtonih vrsta riba, ali i pojava i širenje invazivnih vrsta riba.²⁷³

Razvojni put slatkovodnog ribarstva, kao i normativnih okvira kojima je ono bilo regulisano može se sistematizovati u dva razdoblja: 1) administrativni period, koji je trajao od 1946. do 1952. godine i 2) samoupravni period, koji je trajao od 1953. godine pa sve do prestanka važenja socijalističkih zakona. Na samom početku administrativnog razdoblja, tačnije 1946. godine održana je konferencija ribarskih stručnjaka organizovana od strane Ministarstva poljoprivrede i šumarstva FNRJ, na kojoj su formulisane određene smernice za razvoj te privredne grane. Kao najvažniji zadaci u toj oblasti istaknuti su: obnova ribarskih objekata, hitno uspostavljanje normalne proizvodnje, menjanje i prilagođavanje ribarskog zakonodavstva novim društvenim i ekonomskim okolnostima i reorganizacija ribnjaka koji su nekada bili kapitalističko vlasništvo kao državnih poljoprivrednih preduzeća.²⁷⁴

²⁷³ Smederevac-Lalić, M.: Socio-ekonomski karakter i značaj ribarstva kao delatnosti na Gornjem Podunavlju u Srbiji, odbranjena magistarska teza, Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2007. 26.

²⁷⁴ Bojčić, C.: Stoljetni razvoj ribogojstva na tlu Jugoslavije. *Croatian Journal of Fisheries*, vol. 37, br. 4-5-6/1982,78.

Kao jedan od ključnih problema u vezi sa pravnim okvirom posvećenim regulisanju ribarstva u periodu takozvanog socijalističkog zakonodavstva isticana je neujednačenost republičkih propisa. Zbog toga je već nakon usvajanja prvih republičkih zakona kojima je bila uređena ova privredna grana isticana neophodnost njihovog međusobnog usklađivanja i to prvenstveno na graničnim rekama između pojedinih republika.²⁷⁵ Iako je konstantno naglašavano da privredno ribarstvo mora imati primat nad sportskim, stručnjaci su upozoravali da je u praksi to rešavano drugačije, te da su u pojedinim republikama zakoni bili „naklonjeniji“ sportskom a u drugima privrednom ribolovu.²⁷⁶

Zakon o ribarstvu NRS iz 1949. godine

Zakon o ribarstvu NRS usvojen je 1949. godine²⁷⁷. U skladu sa članom 1. ovog zakona, ribe u tekućim vodama, jezerima, stajaćim vodama na državnom zemljištu i u vodama koje nastaju od poplave dok su u vezi sa tim vodama na teritoriji Narodne Republike Srbije predstavljale su opštenarodnu imovinu. Osim u odnosu na ribe, odredbe Zakona o ribarstvu shodno su primenjivane i na rakove (član 10.).

Država je bila nadležna za propisivanje, planiranje i preduzimanje mera za unapređenje ribarstva, organizovala je naučno istraživanje ribljeg sveta, kao i industrijsku preradu ribe i riblje tržište, pri čemu su nadležni državni organi, ribarska gazdinstva i organizacije koje se bave

²⁷⁵ Ristić, M.: Prvo savetovanje o problemima ribarstva NR Srbije, *Croatian Journal of Fisheries*, vol.10, br. 2/1955, 26.

²⁷⁶ Jeromel, T., Bubujević, V.: Uzgoj riba i zakoni o slatkovodnom ribarstvu u pojedinim republikama Jugoslavije. *Croatian Journal of Fisheries*, vol. 40, br. 1/1985.

²⁷⁷ Zakon o ribarstvu, Službeni glasnik NRS, br. 12/1949.

ribarstvom bile obavezne da posvećuju potrebnu pažnju gajenju, čuvanju i zaštiti ribe, kao i da preduzimaju sve mere za unapređenje i usavršavanje ribarstva (član 2.).

Nadzor nad ribarstvom sprovodila je država, a staranje o unapređenju ribarstva i pravilnom iskorišćavanju ribolovnih voda, kao i nadzor nad ribolovom na celoj teritoriji Srbije bili su u nadležnosti ministra poljoprivrede, dok su neposredan nadzor i kontrolu nad ribolovnim vodama i vršenjem ribolova obavljali nadležni sreski i gradski narodni odbori uz stručnu pomoć Ministarstva poljoprivrede (član 3.). Država je upravljala ribarstvom kao granom narodne privrede i to u skladu sa privrednim planom. Plan ribarstva obuhvatao je radove i mere za podizanje, čuvanje i zaštitu riba, poribljavanje ribolovnih voda, tamanjenje štetnih životinja i količinu i vrstu ribe koju je trebalo uloviti (član 4.). U cilju povećanja proizvodnje riba za potrebe tržišta, bilo je propisano da država treba da podiže i pomaže podizanje veštačkih ribnjaka i poluribnjaka (član 7. stav 1.).

U cilju upravljanja ribarstvom, zakonom je bilo predviđeno utvrđivanje ribolovnih područja. Ova područja određivali su oni organi kojima je bilo povereno upravljanje ribolovom u ribolovnim vodama, a vlada je određivala u kojim ribolovnim vodama su ribolovom upravljali republički, pokrajinski, oblasni i lokalni državni organi. Vodama koje zbog svog malog značaja nisu bile uključene u ribolovno područje ribarskog gazdinstva upravljao je neposredno izvršni odbor nadležnog sreskog odnosno gradskog narodnog odbora (član 5.). Ostalim ribolovnim područjima upravljala su ribarska gazdinstva republičkog, pokrajinskog, oblasnog ili lokalnog značaja, koja su osnivana u skladu sa propisima o državnim privrednim preduzećima (član 6.).

Ali, pored državnih gazdinstava, ribarstvom su se mogli baviti i drugi subjekti poput: ribarskih zadruga, udruženja ribolovaca, seljačkih radnih zadruga, zemljoradničkih zadruga i pojedinih ribara

(član 8. stav 1.). U vodama koje su se nalazile na zadružnom ili privatnom zemljištu mogla se gajiti riba u cilju prodaje, ali samo uz dozvolu izdatu od strane izvršnog odbora nadležnog narodnog odbora u kojoj su bila navedena ovlašćenja i planske obaveze sopstvenika ribolovne vode, odnosno vlasnika tehničkih uređaja za gajenje ribe (član 9.).

Zakonom o ribarstvu bile su predviđene određene mere i zabrane čiji je cilj podrazumevao zaštitu ribljeg fonda i unapređenje ribarstva kao privredne grane. U tom smislu. Članom 11. ovog zakona bilo je zabranjeno da se riba lovi za vreme plodjenja, s tim što je propisivanje trajanja godišnjeg lovostaja pojedinih vrsta ribe bilo povereno ministru poljoprivrede. Istim članom bilo je postavljeno ograničenje u pogledu lova ribe koja nije dostigla određenu najmanju veličinu, čije je određivanje za svaku vrstu riba spadalo u nadležnost ministra poljoprivrede. Od navedenih zabrana postojali su određeni izuzeci. Naime, u cilju proučavanja biologije slatkih voda i unapređenja ribarstva, državne naučne institucije mogle su da preko svog stručnog osoblja love ribu za potrebe naučnog ispitivanja u svim ribolovnim vodama, bez obzira na lovostaj, zabranu lova i najmanju određenu veličinu (član 13. stav 1.). Takođe, radi veštačkog gajenja riba, ministar poljoprivrede mogao je da dozvoli lov ribe i za vreme lovostaja kao i lov ribe ispod najmanje određene veličine (član 13. stav 2.).

Kako bi se doprinelo razmnožavanju i zaštiti retkih i proređenih vrsta riba, ministar poljoprivrede bio je ovlašćen da naredi privremenu zabranu ribolova koja se mogla odnositi na svaki ribolov ili samo na ribolov pojedinih vrsta riba, na određene ribolovne vode ili na celu teritoriju Narodne Republike Srbije (član 12.).

Članom 14. Zakona o ribarstvu bilo je propisano da se ribolov sme vršiti samo dozvoljenim spravama i sredstvima, odnosno na način koji nije zabranjen. U nastavku su nabrojani nedozvoljeni načini i

sredstva za vršenje ribolova, uključujući: eksplozivna i omamljujuća sredstva, vatreno oružje, pregrađivanje, iscrpljivanje ili odvrćanje ribolovnih voda i sprečavanje povratka ribe sa poplavljenog zemljišta u vodu od koje je nastala poplava. Istom odredbom bilo je izričito naglašeno da su ribolovci smeli loviti samo udicom.

Posebna odredba bila je posvećena pitanju nastanjivanja ribolovnih voda novim vrstama riba, i na osnovu nje se za nastanjivanje ribolovnih voda onim vrstama riba koje u njima ranije nisu postojale zahtevalo posedovanje odobrenja izdatog od strane ministra poljoprivrede (član 15.).

Ministar poljoprivrede mogao je da proglasi ribljim plodištima pojedne delove ribolovnih voda ili površine pokrivene vodom na kojima se ribe plode ili koje su naročito pogodne za plođenje i razmnožavanje riba, kao i da propiše bliže odredbe o njihovoj zaštiti. Sakupljanje ikre i kvarenje prirodnih ribljih plodišta bilo je zabranjeno, bez obzira na to da li su ona bila proglašena za takva od strane ministra ili ne. Izuzetak od ove zabrane bilo je moguće načiniti samo u slučaju regulacije voda ili podizanja hidrotehničkih postrojenja i građevina (član 16.).

Pravni okviri za uspostavljanje zaštite ribljeg fonda posredstvom zaštite životne sredine, odnosno prirodnih staništa pojedinih vrsta riba sadržani su u članu 17., koji je zabranjivao svako zagađivanje ribolovnih voda tekućim ili čvrstim otpacima i materijama koje bi uništavale ribu ili na nju štetno delovale. U skladu sa tim, industrijska i druga preduzeća koja upotrebljavaju vodu za preradu organskih ili neorganskih materija bila su dužna da podignu i održavaju potrebne uređaje za hemijsko, biološko i mehaničko prečišćavanje upotrebene vode pre njenog ispuštanja u ribolovnu vodu. Ako bi procenio da su vode iz gradskih kanala štetne za ribu, ministar poljoprivrede mogao je narediti postavljanje takvih uređaja i od strane gradskih narodnih odbora.

U cilju zaštite prirodnih staništa riba, zakon je nalagao i obavezu da se prilikom regulisanja voda i postavljanja hidrotehničkih postrojenja preduzmu sve mere kako bi se izbeglo smanjenje ribolovne vode, sprečavanje slobodnog prolaza ribe na njenom prirodnom putu, oštećenje ribljih skloništa i ikrišta ili kakva druga šteta za ribarstvo. Ukoliko navedene negativne posledice regulisanja voda i postavljanja hidrotehničkih postrojenja nisu mogle u potpunosti da se izbegnu, zakon je insistirao da se u takvim situacijama nastoji da šteta bude svedena na najmanju moguću meru (član 18. stav 1.). Kako bi se na vreme mogle preduzeti mere za prikupljanje i prenošenje ribe, hidrotehnički organi bili su dužni da blagovremeno obaveste o ispuštanju vode iz starih korita i većih kanala melioracionog područja najbliže državno ribarsko gazdinstvo (član 18. stav 2.).

O značaju koji je pridavan razvoju ribarstva svedoči član 20. Zakona o ribarstvu, kojim je bilo predviđeno osnivanje posebnog Saveta za ribarstvo pri Ministarstvu poljoprivrede, koje je bilo zaduženo za davanje mišljenja o svim važnim pitanjima u vezi sa tom privrednom granom. Članovi Saveta bili su predstavnici ministarstva poljoprivrede, trgovine i snabdevanja, industrije, komunalnih poslova, kao i komiteta za vodoprivredu, glavnog saveza zemljoradničkih zadruga, saveza ribolovaca kao i eksperti iz oblasti ribarstva odabrani od strane ministra poljoprivrede.

Država je u cilju unapređenja ribarstva pomagala organizacije koje su se time bavile, i to na sledeće načine: pružanjem finansijske podrške, nabavljanjem ribarskih sprava i plovila, davanjem stipendija za proučavanje ribarstva, preduzimanjem radova i mera usmerenih na razmnožavanje i gajenje ribe, davanjem stručnih saveta i drugim merama (član 21.).

Radi sprovođenja kontrole i zaštite ribolova, na ribolovnim područjima ribarskih gazdinstava postavljeni su takozvani čuvari

ribolova, koji su imali iste dužnosti i ovlašćenja kao i pripadnici industrijsko-zavodske milicije (član 22.).

Za vršenje ribolova bila je potrebna dozvola izdata od strane izvršnog odbora nadležnog sreskog ili gradskog narodnog odbora, u kojoj je moralo biti navedeno na kom području i sa kojim spravama imalac dozvole može vršiti ribolov. Izdata dozvola davala je pravo na ribolov samo ako su organizacija ili ribar lično zaključili ugovor sa izvršnim odborom sreskog ili gradskog narodnog odbora. Dozvola je istovremeno služila i kao ribarska legitimacija, a licima koja su lovila ribu u ime ribarskih gazdinstava ili naučnih ustanova nije bila potrebna takva dozvola ako su imala legitimaciju koja bi potvrdila njihovo službeno svojstvo i ovlašćenje da love ribu.

Godišnja dozvola za ribolov mogla se izdati svakom punoletnom licu koje stalno ili privremeno boravi na teritoriji FNRJ i koje je član udruženja ribolovaca, osim licu koje je pod starateljstvom ili koje je pravnosnažnom presudom bilo osuđeno za teže krivično delo. Maloletnicima koji su bili stariji od 16 godina i koji su bili članovi udruženja ribolovaca dozvola se mogla izdati samo po pristanku roditelja ili staratelja i uz saglasnost uprave škole u kojoj su na školovanju ili stručnom obrazovanju, odnosno preduzeća u kome su zaposlena (član 27.). Lica koja su samo kratko boravila u određenom kraju poput sportista ili turista mogla su da steknu dnevne dozvole sa važnošću od 1 do 30 dana i ako nisu bili članovi udruženja ribolovaca (član 28).

Lica ovlašćena da vrše ribolov i njihovo pomoćno osoblje imala su pravo da mestu ribolova pristupe i preko tuđeg zemljišta, koje su smela upotrebljavati uz ribolovnu vodu, ali samo u širini koju zahteva njihov način ribolova. Ipak, ovo pravo nije se odnosilo na zemljište koje je predstavljalo sastavni deo dvorišta, ograđenog vrta ili voćnjaka. Sa

druge strane, sopstveniku zemljišta pripadalo je pravo na naknadu štete koja bi nastala usled pristupa ili upotrebe zemljišta (član 29.).

Zakonom o ribarstvu bilo je uređeno i osnivanje i funkcionisanje udruženja ribolovaca, koja su imala veoma značajnu ulogu za razvoj ribarstva kao privredne grane, ali i za očuvanje i unapređenje ribljeg fonda i promovisanje odgovornog odnosa prema ihtiofauni i njenim prirodnim staništima. Članom 30. ovog zakona udruženja ribolovaca definisana su kao dobrovoljna udruženja građanja koji love ribu iz sporta ili za ličnu upotrebu. Kao osnovne zadatke udruženja ribolovaca zakon je navodio: organizovanje i stručno podizanje ribolovaca, razvijanje discipline i svesnog odnosa ribolovaca prema ribolovu, saradnja sa nadležnim državnim organima na unapređenju i zaštiti ribarstva, staranje o pravilnom vršenju zadataka koje u vezi sa privrednim planiranjem postavljaju državni organi nadležni za ribarstvo, briga o poštovanju pravnih propisa o ribarstvu i unapređenje ribarstva (član 30.).

Postupak osnivanja, sticanje dozvole za osnivanje, funkcionisanje i uslovi za učlanjenje u udruženjima ribolovaca bili su propisani Zakonom o ribarstvu (članovi od 31. do 34.).

Zakon o ribarstvu sadržao je kaznene odredbe, kojima su određena kršenja njegovih odredbi bila inkriminisana kao prekršaji i kojima su bile propisane odgovarajuće sankcije za njihove učinioce.

Članom 53. bilo je propisano da se učinilac kažnjava novčanom kaznom do 50.000 dinara ili kaznom popravnog rada do 3 meseca ili kaznom lišenja slobode do 3 meseca za sledeća ponašanja, ali samo pod uslovom da njima nisu ostvarena obeležja bića krivičnog dela: 1) lov ribe vatrenim oružjem ili spravama čija je upotreba zabranjena ili uz pomoć narkotičkih, eksplozivnih ili drugih materija ili sredstava koja omamljuju ili ubijaju ribu; 2) neopravdano posedovanje ovakvih materija, sredstava i oružja prilikom vršenja ribolova ili bavljenja na

ribolovnoj vodi ili u njenoj blizini; 3) zagađivanje ribolovnih voda materijama i sredstvima koja štetno deluju na ribu; 4) propuštanje da se podignu i održavaju u ispravnom stanju uređaji za prečišćavanje upotrebljene vode pre njenog puštanja u ribolovnu vodu; 5) neovlašćeno lovljenje ribe na ribljim plodištima i 6) skupljanje ikre ili kvarenje ili uništavanje ikrišta.

Na osnovu člana 36. učiniocu se mogla izreći novčana kazna u iznosu do 3.000 dinara ili kazna popravnog rada do 30 dana u slučaju da: 1) lovi ribu bez dozvole za ribolov, za vreme lovostaja ili privremene zabrane ribolova ili ribu koja nema najmanju propisanu veličinu; 2) drugome proda ili pozajmi svoju dozvolu za ribolov; 3) bude zatečeno na ribolovnoj vodi ili u njenoj neposrednoj blizini sa ribarskim spravama bez dozvole a to ne može da opravda; 4) neovlašćeno pušta u ribolovnu vodu pojedine vrste riba koje u njima ne postoje; 5) u cilju ribolova pregrađuje, iscrpljuje ili odvraća ribolovne vode; 6) kiseli lan ili konoplju u ribolovnim vodama izvan mesta koje za to odredi nadležni organ.

Prema članu 37. novčana kazna u iznosu do 1.500 dinara mogla se izreći licu koje: 1) neovlašćeno gaji ribe u svojoj vodi u cilju prodaje; 2) sprečava na bilo koji način povratak ribe sa poplavljenog zemljišta u ribolovnu vodu; 3) lovi ribu spravama za koje ne poseduje dozvolu; 4) prodaje ili uopšte stavlja u promet ribu ulovljenu na nedozvoljen način odnosno upotrebom nedozvoljenih sredstava; 5) sprečava ovlašćenom licu pristup mestu ribolova ili sprečava upotrebu zemljišta za ribolov duž ribolovne vode i 6) uskraćuje davanje podataka nadležnom državnom organu o količini ulovljene ribe ili daje netačne podatke ili ih daje neredovno ili protivno propisima o njihovom dostavljanju.

U slučaju kršenja odredbi Zakona o ribarstvu, učiniocu su se pored navedenih prekršajnih sankcija mogle izreći i mere u vidu oduzimanja ulovljene ribe, ribarskih sprava i sredstava za lov, a ako je to bilo opravdano s obzirom na okolnosti dela i osobine učinioca, i

oduzimanje dozvole za ribolov, bilo trajno bilo na određeno vreme (član 38.).

Zakon o ribarstvu SRS iz 1965. godine

Zakon o ribarstvu SRS usvojen je 1965. godine²⁷⁸. U prvom članu ovog zakona ribarstvo je definisano kao grana narodne privrede koja obuhvata ribolov i gajenje riba, pri čemu je navedeno da ribolov obuhvata lov riba, školjki, rakova, pijavica i drugih korisnih životinja u otvorenim i zatvorenim vodama, dok gajenje riba podrazumeva uzgoj riba, rakova, školjki i drugih korisnih životinja u ribnjacima, poluribnjacima i ostalim vodama (član 1.).

Ovim zakonom, ribolovne vode su bile podeljene na zatvorene i otvorene (član 2. stav 1.). U zatvorene vode spadali su: ribnjaci, poluribnjaci, jezera, bare, mrtvaje, kanali meliorisanog područja, akumulaciona jezera hidrocentrala i baražna jezera vodovoda koja nemaju izgrađene riblje staze, a otvorenim su se smatrale sve ostale vode (član 2. stav 2.). Ribe i ostale životinje u otvorenim vodama, jezerima i vodama koje nastaju od poplava kao i u celokupnoj kanalskoj mreži meliorisanog područja imale su status opštenarodne imovine (član 2. stav 3.).

Zakon je razlikovao dve vrste ribolova: privredni i sportski (član 3. stav 1.). Pod privrednim ribolovom podrazumevao se ribolov koji su vršila ribarska preduzeća i ribarske zadruge čija je osnovna delatnost ribarstvo, kao i ribolov koji su obavljali samostalni profesionalni ribari (član 3. stav 2.). Privrednim ribolovom su se mogle baviti i zemljoradničke zadruge preko svojih samostalnih pogona čija je osnovna delatnost ribarstvo (član 3. stav 3.). Sa druge strane, sportski

²⁷⁸ Zakon o ribarstvu, Službeni glasnik SRS, br. 35/1965.

ribolov mogli su po pravilu vršiti samo ribolovci sportisti koji su članovi udruženja sportskih ribolovaca učlanjenih u savez sportskih ribolovaca (član 3. stav 4.).

Staranje o unapređenju ribarstva, uređivanje načina upravljanja ribolovnim vodama kao i načina korišćenja ribolovnih voda, sprovođenje nadzora nad korišćenjem ribolovnih voda i vršenje drugih prava i dužnosti određenih Zakonom o ribarstvu i ostalim propisima bilo je povereno organima društveno-političkih zajednica (član 4.).

U članu 5. Zakona o ribarstvu bilo je naglašeno da se njegove odredbe ne odnose na ribnjake, osim onih koje su se bavile pitanjem suzbijanja ribljih bolesti.

U cilju unapređenja ribarstva i pravilnog iskorišćavanja ribolovnih voda i upravljanja njima, sve ribolovne vode bile su podeljene na ribolovna područja i ribolovne revire (član 6. stav 1.).

Pod ribolovnim područjem podrazumevao se određeni deo velike otvorene vode ili otvorena voda sa pripadajućim pritokama i bočnim vodama koja je, u pogledu ribarstva, predstavljala jednu povezanu bilošku zajednicu i ekonomsku celinu i koja je bila podesna za samostalno privredno iskorišćavanje, bilo u pogledu ribolova, bilo u pogledu trajnog i uspešnog gajenja riba (član 6. stav 2.). Ribolovni revir određen je kao površina vode, čitava mala voda ili njen ograničeni deo koji su se mogli iskorišćavati kao samostalni ribolovni objekti, bilo u pogledu ribolova, bilo u pogledu trajnog i uspešnog gajenja određenih vrsta riba u svrhu sportsko-turističkog ribolova (član 6. stav 2.). Ribolovnim područjima i revirima upravljale su opštine (član 8. stav 1.).

Privredni ribolov mogao se vršiti samo na ribolovnim područjima, dok se sportski mogao vršiti i na ribolovnim područjima i na ribolovnim revirima (član 10.).

Za zaštitu riba i očuvanje ribljeg fonda posebno je bitna odredba sadržana u članu 9., kojom je bilo predviđeno da se pojedina ribolovna područja ili reviri mogu na osnovu odluke Republičkog izvršnog veća proglasiti rezervatima, ako bi to zahtevali posebni interesi unapređenja i zaštite ribarstva, jedinstvenog iskorišćavanja ribolovnih voda ili poseban režim područja na kome se nalaze ribolovne vode, poput na primer nacionalnih parkova. Istom odredbom bilo je predviđeno da se način izdavanja odobrenja za iskorišćavanje ribolovnih voda u rezervatu kao i mere za unapređenje i zaštitu ribarstva u granicama rezervata određuju odlukom o njegovom proglašenju.

Pored rezervata, postojala su i područja na kojima je bio zabranjen svaki ribolov. Naime, pojedine ribolovne vode i njihovi delovi koji su bili naročito značajni za normalno plodjenje riba i ishranu ribljeg podmlatka mogli su se proglasiti zaštitnim revirima ili prirodnim ribljim plodištima na osnovu rešenja republičkog odnosno pokrajinskog organa nadležnog za poljoprivredu (član 11.). Za kontrolu nad vršenjem ribolova, nad radom čuvarske službe, kao i nad sprovođenjem mera propisanih radi unapređenja i zaštite ribarstva i mera za iskorišćavanje ribolovnih voda bila je zadužena ribarska inspekcija, čiji su zadaci, organizacija i ovlašćenja bili uređeni posebnim zakonom (član 14). Poslovi organizovanja i vršenja ribarske čuvarske službe na ribolovnim područjima i revirima bili su povereni organima upravljanja ribolovnim vodama. Pored toga, privredne organizacije i organizacije sportskih ribolovaca mogle su imati i sopstvene čuvare na određenim ribolovnim područjima i revirima i vršiti ona prava i dužnosti iz ribarske čuvarske službe koja im poveri nadležni opštinski organ u skladu sa relevantnim propisima (član 15.).

Pravo na vršenje privrednog ribolova mogle su steći ribarska preduzeća, organizacije i samostalni profesionalni ribari na osnovu dozvole (član 16. stav 1.), izdate od strane opštinskog organa uprave nadležnog za poslove ribarstva i to za određeno ribarsko područje i na

period od godinu dana (član 17. stav 1. i 2.). Koje su se vrste ribolovnih alata smele upotrebiti u svrhu vršenja poljoprivrednog ribolova određivao je republički organ uprave nadležan za poslove poljoprivrede (član 16. stav 2.).

Registrovana ribarska privredna organizacija mogla je steći dozvolu za privredni ribolov uz naplatu propisane naknade za korišćenje ribarskog područja na koji se ta dozvola odnosi (član 18.). Da bi stekao dozvolu za vršenje privrednog ribolova samostalni profesionalni ribar morao je ispunjavati sledeće uslove: 1) da je državljanin SFRJ; 2) da mu je vršenje privrednog ribolova glavno zanimanje; 3) da je poslovno sposoban; 4) da nije presudom osuđen na zabranu vršenja privrednog ribolova; 5) da protiv njega nije izrečena zaštitna mera oduzimanja dozvole za ribolov (dok ta zaštitna mera traje) i 6) da je uplatio propisanu naknadu za korišćenje ribarskog područja na koje se dozvola odnosi (član 19.).

I za vršenje sportskog ribolova bila je potrebna dozvola, koja je mogla biti godišnja ili dnevna. I godišnja i dnevna dozvola mogla je važiti ili za sve ribolovne vode na celoj teritoriji SFRJ ili za ribolovne revire na teritoriji određene opštine, kao i za ribolovno područje koje se prostire na teritoriji te opštine (član 15.). Pravo na dozvolu za sportski ribolov imao je svaki državljanin SFRJ stariji od 16 godina, pod uslovom da je član udruženja sportskih ribolovaca i da je platio propisanu naknadu (član 23. stav 1.). Ali, dnevna dozvola za sportski ribolov mogla se izdati i licu koje nije član udruženja sportskih ribolovaca, kao i licu koje nije domaći državljanin pod uslovima koji su bili propisani Zakonom o ribarstvu (član 23. stav 2.). Takođe, i lica ispod 16 godina mogla su se baviti sportskim ribolovom pod nadzorom roditelja, nastavnika, odnosno članova udruženja sportskih ribolovaca, s tim što je republički organ uprave nadležan za poslove poljoprivrede bio ovlašćen da propiše i posebne uslove pod kojima su se lica mlađa od 16. godina mogla baviti sportskim ribolovom (član 23. stav 3.).

Pored privrednog i sportskog, Zakon o ribarstvu poznao je i ribolov u naučnoistraživačke svrhe, čije je vršenje bilo uređeno članom 26. tog zakona. Naime, stručno osoblje i saradnici ribarskih naučnih ustanova, kao i ostalih naučnih ustanova koje se bave istraživanjem iz oblasti ribarstva mogle su za potrebe naučnog ispitivanja loviti ribu u svim ribolovnim vodama na teritoriji Socijalističke Republike Srbije, bez obzira na lovostaj, zabranu ribolova i najmanju određenu količinu ribe i to koristeći sve ribolovne alate. Za sprovođenje ribolova u naučnoistraživačke svrhe bila je potrebna posebna dozvola izdata od strane republičkog organa uprave nadležnog za poslove poljoprivrede.

Zakon o ribarstvu obavezivao je organe upravljanja ribolovnim vodama da preduzimaju sve mere koje doprinose unapređenju i zaštiti ribarstva, a naročito: 1) da podižu mrestilišta za poribljavanje osiromašenih ribolovnih područja, revira i ribogojilišta; 2) da podižu ribnjake, poluribnjake i ribogojilišta koja služe za povećanje proizvodnje ribe i 3) da se staraju o zaštiti ribe i ribljev podmlatka i drugih korisnih životinja u vodi, u cilju očuvanja osnovnog ribljev fonda i fonda ostalih korisnih životinja (član 28.).

Obaveza propisana članom 30., koja je važila za sva rudarska preduzeća i industrijska preduzeća koja upotrebljavaju vodu u preradi organskih i neorganskih materija, obezbeđivala je očuvanje ribljev fonda posredstvom zaštite prirodnog staništa riba od dejstva negativnih antropogenih faktora. Ova preduzeća bila su dužna da podignu i održavaju odgovarajuće uređaje za prečišćavanje otpadnih voda, a preduzeća koja proizvode električnu energiju bila su u obavezi da na branama protočnih hidrocentrala izgrade riblje staze za nesmetan prolaz riba, kao i da podižu i održavaju naprave kojima se sprečava ulazak ribe u turbine. I organi upravljanja odnosno vlasnici drugih hidrotehničkih postrojenja bili su dužni da podignu potrebne uređaje za prolaz i zaštitu riba, dok su izvođači hidrotehničkih radova morali da obezbede od oštećenja skloništa i prirodna plodišta riba i

ostaih korisnih životinja u vodi. Konačno, i pri izradi planova hidrotehničkih radova na ribolovnim vodama, projektant je bio obavezan da prethodno pribavi mišljenje organa upravljanja ribolovnim područjem odnosno reviom.

Zakonom o ribarstvu bilo je izričito zabranjeno preduzimati sledeće aktivnosti: 1) loviti ribu pomoću narkotičkih ili eksplozivnih materija i svih drugih materija i sredstava koja omamljuju ili ubijaju ribu; 2) loviti ribu pucanjem iz vatrenog oružja ili nabadanjem ostvama; 3) loviti ribu neposredno rukama; 4) skupljati ribu omamljenu ili ubijenu na neki od prethodno navedenih nedozvoljenih načina; 5) trajno ili privremeno zagađivati vode otpadnim vodama ili materijama koje truju, opijaju ili ubijaju ribu, riblju ikru ili organizme koji služe za ishranu riba; 6) bacati u ribolovne vode otpatke, leševe, pilotinu i koru od drveta; 7) močiti lan i konoplju u ribolovnim vodama na nedozvoljenim mestima; 8) prodavati i stavljati u promet one vrste riba za koje važi lovostaj, kao i ribe ispod određene veličine bez uverenja da riba potiče iz ribnjaka (član 32.).

Takođe, Zakonom o ribarstvu bilo je zabranjeno: 1) da se u svrhu ribolova pregrađuju ribolovne vode stalnim ili privremenim sredstvima ili postrojenjima koja onemogućavaju prolaz ribama; 2) da se na propustima, branama i sličnim postrojenjima nameštaju sprave za lov ribe; 3) da se lovi riba na odstojanju manjem od 500 metara od brane hidrocentrale, splavnice ili sličnog postrojenja na vodi na kojoj postoje riblje staze (član 33.).

Zakon je zabranjivao i da se bez odobrenja nadležnog organa unose u vode one vrste riba i drugih životinja kojih u tim vodama nije bilo (član 34.).

U cilju razmnožavanja i zaštite retkih i proređenih vrsta riba i drugih korisnih životinja koje žive u vodi, republički organ uprave nadležan za poslove poljoprivrede mogao je narediti privremenu ili

stalnu zabranu lova na njih. Zabrana se mogla odnositi na svaki lov, na lov pojedinih vrsta, na određene ribolovne vode ili na sve ribolovne vode na teritoriji Srbije (član 35.).

Na osnovu člana 36. Zakona o ribarstvu, Republički organ uprave nadležan za poslove poljoprivrede bio je obavezan da propiše: 1) najmanju veličinu ispod koje se nisu smele loviti pojedine vrste riba i druge korisne životinje u otvorenim vodama; 2) lovostaj odnosno vreme kada se pojedine vrste riba i drugih životinja koje žive u vodi nisu smele loviti, kao i ograničenja za vreme lovostaja; 3) ograničenja u pogledu upotrebe ribarskih sprava, veličine okaca na ribarskim spravama i ograničenja pojedinih načina ribolova i noćnog ribolova; 4) mere za suzbijanje ribljih bolesti; 5) mere za zaštitu riblje ikre i ikrišta; 6) mere za obezbeđenje povratka ribe sa poplavljenih područja u vodu od koje je nastala poplava; 7) mere za zaštitu ribnjaka i mrestilišta kao i postrojenja koja su sa njima bila povezana i 8) postupak sa ribom i oplodnom ikrom koja je namenjena za poribljavanje otvorenih voda;

Zakonom je (član 37.) bila predviđena mogućnost da se radi unapređenja ribarstva osnivaju naučnoistraživačke i druge ustanove. Svi organi kojima je na osnovu tog zakona bilo stavljeno u zadatak da se staraju o unapređenju i zaštiti ribarstva bili su dužni da radi ostvarenja tog cilja sarađuju sa ustanovama koje se bave unapređenjem ribarstva. Pored toga, ovi organi bili su obavezni da sarađuju i sa udruženjima privrednih ribarskih organizacija i sa organizacijama sportskih ribolovaca, kao i da prilikom donošenja perspektivnih planova razvitka ribarstva i propisa iz oblasti ribarstva saslušaju mišljenja ovih ustanova i organizacija.

Kaznenim odredbama zakona o ribarstvu, određena kršenja njegovih odredbi bila su inkriminisana kao privredni prestupi, odnosno prekršaji i za njih su bile predviđene odgovarajuće sankcije i zaštitne mere.

U stavu 1. člana 38. bilo je propisano da se za privredni prestup novčanom kaznom od 20.000 do 250.000 dinara kažnjavala privredna organizacija koja:

1. ne podigne u određenom roku ili ne održava uređaje za prečišćavanje vode upotrebljene pri preradi organiskih ili neorganskih materija ili u rudarstvu pre ispuštanja u ribolovne vode;
2. ne izgradi na branama hidrocentrale staze za nesmetani prolaz riba ili ne podigne ili ne održava naprave kojima se sprečava ulaz ribe u turbine;
3. ne izgradi i ne održava na drugim hidropostrojenjima naprave i druge uređaje za zaštitu riba određene dozvolom za korišćenje voda;
4. moči lan ili konoplju u ribolovnoj vodi van određenog mesta ili izgrađenog močila;
5. baca u ribolovnu vodu otpatke, leševe životinja, pilotinu ili koru od drveta ili na drugi način zagađuje vodu materijama koje truju, opijaju ili ubijaju ribu, riblju ikru, korisne životinje u vodi i organizme koji im služe za hranu;
6. pri izvođenju hidrotehničkih radova na regulisanju vodotoka ne preduzme potrebne mere da se ne oštete skloništa i prirodna riblja plodišta;
7. ne pribavi prethodno mišljenje organa upravljanja ribolovnim područjem ili reviom pri izradi planova hidrotehničkih radova na ribolovnim vodama;
8. postupi protivno propisima o suzbijanju ribljih bolesti, zaštiti riblje ikre i ikrišta, obezbeđenju povratka ribe sa poplavljenih područja, zaštiti mrestilišta sa ribom i oplodnom ikrom namenjenom za poribljavanje otvorenih voda;

9. unosi bez odobrenja u ribolovnu vodu one vrste riba i drugih životinja kojih dotle u njoj nije bilo;
10. pregrađuje ribolovne vode u svrhu ribolova sredstvima ili postrojenjima koja onemogućuju prolaz ribe;
11. namešta sprave za lov ribe na propustima, branama i sličnim postrojenjima; vrši ribolov na vodama na kojima je naređena zabrana ribolova; obavlja privredni ribolov u ribolovnim revirima;
12. lovi ribu bez dozvole;
13. ne izda svom osoblju odnosno članovima propisane lične objave;
14. lovi ribu nedozvoljenim sredstvima ili na nedozvoljen način;
15. skuplja ribu ubijenu ili omamljenu zabranjenim sredstvima;
16. lovi ribu na odstojanju manjem od 500 metara od brane hidrocentrala, splavnica ili sličnih postrojenja na vodi na kojoj postoje riblje staze;
17. lovi ribu u vreme kada se ta vrsta ribe ne sme loviti;
18. postupa protivno ograničenjima u pogledu ribolovnih sprava, veličine okaca na njima, pojedinih načina ribolova i noćnog ribolova;
19. lovi ili stavlja u promet ribu koja nema najmanju propisanu veličinu; 20) prodaje ili stavlja u promet vrstu ribe za koju važi lovostaj.

Za naveden prekršaje kažnjavana su i odgovorna lica u privrednoj organizaciji ili ustanovi i to novčanom kaznom u iznosu od 3.000 do 10.000 dinara (član 38. stav 2.). I fizičko lice odgovaralo je u slučaju izvršenja nekog od nabrojanih prekršaja. Za njih su se fizičkom licu mogle izreći alternativno novčana kazna od 5.000 do 10.000 dinara ili

kazna zatvora u trajanju do 15 dana. Međutim, u slučaju da je na strani učinio nekog od nabrojanih prekršaja postojala materijalna zainteresovanost, njemu se mogla izreći novčana kazna u iznosu od 5.000 dinara do 50.000 dinara ili kazna zatvora do 30 dana (član 38. stav 3.).

Pored kazni, učiniocu ovih prekršaja odnosno privrednih prestupa izricane su i sledeće zaštitne mere: 1) zaštitna mera oduzimanja ulova, 2) zaštitna mera oduzimanja ribarskih sprava i sredstava za ribolov i 3) zaštitna mera oduzimanja dozvole za ribolov za vreme od 3 meseca do 5 godina (ako je učinilac fizičko lice) (član 38. stav 4.).

Zakon o ribarstvu SRS iz 1967. godine

Sledeći Zakon o ribarstvu SRS usvojen je 1967. godine²⁷⁹. U njegovom članu 1. ribarstvo je definisano kao gajenje, zaštita i lov riba u svim vodama u prirodi u kojima žive ribe i životinje kojima se ribe hrane. Ali, odredbe ovog zakona odnosile su se i na rakove, školjke, žabe, pijavice, kornjače i zmije. RIBE i ostale nabrojane životinje predstavljale su društvenu svojinu, a pravo njihovog korišćenja moglo se steći pod uslovima određenim Zakonom o ribarstvu.

Osim na vode u prirodi u kojima žive ribe i druge navedene životinje, odredbe Zakona o ribarstvu koje se odnose na suzbijanje ribljih bolesti, zagađivanje ribolovnih voda i unošenje u njih novih vrsta ribe, su se, prema članu 2., primenjivale i na ribnjake. Istom odredbom ribnjak je definisan kao zatvoren i tehnički uređen prostor namenjen za proizvodnju riba, koji se mogao po potrebi puniti i prazniti vodom.

²⁷⁹ Zakon o ribarstvu, Službeni glasnik SRS, br. 17/1967.

Pored toga, bilo je predviđeno i da se odredbe o unapređenju i zaštiti ribarstva primenjuju i na vode zahvaćene vodoprivrednim objektima koji su osnovno sredstvo radnih organizacija, osim ako bi posebnim propisom bilo određeno drugačije.

Ribarstvom su se mogle baviti radne organizacije registrovane za poslove ribarstva, ali i organizacije sportskih ribolovaca (član 3.). Zakon o ribarstvu razlikovao je dve vrste ribolova: 1) privredni ribolov, koji su obavljale radne organizacije preko lica sa kojima su imale zasnovan radni ili ugovorni odnos i 2) sportski ribolov, koji su vršili građani na osnovu dozvole dobijene od organizacije koja upravlja ribolovnim vodama (član 4. i član 5.).

U članu 6. Zakona o ribarstvu bilo je istaknuto da se ribolov smeo vršiti samo dozvoljenim sredstvima i alatima.

Nadzor nad sprovođenjem Zakona o ribarstvu i propisa donetih na osnovu njega vršili su organi uprave nadležni za poslove stočarske inspekcije, dok su za nadzor nad suzbijanjem ribljih bolesti bili zaduženi organi uprave nadležni za poslove veterinarske inspekcije (član 7.).

Ribarsko područje predstavljalo je ekonomsku, biološku i hidrografsku celinu podesnu za uspešno vršenje ribolova. Radi što racionalnijeg i ekonomičnijeg korišćenja u svrhe ribarstva ribolovne vode deljene su na ribarska područja. Uslovi za to bili su: 1) da te ribolovne vode nisu zahvaćene vodoprivrednim objektima, 2) da su osnovno sredstvo radnih organizacija registrovanih za poslove ribarstva i 3) da nisu pod posebnom zaštitom države (poput nacionalnih parkova ili prirodnih retkosti). Ribolovne vode na kojima su izgrađeni vodoprivredni objekti koji su predstavljali osnovna sredstva radnih organizacija činile su posebna ribarska područja (član 9.).

Ribarsko područje mogla je da uspostavi opštinska skupština na osnovu posebnog akta i uz prethodno pribavljeno mišljenje ustanove nadležne za unapređenje ribarstva o tome da li ono

predstavlja ekonomsku, biološku i hidrografsku celinu podesnu za uspešno vršenje ribolova. Aktom o obrazovanju ribarskog područja utvrđivalo se da li će se ono koristiti za privredni ili sportski ribolov i to u zavisnosti od veličine ribolovnih voda koje su ulazile u njegov sastav, količine riba u njima i stepena razvoja privrednog i sportskog ribolova (član 10.). Opštinska skupština po pravilu je ustupala ribarsko područje bez naknade radnoj organizaciji registrovanoj za poslove ribarstva putem konkursa, a izuzetno se ribarsko područje na kome nema uslova za privredni ribolov moglo bez konkursa ustupiti na korišćenje organizaciji sportskih ribolovaca (član 11.). Međusobna prava i obaveze opštine i korisnika ribarskog područja uređivane su posebnim ugovorom (član 13.).

Organizacija kojoj je dato na korišćenje ribarsko područje bila je dužna da vidno obeleži granice ribarskog područja, kao i mesta na kojima je zabranjen ribolov, poput prirodnih ribljih plodišta (član 14.). Ova organizacija bila je i u obavezi da u roku od godinu dana od potpisivanja ugovora donese za celo ribarsko područje takozvani osnovni plan sa važnošću od najmanje 5 godina, koji je sadržao mere i akcije za unapređenje i korišćenje tog ribarskog područja (član 15.). Osnovni plan morao je sadržati sledeće elemente: 1) osnovne karakteristike voda tog ribarskog područja sa gledišta ribarstva; 2) mere gajenja, zaštite ribe i lov riba i životinja kojima se ribe hrane i postupak njihovog sprovođenja; 3) mere uništavanja životinja štetnih za ribu; 4) količine dozvoljenog lova po vrstama ribe na osnovu godišnjeg prirasta i druge uslove za vršenje ribolova; 5) ekonomsku osnovu korišćenja ribarskog područja; 6) vreme i način poribljavanja ribolovnih voda i mere zaštite ribljih plodišta i 7) sredstva potrebna za sprovođenje mera i akcija predviđenih osnovnim planom i način obezbeđenja tih sredstava (član 16.). U okviru osnovnog plana organizacija koja je bila korisnik ribarskog područja donosila je godišnji plan, a mere i akcije predviđene godišnjim planom kao i sredstva za njihovu realizaciju

morali su biti takvi da obezbeđuju u potpunosti izvršenje osnovnog plana i to do isteka vremena za koje je donet (član 17.).

U cilju očuvanja i uvećanja ribljev fonda, Zakonom o ribarstvu je u članu 20. bila predviđena mogućnost da organ koji je obrazovao ribarsko područje njegove pojedine delove proglasi prirodnim ribljim plodištem, ako bi to bilo od naročito značaja za plodjenje riba i ishranu ribljev podmlatka. Aktom o proglašenju prirodnog ribljev plodišta mogle su se propisati i posebne mere za njegovu zaštitu.

Pravo korišćenja ribljev područja moglo se oduzeti od organizacije registrovane za poslove ribarstva ako: 1) ona koristi ribarsko područje protivno odredbama Zakona o ribarstvu ili 2) ne sprovodi mere i akcije predviđene osnovnim i godišnjim planom ili ugovorom o međusobnim pravima i obavezama (član 21.).

Kao što je već istaknuto, Zakon o ribarstvu razlikovao je dve vrste ribolova: privredni i sportski.

Privredni ribolov, odnosno ribolov koji su vršile radne organizacije registrovane za poslove ribarstva u cilju sticanja dohotka, mogao se vršiti samo na ribarskim područjima za koja je u aktu o njihovom osnivanju bilo predviđeno da se mogu koristiti za tu vrstu ribolova (član 22.).

Sportski ribolov obavljali su građani određenim ribolovnim sredstvima u cilju lične razonode i rekreacije i on nije obuhvatao lov rakova, školjki, žaba, pijavica, kornjača i zmija (član 25.). Sportski ribolov mogao se vršiti na svim ribarskim područjima kao i na drugim ribolovnim vodama, osim ako bi Zakonom o ribarstvu ili posebnim propisima bilo određeno drugačije. Korisnik ribarskog područja bio je dužan da na njemu dozvoli vršenje sportskog ribolova, a prava i obaveze sportskih ribolovaca utvrđivane su ugovorom između korisnika ribarskog područja i organizacije sportskih ribolovaca (član 26.). Pravo na vršenje sportskog ribolova sticalo se na osnovu dozvole

izdate od strane organizacije koja upravlja ribarskim područjem i to po pravilu na godinu dana (godišnja dozvola) ili na 30 dana (dnevna dozvola) (član 27.).

Pored privrednog i sportskog, Zakon o ribarstvu poznao je i ribolov u naučnoistraživačke svrhe. Ova vrsta ribolova mogla se vršiti u svim ribolovnim vodama, ali samo na osnovu dozvole izdate od strane republičkog odnosno pokrajinskog organa uprave nadležnog za poljoprivredu u kojoj je moralo biti naznačeno u kojim slučajevima i u kolikom obimu se moglo odstupati od Zakona o ribarstvu u pogledu lovostaja, veličine riba i upotrebe alata i sprava (član 32.).

I privredni i sportski ribolov mogli su se vršiti samo u obimu i pod uslovima utvrđenim osnovnim i godišnjim planom (član 33.). Radna organizacija koja vrši privredni ribolov mogla je bez naknade iskorišćavati ulovljenu ribu, a sportski ribolovci i drugi građani sticali su pravo svojine na ribi koju su ulovili u skladu sa zakonom ali bez prava njenog otuđenja radi sticanja materijalne koristi (član 34.).

Zakonom o ribarstvu bilo je predviđeno sprovođenje različitih mera kako bi se obezbedila zaštita ribolovnih voda. Tako je, prema članu 36. organizacija koja upravlja ribarskim područjem bila dužna da preduzme propisane mere za sprečavanje i suzbijanje ribljih bolesti i štetočina u cilju zaštite i unapređenja ribarstva na ribolovnim vodama kojima upravlja. U skladu sa tim, bilo je propisano da se unošenje u ribolovne vode onih riba kojih u njima ranije nije bilo smelo sprovoditi samo uz odobrenje republičkog organa uprave nadležnog za poljoprivredu, odnosno odgovarajućeg pokrajinskog organa uprave (član 37.).

Kao jedna od mera koja je imala za cilj zaštitu i unapređenje ribarstva, članom 38. bio je predviđen i lovostaj, odnosno vremenski period u kome se pojedine vrste riba nisu smele loviti. Lovostaj je propisivao republički organ uprave nadležan za poljoprivredu. Istom

odredbom bila je predviđena mogućnost da navedeni organ naredi privremenu ili stalnu zabranu ribolova retkih i proređenih vrsta riba u cilju njihovog razmnožavanja i zaštite. Ova zabrana mogla se odnositi na svaki lov ovih riba ili samo na lov pojedinih vrsta na određenim ili svim ribolovnim vodama.

Članom 39. Zakona o ribarstvu bile su izričito zabranjene sledeće aktivnosti: 1) lov ribe ispod određene veličine; 2) lov ribe ostvama i drugim zabranjenim ribarskim alatom, vatrenim oružjem, eksplozivom ili hemijskim sredstvima koja ubijaju, truju ili omamljuju ribu; 3) lov ribe neposredno rukama; 4) poribljavanje ribolovnih voda bolesnom ribom ili bolesnom ikrom; 5) pregrađivanje vodenog toka stalnim ili privremenim pregradama koje ometaju prolaz ribe osim ako je to u skladu sa investicionim programom; 6) zatvaranje, odvratanje ili iscrpljivanje vode iz ribolovne vode ako se time prouzrokuje opasnost za opstanak ribe; 7) močenje lana ili konoplje; 8) lov ribe na odstojanju manjem od 500 m od brane hidroelektrana, vodojača i sličnih postrojenja na kojima postoje riblje staze; 9) ometanje postavljanja znakova kojima se obeležava ribarsko područje, kao i njihovo premeštanje i oštećenje i 10) lov bez odobrenja korisnih životinja koje žive u vodi ili kojima se ribe hrane. Izuzetno, organizacija koja upravlja ribarskim područjem mogla je na njemu loviti ribe ispod određene veličine radi gajenja ili naseljavanja riba.

Kaznenim odredbama određeni oblici kršenja Zakona o ribarstvu bili su inkriminirani kao privredni prestupi ili prekršaji i za njih su bile propisane odgovarajuće sankcije.

Članom 40. bilo je propisano da će se novčanom kaznom od 1.000 do 30.000 dinara kazniti za privredni prestup radna organizacija koja obavlja poslove ribarstva ako: 1) ne donese osnovni odnosno godišnji plan u predviđenom roku ili sa propisanom sadržinom; 2) nije registrovana za vršenje privrednog ribolova ; 3) lovi ribu na ribarskom

području za koje ne poseduje potrebno ovlašćenje za korišćenje; 4) u ribolovne vode pušta otpadne vode ili druge štetne materije u količinama koje mogu da dovedu u opasnost život i zdravlje riba i 5) zatvara, odvraća ili iscrpljuje vodu iz ribolovne vode i time prouzrokuje opasnost za opstanak ribe. Za nabrojane privredne presteupe moglo se kazniti i odgovorno lice u radnoj organizaciji registrovanoj za poslove ribarstva i to novčanom kaznom od 200 do 2.000 dinara.

Na osnovu člana 41., radna organizacija koja obavlja poslove ribarstva mogla se kazniti novčanom kaznom od 1.000 do 10.000 dinara u slučaju da: 1) ne obezbedi granice ribarskog područja kao i mesta na kojima je zabranjen ribolov; 2) bez odobrenja unosi u ribolovne vode ribe kojih u tim vodama ranije nije bilo; 3) lovi ribu za vreme lovostaja, privremene ili trajne zabrane lovljenja, ribu ispod propisane veličine, ostvama i drugim zabranjenim ribarskim alatom, vatrenim oružjem, eksplozivom ili hemijskim sredstvima, neposredno rukama ili na odstojanju manjem od 500 m od brane hidroelektrana, vodojaža i sličnih postrojenja na kojima postoje riblje staze; 4) poribljava ribolovne vode bolesnim mlađem ili bolesnom ikrom; 5) vrši pregrađivanje ribolovnih voda; 6) moči lan ili konoplju i 7) ometa pristup vodi u svrhe ribolova ili njegove kontrole, ometa, uništava ili premešta oznake za ribarsko područje; Za ove privredne presteupe kažnjavalo se i odgovorno lice u radnoj organizaciji i to novčanom kaznom od 200 do 2.000 dinara.

Organizacija sportskih ribolovaca mogla se prema članu 42. kazniti za prekršaj novčanom kaznom od 1.000 do 5.000 dinara ukoliko: 1) ne donese osnovni odnosno godišnji plan u predviđenom roku ili sa propisanom sadržinom; 2) ne obeleži granice ribarskog područja kao i mesta na kojima je zabranjen ribolov; 3) u ribolovne vode unosi štetne materije u količinama koje mogu da dovedu u opasnost život i zdravlje ribe; 4) unosi bez odobrenja u ribolovne vode one ribe kojih u njima ranije nije bilo; 5) poribljava ribolovne vode bolesnim mlađem ili

bolesnom ikrom i 6) ne izda dozvolu za obavljanje privrednog ribolova uz naknadu radnoj organizaciji registrovanoj za poslove ribarstva. I odgovorno lice u organizaciji sportskih ribolovaca kažnjavalo se za navedene prekršaje i to novčanom kaznom od 200 do 2.000 dinara.

U skladu sa članom 43., radna organizacija kažnjavala se novčanom kaznom od 500 do 2.000 dinara za prekršaj ako: 1) svoje radnike koji neposredno učestvuju u ribolovu ne snabde legitimacijom ili propusti da pojedincu koji ispunjava uslove ne izda dozvolu za sportski ribolov; 2) ne izda dozvolu organizaciji sportskih ribolovaca za vršenje sportskog ribolova; 3) vrši ribolov u naučnoistraživačke svrhe bez dozvole ili protivno izdatoj dozvoli. Odgovorno lice u radnoj organizaciji ili pravnom licu takođe se u navedenim situacijama kažnjavalo za prekršaj i to novčanom kaznom do 200 dinara.

Prekršajnopravna odgovornost pojedinca za kršenje pojedinih odredbi Zakona o ribarstvu bila je predviđena članom 44. i njemu se mogla izreći novčana kazna od 100 do 2.000 dinara ako: 1) lovi ribu bez legitimacije, odnosno dozvole ili odbije da iste pokaže inspekcijском organu ili drugom ovlašćenom licu; 2) ometa ovlašćenim licima pristup vodi u svrhu ribolova ili njegove kontrole; 3) ošteti ili uništi znake kojima je obeležena granica ribarskog područja ili mesta na kojem je zabranjen ribolov, ili ometa postavljanje znakova; 4) u ribolovnu vodu unosi štetne materije u količinama koje mogu da dovedu u opasnost život i zdravlje riba; 5) vrši ribolov za vreme lovostaja ili lovi ribu čiji je lov trajno ili privremeno zabranjen; 6) lovi ribu ispod određene veličine ili ostvama i drugim zabranjenim alatom ili sredstvima, neposredno rukama ili na odstojanju manjem od 500 m od brane hidroelektrana, vodojaža i sličnih postrojenja na kojima postoje riblje staze; 7) vrši pregrađivanje vodnih tokova; 8) zatvara, odvraća ili iscrpljuje vodu i time prouzrokuje opasnost za opstanak riba; 9) moči lan ili konoplju u ribolovnim vodama i 10) otuđuje ulovljenu ribu prodajom ili zamenom radi sticanja imovinske koristi.

Pored novčane za privredni prestup odnosno prekršaj, u pojedinim taksativno nabrojanim slučajevima se za kršenje odredbi Zakona o ribarstvu mogla izreći i zaštitna mera oduzimanja imovinske koristi, a prema pojedincima i zaštitna mera oduzimanja ribarskog alata, sprava, ribarske dozvole i legitimacije (član 45.).

Zakon o ribarstvu SRS iz 1976. godine

Sledeći Zakon o ribarstvu SRS usvojen je 1976. godine.²⁸⁰ Ovim zakonom bila su uređena pitanja od značaja za ribarstvo, definisano kao „gajenje, zaštita i lov riba u ribolovnim vodama i korišćenje ulovljenih riba“, pri čemu su ribolovne vode bile određene kao „vode reka, rečica, potoka, plavnih područja, rečnih rukavaca, mrtvaja, prirodnih i veštačkih jezera, bara, kanala, močvara odnosno druge vode u kojima žive ribe“ (član 1.).

Ribe i druge životinje u ribolovnim vodama smatrane su društvenom svojinom, a sportski ribolovci i drugi građani mogli su steći pravo svojine na ribama koje su ulovili u skladu sa Zakonom o ribarstvu (član 2.). Osim na ribe, odredbe Zakona o ribarstvu posvećene gajenju, zaštiti, lovu i korišćenju ulovljenih životinja primenjivale su se i na rakove, školjke, žabe, pijavice, kornjače i zmije koje žive u vodi, kao i na životinje kojima se ribe hrane. Ali, ovaj zakon se nije odnosio na ribarstvo u ribolovnim vodama ribnjaka – tehnički uređenog prostora namenjenog za proizvodnju riba koji ispunjava za to propisane uslove (član 6.). Ribarstvom su se mogle baviti organizacije udruženog rada registrovane za tu privrednu delatnost kao i organizacije sportskih ribolovaca, odnosno njihova udruženja, zajednice i savezi (član 3.).

²⁸⁰ Zakon o ribarstvu, Službeni glasnik SRS, br. 8/1976.

Zakon o ribarstvu razlikovao je dve vrste ribolova: privredni i sportski. Privredni ribolov su mogle obavljati organizacije udruženog rada registrovane za ribarstvo, dok su sportski ribolov vršili građani. Istom odredbom bilo je naglašeno da se ribolov može obavljati isključivo na način, sredstvima i alatima koji su dozvoljeni u skladu sa Zakonom o ribarstvu, kao i posebnim propisima (član 4.). U cilju unapređenja ribarstva kao privredne grane bilo je predviđeno da se sprovede postupak zaključenja društvenog dogovora o unapređenju ribarstva (član 5.).

Na svim ribolovnim vodama bila su određena ribarska područja, osim na ribolovnim vodama ili njihovim delovima koji su bili pod posebnom zaštitom društvene zajednice, poput na primer nacionalnih parkova, prirodnih retkosti i posebno zaštićenih objekata. Ribarsko područje definisano je kao područje koje čini hidrološku, biološku i ekonomsku celinu podesnu za racionalno obavljanje ribarstva, a obuhvatalo je ribolovnu vodu ili njen deo (član 7.). Jedno ribarsko područje moglo je biti namenjeno i za sportski i za privredni ribolov ili samo za sportski ribolov. Ribarsko područje na ribolovnoj vodi hidromelioracionog sistema ili veštačkog kanala moglo je biti određeno da se koristi samo za privredni ribolov, za privredni i sportski ribolov ili samo za sportski ribolov (član 8.).

Ribarsko područje određivala je skupština opštine nakon pribavljanja mišljenja stručne komisije o tome da li predloženo područje čini hidrološku, biološku ili ekonomsku celinu podesnu za obavljanje ribarstva, kao i o tome za koju vrstu ribolova se ono može koristiti (član 9.). Skupština opštine ustupala je ribarsko područje organizaciji udruženog rada koja je registrovana za ribarstvo na korišćenje bez naknade, a mogla joj je oduzeti pravo korišćenja pod zakonom predviđenim uslovima (član 12.). Korisnik ribarskog područja nije smeo da područje koje mu je ustupljeno na korišćenje ustupi drugome (član 16.).

Uzajamna prava, obaveze i odgovornosti opštine na čijoj se teritoriji prostire ribarsko područje i organizacije kojoj je ono ustupljeno na korišćenje utvrđivana su pismenim sporazumom (član 18.). Kao najznačajnije navedene su sledeće dužnosti korisnika ribarskog područja: 1) da vidno na propisan način obeleži granice tog područja, i mesta na kojima je zabranjen ribolov, kao što su, na primer, prirodna riblja plodišta i rezervati (član 19.); 2) da radi racionalnog i stručnog obavljanja ribarstva na ribarskom području organizuje stručnu službu sa potrebnim brojem eksperata (član 20.); 3) da u roku od godinu dana od kada je počeo da koristi ribarsko područje donese osnovni plan unapređivanja ribarstva (član 21.); 4) da donosi godišnji plan unapređenja ribarstva na ribarskom području do kraja tekuće godine za narednu godinu (član 22.); 5) da usklađuje svoj osnovni plan unapređenja ribarstva sa istim dokumentima susednih ribarskih područja (član 24.); 6) da krajem godine podnosi skupštini opštine izveštaj o izvršenju godišnjeg i osnovnog plana (član 26.).

Skupština opštine koja je odredila ribarsko područje mogla je, na osnovu mišljenja stručne komisije, njegove delove proglasiti prirodnim ribljim plodištem ili rezervatom, ukoliko bi to bilo od naročitog značaja za plodjenje riba i ishranu ribljeg podmlatka. U svrhu očuvanja prirodnog ribljeg plodišta ili rezervata mogle su se odrediti posebne mere zaštite (član 27.).

Kao što je već napomenuto, Zakon o ribarstvu je predviđao dve vrste ribolova: 1) privredni, koji su obavljale organizacije udruženog rada registrovane za ribarstvo i 2) sportski, koji su mogli obavljati građani. Privredni ribolov obavljao se na ribarskom području namenjenom ili isključivo za tu vrstu ribolova ili i za sportski i za privredni ribolov. Izuzetno, pod zakonom propisanim uslovima, privredni ribolov se mogao obavljati i na području predviđenom samo za sportski ribolov (član 32.). Osim radnika organizacije udruženog rada u privrednom ribolovu su mogli učestvovati i građani kojima je rad u

ribarstvu jedino ili glavno zanimanje, ako bi sa organizacijom udruženog rada sklopili ugovor o kooperaciji, na osnovu kojeg im se izdavala posebna lefitimacija (član 33.).

Sportski ribolov definisan je kao ribolov radi razvijanja sportske aktivnosti i rekreacije koji neposredno obavlja ribolovac propisanim ribolovnim alatima, ali nije obuhvatao lov rakova, školjki, žaba, kornjača, pijavica i zmija koje žive u vodi. Sportski ribolov mogao se obavljati na ribarskom području predviđenom samo za tu vrstu ribolova, ali i na području namenjenom kako za sportski tako i za privredni ribolov, kao i u ribnjaku ako to dozvoli njegov korisnik (član 34.). Za sportski ribolov bila je potrebna dozvola koju je na posebnom obrascu izdavao korisnik ribarskog područja i koja se mogla koristiti samo na ribarskom području za koje je izdata (član 36.). Organizacije sportskih ribolovaca, sportski ribolovci i drugi građani nisu smeli ulovljenu ribu stavljati u promet (član 46.).

Za sprečavanje prekomernog izlovljavanja ribe i očuvanje brojnosti ribljev fonda posebno je bila važna odredba sadržana u članu 39., na osnovu kojeg su korisnik ribarskog područja namenjenog za sportski i privredni ribolov i organizacija sportskih ribolovaca koja na tom mestu organizuje sportski ribolov bili u obavezi da sporazumno odrede maksimalnu količinu dnevnog ulova ribe po vrstama, koju imalac dozvole sme uloviti na tom području (član 39.). Sa druge strane, kako bi se sprečio razvoj prenamnoženih vrsta riba ili vrsta riba koje zakon naziva manje vrednim, korisnik ribarskog područja namenjenog isključivo sportskom ribolovu mogao je da ugovori sa organizacijom udruženog rada da se na tom ribarskom području obavlja privredni ribolov (član 41.).

Pored privrednog i sportskog, Zakon o ribarstvu je poznavao još jednu vrstu ribolova – ribolov za naučnoistraživačke svrhe, koji se obavljao na osnovu posebne dozvole izdate od strane republičkog

organa uprave nadležnog za poljoprivredu. Ova vrsta ribolova mogla se obavljati u svim ribolovnim vodama, od strane organizacije koja se bavi naučnoistraživačkim radom u oblasti ribarstva, i to uz posebnu dozvolu (član 42.).

Zakon o ribarstvu propisivao je u članu 43. da se ribolov ne sme obavljati na ribarskom području za koje nije donet privremeni godišnji plan, odnosno godišnji plan.

Članom 44. bilo je propisano da ribolov pomoću električne struje ili elektroribolov može obavljati samo organizacija udruženog rada na osnovu posebne dozvole u slučajevima kada postoji potreba za izlovljavanjem ribe radi poribljavanja ili uklanjanja manje vrednih vrsta ribe i to pod uslovom da je elektroribolov kao mogućnost predviđen osnovnim planom. Elektroribolov su mogli da vrše samo radnici koji su stručno osposobljeni za tu vrstu ribolova i to u prisustvu predstavnika opštinskog organa uprave nadležnog za ribarstvo, a o sprovedenom elektroribolovu se sastavljao zapisnik.

Lov rakova, školji, žaba, kornjača, pijavica i zmija na ribarskom području mogla je obavljati organizacija udruženog rada, a one organizacije sportskih ribolovaca i organizacije udruženog rada koje nisu obavljale lov tih životinja bile su dužne da pod uslovima utvrđenim ugovorom dozvole njihov lov na ribarskim područjima koje koriste (član 45.).

Poseban odeljak Zakona o ribarstvu bio je posvećen gajenju i zaštiti riba. Pre svega, korisnik ribarskog područja obavezivao se da u gajenju riba primenjuje takve tehnološke postupke kojima se obezbeđuje poboljšavanje kvaliteta riba i obnavljanje i povećavanje ribljeg fonda (član 48.). On je bio dužan da svake godine vrši poribljavanje ribarskog područja u skladu sa godišnjim planom (član 49.) i to ribom, ribljom mlađu i oplodjenom ikrom propisanog kvaliteta (član 50.), čiju je kontrolu prethodno sproveo opštinski veterinarski

inspektor (član 51.). Za unošenje nove vrste ribe koja ranije nije nastanjivala ribarsko područje, ribnjak ili drugu ribolovnu vodu bilo je potrebno odobrenje republičkog organa uprave nadležnog za poljoprivredu (član 52.).

Korisnik ribarskog područja, kao i korisnik ribnjaka, bio je dužan da preuzima propisane mere u cilju sprečavanja i suzbijanja bolesti riba kao i mere za suzbijanje štetočina (član 54.). On je takođe bio u obavezi da preuzima propisane mere za vraćanje riba sa poplavljenog zemljišta u ribolovnu vodu, kao i da omogući spasavanje ribe i riblje mlađi sa poplavljenog zemljišta (član 60.). Još jedna od dužnosti korisnika ribarskog područja bila je da obezbedi čuvanje ribarskog područja putem čuvara (član 62.), koji je imao pravo da od lica zatečenog u ribolovu zahteva da pokaže dozvolu za ribolov, isprave na osnovu kojih se utvrđuje njegov identitet, da pregleda ulov, sredstva i alat za ribolov, da izmeri ulovljenu ribu, kao i da utvrdi da li se ribolov obavlja u skladu sa propisima (član 64.).

Posebna zaštita bila je predviđena za prirodna riblja plodišta i rezervate. U prirodnim ribljim plodištima i rezervatima bilo je zabranjeno vađenje šljunka, peska, kamena i panjeva, a u vreme mresta bilo je zabranjeno preduzimanje i bilo kojih drugih radnji koje bi ometale mrest. U prirodnim ribljim plodištima bio je zabranjen svaki ribolov. Izuzetno, u njima se mogao obavljati sanacioni ribolov predviđen osnovnim planom i to u cilju razvoja plemenitih vrsta riba, riblje mlađi i ikre. Osim ovih mera zaštite, navedenih u članu 55., aktom o proglašenju prirodnog ribljeg plodišta mogle su se odrediti i druge zaštitne mere.

Jedna od mera zaštite ribljeg fonda bio je i lovostaj. Tako je članom 56. bilo propisano da se radi zaštite ribljeg fonda i unapređivanja ribarstva može ustanovljavati lovostaj za sve ili pojedine vrste riba na ribolovnim vodama ili njihovim delovima. Narednom

odredbom (član 57.) bilo je zabranjeno da se ribe ulovljene pre ustanovljavanja lovostaja stavljaju u promet po isteku 48 časova od ustanovljavanja lovostaja.

Zakon o ribarstvu izričito je zabranjivao lov riba koje nemaju propisanu veličinu, a prilikom prometa takvih riba koje potiču iz ribnjaka ili su uvezene morao se posedovati pisani dokaz o proizvođaču odnosno uvozniku, vrsti i količini ribe, kao i o datumu i mestu ulova odnosno kupovine (član 58.).

Osim toga, u zakonu su bili nabrojani zabranjeni načini odnosno sredstva za ribolov. Tako je, prema članu 59. bilo zabranjeno na ribarskom području i drugoj ribolovnoj vodi: 1) loviti ribu ostvama i drugim zabranjenim sredstvima i alatima, vatrenim oružjem ili hemijskim i drugim sredstvima koja ribu ubijaju truju ili omamljuju; 2) loviti ribu eksplozivom; 3) loviti ribu neposredno rukom; 4) zagađivati ribolovnu vodu i na taj način ugrožavati riblji fond; 5) poribljavati ribolovne vode nekvalitetnom i bolesnom ribom, ribljom mlađi ili oplođenom ikrom; 6) pregrađivati vodeni tok privremenim ili stalnim pregradama koje ometaju prolaz ribe, ako to nije predviđeno investicionom tehničkom dokumentacijom za izgradnju ili rekonstrukciju objekata ili osnovnim planom.; 7) zatvarati, odvrćati ili iscrplivati vodu iz ribolovne vode ako se time prouzrokuje opasnost za opstanak ribe; 8) naglo ispuštati vodu iz prirodnih i veštačkih jezera i drugih akumulacija ako se time prouzrokuje opasnost za opstanak ribe; 9) močiti lan i konoplju; 10) loviti ribu na odstojanju manjem od 500 metara od brana i hidroelektrana, vodojaža ili sličnog postrojenja na kojem postoji riblja staza; 11) loviti ribu na ribolovnoj vodi udaljenoj od ribnjaka do 100 metara i na drugim mestima koja su obeležena kao mesta na kojima je zabranjen ribolov (izuzev korisnika ribnjaka); 12) ometati postavljanje znakova za obeležavanje ribarskog područja, prirodnog ribljeg plodišta, rezervata, ribnjaka ili ribolovne vode za ribolov pod posebnim uslovima i mesta na kojima je ribolov zabranjen,

kao i vršiti oštećenje i neovlašćeno premeštanje tih znakova; 13) loviti noću mladicu, lipljana i pastrmku na ribarskom području koje se može koristiti samo za sportski ribolov; 14) sprečavati spasavanje ribe i riblje mlađi sa poplavljenog zemljišta; 15) da se lice koje nije ovlašćeno da obavlja ribolov kreće sa sredstvima i alatima za ribolov van puteva pored ribarskog područja, ribnjaka ili drugih ribolovnih voda i 16) držanje sredstava i alata za ribolov u objektima i na objektima koji se nalaze na ribolovnoj vodi ili na drugim objektima na ribarskom području od strane lica koje nije ovlašćeno da obavlja ribolov.

Nadzor nad sprovođenjem odredbi Zakona o ribarstvu bio je poveren poljoprivrednom inspektor, koji je, na osnovu člana 67., imao ovlašćenje i dužnost da: 1) pregleda ribarska područja i druga mesta za ribolov i proizvodnju i promet ribe; 2) kontroliše usklađenost godišnjeg i osnovnog plana; 3) kontroliše primenu ovih planova i način izdavanja dozvola za ribolov; 4) kontroliše da li se dozvole i legitimacije koriste u skladu sa propisima; 5) kontroliše kvalitet materijala za poribljavanje u proizvodnji i prometu i da 6) privremeno do odluke nadležnog organa oduzme sredstva i alat za ribolov, kao i ulov i druge predmete upotrebljene za izvršenje krivičnog dela koje se odnosi na ribolov ili prekršaje prema ovom zakonu, kao i predmete nastale izvršenjem takvog dela ili prekršaja i da ih preda nadležnom organu.

Kaznenim odredbama Zakona o ribarstvu bila je predviđena prekršajnoppravna odgovornost, odnosno odgovornost za privredni prestup, u zavisnosti od statusa učinioca i vrste, odnosno težine prestupa.

Novčana kazna od 5.000 do 100.000 dinara mogla se izreći društvenom pravnom licu za privredni prestup ako: 1) obavlja ribolov na način, sredstvima i alatom koji su zabranjeni ovim zakonom ili posebnim propisom; 2) obavlja ribolov na ribarskom području za koje nije donet privremeni godišnji plan ili godišnji plan; 3) obavlja

elektroribolov protivno zakonu; 4) postupi protivno odredbama kojima je regulisano poribljavanje odnosno kojima se propisuju mere zaštite u prirodnim ribljim plodištima i rezervatima; 5) ako lovi ribu na neki od načina zabranjenih članom 59. Zakona o ribarstvu (član 68. stav 1.). Za navedene prestupe kažnjavalo se i odgovorno lice u društvenom pravnom licu i to novčanom kaznom od 1.000 do 10.000 dinara.

Istom odredbom bilo je predviđeno da će se navedenom kaznom kazniti za privredni prestup organizacija udruženog rada u sledećim slučajevima: 1) ako se bavi ribarstvom a nije za to registrovana; 2) ako ustupi drugome na korišćenje ribarsko područje koje je njoj ustupljeno; 3) ako nema stručnu službu ili čuvara; 4) ako ne donese osnovni ili godišnji odnosno privremeni godišnji plan; 5) ako omogući ili dozvoli da za njen račun u privrednom ribolovu učestvuje lice koje nije njen radnik, a sa kojim nije zaključila ugovor o kooperaciji; 6) ako kao njegov korisnik, ne dozvoli sportski ribolov na području namenjenom i za privredni i za sportski ribolov; 7) ako unese u ribarsko područje, ribnjak ili drugu ribolovnu vodu neku novu vrstu ribe bez odobrenja nadležnog organa (član 68. stav 2.). Za navedene prestupe kažnjavalo se i odgovorno lice u organizaciji udruženog rada i to novčanom kaznom od 1.000 do 10.000 dinara.

Organizacija sportskih ribolovaca mogla se kazniti novčanom kaznom od 2.000 do 30.000 dinara za prekršaj u sledećim slučajevima (član 69.): 1) ako organizuje ili dozvoli obavljanje ribolova na način, sredstvima i alatom koji nisu dozvoljeni Zakonom o ribarstvu ili posebnim propisom; 2) ako ustupi drugome na korišćenje ribarsko područje koje je njoj ustupljeno; 3) ako ne obeleži na propisan način granice ribarskog područja ili mesta na kome je ribolov zabranjen ili ne obeleži granice i prilaze delova ribarskog područja koje su od značaja za ribolovni turizam; 4) ako svojim opštim aktom ne utvrdi način obezbeđenja potrebnih stručnjaka ili ne obezbedi potreban broj stručnjaka u svojoj stručnoj službi ili ne organizuje čuvanje ribarskog

područja; 5) ako ne donese osnovni ili godišnji odnosno privremeni godišnji plan; 6) ako ne dostavi podatke o svojoj delatnosti za upis u ribarski katastar na zahtev nadležnih organa; 7) ako organizuje ribolov u ribnjaku bez dozvole korisnika ribnjaka; 8) ako sredstva od naknade za izdate dozvole ili za privredni ribolov koristi za namenu koja nije predviđena zakonom; 9) ako organizuje ili dozvoli obavljanje ribolova na ribarskom području za koje nije donet privremeni godišnji odnosno godišnji plan; 10) ako ulovljenu ribu stavi u promet; 11) ako ne dozvoli prolaz do mesta za ribolov ili korišćenje zemljišta uz ribolovnu vodu licu koje učestvuje u obavljanju ribolova ili drugih poslova na ribarskom području ili inspekcijском organu; 12) ako ne vrši poribljavanje u skladu sa godišnjim planom; 13) ako ne vrši poribljavanje u skladu sa zakonom; 14) ako u ribnjak, ribarsko područje ili ribolovnu vodu unese novu vrstu ribe čije unošenje nije odobreno; 15) ako ne preduzme propisane mere za sprečavanje ili suzbijanje bolesti riba ili za suzbijanje štetočina; 16) ako postupi protivno merama zaštite odnosno zabranama koje se odnose na prirodna riblja plodišta i rezervate; 17) ako za vreme lovostaja organizuje ribolov na ribe koje su njime zaštićene; 18) ako lovi ribu na neki od načina koji su izričito zabranjeni članom 59. Zakona o ribarstvu.

Društveno pravno lice kažnjavalo se za prekršaj novčanom kaznom u rasponu od 2.000 do 30.000 dinara u sledećim situacijama (član 70. stav 1.): 1) ako licu koje učestvuje u obavljanju ribolova na ribarskom području ili inspekcijским organima ne dozvoli prolaz do mesta ribolova ili korišćenje zemljišta uz ribolovnu vodu; 2) ako kao korisnik kanala ne ugradi ili ne održava uređaje za sprečavanje ulaska ribe u njih; 3) ako sprečava spasavanje ribe i riblje mlađi sa poplavljenog zemljišta ili ako kao korisnik poplavljenog zemljišta ne dozvoli spasavanje ribe i riblje mlađi sa njega ili ako lovi ribu na neki od načina koji su zabranjeni članom 59. Zakona o ribarstvu. Za nabrojane

prekršaje kažnjavalo se i odgovorno lice u društvenom pravnom licu i to novčanom kaznom od 300 do 2.000 dinara.

Organizacija udruženog rada kažnjavala se za prekršaj novčanom kaznom u rasponu od 2.000 do 30.000 dinara ako (član 70. stav 2.): 1) ne obeleži na propisani način granice ribarskog područja ili mesto na kome je zabranjen ribolov ili ne obeleži granice i prilaze delovima ribarskog područja u svrhu turističkog ribolova; 2) na zahtev nadležnog organa ne dostavi podatke iz okvira svoje delatnosti potrebne za upis u ribarski registar; 3) radniku ili kooperantu koji za njen račun učestvuje u privrednom ribolovu ili drugim poslovima ne izda legitimaciju; 4) neposredno izda dozvolu za sportski ribolov protivno odredbi kojom je to pitanje regulisano (član 36.); 5) ako bez odgovarajućeg ugovora ili dozvole obavlja privredni ribolov na području namenjenom samo za sportski ili ako ga obavlja protivno tom ugovoru ili dozvoli; 6) ako vrši ribolov za naučnoistraživačke svrhe bez posebne dozvole ili se prilikom vršenja takvog ribolova ne pridržava onoga što je u toj dozvoli određeno ili ako ne obavesti korisnika ribarskog područja o vremenu u kome će obavljati ribolov za naučnoistraživačke svrhe za koji poseduje dozvolu, 7) ako ne vrši poribljavanje u skladu sa godišnjim planom; 8) ako ne preduzme propisane mere za sprečavanje ili suzbijanje bolesti riba, odnosno za suzbijanje štetočina; 9) ako za vreme lovostaja vrši ribolov lovostajem zaštićenih riba; 10) ako ribe ulovljene pre lovostaja stavi u promet po isteku 48 časova od ustanovljavanja lovostaja ili ako tokom lovostaja stavi u promet ribe obuhvaćene lovostajem protivno zakonskim odredbama; 11) ako lovi ribe koje nemaju propisanu veličinu ili se ne pridržava pravila o prometu takvih riba. Za ove prekršaje moglo se kazniti i odgovorno lice u organizaciji udruženog rada i to novčanom kaznom od 300 do 2.000 dinara.

Na osnovu stava 1. člana 71., građanin ili građansko pravno lice kažnjavalo se za prekršaj novčanom kaznom od 500 do 10.000 dinara ukoliko: 1) licu koje učestvuje u obavljanju ribolova ili drugih

poslova na ribarskom području ili inspekcijskim organima ne dozvoli prolaz do mesta ribolova ili korišćenje zemljišta uz ribolovnu vodu; 2) ako kao korisnik kanala ne ugradi ili ne održava uređaje za sprečavanje ulaska ribe u njih; 3) ako ne poštuje zabrane koje se odnose na posebnu zaštitu prirodnih ribljih plodišta i rezervata; 4) ako lovi ribu na neki od nedozvoljenih načina ili upotrebom nekog od nedozvoljenih sredstava ili ako kao korisnik poplavljenog zemljišta ne omogući spasavanje ribe ili riblje mlađi sa istog.

Prema stavu 2. člana 71. građanin se kažnjavao za prekršaj novčanom kaznom od 500 do 10.000 dinara ako: 1) obavlja ribolov na način, sredstvima ili alatom koji nisu dozvoljeni ovim zakonom ili posebnim potpisom; 2) ako učestvuje u privrednom ribolovu a nije radnik organizacije registrovane za ribarstvo i nema punovažan ugovor o kooperaciji sa njom; 3) učestvuje u privrednom ribolovu ili drugim poslovima na ribarskom području a nema legitimaciju; 4) ne pokaže legitimaciju za kooperanta, dozvolu za sportski ribolov, dozvolu za ribolov u naučnoistraživačke svrhe inspekcijskom organu, čuvaru ili drugom ovlašćenom licu; 5) ne pokaže čuvaru ispravu o identitetu; 6) obavlja sportski ribolov bez dozvole ili na ribarskom području za koje dozvola nije izdata; 6) kao imalac dozvole ulovi u toku dana ribu preko maksimalne količine dnevnog ulova ribe; 7) na delu ribarskog područja na kome se može vršiti sportski ribolov pod posebnim uslovima ili uz plaćanje posebne naknade vrši sportski ribolov protivno tim uslovima ili bez plaćanja naknade; 8) stavi u promet ulovljenu ribu; 9) za vreme lovostaja obavlja ribolov riba na koje se lovostaj odnosi; 9) obavlja ribolov riba koje nemaju propisanu veličinu, 10) poribljava ribolovne vode nekvalitetnom i bolesnom ribom; 11) lovi ribu na odstojanju manjem od 500 m od brana hidroelektrana, vodojaža ili sličnog postrojenja na kojem postoji riblja staza; 12) ometa postavljanje znakova za obeležavanje ribarskog područja, prirodnog ribljeg plodišta, rezervata, ribnjaka ili ribolovne vode za ribolov pod posebnim uslovima

i mesta na kojima je ribolov zabranjen, ili vrši oštećenje i neovlašćeno premeštanje tih znakova; 13) lovi noću mladicu, lipljana i pastrmku na ribarskom području koje se može koristiti samo za sportski ribolov; 14) se kao lice koje nije ovlašćeno da obavlja ribolov kreće sa sredstvima i alatima za ribolov van puteva pored ribarskog područja, ribnjaka ili drugih ribolovnih voda i 15) kao lice koje nije ovlašćeno da obavlja ribolov drži sredstva i alate za ribolov u objektima koji se nalaze na ribolovnoj vodi ili na drugim objektima na ribarskom području.

Za pojedine, zakonom nabrojane prekršaje čija priroda i način izvršenja to iziskuju, učiniocu se pored propisane kazne mogla izreći i zaštitna mera oduzimanja predmeta koji su upotrebljeni ili bili namenjeni za izvršenje prekršaja ili koji su nastali njegovim izvršenjem (član 72. stav 1.). Kod određene u zakonu navedene grupe prekršaja, učiniocu se pored propisane kazne mogla odrediti i zaštitna mera oduzimanja imovinske koristi pribavljene izvršenjem prekršaja. Građaninu se za pojedine prekršaje mogla izreći i zaštitna mera oduzimanja dozvole za sportski ribolov u trajanju do 1 godine (član 72. stav 3.).

Zakon o ribarstvu Republike Srbije iz 1994. godine

Zakon o ribarstvu objavljen je 1994. godine²⁸¹, a propisivao je način i uslove za gajenje, zaštitu, lov, promet i korišćenje riba (član 1.). Osim na ribe, odredbe tog zakona odnosile su se i na gajenje, zaštitu i lov rakova, školjki, žaba, pijavica, kornjača, zmija kao i na druge životinje koje žive u vodi i kojima se ribe hrane (član 37.).

Nakon određivanja predmeta regulisanja, definisani su osnovni pojmovi upotrebljeni u zakonu (član 2.). Tako su ribolovne vode

²⁸¹ Zakon o ribarstvu, Službeni glasnik RS, br. 35/1994.

određene kao vode reka, rečica, potoka, plavnih područja, rečnih rukavaca, mrtvaja, prirodnih i veštačkih jezera, bara, kanala hidromelioracionih sistema i druge vode u kojima ribe žive. Pojam ribnjaka uključuje ograđene delove ribolovne vode i kaveze koji su uređeni prostori na zemljištu ili ribolovnoj vodi namenjeni za gajenje i proizvodnju riba, riblje mlađi i oplodene ikre, koji ispunjavaju propisane uslove. Ribarsko područje je ribolovna voda ili njen deo koji čini hidrološku, biološku i ekonomsku celinu za racionalno obavljanje ribarstva. Ribarstvo je definisano kao gajenje, lov i zaštita riba u ribolovnim vodama, ribnjacima, ograđenim delovima ribolovnih voda i kavezima, kao i promet i korišćenje ulovljenih riba, pri čemu se pravila razlika između privrednog i sportskog ribolova. Privredni ribolov je lov riba na ribarskom području radi stavljanja u promet, a sportski ribolov je lov riba radi razvijanja rekreativne i sportske aktivnosti građana.

Ribarsko područje na ribolovnim vodama određivao je i ustupao na korišćenje ministar nadležan za poslove ribarstva, a ribarsko područje na ribolovnoj vodi u nacionalnom parku ili drugom zaštićenom prirodnom dobru određivalo je i ustupalo na korišćenje preduzeće koje upravlja nacionalnim parkom, odnosno zaštićenim prirodnim dobrom, u skladu sa propisima o njihovom korišćenju i zaštiti po prethodno pribavljenom mišljenju ministra (član 3.).

Ribarsko područje ili deo ribarskog područja mogli su se ustupiti konkursom na korišćenje preduzeću, zadruzi ili drugom pravnom licu odnosno udruženju ili organizaciji sportskih ribolovaca, pod uslovom da imaju lice za obavljanje stručnih poslova na gajenju i zaštiti riba koje ispunjava za to zakonom propisane uslove (član 5.).

Ako je to bilo od značaja za razmnožavanje riba i ishranu ribljeg podmlatka, ministar je mogao pojedine delove ribarskog područja proglasiti prirodnim ribljim plodištem (član 6.).

O ustupanju ribarskog područja ministar je sa korisnikom zaključivao poseban ugovor kojim su bila regulisana prava i obaveze u vezi sa njegovim korišćenjem. Korisnik kome je ribarsko područje ustupljeno na korišćenje nije smeo to ribarsko područje da ustupa drugim subjektima, ali je mogao da odobri obavljanje privrednog ribolova od strane građana na tom području (član 7.).

Korisnik ribarskog područja je bio dužan da vidno obeleži njegove granice, kao i mesta na kojima je zabranjen ribolov (poput, na primer, prirodnih ribljih plodišta) u zakonom propisanim rokovima (član 9.). U svrhu obezbeđivanja uslova za intenzivan uzgoj i proizvodnju ribe (kao što su poluribnjak i kavezni sistem) korisnik je mogao da uz odobrenje nadležnog ministra izvrši ograđivanje ili pregrađivanje dela ribolovne vode na delu ribarskog područja koje je ustupljeno na korišćenje, ako se time ne ometa plovidba i ne menja vodni režim (član 10.).

Korisnik je bio dužan da najkasnije u roku od 1 godine od dana kada je počeo da koristi ribarsko područje, donese takozvani srednjoročni program unapređenja ribarstva za period od 5 godina, te da u skladu sa njim donosi godišnji program do kraja tekuće godine za narednu godinu (član 11.). Korisnik kome je na konkursu ribarsko područje dodeljeno na korišćenje, do donošenja srednjoročnog programa, ribarsko područje koristi na osnovu privremenog programa koji se donosi za prvu godinu korišćenja. Korisnik ribarskog područja koje se nalazi u nacionalnom parku, ili drugom zaštićenom dobru bio je dužan da srednjoročni, godišnji i privremeni program uskladi sa programom zaštite i razvoja nacionalnog parka, odnosno zaštićenog prirodnog dobra. Korisnici susednih ribarskih područja koja se nalaze na istoj ribolovnoj vodi bili su obavezni da svoje programe međusobno usklade u pogledu mera zaštite, gajenja i lova riba i zaštite ribolovnih voda (član 12.).

Prema članu 14. Zakona o ribarstvu gajenje riba obuhvatalo je proizvodnju ikre, mlađi i ribe u ribnjacima, ograđenim delovima ribolovne vode i kavezima u ribolovnoj vodi. Gajenje riba u ribnjacima i drugim objektima na ribolovnoj vodi obavljali su proizvođači (preduzeće, zadruga, odnosno drugo pravno lice i građanin) pod zakonom utvrđenim uslovima. Proizvođač je morao da obezbedi potrebne objekte i opremu za proizvodnju ribe, oplođene ikre i mlađi kao i stručno rukovođenje poslovima proizvodnje oplođene ikre i mlađi za poribljavanje, pod uslovima propisanim Zakonom o ribarstvu (član 15.).

U članu 16. Zakona o ribarstvu bilo je istaknuto da se ribolov obavlja sredstvima i alatima kojima se ne ugrožava riba i životinje kojima se ribe hrane. Prema istoj odredbi, za donošenje propisa o načinu, alatima i sredstvima kojima se obavlja ribolov, kao i o načinu obeležavanja granica ribarskog područja, odnosno dela ribarskog područja bio je zadužen ministar nadležan za poslove ribarstva.

Preduzeće, zadruga ili drugo pravno lice koje obavlja delatnost privrednog ribolova bilo je dužno da obezbedi: 1) potrebnu opremu za osnovne hidrohemijske, hidrobiološke i ihtiološke analize i 2) najmanje dva diplomirana stručnjaka poljoprivredne struke stočarskog smera, diplomirana biologa ili diplomirana stručnjaka veterinarske struke (član 17. stav 1.). Privredni ribolov građanin je mogao da obavlja na ribarskom području određenom za privredni ribolov na osnovu dozvole koju izdaje korisnik ribarskog područja (član 17. stav 2.).

Korisnik ribarskog područja koje može da se koristi samo za privredni i sportski ribolov bio je u obavezi da na tom ribarskom području dozvoli sportski ribolov pod uslovima utvrđenim srednjoročnim programom. Korisnik je mogao da ograniči ili zabrani sportski ili privredni ribolov na delu ribarskog područja na kome je izvršio ograđivanje ili pregrađivanje ribolovne vode, poribljavanje ili

zbog pojave ribljih bolesti s tim što je morao da vidno obeleži granice tog dela ribarskog područja. Sportski ribolov smeo je da se obavlja i u ribnjaku, ukoliko bi to korisnik ribnjaka dozvoli (član 18.).

Za obavljanje sportskog ribolova na ribarskom području bila je potrebna posebna godišnja dozvola koju je izdavao korisnik ribarskog područja i koja se mogla koristiti samo na ribarskom području za koje je izdata. Pored godišnje, postojale su i dnevna i nedeljna dozvola koje je mogla izdati organizacija sportskih ribolovaca ili turistička ili druga organizacija uz saglasnost korisnika (član 19.).

Ribarsko područje određeno za sportski ribolov moglo se koristiti i za privredni ribolov ako takav ribolov treba da spreči razvoj manje vrednih ili prenamnoženih vrsta riba. U pitanju je bio takozvani sanacioni ribolov, za koji je bila potrebna posebna dozvola izdata od strane ministra nadležnog za poslove ribarstva sa navedenim vremenom, mestom i načinom vršenja sanacionog ribolova, kao i vrstom i količinom ribe koju je trebalo izloviti (član 21.).

Pored privrednog i sportskog, na ribolovnim vodama se mogao vršiti i ribolov za naučnoistraživačke svrhe, ali samo uz dozvolu koju je izdavao nadležni ministar. U dozvoli za ribolov za naučnoistraživačke svrhe moralo je biti označeno na kojim vodama, u kojim slučajevima i u kom obimu se moglo odstupiti od propisa o lovostaju, o veličini ribe čiji je lov zabranjen, o vrsti i načinu upotrebe sredstava i alata za obavljanje ribolova. Korisnik dozvole bio je dužan da obavesti korisnika ribarskog područja i Ministarstvo o vremenu vršenja ribolova za naučnoistraživačke svrhe (član 22.).

Ribolov pomoću električne struje ili elektroribolov mogao se obavljati na ribarskom području u slučaju izlovljavanja riba radi poribljavanja, uklanjanja manje vrednih vrsta riba ili u svrhu sagledavanja stanja ribljeg fonda, na osnovu dozvole nadležnog ministra. Elektroribolov su smela da obavljaju samo lica koja su stručno

osposobljena za tu vrstu ribolova, a o izvršenom elektroribolovu sastavljao se zapisnik. Bilo je posebno naglašeno da se korišćenje EHO sonara na ribarskom području moglo dopustiti isključivo za naučnoistraživačke svrhe (član 23.).

Korisnici dozvola za sanacioni ribolov, ribolov za naučnoistraživačke svrhe i elektroribolov bili su dužni da po izvršenom ribolovu podnesu izveštaj nadležnom ministru o količini i vrsti ribe, vremenu obavljanja ribolova, mestu i načinu ribolova, odnosno korišćenju pribora i sredstava za obavljeni ribolov (član 24.).

Jedna od dužnosti korisnika ribarskog područja bila je i da svake godine, u skladu sa godišnjim programom, vrši poribljavanje ribarskog područja. Poribljavanje ribarskog područja i nasađivanje ribnjaka moralo se vršiti zdravom ribom, ribljom mlađi i oplođenom ikrom, po izvršenoj zdravstvenoj kontroli i utvrđivanju kvaliteta ribe, mlađi, ikre i ribolovne vode. Za unošenje novih vrsta ribe u ribolovnu vodu bilo je potrebno odobrenje ministra nadležnog za poslove ribarstva (član 25.).

Izgradnja ili rekonstrukcija vodoprivrednog ili drugog objekta ili postrojenja na ribolovnoj vodi mogla se sprovoditi pod uslovom da se obezbedi nesmetano razmnožavanje ribe, zaštita ribljeg fonda i migracija ribe. Odobrenje, odnosno dozvola za izvođenje navedenih radova izdavala se po prethodno pribavljenoj saglasnosti nadležnog ministra. Korisnici dovodnih, turbinskih i drugih kanala bili su dužni da ugrade i održavaju uređaje za sprečavanje ulaza ribe u te kanale (član 26.).

U prirodnim ribljim plodištima bilo je zabranjeno vaditi šljunak, pesak, kamen i panjeve, a u vreme mresta nisu se smele vršiti ni druge radnje koje bi ometale mrest. Takođe, u prirodnom ribljim plodištima bile su zabranjene sve vrste ribolova, osim sanacionog ribolova predviđenog srednjoročnim programom u cilju razvoja plemenitih vrsta

riba, riblje mladi i ikre. Inače, aktom o proglašenju prirodnog ribljeg plodišta mogle su se predvideti i druge mere zaštite (član 27.).

Kao jedna od mera zaštite ribljeg fonda i unapređivanja ribarstva mogao se ustanoviti lovostaj za sve ili pojedine vrste ribe na ribarskom području ili na delovima ribarskog područja, kao i zabrana lova riba koje nemaju propisanu veličinu (član 28.). Ribe ulovljene pre ustanovljavanja lovostaja nisu se smele stavljati u promet posle isteka 48 časova od ustanovljenja lovostaja. U vreme lovostaja preduzeće, drugo pravno lice i građanin mogli su stavljati u promet ribu na koju se odnosi lovostaj, samo ukoliko bi posedovali pismeni dokaz o proizvođaču, odnosno uvozniku ribe, vrsti i količini ribe, kao i o datumu i mestu ulova, odnosno kupovini ribe (član 30.). Kao i u slučaju lovostaja, pri prometu riba koje nemaju propisanu veličinu preduzeće, drugo pravno lice i građanin morali su imati pismeni dokaz o proizvođaču, odnosno uvozniku ribe, vrsti i količini ribe, kao i datumu i mestu ulova, odnosno kupovini ribe (član 31.).

Posebna pravila važila su za promet ulovljene ribe. Naime, udruženje, organizacija sportskih ribolovaca, sportski ribolovci i građani nisu smeli da stavljaju u promet ulovljenu ribu. Promet ribe mogao se vršiti samo u objektu, odnosno prodavnici koje bi ispunjavale sledeće uslove: 1) da je izgrađena od tvrdog materijala ili nepokretna montažnog tipa; 2) da nije izložena direktnom uticaju sunca i velikim promenama temperature; 3) da ima opremu i instalacije za čuvanje i manipulaciju živom odnosno smrznutom ribom; 4) da ima opremu i instalacije za toplu i hladnu vodu za pranje prostorija, opreme i sudova (član 29.).

Članom 32. bile su propisane određene zabrane u pogledu mesta, vremena i načina odnosno sredstava za vršenje ribolova na ribarskom području. Tako je na ribarskom području ili u drugoj ribolovnoj vodi bilo zabranjeno: 1) loviti ribu eksplozivom i drugim

rasprskavajućim sredstvima; 2) loviti i uništavati riblju mlađ i primerke riba veće biološke vrednosti (matične i kapitalne primerke) u vreme mresta i lovostaja; 3) loviti ribu harpunom, ostima i drugim zabranjenim sredstvima i alatima, vatrenim oružjem ili hemijskim i drugim sredstvima koja ubijaju, truju ili omamljuju ribu; 4) loviti ribu neposredno rukom; 5) zagađivati ribolovnu vodu štetnim i opasnim materijama koje mogu menjati ili pogoršavati ustaljeni kvalitet ribolovne vode ili dela ribolovne vode i na taj način ugrožavati riblji fond; 6) poribljavati ribolovne vode nekvalitetnom i bolesnom ribom, ribljom mlađi ili oplođenom ikrom; 7) pregrađivati vodeni tok privremenim ili stalnim pregradama koje ometaju prolaz ribe, ako to nije predviđeno investiciono-tehničkom dokumentacijom za izgradnju ili rekonstrukciju objekata ili postrojenja ili srednjoročnim programom; 8) zatvarati, odvrćati, iscrpljivati vodu iz ribolovne vode ako se time prouzrokuje opasnost za opstanak ribe; 9) naglo ispuštati vodu iz prirodnih i veštačkih jezera i drugih akumulacija, ako se time prouzrokuje opasnost za opstanak ribe; 10) močiti lan i konoplju; 11) loviti ribu na odstojanju manjem od 500 metara od brana hidroelektrana, vodojaža ili sličnog postrojenja na kojem postoji riblja staza; 12) loviti ribu na ribolovnoj vodi udaljenoj od ribnjaka do 100 metara i na drugim mestima koja su obeležena kao mesta na kojima je zabranjen ribolov; 13) ometati postavljanje znakova kojima se obeležava ribarsko područje, prirodno riblje plodište, rezervat, ribnjak ili ribolovna voda za ribolov pod posebnim uslovima i mesta na kojima je ribolov zabranjen, kao i vršiti oštećenje i premeštanje znakova; 14) loviti noću mladice, lipljana i pastrmku na ribarskom području koje se može koristiti samo za sportski ribolov; 15) sprečavati spašavanje ribe i riblje mlađi sa zemljišta koje je poplavljeno; 16) licu bez dozvole kretanja sa sredstvima i alatima za ribolov van puteva pored ribarskog područja, ribnjaka ili drugih ribolovnih voda; 17) držanje sredstava i alata za privredni ribolov u objektima i na objektima koji se nalaze na

ribolovnoj vodi ili na drugim objektima na ribarskom području licu koje nije ovlašćeno da obavlja privredni ribolov. Na ribolovnoj vodi udaljenoj od ribnjaka do 100 metara ribolov je mogao da obavlja korisnik ribnjaka.

Korisnik ribarskog područja ili druge ribolovne vode bio je obavezan da preduzima potrebne mere za vraćanje riba u ribolovnu vodu sa poplavljenog zemljišta. Korisnik poplavljenog zemljišta bio je dužan da omogući spasavanje riba i riblje mladi sa tog zemljišta. Riba koja se nalazi na zemljištu koje je bilo poplavljeno pripadala je korisniku ribarskog područja (član 33.).

Korisnik je bio dužan da obezbedi i organizuje čuvanje ribarskog područja od strane za to angažovanog čuvara, a udruženje i organizacija sportskih ribolovaca koji koriste ribarsko područje mogli su, pored čuvara, da obezbede čuvanje ribarskog područja preko svojih članova (član 34.). Čuvar je na osnovu člana 36. bio ovlašćen da na ribarskom području od lica zatečenog u ribolovu zahteva da pokaže dozvolu za ribolov i isprave kojima se utvrđuje njegov identitet, da pregleda ulov, sredstva i alat za ribolov, da utvrdi da li se ribolov obavlja u skladu sa propisima, kao i da izrekne novčanu kaznu na licu mesta za prekršaje propisane ovim zakonom (o čemu je morao izdati potvrdu). Pored toga, čuvar je bio ovlašćen da privremeno oduzme i bez odlaganja preda korisniku ulov, sredstva i alat za ribolov, kao i druge predmete pronađene na ribarskom području, ako postoje osnovi sumnje da su upotrebljeni ili bili namenjeni za izvršenje prekršaja, ili da su nastali ili pribavljeni izvršenjem prekršaja. Lice zatečeno u ribolovu bilo je dužno da na zahtev čuvara pokaže dozvolu za ribolov i ispravu kojom se utvrđuje identitet i da omogući pregled ulova, sredstava i alata za ribolov.

Za sprovođenje nadzora nad izvršavanjem ovog zakona i propisa donetih na osnovu njega bilo je zaduženo ministarstvo nadležno za

poslove ribarstva, a poslove inspekcijskog nadzora vršila je poljoprivredna inspekcija (član 38.). Inspektor je prema članu 40. bio ovlašćen i dužan da vrši kontrolu: 1) ostvarivanja srednjoročnih i godišnjih programa unapređenja ribarstva; 2) ribarskih područja, objekata na ribolovnim vodama i ribnjacima, kao i drugih mesta na kojima se vrši ribolov, lov rakova, školjki, žaba, kornjača, pijavica i zmija i proizvodnja i promet riba; 3) primene srednjoročnog i godišnjeg programa, kao i način izdavanja dozvole za ribolov, ribolov za naučnoistraživačke svrhe i elektroribolov; 4) da li se dozvole za ribolov i legitimacije koriste u skladu sa odredbama ovog zakona i propisima donetim na osnovu zakona; 5) uslova za proizvodnju i promet kvalitetne ribe, riblje mlađi i oplodene ikre za poribljavanje; 6) poslovnih knjiga, dokumenata i evidencije preduzeća, drugih pravnih i fizičkih lica koje se odnose na sprovođenje odredaba ovog zakona i propisa donetih na osnovu njega.

Prilikom vršenja ovih poslova inspektor je bio dužan i ovlašćen da: 1) naredi donošenje i sprovođenje godišnjeg, odnosno srednjoročnog programa unapređenja ribarstva ili pojedinih mera utvrđenih programom; 2) zabrani izgradnju ili rekonstrukciju vodoprivrednog ili drugog objekta ili postrojenja na ribolovnoj vodi koje sprečava nesmetano razmnožavanje ribe, zaštitu ribljeg fonda i migraciju ribe; 3) zabrani proizvodnju i promet ribe, riblje mlađi i oplodene ikre ako se vrši suprotno odredbama ovog zakona; 4) zabrani lov ribe nedozvoljenim sredstvima; 5) zabrani ispuštanje štetnih i opasnih materija u ribolovnu vodu; 6) zabrani poribljavanje ribolovne vode nekvalitetnom i bolesnom ribom, ribljom mlađi ili oplodenom ikrom; 7) zabrani pregrađivanje vodenog toka privremenim ili stalnim pregradama koje ometaju prolaz ribe, ako to nije predviđeno investiciono-tehničkom dokumentacijom; 8) zabrani zatvaranje ili iscrpljivanje vode iz dela ribolovnog područja ako se time prouzrokuje opasnost za opstanak ribe; 9) zabrani naglo ispuštanje vode iz prirodnih

i veštačkih jezera i drugih akumulacija, ako se time prouzrokuje opasnost za opstanak ribe; 10) zabrani močenje lana i konoplja u ribolovnoj vodi; 11) zabrani lov ribe ako se isti vrši suprotno članu 32. tač. 11) i 12) ovog zakona; 12) naredi spašavanje ribe i riblje mlađi sa zemljišta koje je poplavljeno; 13) zabrani kretanje licima bez dozvole i sa sredstvima i alatima za ribolov van puteva pored ribarskog područja, ribnjaka ili drugih ribolovnih voda; 14) zabrani držanje sredstava i alata za ribolov u objektima i na objektima koji se nalaze na ribolovnoj vodi ili na drugim objektima na ribarskom području licu koje nije ovlašćeno da obavlja ribolov; 15) privremeno, do odluke nadležnog organa oduzme od korisnika ili građanina sredstva i alat za ribolov, kao i ulov i druge predmete upotrebljene za izvršenje radnje kažnjive po ovom zakonu i predmete nastale izvršenjem takve radnje i bez odlaganja preda nadležnom organu. Ukoliko bi poljoprivredni inspektor prilikom vršenja inspekcijskog nadzora utvrdio da propis nije primenjen ili da je nepravilno primenjen bio je ovlašćen i dužan da donese rešenje kojim bi naložio otklanjanje utvrđene nepravilnosti i odredio rok u kome se to mora izvršiti.

Kaznenim odredbama Zakona o ribarstvu bila je predviđena odgovornost učinilaca privrednih prestupa, odnosno prekršaja koji su se sastojali u postupanju protivno njegovim odredbama i za njih su bile propisane odgovarajuće novčane kazne.

Prema članu 41. novčanom kaznom od 10.000 do 1.000.000 dinara kažnjavalo se za privredni prestup preduzeće ili drugo pravno lice ako: 1) ustupljeno mu ribarsko područje ustupi drugom na korišćenje; 2) izvrši ograđivanje ili pregrađivanje ribolovne vode stalnom ogradom suprotno zakonu; 3) ne podnese srednjoročni, odnosno godišnji program unapređenja ribarstva; 4) ne ispunjava propisane uslove za proizvodnju ribe, oplodene ikre i mlađi; 5) obavlja ribolov na način, sredstvima i alatima koji nisu dozvoljeni ovim zakonom i posebnim propisom; 6) obavlja privredni ribolov a ne

ispunjava uslove za to; 7) ne dozvoli sportski ribolov na ribarskom području koje je određeno za privredni i sportski ribolov; 8) organizuje privredni ribolov na ribarskom području koje je određeno samo za sportski ribolov suprotno zakonu; 9) obavlja ili omogućí elektroribolov na način koji nije u skladu sa zakonom; 10) kao korisnik dozvola za sanacioni ribolov, ribolov za naučnoistraživačke svrhe i elektroribolov ne podnese nadležnom ministru izveštaj o količini i vrsti ribe, vremenu obavljanja ribolova, mestu i načinu ribolova, odnosno korišćenju pribora i sredstava; 11) ne vrši godišnje poribljavanje ribarskog područja u skladu sa godišnjim programom; 12) vrši poribljavanje ribolovne vode i ribnjaka suprotno zakonskim odredbama; 13) gradi ili vrši rekonstrukciju vodoprivrednog ili drugog objekta ili postrojenja na ribolovnoj vodi na način koji nije u skladu sa zakonskim odredbama; 14) u prirodnim ribljim plodištima vadi šljunak, pesak, kamen, panjeve i vrši druge radnje koje ometaju mrest, odnosno organizuje ribolov; 15) vrši lov riba, rakova, školjki, žaba, pijavica i kornjača koje nemaju propisanu veličinu; 16) za vreme lovostaja vrši ribolov onih vrsta riba i lov rakova, školjki, žaba, pijavica i kornjača na koje se lovostaj odnosi; 17) stavlja u promet ribe na koje se lovostaj odnosi po isteku roka od 48 časova od ustanovljavanja lovostaja i ako za ribe na koje se lovostaj odnosi stavlja u promet a ne poseduje pismeni dokaz o proizvođaču, odnosno uvozniku ribe, vrsti i količini ribe, kao i datumu i mestu ulova; 18) zagađuje ribolovnu vodu štetnim i opasnim materijama koje mogu menjati ili pogoršavati ustaljeni kvalitet ribolovne vode ili dela ribolovne vode i na taj način ugrožava riblji fond; 19) poribljava ribolovne vode nekvalitetnom i bolesnom ribom, ribljom mlađi ili oplodjenom ikrom; 20) pregrađuje vodeni tok privremenim ili stalnim pregradama koje ometaju prolaz ribe, ako to nije predviđeno investiciono-tehničkom dokumentacijom za izgradnju ili rekonstrukciju objekata ili postrojenja ili srednjoročnim programom; 21) zatvara, odvraća ili iscrpljuje vodu iz ribolovne vode ako se time prouzrokuje opasnost za opstanak ribe; 22)

naglo ispušta vodu iz prirodnih i veštačkih jezera i drugih akumulacija, ako se time prouzrokuje opasnost za opstanak ribe; 23) moči lan i konoplju i 24) propusti da obezbedi čuvanje ribarskog područja. Za nabrojane privredne presteupe moglo se kazniti i odgovorno lice u preduzeću ili drugom pravnom licu novčanom kaznom od 10.000 do 100.000 dinara.

U skladu sa članom 42., novčanom kaznom od 10.000 do 800.000 dinara moglo se kazniti za prekršaj preduzeće ili drugo pravno lice, ako: 1) vidno ne obeleži granice ribarskog područja ili mesto na kome je zabranjen ribolov; 2) ne uskladi programe sa susednim korisnikom ribarskog područja, odnosno sa korisnikom ribarskog područja koje se nalazi u nacionalnom parku ili drugom zaštićenom dobru; 3) vrši ribolov za naučnoistraživačke svrhe bez dozvole nadležnog organa; 4) kao korisnik dozvole za ribolov za naučnoistraživačke svrhe ne obavesti Ministarstvo i korisnika ribarskog područja o vremenu kada će vršiti takav ribolov; 5) u prometu riba nema pismeni dokaz za ribu koja nema propisanu veličinu o proizvođaču, odnosno uvozniku ribe, vrsti i količini ribe, kao i datumu i mestu ulova, odnosno kupovini ribe; 6) lovi ribu neposredno rukom; 7) moči lan i konoplju; 8) lovi ribu na odstojanju manjem od 500 metara od brana hidroelektrana, vodojaža ili sličnog postrojenja na kojem postoji riblja staza; 8) sprečava spašavanje ribe i riblje mlađi sa zemljišta koje je poplavljeno; 9) kao korisnik ribarskog područja ne preduzima potrebne mere za vraćanje riba sa poplavljenog zemljišta i 10) ne izda lovočuvaru legitimaciju na propisanom obrascu. Za navedene prekršaje moglo se kazniti i odgovorno lice u preduzeću ili drugom pravnom licu novčanom kaznom od 1.000 do 30.000 dinara. Za taksativno nabrojane prekršaje, kao što je na primer vršenje ribolova u naučnoistraživačke svrhe bez potrebne dozvole, se pored novčane kazne učiniocu izricala i zaštitna mera oduzimanja predmeta koji su upotrebljeni ili bili namenjeni izvršenju prekršaja ili su nastali njegovim izvršenjem, dok se

za neke druge, takođe u zakonu navedene prekršaje mogla izreći i zaštitna mera oduzimanja imovinske koristi pribavljene izvršenjem prekršaja.

Na osnovu člana 43., novčanom kaznom od 10.000 do 50.000 dinara kažnjavalo se za prekršaj udruženje, odnosno organizacija sportskih ribolovaca ako: 1) kao korisnik ribarskog područja ustupljeno ribarsko područje ustupi drugom na korišćenje; 2) kao korisnik ribarskog područja propusti da vidno obeleži granice tog područja i mesto na kojima je zabranjen ribolov; 3) radi intenzivnog uzgoja i proizvodnje ribe izvrši ograđivanje ili pregrađivanje ribolovne vode suprotno zakonu; 4) kao korisnik ne donese srednjoročni, odnosno godišnji program unapređenja ribarstva; 5) organizuje ribolov na način, sredstvima i alatima koji nisu dozvoljeni Zakonom o ribarstvu i posebnim propisom; 6) na ribarskom području koje može da se koristi samo za sportski ribolov organizuje privredni ribolov suprotno propisima; 7) kao korisnik ribarskog područja dozvoli elektroribolov suprotno odredbama Zakona o ribarstvu; 8) vrši poribljavanje ribolovne vode i ribnjaka suprotno relevantnim zakonskim odredbama; 9) unosi u ribolovnu vodu i ribnjak nove vrste ribe bez odobrenja nadležnog organa; 10) organizuje sportski ribolov u prirodnim ribljim plodištima; 11) za vreme lovostaja organizuje lov riba, rakova, školjki, žaba, pijavica i kornjača na koje se lovostaj odnosi; 12) stavlja u promet neposredno ulovljenu ribu; 13) lovi ribu neposredno rukom; 14) pregrađuje vodeni tok privremenim ili stalnim pregradama koje ometaju prolaz ribe, ako to nije predviđeno investiciono-tehničkom dokumentacijom za izgradnju ili rekonstrukciju objekata ili postrojenja ili srednjoročnim programom; 15) moči lan i konoplju; 16) lovi ribu na odstojanju manjem od 500 metara od brana hidroelektrana, vodojaža ili sličnog postrojenja na kojem postoji riblja staza; 17) lovi noću mladicu, lipljana i pastrmku na ribarskom području namenjenom samo za sportski ribolov; 18) sprečava spašavanje ribe i riblje mladi sa poplavljenog

zemljišta; 19) zagađuje ribolovnu vodu štetnim i opasnim materijama koje mogu menjati ili pogoršavati ustaljeni kvalitet ribolovne vode ili dela ribolovne vode i na taj način ugrožava riblji fond; 20) poribljava ribolovne vode nekvalitetnom i bolesnom ribom, ribljom mlađi ili oplođenom ikrom; 21) zatvara, odvraća ili iscrpljuje vodu iz ribolovne vode ako se time prouzrokuje opasnost za opstanak ribe; 22) naglo ispušta vodu iz prirodnih i veštačkih jezera i drugih akumulacija, ako se time prouzrokuje opasnost za opstanak ribe; 23) ne preduzima potrebne mere za vraćanje riba sa zemljišta koje je poplavljeno u ribolovnu vodu 24) ne obezbedi i ne organizuje čuvanje ribarskog područja. Za ove prekršaje kažnjavalo se i odgovorno lice u udruženju, odnosno organizaciji sportskih ribolovaca novčanom kaznom od 1.000 do 10.000 dinara.

Za pojedine od nabrojanih prekršaja mogla se pored novčane kazne izreći i zaštitna mera oduzimanja predmeta koji su upotrebljeni ili bili namenjeni za izvršenje prekršaja ili koji su nastali njegovim izvršenjem, dok se za neke od njih mogla izreći i zaštitna mera oduzimanja imovinske koristi pribavljene izvršenjem prekršaja.

Preduzetnik se prema članu 44. mogao kazniti za prekršaj novčanom kaznom od 5.000 do 50.000 dinara ukoliko: 1) se bavi proizvodnjom oplođene ikre i mlađi za poribljavanje, a nema obezbeđenu stručnu kontrolu; 2) obavlja privredni ribolov na ribarskom području bez dozvole izdate od strane korisnika; 3) vrši ribolov pomoću električne struje; 4) unosi u ribnjak ili drugu ribolovnu vodu nove vrste riba bez odobrenja ministra; 5) stavlja u promet ribu po isteku 48 časova od ustanovljavanja lovostaja; 6) stavlja u vreme lovostaja u promet vrste riba na koje se lovostaj odnosi, odnosno ribu koja nema propisanu veličinu. Za ove prekršaje mogao se kazniti i građanin i to novčanom kaznom od 1.000 do 5.000 dinara ili kaznom zatvora u trajanju do 15 dana. Za pojedine od navedenih prekršaja se pored novčane kazne mogla izreći i zaštitna mera oduzimanja predmeta koji

su upotrebljeni ili bili namenjeni izvršenju prekršaja ili su nastali njegovim izvršenjem, a za neke se mogla odrediti i zaštitna mera oduzimanja imovinske koristi pribavljene izvršenjem prekršaja.

Članom 45. bilo je predviđeno da će se građanin kazniti novčanom kaznom od 1.000 do 5.000 dinara za prekršaj u slučaju da: 1) za vreme lovostaja lovi ribu koja je zaštićena lovostajem ili lovi ribu koja nije dostigla propisanu veličinu; 2) stavlja u promet ulovljenu ribu. Za ove prekršaje se pored novčane kazne izicala i zaštitna mera oduzimanja predmeta koji su upotrebljeni ili bili namenjeni izvršenju prekršaja ili su nastali njegovim izvršenjem kao i zaštitna mera oduzimanja imovinske koristi pribavljene izvršenjem prekršaja i zaštitna mera zabrane obavljanja ribolova i oduzimanja dozvole za ribolov u trajanju od 1 godine.

Građanin se mogao kazniti na licu mesta novčanom kaznom od 2.000 dinara za prekršaj ako:

- 1) obavlja sportski ribolov bez dozvole korisnika ribarskog područja; 2) lovi ribu neposredno rukom; 3) lovi ribu na odstojanju manjem od 500 metara od brana hidroelektrana, vodojaža ili sličnih postrojenja na kojima postoji riblja staza; 4) lovi ribu na ribolovnoj vodi udaljenoj od ribnjaka do 100 metara i na drugim mestima koja su obeležena kao mesta na kojima je zabranjen ribolov; 5) lovi noću mladicu, lipljana i pastrmku na ribarskom području namenjenom samo za sportski ribolov; 6) ide bez dozvole sa sredstvima i alatima za ribolov van puteva pored ribarskog područja, ribnjaka ili drugih ribolovnih voda; 7) drži sredstva i alate za privredni ribolov u objektima ili na objektima koji se nalaze na ribolovnoj vodi ili na drugim objektima na ribarskom području, a pri tome nije ovlašćen da obavlja privredni ribolov i 8) odbije kad je zatečen u ribolovu da na zahtev čuvara pokaže dozvolu za ribolov i ispravu kojom se utvrđuje identitet, odnosno da omogući pregled ulova, sredstava i alata za ribolov. Za navedene

prekršaje se pored novčane kazne izricala i zaštitna mera oduzimanja predmeta koji su upotrebljeni ili bili namenjeni za izvršenje prekršaja ili su nastali njegovim izvršenjem, kao i zaštitna mera oduzimanja imovinske koristi pribavljene izvršenjem prekršaja, odnosno oduzimanja ribe ulovljene na taj način.

Određene ispravke Zakona o ribarstvu iz 1993. godine načinjene su 1994. godine²⁸², a pojedine njegove odredbe, uključujući i one kojima su bile propisane novčane kazne za privredne prestupe i prekršaje, izmenjene su 2005. godine²⁸³.

²⁸² Ispravka Zakona o ribarstvu, Službeni glasnik RS, br. 38/1994.

²⁸³ Zakon o izmenama Zakona o ribarstvu, Službeni glasnik RS, br. 101/2005.

ZAKLJUČAK

Proučavanje istorijskog razvoja pravne zaštite životinja, počevši od najstarijih pravnih izvora, pa sve do savremenih zakona posvećenih zaštiti dobrobiti životinja i sankcionisanju okrutnog ponašanja ljudi prema njima, pokazuje da su životinje od najranijih društvenih zajednica imale značajno mesto u čovekovom svakodnevnom životu. Pored pravnih, i drugi pisani izvori, kao i pronađeni artefakti potvrđuju vezanost čovekove egzistencije za životinjski svet i viševekovnu interakciju između ljudi i životinja, koja se odražavala i na pravo. Pojedini aspekti odnosa između čoveka i životinja oduvek su bili predmet regulisanja pravnih normi, uključujući i norme kaznenog prava, ali ono što je vremenom evoluiralo jeste način na koji su ti odnosi uređivani i pobude iz kojih se to činilo. Tako se od strogo i radikalno antropocentričnih zakona iz perioda starog, srednjeg i dela novog veka, koji su životinje štitili samo formalno, dok je, zapravo, zaštita pružana ljudima i njihovim interesima, u pojedinim pravnim sistemima stiglo do savremenih biocentrično orijentisanih zakona, koji prepoznaju da životinje poseduju određene vrednosti kao bića za sebe te da zbog toga mogu biti i titulari određenih interesa pa čak i prava.

Istorijski razvoj pravne zaštite životinja nije moguće posmatrati isključivo kao uzlaznu liniju. Naprotiv. Taj proces nije oduvek bio progresivnog karaktera. Pravno regulisanje zaštite životinja i njihove dobrobiti ni danas se ne sprovodi na ujednačen način u svim državama i

zajednicama, a čak se u pojedinim nacionalnim zakonodavstvima u toj oblasti mogu uočiti radikalni, što progresivni, što regresivni, zaokreti. Nažalost, i dalje postoje zemlje koje još uvek nisu izgradile pravne okvire za zaštitu životinja ili to pitanje nisu regulisale na sveobuhvatan i detaljan način koji bi garantovao suštinsko poštovanje dobrobiti životinja. Sa druge strane, postoji i veliki broj država koje su, uprkos posedovanju adekvatnog normativnog okvira za zaštitu životinja, i dalje na nivou antropocentrizma koji je u njima bio zastupljen krajem 19. i početkom 20. veka. U njihovoj pravnoj nauci i sudskoj praksi se često i one pravne norme koje su u osnovi biocentrične tumače i primenjuju na krajnje antropocentričan način. Time se onemogućava realizacija svrhe pravnih normi posvećenih zaštiti životinja odnosno sprečava dosledna implementacija inicijalne namere zakonodavca da zaštiti životinje od svih onih ljudskih radnji kojima se povređuju ili ugrožavaju njihov život, zdravlje, dobrobit i prirodna staništa.

U zemljama *common – law* sistema su prvi propisi posvećeni suzbijanju okrutnosti prema životinjama usvojeni pre nego što je to učinjeno u zemljama evropsko – kontinentalne pravne tradicije. Sa druge strane, napredne ideje o zaštiti, dobrobiti i „pravima“ životinja su brže inkorporisane u zakonodavstva evropskih zemalja koja su, naročito poslednjih decenija u toj oblasti postigla značajan napredak. Iako se i dalje smatra da je u anglosaksonskom sistemu pravna zaštita životinja uspostavljena, u prvom redu, radi ljudi – njihovih vlasnika i celog društva, a u Evropi radi životinja kao takvih, danas se može uočiti sve intenzivnije i učestalije transplantovanje, odnosno razmena pojedinih zakonskih rešenja između ovih pravnih sistema i prevazilaženje razlika koje su u ovoj oblasti postojale između njih. Ugledajući se na moderna rešenja iz uporednog prava, mnoge zemlje koje su kroz istoriju štitile životinje samo sporadično ili radi zaštite interesa ljudi (privrede i njenih pojedinih grana poput stočarstva, ribarstva i lovstva) su usvojile izuzetno napredne i

biocentrično orijentisane krivičnopravne i prekršajnopravne odredbe posvećene tom pitanju.

Takav je upravo slučaj i sa pravnim sistemom Republike Srbije, u koji je krivično delo ubijanja i zlostavljanja životinja po prvi put uvedeno 1. januara 2006. godine, dok je prvi Zakon o dobrobiti životinja ugledao svetlost dana tek 2009. godine. U tom smislu, saznanje da je u našoj zemlji „javno mučenje i svirepo zlostavljanje teglećih i jašećih“ životinja, kao i održavanje seksualnog odnosa sa životinjama bilo zabranjeno još u devetnaestom veku odredbama Kriminalnog (Kaznitelnog) zakonika za Knjaževstvo Srbiju iz 1860. godine, može u velikoj meri doprineti da se odredbe važećih propisa iz te oblasti ne doživljavaju kao „od spolja“ nametnuti pravni tansplant koji mora biti ispoštovan radi postizanja napretka u procesu evropskih integracija, već kao produžetak, unapređenje i osavremenjavanje odavno začete ideje o humanom odnosu prema životinjama u našem društvu.

Činjenica je da period srednjeg veka ne može da se pohvali interesovanjem za zaštitu životinja, koje su u to vreme pod uticajem hrišćanskog učenja sa jedne i rimsko-vizantijskog pravnog nasleđa sa druge strane, tretirane kao puke pokretne stvari. Ipak, okolnost da se pojedine vrste životinja poput stoke, konja, lovačkih pasa, sokola i divljači, spominju u pisanim izvorima srednjovekovnog srpskog prava, kao što su manastirske povelje i Dušanov zakonik, pokazuje postojanje svesti o njihovom značaju za opstanak pojedinca i čitave zajednice i potvrđuje zainteresovanost zakonodavca da na poseban način uredi pravne odnose u vezi sa njima.

U periodu stvaranja moderne srpske države nakon oslobođenja od turske vlasti može se uočiti nastojanje zakonodavca da reguliše oblast lova i ribolova kako bi se očuvala i unapredila brojnost populacije divljači i kvalitet i obim ribljeg fonda i sprečilo njihovo prekomerno izlovljavanje. Tada se nastoji uspostaviti državna kontrola nad ovim

aktivnostima, koje su prepoznate kao potencijalni izvori prihoda, a dolazi i do formiranja prvih udruženja lovaca i ribolovaca. Istovremeno se, premda u okviru zaštite javnog morala i dobrih običaja po prvi put u našoj zemlji zabranjuje javno mučenje i zlostavljanje pojedinih vrsta životinja, kao i seksualno opštenje sa njima. Iako je intencija zakonodavca bila da inkriminisanjem ovih ponašanja sankcioniše vređanje javnog reda i mira i građanskog morala a ne da zaštiti životinje kao takve i njihovu psihofizičku dobrobit, nema sumnje da je životinjama na taj način ipak pružena određena zaštita. Slično se odnosi i na razvoj stočarstva kao privredne grane, čije je zakonsko regulisanje imalo za rezultat i stvaranje pravnih okvira za zaštitu stoke od mučenja i zlostavljanja i obavezivanje vlasnika stoke da je drži u humanim uslovima. Ovo razdoblje karakteriše i organizovanje, unapređenje i osamostaljivanje veterinarske profesije i njenu sve širu afirmaciju.

Period socijalističkog zakonodavstva pre svega karakterišu intenzivni naponi da se ratnim dešavanjima razorene privredne grane poput lovstva, ribarstva i stočarstva obnove, kao i da se njihova organizacija, funkcionisanje i unapređenje pravno regulišu i stave pod nadzor i kontrolu države. Paralelno sa tim, nastojale su se osmisliti i pravno urediti različite zaštitne i podsticajne mere (u vidu lovostaja, privremene ili trajne zabrane lova, organizovanja lovočuvarskih i ribočuvarskih službi, razni oblici subвенicija itd.) koje su imale za cilj da na praktičan način doprinesu poboljšanju stanja u ovim oblastima. Izvori krivičnog prava koji su u to vreme usvojeni sadrže niz odredbi koje su, iako nisu neposredno štatile prava i dobrobit životinja kao takvih, imale veliki značaj za sankcionisanje nedozvoljenih ponašanja ljudi prema njima, počevši od nezakonitog lova i nezakonitog ribolova, preko zagađenja prirodnih staništa životinja i materija koje služe za njihovu ishranu pa do njihovog nesavesnog lečenja. Iako je cilj zakonodavca bio da se inkriminisanjem ovih činjenja ili nečinjenja zaštite interesi privrednih grana poput lovstva, ribarstva, stočarstva,

različite komponente životne sredine i integritet veterinarske profesije, njima je faktički omogućena i zaštita životinja. Naime, iako se kod tih krivičnih dela i prekršaja one pojavljuju kao objekti radnje a ne kao objekti zaštite, nema sumnje da su brojni oblici nedozvoljenih ponašanja ljudi prema njima prepoznati kao društveno opasni, te da su njihovi učinioci kažnjavani.

Posedovanje saznanja o načinu na koji se kroz istoriju razvijala ne samo pravna regulativa položaja životinja, već i ljudska misao o odnosu koji treba zauzimati prema njima, ima višestruk značaj za zaštitu životinja u savremenom kontekstu. Naime, ono potvrđuje da ideja o poštovanju dobrobiti životinja i humanom odnosu prema njima, bez obzira na pobude iz kojih je proistekla, nije potpuna novina u našem društvu i pravnom sistemu, niti proizvod isključivo savremenih zakonodavnih tendencija podstaknutih aktivizmom društava za zaštitu životinja i evropskim integracijama. Svest o utemeljenosti tih ideja u istoriji i tradiciji pojedinih država, društava i kultura, može doprineti smanjenju otpora kod adresata pravnih normi posvećenih inkriminisanju nedopuštenih ljudskih ponašanja prema životinjama. To je osobito značajno ukoliko je reč o pravnom sistemu koji se po prvi put susreće sa inkriminacijama takve vrste i u takvom obliku, kao što je slučaj sa Republikom Srbijom, koja je prvi put krivičnopravno inkriminirala ubijanje i zlostavljanje životinja 2006. godine, a usvojila svoj prvi Zakon o dobrobiti životinja 2009. godine.

Pri tome treba imati u vidu da su postojeća rešenja u toj oblasti u našoj zemlji mahom preuzeta iz drugih pravnih sistema, koji su u tom domenu od našeg znatno razvijeniji i napredniji, što može kao rezultat imati određenu dozu otpora kod adresata pravnih normi. Uviđanje da je ova ideja kod nas postojala od davnina, ali da joj usled različitih okolnosti nije pridavan značaj koji zaslužuje, dozvoljava da se pravna zaštita životinja u savremenom srpskom pravu posmatra iz drugačije perspektive – kao logičan nastavak ranije započetog i mnogo puta

prekidanog procesa, a ne kao od spolja nametnuta obaveza. Takav stav doprinosi široj afirmaciji načela dobrobiti životinja, a samim tim i tumačenju i primeni pravnih normi u skladu sa tim načelom, kao i sa principima biocentrične etike nasuprot već zastarelom i prevaziđenom antropocentričnom gledištu. Upravo to je jedan od načina da se poboljša sadašnje stanje u sferi zaštite životinja u našoj zemlji i to ne samo na normativnom planu, gde su već načinjene brojne pozitivne promene, već i na praktičnom planu koji, čini se, još uvek nije u skladu sa evropskim i svetskim uzorima u toj oblasti.

REFERENCE

Članci i monografije

- 1) Ascione, F., Arkow, P.: Child Abuse, Domestic Violence and Animal Abuse – Linking the Circles of Compassion for Prevention and Intervention, Purdue University Press, West Lafayette, Indiana, USA, 1999.
- 2) Avramović, S.: Opšta pravna istorija: stari i srednji vek, Nomos, Beograd, 2004.
- 3) Batrićević, A., Stanković, V.: Zaštita životinja u uporednom pravu – zakoni, prakse I ekološke politike, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2015.
- 4) Batrićević, A., Batanjski, V.: Zaštita životinja u Srbiji- kaznenopravni i ekološki aspekti, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2014.
- 5) Batrićević, A.: Uloga Evropske konvencije za zaštitu kućnih ljubimaca u suzbijanju zlostavljanja životinja u Srbiji, u: Kron, L., Jugović, A. (ur.): Kriminal, državna reakcija i harmonizacija sa evropskim standardima, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2013.
- 6) Batrićević, A.: Zaštita životinja u međunarodnom pravu, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2013.

- 7) Batrićević, A.: Istorijski razvoj kaznenopravne zaštite životinja u Srbiji od 1850. do 1945. godine, Zbornik radova sa X međunarodnog naučnog skupa „Sinergija 2012 – Zaštita i upravljanje životnom sredinom“, Univerzitet Sinergija, Bijeljina, 2012.
- 8) Batrićević, A.: Zaštita dobrobiti životinja u pravu Evropske unije, Evropsko zakonodavstvo, vol. 11, br. 39-40/2012.
- 9) Batrićević, A.: Krivično delo nesavesnog pružanja veterinarske pomoći u zakonodavstvu Republike Srbije, Zaštita prirode, vol. 61, br. 2/2011.
- 10) Batrićević, A.: Krivično delo nezakonitog lova, u: Kron, L. i Knežić, B. (ur.): Kriminal i državna reakcija: fenomenologija, mogućnosti, perspektive, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2011.
- 11) Batrićević, A.: Borbe pasa kao teži oblik krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja, Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, vol. 29, br. 1-2/2010.
- 12) Batrićević, A.: Dometi i implementacija Zakona o dobrobiti životinja u pravnom sistemu Republike Srbije, *Pravna riječ*, vol. 8, br. 23/2010.
- 13) Bojanin, S.: Zabave i svetkovine u srednjovekovnoj Srbiji: od kraja XII do kraja XV veka, Istorijski institut, Beograd, 2005.
- 14) Bojčić, C.: Stoljetni razvoj ribogojstva na tlu Jugoslavije. *Croatian Journal of Fisheries*, vol. 37, br. 4-5-6/1982.
- 15) Chou, Y.: The Changing Social Meanings of Pets and Their Alternative Futures, *Journal of Futures Studies*, vol. 17, br. 2/2012.
- 16) Čejović, B.: *Krivično pravo, Opšti deo, Dosije*, Beograd, 2007.
- 17) Čubinski, M.: Naučni i praktični komentar Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije od 27. januara 1929., Izdavačka knjižarnica Gece Kona, Beograd, 1933.

- 18) Čeranić, A.: Lovci Srbije, Demokratska stranka: Istraživačko-izdavački centar, Beograd, 2006.
- 19) Deretić, N.: Nacionalna istorija države i prava, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2008.
- 20) Dragišić, P.: Lovstvo u SR Hrvatskoj od 1945-1965, Šumarski list, vol. 89, br. 11-12/1965.
- 21) Janković, Ž.: "Zemljopis" Dušanovog zakonika, Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, br. 79/2013.
- 22) Jennbert, K.: Animals and Humans: Recurrent Symbiosis in Archaeology and Old Norse Religion, Nordic Academic Press, Lund, Sweden, 2011.
- 23) Jeromel, T., Bubujević, V.: Uzgoj riba i zakoni o slatkovodnom ribarstvu u pojedinim republikama Jugoslavije. Croatian Journal of Fisheries, vol. 40, br. 1/1985.
- 24) Jovanović, V., Vidić, B.: Istorijski osvrt na zarazne bolesti životinja u Vojvodini, u: Popović, T. (ur.): Čovek i priroda, Matica srpska, Odeljenje za prirodne nauke, Novi Sad, 2003.
- 25) Jovašević, D.: Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije sa sudskom praksom, Nomos, Beograd, 2003.
- 26) Jovašević, D.: Krivično pravo, Opšti deo, Nomos, Beograd, 2006.
- 27) Jovašević, D.: Leksikon krivičnog prava, Javno preduzeće Službeni list SRJ, Beograd, 1998.
- 28) Jovašević, D.: Sistem ekoloških delikata – ekološko kazneno pravo, Pravni fakultet u Nišu – Centar za publikacije, Niš, 2009.
- 29) Krkljuš, Lj.: Pravna istorija srpskog naroda, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Centar za izdavaštvo i informisanje, Beograd, 2009.
- 30) Krpo Četković, J.: Ribe Srbije, u: Stevanović, V. (ur.): Josif Pančić - nasleđe koje ne zastareva, Izložba povodom 200 godina od

- rođenja velikana srpske nauke, Galerija nauke i tehnike SANU, Biološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2014.
- 31) Krstić Mistradželović, I., Radojičić, M.: Beogradska varoška policija u doba uspostavljanja vlasti ustavobranitelja, Nauka bezbednost policija (NBP) – Žurnal za kriminalistiku i pravo, br. 3/2014.
 - 32) Kurtović, E.: Iz historije sokolarstva u dubrovačkom zaleđu u srednjem vijeku (uzgoj ptica za lov i lov pticama), Društvo za proučavanje srednjovekovne bosanske historije, Sarajevo, 2011.
 - 33) Lazarević, L.: Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije, Savremena administracija, Beograd, 2006.
 - 34) Lemajić, N.: srednjovekovno nasleđe kao sociološki osnov definisanja srpske elite XVI veka, Istraživanja, br. 23/2012.
 - 35) Madžarević, S.: Lovstvo Srbije kroz vekove, Lovački savez Srbije, Beograd, 2006.
 - 36) Mišić, S.: Lov u srednjovekovnoj Srbiji, Istorijski glasnik, br. 1-2/1995.
 - 37) Mišić, S.: Sokolari, u: Ćirković, S. i Mihaljčić, R. (ur.): Leksikon srpskog srednjeg veka, Knowledge, Beograd, 1999.
 - 38) Natrass, K.: „Und die Tiere“, Constitutional Protection for Germany's Animals, Animal Law Review at Lewis and Clark Law School, br.10/2004.
 - 39) Novaković, S.: Zakonik Stefana Dušana cara srpskog 1349 i 1354., Državna štamparija, Beograd, 1870.
 - 40) Paunović, M.: Prava životinja – savremeni međunarodni standardi, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i „Đuro Salaj“ AD, Beograd, 2004.
 - 41) Paunović, M.: Uporednopravni pregled zaštite prava i dobiti životinja, Strani pravni život, br. 1/2004.

- 42) Paunović, M.: Životinjska prava – prilog proširenoj teoriji ljudskih prava, Strani pravni život, br. 3/2005.
- 43) Pešikan, M., Grickat Radulović, I., Jovičić, M. (ur.): Zakonik cara Stefana Dušana – Baranjski, Prizrenski, Šišatovački, Rakovački, Ravanički i Sofijski rukopis, Srpska akademija nauka i umetnosti i Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1997.
- 44) Radovanović, M.: Krivično pravo SFRJ, Opšti deo, Savremena administracija, Beograd, 1969.
- 45) Ristić, M.: Prvo savetovanje o problemima ribarstva NR Srbije, Croatian Journal of Fisheries, vol.10, br. 2/1955.
- 46) Ristić, Z. (ur.): Lovstvo u Vojvodini, Kulturno-istorijsko društvo Pčesa, Novi Sad, 2007.
- 47) Ristić, Z., Počuča, M., Beuković, M., Božić, D.: Razvoj lovnog prava u Srbiji i Vojvodini, Zbornik radova Departmana za geografiju, turizam i hotelijerstvo, br. 40/2011.
- 48) Serpell, J.: Domestication, u: Bekoff, M (ur.): Encyclopedia of Animal Rights and Animal Welfare, Greenwood Press, Westport, Connecticut, USA, 1998.
- 49) Smederevac-Lalić, M.: Socio-ekonomske i biološke karakteristike privrednog ribolova na Dunavu, odbranjena doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2013.
- 50) Smederevac-Lalić, M.: Socio-ekonomski karakter i značaj ribarstva kao delatnosti na Gornjem Podunavlju u Srbiji, odbranjena magistarska teza, Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2007
- 51) Solovjev, A.: Odabrani spomenici srpskog prava, Izdavačka knjižarnica Gece Kona, Beograd, 1926.
- 52) Solovjev, A.: Postanak i značaj Dušanova Zakonika, Dosije, Beograd, 2001.

- 53) Srzentić, N., Lazarević, Lj., Đorđević, M., Stajić, A., Kraus, B.: Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije, Savremena administracija, Beograd, 1991.
- 54) Srzentić, N., Stajić, A., Lazarević, Lj.: Krivično pravo Jugoslavije, Savremena administracija, Beograd, 1998.
- 55) Stojanović, Z., Perić, O.: Krivično pravo, Posebni deo, Službeni glasnik, Beograd, 2000.
- 56) Stojanović, Z.: Komentar krivičnog zakonika, Službeni glasnik, Beograd, 2006.
- 57) Stojanović, Z.: Krivično pravo, Opšti deo, Službeni glasnik, Beograd, 2000.
- 58) Stojanović, Z.: Određivanje opšteg pojma krivičnog dela u srpskoj nauci krivičnog prava, u: Ignjatović, Đ. (ur.): Kaznena reakcija u Srbiji, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Centar za izdavaštvo i informisanje, Beograd, 2011.
- 59) Sveto pismo staroga i Novoga zavjeta, Stari zavjet preveo Đuro Daničić, Novi zavjet preveo Vuk Stefanović Karadžić, Glas mira, Beograd, 2008.
- 60) Sveto pismo staroga i Novoga zavjeta, Stari zavjet preveo Đuro Daničić, Novi zavjet preveo Vuk Stefanović Karadžić, Britansko inostrano biblijsko društvo, Budimpešta, 1868.
- 61) Tahović, J.: Komentar Krivičnog zakonika, Savremena administracija, Beograd, 1957.
- 62) Taranovski, T.: Istorija srpskog prava u Nemanjićkoj državi, Lirika, Beograd, 2002.
- 63) Visković, N.: Kulturna zoologija – što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2009.
- 64) Von Soden, W.: The Ancient Orient, Wm. B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, USA, 1994.
- 65) Živaljević, I.: Životinje između Prirode i Kulture: priča o arheozoologiji, Etnoantropološki problem, vol. 8, br. 4/2013.

- 66) Živanović, T.: Istupi iz Krivičnog zakonika (objašnjenje 3. časti), 2. potpuno prerađeno (s obzirom na novo zakonodavstvo) i prošireno izdanje, Knjižarnica Gece Kona, Beograd, 1926.

Pravni izvori

- 67) Evropska konvencija za zaštitu životinja koje se uzgajaju na poljoprivrednim gazdinstvima, Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori, br. 6/1996.
- 68) Ispravka Zakona o ribarstvu, Službeni glasnik RS, br. 38/1994.
- 69) Kazneni (Kriminalni) zakonik za Knjažestvo Srbiju od 1860., Zbirka zakona Kraljevine Srbije II – Kazneni zakonik i krivični sudski postupak, Knjižar izdavač Geca Kon, Beograd, 1911.
- 70) Kaznitelni zakonik za policaine prestupke N.K.V, N. Sov. 105 (originalan tekst), Knjigopečatnica Knjaževstva Srbskog, Beograd, 1850.
- 71) Krivični zakon SFRJ, Službeni list SFRJ, br. 44/1976 i 36/1977.
- 72) Krivični zakon SRS, Službeni glasnik SRS, br. 26/1977, 28/1977, 43/1977, 20/1979, 24/1984, 39/1986, 51/1987, 6/1989, 42/1989 i 21/1990, i Službeni glasnik Republike Srbije, br. 16/1990, 26/1991, 75/1991, 9/1992, 49/1992, 51/1992, 23/1993, 67/1993, 47/1994, 17/1995, 44/1998, 10/2002, 11/2002, 80/2002, 39/2003 i 67/2003.
- 73) Krivični zakonik FNRJ – opšti deo (prečišćen tekst), Službeni list FNRJ, br. 30/1959.
- 74) Krivični zakonik FNRJ, Službeni list FNRJ, br. 13/1951.
- 75) Krivični zakonik za Kraljevinu Jugoslaviju, Službene Novine Kraljevine Jugoslavije, br. 33/1929.

- 76) Krivični zakonik, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014.
- 77) Naredba Pomorske oblasti u Bakru od 20. novembra 1919. (br. 1750/19) o pomorskom ribolovu, spisak uredba Ministarstva saobraćaja br. 11., Službene novine Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca, br. 195/1921.
- 78) Naređenje o stalnoj zabrani lova na jelene i košute, Novine serbske, br. 24/1840.
- 79) Odluka br. 8, od 07. 12. 1944. o osnivanju Povereništva šumarstva, Službeni list DFJ, br. 1/1945.
- 80) Opšti krivični zakon, Službeni list FNRJ, br. 106/1947.
- 81) Opšti zakon o lovu, Službeni list FNRJ, br. 105/1947.
- 82) Opšti zakon o pomorskom ribolovu Službeni list FNRJ, br. 12/1950.
- 83) Pravilnik za zaštitu od unošenja kolere, velikih boginja i malarije, Službeni list SFRJ, br. 55/1975.
- 84) Rešenje o lovostaju divljači, Službeni glasnik SRS, br. 41/1977, 45/1977, 31/1983 i 34/1988.
- 85) Rešenje o podeli divljači na zaštićenu i nezaštićenu divljač, Službeni glasnik RS, br. 32/1949.
- 86) Ukaz Kraljevskih namesnika br. 139, Službeni list DFJ, br. 11/1945.
- 87) Uredba o nadležnosti Ministarstva poljoprivrede i šumarstva FNRJ, F.U.I – 85/1947, Komitet za zakonodavstvo i izgradnju narodne vlasti.
- 88) Uredba o suzbijanju i sprečavanju stočnih zaraza, Službeni list FNRJ, br. 48/1948, 16/1949 i 56/1951.
- 89) Uredba o suzbijanju polne zaraze (durine) kod kopitara, Službeni list FNRJ, br. 29/1947.

- 90) Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Službeni list SFRJ, br. 9/1974.
- 91) Zakon o lovu NR Srbije, Službeni glasnik NRS, br. 53/1948.
- 92) Zakon o amnestiji svih lica osuđenih za krivična dela iz člana 236., 237., 238. i 239. Krivičnog zakonika FNRJ, Službeni list FNRJ, br. 15/1953.
- 93) Zakon o dobrobiti životinja, Narodne novine Republike Hrvatske, br. 19/1999.
- 94) Zakon o dobrobiti životinja, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 41/2009.
- 95) Zakon o izmenama i dopunama Zakona o lovstvu, Službeni glasnik SRS, br. 12/1967.
- 96) Zakon o izmenama i dopunama Zakona o lovstvu, Službeni glasnik SRS, br.45/1990.
- 97) Zakon o izmenama Zakona o ribarstvu, Službeni glasnik RS, br. 101/2005.
- 98) Zakon o lovstvu – prečišćen tekst, Službeni glasnik SRS, br.23/1986.
- 99) Zakon o lovstvu, Službeni glasnik RS, br. 39/1993.
- 100) Zakon o lovstvu, Službeni glasnik SRS, br. 22/1966.
- 101) Zakon o lovstvu, Službeni glasnik SRS, br. 24/1973.
- 102) Zakon o lovstvu, Službeni glasnik SRS, br. 51/1976 i 23/1986.
- 103) Zakon o lovstvu, Službeni glasnik SRS, br. 51/1976.
- 104) Zakon o lovu NR Bosne i Hercegovine, Službeni list NRBiH, br 1/1949.
- 105) Zakon o lovu NR Crne Gore, Službeni list NRCG, br. 4/1949.
- 106) Zakon o lovu NR Hrvatske, Narodne novine NRH, br. 84/1949.
- 107) Zakon o lovu NR Makedonije, Službeni vesnik na NRM, br. 10/1949.

- 108) Zakon o lovu NR Slovenije, Uradni list NRS“, br. 16/1949.
- 109) Zakon o lovu NR Srbije, Službeni glasnik RS, br. 53/1948.
- 110) Zakon o lovu, Službene novine Kraljevine Jugoslavije, br. 285/1931.
- 111) Zakon o lovu, Službene novine Kraljevine Jugoslavije, br. 285/1931.
- 112) Zakon o lovu, Službeni glasnik NRS, br. 53/1948.
- 113) Zakon o lovu, Srpske novine – Službeni dnevnik Kraljevine Srbije, br. 158/1898.
- 114) Zakon o merama za unapređenje stočarstva, Službeni glasnik RS, br. 61/1991, 53/1993, 67/1993, 48/1994 i 101/2005 i Službeni glasnik SRS, br. 38/1984.
- 115) Zakon o pomorskom ribolovu, Službene novine Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca, br. 243/1922.
- 116) Zakon o potvrđivanju Evropske konvencije o zaštiti kućnih ljubimaca, Službeni glasnik Republike Srbije – Međunarodni ugovori, br. 1/2010.
- 117) Zakon o raspuštanju Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, Službeni list DFJ, br. 11/1945.
- 118) Zakon o ribarstvu, Službeni glasnik RS, br. 35/1994.
- 119) Zakon o ribarstvu, Službeni glasnik SRS, br. 17/1967.
- 120) Zakon o ribarstvu, Službeni glasnik SRS, br. 35/1965.
- 121) Zakon o ribarstvu, Službeni glasnik SRS, br. 8/1976 i 48/1988.
- 122) Zakon o ribarstvu, Službeni glasnik SRS, br. 8/1976.
- 123) Zakon o ribarstvu, Službeni glasnik NRS, br. 12/1949.
- 124) Zakon o ribolovu, Srpske novine – Službeni dnevnik Kraljevine Srbije, br. 169/1898.
- 125) Zakon o ribolovu, Srpske novine – Službeni dnevnik Kraljevine Srbije, br. 117/1911.

- 126) Zakon o šumama, Službeni glasnik SRS, br.12/1982, 16/1985, 37/1986, 17/1987 i 51/1987.
- 127) Zakon o unapređenju stočarstva, Srpske novine – Službeni dnevnik Kraljevine Srbije, br. 263/1898.
- 128) Zakon o uništavanju štetnih biljaka i životinja i o zaštićivanju korisnih životinja, Srpske novine – Službeni dnevnik Kraljevine Srbije, br. 158/1898.
- 129) Zakon o uređenju sanitetske struke i o čuvanju narodnoga zdravlja, Srpske novine – Službeni dnevnik Kraljevine Srbije, br. 75/1881, 78/1881, 79/1881 i 80/1881.
- 130) Zakon o ustrojstvu vojske, Srpske novine – Službeni dnevnik Kraljevine Srbije, br. 25/1901.
- 131) Zakon o veterinarskoj inspekciji, Službeni glasnik SRS, br. 55/1982.
- 132) Zakon o zaštiti živali, Uradni list Republike Slovenije, br. 98/1999.
- 133) Zakon o zaštiti dobrobiti životinja, Službeni list Crne Gore, br. 14/2008.
- 134) Zakon o zaštiti i dobrobiti životinja, Službeni glasnik Federacije Bosne i Hercegovine, br. 25/2009.
- 135) Zakon o zaštiti i dobrobiti životinja, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 111/2008.
- 136) Zakon o zaštiti od goveđe kuge iz 1881. godine, Srpske novine – Službeni dnevnik Kraljevine Srbije, br. 82/1881.
- 137) Zakon o zaštiti od stočnih zaraza, Srpske novine – Službeni dnevnik Kraljevine Srbije, br. 81/1881.
- 138) Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti koje ugrožavaju celu zemlju, Službeni list SFRJ, br. 2/1974, 7/1974 i 5/ 1978.
- 139) Zakon o zaštiti životinja od zaraznih bolesti koje ugrožavaju celu zemlju, Službeni list SFRJ, br. 6p. 43/1976.

- 140) Zakon o zaštiti životne sredine, Službeni glasnik RS, br. 66/1991, 83/1992, 53/1993, 67/1993, 48/1994, 53/1995 i 135/2004.
- 141) Zakon o zdravstvenoj zaštiti životinja, Službeni glasnik SRS, br. 28/1977, 37/1977, 5/1984 i 12/1988. Službeni glasnik RS, br. 37/1991, 50/1992, 33/1993, 52/1993, 53/1995, 52/1996 i 25/2000.
- 142) Zakon za zaštita i blagosostojba na životnitate, Služben vesnik na Republika Makedonija, br. 113/2007.

Elektronski izvori

- 143) Ancient History Sourcebook: The Code of the Nesilim c. 1650-1500 BC,
<http://www.fordham.edu/halsall/ancient/1650nesilim.asp>
14.11.2015.
- 144) Batrićević, A.: Legal Transplants and the Code of Serbian Tsar Stephan Dushan: A Comparative Study, 2006, Social Science Research Network (SSRN) <http://ssrn.com/abstract=953277> i <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.953277> 23.10.2015.
- 145) Draft Declaration on Animal Welfare at Universal Level (UDAW Proposal), 2011.,
<https://www.globalanimallaw.org/database/universal.html>
23.10.2015.
- 146) Excerpts of Lipit – Ishtar, <http://en.wikipedia.org/wiki/Lipit-Ishtar> 14.11.2015.
- 147) Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland od 23.05.1949. (BGBL S. 1), sa poslednjim izmenama i dopunama od 21.07.2010. (BGBL IS 944), <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/gg/gesamt.pdf> 04.11.2015.

- 148) Jevtić, Z.: Veterinarska medicina u Balkanskim i Prvom svetskom ratu, 1. <http://www.veterina.info/forum-140/204-veterina-vesti/1313-veterinarska-medicina-u-balkanskim-i-prvom-svetskom-ratu> i <http://www.rastko.rs/cms/files/books/5447a85b33ed9> 28.10.2015.
- 149) Kosić, V., Boričić, V.: Savet za poljoprivredu i šumarstvo vlade FNRJ 1950-1953 (1944-1953), Inventar sumarno-analitički AJ-4, Arhiv Jugoslavije – Biblioteka informativnih sredstava, Beograd, http://www.arhivju.gov.rs/index.php?download_command=attachment&file_command=download&file_id=868325&file_type=oFile&modul=Core%3A%3AFileManagement%3A%3AcFileModul 05.11.2015.
- 150) Lazarević, G., Mihailović, D.: Organizacija veterinarske službe u Srbiji krajem 19. veka – uloga Todora Petraškovića, počasnog člana SLD, <http://www.rastko.rs/cms/files/books/5062e157c77bf> 25.11.2015.
- 151) Lazenby, F.: Greek and Roman Household Pets, The Classical Journal, vol. 44, br. 4/1949, http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Journals/CJ/44/4/Household_Pets*.html 01.11.2015.
- 152) Lovački savez Srbije – prvih sto godina, Lovački Savez Srbije, Beograd, 2004., http://www.ekolss.com/prvih_sto_godina.htm 21.10.2015.
- 153) Mark, J.: Dogs in the Ancient World, Ancient History Encyclopedia, 21.06.2014., <http://www.ancient.eu/article/184/> 01.11.2015.
- 154) The Code of Hamurabi, <http://eawc.evansville.edu/anthology/hammurabi.htm> i <http://www.commonlaw.com/Hammurabi.html> 15.11.2015.

- 155) The Code of the Nesiim c. 1650-1500 BC,
<http://www.fordham.edu/halsall/ancient/1650nesilim.asp>
14.11.2015.
- 156) The Protection of Animals Act, 1911 (1&2Geo.5) (Ch XXVII),
<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/1-2/27>
14.10.2015.
- 157) Tomaselli, P.: International Comparative Animal Cruelty Laws,
Animal Legal and Historical Center, Michigan State University
College of Law, 2003.,
<https://www.animallaw.info/article/detailed-discussion-international-comparative-animal-cruelty-laws> 02.10.2015.

CIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

502.211:592/599]:34(497.11)"1804/1951"
343.58(497.11)"1804/1951"
351.765(497.11)"1804/1951"

БАТРИЋЕВИЋ, Ана, 1985-
Zaštita životinja u srpskoj pravnoj istoriji / Ana Batrićević. -
Beograd : Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 2016 (Beograd
: Pekograf). - 286 str. ; 21 cm

Tiraž 300. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija:
str. 273-286.

ISBN 978-86-83287-93-2

а) Животиње - Кривично-правна заштита - Србија - 1804-1951
COBISS.SR-ID 226638604